

ఊహయగ్గివాచనమః

అవతారకధాస్తోత్రము - మూర్త్యష్టకము - స్తోత్రము - క్షణో కాః విం
గానుశాసనవృత్తిః - శృతిబోధః వృత్తాంతకః -
చంద్రాలోకః - సమాసశిఖామణిః - త్విరూపకోశః -
సుబంతశబ్దానుక్రమణీ. సప్రమాణశబ్దరూపాణి - బా
లరామాయణం - ఊరామాయణసంగ్రహః. కిరీయాని
ఘంటద్వయం - సప్రమాణసమాసచక్రవర్త్యాశ్చిగ్ర
న్దః తతదావ్యసోదాహృతికతివయప్రమాణపచనా
ని, తతదావ్యసోదాహృతికతివయప్రమాణపచనాని - ఊక్త

ప్రాప్తకంచపితత్సముదాయముః ॥ ౩ ॥

శ్రీ ఉపయక్తాంశసంగ్రహాశ్చిగ్రంథః శ్రీ

ఊమన్తహీశూరపురీ మధ్యవిద్యోతమాన దివ్యర
త్నసింహాసనామూఢ ప్రకాశరాజే. దాస్తాన
పండిత సల్లాదు ప్రసజ్జమాచార్యి లనూజ ఊతా
తాచార్యసాహాయకేన పరిశోధ్యపరిష్కృత్యవిరచితః

తాద్రశశ్రీకృష్ణరాజేంద్రాశ్చర్యం

ఊమన్తహీశూరపురీ మధ్యవిరాజమానాయాం విద్యా
తరంగిత్యాఖ్య - స్వీయ ముదాక్షరశాలాయాం

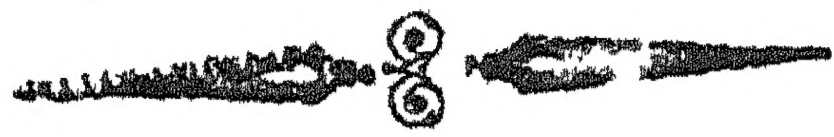
ముద్రాపిత విజయతేతమామ్

ఇదానీమేత స్థూల్య మేకరూప్యమ్

సకాదౌ ౬.

పుట విషయాః
 అవతారక ధాస్తోత్రమ్
 ఓహర్వష్టకమ్
 ఉపయుక్తమ్ కాః
 లింగానుశాసనవృత్తిః
 శ్రుతబోధః
 వృత్తరత్నాకరః
 చంద్రాలోకః
 సమాసశిఖామణిః
 ద్విరూపకోశః
 సుబంతశబ్దానుక్రమణీ

23 సుబంతశబ్దరూపాణి
 ౧౪౫ బాలరామాయణమ్
 ౧౪౩ ఓరామాయణసంగ్రహః
 ౧ వీరపాండ్యక్షితీశకృత క్రియా
 నిఘంటుః
 ౫ క్రియానిఘంటవంతరం
 ౧ సమాసచక్రవర్తిగ్రంథః
 ౧ తత్తదావ్యభోక్తప్రమాణాని
 ౧౫ తత్తదావ్యభోక్తకాశవచ
 ౪౦ ఓకృష్టాష్టకమ్ నాని



వరదంవరదంతిహ్మదాతపహ్మచ్ఛరదంశరదంబుజనైశ్రయగమ్ | ద
 రదివ్యరథాంగధరంమధురంమధురాకృతధామమహాఃకలయే || ౧ || కమ
 లాకమలాయతలోచనవత్యమలాయమలాసయశానుగుణా | శమలాలస
 మానిమలాపహమాగమలాలితమేనమహాఃకలయే || ౨ || ఉదధాపుద
 ధారిజరత్పణితిఃవిబుధారికథామవధీరయతా | నిదధేపిచయేనవిధాత్య
 ముఖేవిదధాతుశమేషతిమీశపుమాన్ || ౩ || వరకందరమందరమంధన
 తః కలకోదధికోధయితాదయితామ్ | శయతామరసాన్వయినీజయినీ
 మయితాదయితామబటఃకమతః || ౪ || నవనీలవనీకలితాంలలితామవనీ
 ముపనీయశనైదశనే | శశినీవకలంకకలాంకలయన్ కిరిరూపధరోప
 హారెద్దురితమ్ || ౫ || తరసాతరసాశనముద్ధళయన్నరసాశరసారఖరై
 ర్నఖరైః | విరసంసురసన్నతనేజకృతిః సరసింహతనుదుర్రితంహర
 తాత్ || ౬ || అతిహారుణదానవదేహకమధ్వనిదారుణిరూపముపే
 త్యవరమ్ | విదదారముదారభటిభిఃసౌనరసింహమిమంప్రణమామిత
 మామ్ || ౭ || బలిమత్రపదత్రితయామరయాదుపయామయదూన ప
 దంతదిదమ్ | పునరస్యశిరస్యపనీయజయన్నయమస్తు మనస్యతివామన
 కః || ౮ || పరశావరిశాసనభాసినిసత్కరిశాలినిశాంతిగుణానుగుణః | స
 రసాంవసుధాసురసాత్కృతవాన్సరసాంజమదగ్నిజనుజన్యతు || ౯ ||
 పరశుంపరశుగ్రీచనానుగుణంకరశుంభితమాకలయన్దళయన్ | ప్రతి
 రాజకమాజికథాసుతథాప్రమదంజమదగ్నిజనుస్తనుతామ్ || ౧౦ || ఇనంపం
 శేనవాంబుధిచ ద్రమనశమనగిజనాత్తనిసంతమసమ్ | శమయంత
 మిమంసనవానిహ్మదాప్రమదాయసదాననుదాశరథిమ్ || ౧౧ || హాల
 ముజ్జ్వలముక్తిలయన్దళయన్నరివారమవారితశౌర్యభరః | శుభరా
 జమరాజయథానియతంబలభద్రలభన్వమదీయనతీః || ౧౨ || మురళీము
 రులీధసుషిప్రసరత్స్వరలీనమనీషిమనశ్శ్రవణాం | కరపంకరుచోకల
 యంతమిమంమురవైరిణమేషనమస్కరవై || ౧౩ || ధురికుష్కరకత్వ

తురుష్కరణౌజిరశుష్కరిమాంగపరిష్కరణమ్ । కరవాలలతాంకరవారి
జయోఃదధదస్త్రయ దేమమకల్పిహారిః । ౧౪॥ ఇహనిమలతిమలబు
క్తపురీకలగమలతాగగనుమస్తబకః । శ్యమపీవిహవేకటవర్షసు
ధీరవధామహారెననారకభామ । ౧౫॥ ఇహమస్తవమస్తతేనస్తతామ
పరమస్తవనంభవినఃపవనమ్ । భువిదైరివమృతమ్మేయరమేక్షణమ్
ణసంపదమేయరిమే ॥ ౧౬ ॥

ఇతిశ్రీగంగనవతారశిఖాస్తుతీస్సప్తాశ్వా



హరిర్హరితిపాపానియష్టచైరపి స్మృతః । అనిచ్ఛయాపిసంస్మృత్వా
దహత్యేవహిపావకః ॥౧॥ సగంగాసగయాసేచుగ్ధాశాశీనచపుష్కరం
శిహ్వగ్రేవచైత్రయస్య హరిరిత్యక్షరద్వయమ్ ॥ ౨॥ వారాణస్యాం
దుజ్జేత్రేనైమిశారణ్యావీవచ । సత్కృతీంత్రేనయేనాక్తం హరిరిత్యక్షర
ద్వయమ్ ॥౩॥ పృథివ్యాంయానితీథాని పుణ్యాన్త్యాగ్యయతనానిచ । తా
నిసర్వాణ్యశేషాణిహరిరిత్యక్షరద్వయమ్ ॥౪॥ కనాకాంబుజానాం
హేమకన్యాసహస్రకమ్ । దత్తస్యాత్త్రేనయేనాక్తం హరిరిత్యక్షరద్వ
యమ్ ॥౫॥ ఋగ్వేదోఽథమజుర్వేదస్సాంబుజేనాక్తం హరిరిత్యక్షరద్వ
యమ్ ॥౬॥ అపేక్షితమహామోక్షే
ర్నరమైదైసదేవచ । ఇష్టంస్యేత్రేనయేనాక్తం హరిరిత్యక్షరద్వయమ్
॥౭॥ ప్రాణప్రయాణపాథేయం సంసారవ్యాధిషణ్డమ్ । యశ్చాచ్యుత
తపరిత్యాం హరిరిత్యక్షరద్వయమ్ ॥౮॥ అర్జునరికచేన మోక్షామగ
మనాపరీతి । సకృదాచ్యుతామేన హరిరిత్యక్షరద్వయమ్ ॥౯॥ బాహ్య
ష్టకమిద పుణ్యం పోతరుక్తాయయగపరేత్ । ఆయుష్కఫలవారో
గ్యం యశోవృద్ధిక్రియావహమ్ ॥౧౦॥ పృష్ఠాదేనకృత స్తోత్రం దుశఖ
నాగరశోషణమ్ । యగపరేత్సరయోతితద్విష్ణోఃపరిమంపదమ్ ॥౧౧॥

శ్రీహర్యష్టకంసంపూర్ణమ్.

సగృహంతిమిలింగేషు సర్వాసుచవిభక్తిషు | వచనైషుచనర్వేషు
యన్నవ్యతితదవ్యయం || ౧ || యల్లింగంయద్వచనంయాచవిభక్తిర్వి
శేష్యస్య | తల్లింగంతద్వచనంసాచవిభక్తిర్విశేషణస్యాపి || ౨ || లింగ
సంఖ్యావిభేదేపి విశేషణవిశేష్యతా | విభక్తిఃపునర్వేషవిశేషణవిశే
ష్యయోః || ౩ || సస్యాన్నియసలింగేషుతేషులింగంవిశేష్యవత్ | త్యదా
దిమక్వచిల్లింగంఽథేయోద్దేశ్యగంభవేత్ || ౪ || విశేషణంపురిస్కృత్య
విశేష్యంతదనంతరం | కర్తృకమకీర్యాయాక్తమేతదన్వయలక్షణం
|| ౫ || విశేష్యంతుప్రధానంస్యాదప్రధానంవిశేషణం | ద్వాభ్యాం
యుక్తమితిప్రాక్తం త్రిభిష్తోక్తేర్విశేషకం || ౬ || కాలావకంచతుభిః
స్యాత్తదూర్ధ్వకం కులకంమతః | లఘయోల్లంఘయోస్తద్వజ్జదయోర్వ
బయోస్తథా || ౭ || రలయోర్నణయోశ్చాంతేసవిసగ్గావిసగ్దయోః |
సవిందుకాబిందుకయోస్సాన్యదభేదేనకల్పనమ్ || ౮ || (ఇదమఃప్రత్య
క్షగతం) ఇదమస్తుసన్నికృప్తంసమీపతరవతిఃచైతదౌదాపం | అ
దనస్తువిప్రకృప్తంతదితిసర్వాత్మవిజానీయాత్ || ౯ || ఈషదధేకీయా
యోగేషుర్యాదాభివిభావయః | ఏతమాతంజితం విద్యాద్వాక్యస్తరణ
యోరజేత్ || ౧౦ || వష్టివాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపనగయోః | అపం
చైవహలంతానాంయథావాచానశాదిశా || ౧౧ || వగాహః | అవగా
హః | పిధానం | అపిధానమిత్యాదిప|| ఉపసగేణధాత్వధోః బలాద
న్యఃప్రతీయతే | ప్రహారాహారసంహారవిహారపరిహారవత్ || ౧౨ || ధా
త్వధాన్బాధతేకశ్చిత్కశ్చిత్తమనువతేతే | తమేవవిశిష్ట్యన్య ఉప
సగగతిస్త్రీధా || ౧౩ || కవచంముంచతి | త్యజతీత్యధః | అముంచ
తి | బధ్నాతీత్యధః | ఏవంతిష్ఠతి | ప్రతిష్ఠతేఇత్యాదౌధాత్వధాన్బా
ధః | ఆగచ్ఛతీత్యతఃఅధ్యాగచ్ఛతి | పర్యాగచ్ఛతీత్యాదౌ నవిశేషః |
యనక్తీత్యతఃసంయునక్తీత్యాదౌవిశేషఃఇత్యాదిక్రమేణోదాహరణం
ప్ర-ప-రా-అప-సం-అను-అవ-సిన్-గర్-దుస్-దుర్-వి-ఆజ్-ని-అధి-
అపి-అతి-సు-ఉత్-అభి-ప్రతి-పరి-ఉప-ఏతే ప్రాగ్దయోద్వావింశతిరు
పనగాః || ప || ఉద్వతమానెలేద్వదేభూతేలుజ్జజీటస్తథా | విధ్యాశి
ష్టాస్తులింగోతౌల్పజ్జుటౌలుడ్భవిష్యతి ||

అకర్తృకస్స కర్తృవద్వికర్తృవద్వికర్తృకః । చతుర్థాధాతవస్తైభ్యః ప్రా
యశోలాదయోష్టధా ॥ ౧ ॥ వివక్షాభేదతో న్యేపిప్రయోగాస్సృరనేక
ధా । తాతోగకర్తృకాత్కర్తృభావయోస్సృలకాదాయః ॥ ౨ ॥ స
కర్తృకాత్కర్తృరిచకర్తృణ్యపిలదాయః । ద్వికర్తృకాత్కర్తృరిచ గాణేము
ఖ్యేచకర్తృణి ॥ ౩ ॥ ప్రయోజకేకర్తృరిచ కర్తృణ్యద్వికర్తృకాత్ ఏతేష్ట
ధాప్రయోగాస్సృరన్యేవైవక్షికాయధా ॥ ౪ ॥ (క్రియమాణంతుయత్కర్తృ
స్వయమేవప్రసిద్ధ్యశినుకరేస్వసుతైర్భ్యస్తాత్కర్తృకరేతితంవిదుః ॥ ౫)
సాకర్మద్యోతనేకతుర్వాప్యపారస్యావివక్షయా । కర్తృణికర్తృతాస్యా
చ్చేత్ప్రయోగికర్తృకర్తృ ॥ ౬ ॥ ఏవంకరణకర్తృదిప్రయోగాలధలక్షణం
కర్తృశూన్యః క్రియాకర్తృయక్తోకర్తృకఈరితః ॥ ౭ ॥ కర్తృకర్తృక్రియా
యుక్తప్రయోగస్సృతస్సకర్తృకః । కర్తృద్వయక్రియాకర్తృసంయుక్త
స్సృద్వికర్తృకః ॥ ౮ ॥ యత్రకర్తృత్వతీయాస్యాత్కర్తృణిప్రథమాభ
వేత్ । సకర్తృణిప్రయోగస్సృతిక్రియావాచకసంయుతః ॥ ౯ ॥ త్వ
తీయాకర్తృయగ్భవే ప్రయోగస్సృతిక్రియాయుతః । ప్రథమాంత
ద్వితీయాంతకర్తృభ్యాంక్రియయాసహ ॥ ౧౦ ॥ యత్రకర్తృత్వతీయాస్యా
త్సద్వికర్తృకకర్తృణి । ప్రథమాంతత్వతీయాంతకర్తృభ్యాంక్రియయా
సహ ॥ ౧౧ ॥ యత్రకర్తృద్వితీయాంతంసద్వికర్తృకకర్తృరి । కర్తృద్వ
యంతత్వతీయాంతంప్రథమాయత్రకర్తృణి ॥ ౧౨ ॥ క్రియాయుతఃప్రయో
గోయంస్యాద్వికర్తృకకర్తృణి । ఏవమష్టప్రయోగాస్సృరధస్యాత్కర్
తృకర్తృకః ॥ ౧౩ ॥ ప్రయోగోయంక్రియాకర్తృయక్తోకర్తృకఈరితః ।
కర్తృత్వైకరణాదీనాంప్రాయశస్సృతస్సకర్తృకః ॥ ౧౪ ॥ రామోవిరా
జతేరామోభూమండలమసాలయత్ । రామచంద్రోదశగ్గీవంపరలా
కమనీనయత్ ॥ ౧౫ ॥ రామేణాలభ్యతయశోరామేణాభూయతక్షితో ।
రామేణమంభకణః ప్రాగనీయతమరాలయం ॥ ౧౬ ॥ నలైనరాఘవ
స్సేతుంబంధయామాసవారిధౌ । రామేణకపిభిస్సేతురకార్యతజలాశ
యే ॥ ౧౭ ॥ రామసంస్పర్శనాచ్చైవంస్వయంధనురభజ్యత । రామ
దస్సప్తసాలాతరసాస్వయమచ్ఛినత్ ॥ ౧౮ ॥ వృద్ధిక్షయభయజే

వితమరణంబజ్ఞానత్వాస్థితిజాగరణం । శయనకీడాదుచిదీప్త్యనాంధా
తుగణంతమకర్తకమాహుః ॥ ౧౮ ॥ వర్ధతే । ఊయతే । విభేష । జీవ
తి । మ్రియతే । లజ్జతే । అస్తి । తిష్ఠతి । జాగర్తి । శేతే । క్రిడతి ।
రోచతే । దీప్యతే । ఏవంక్రిమేణోదాహరణాని తత్తదర్థకానిబోధనాన్య
నిపాధాతోరర్థాంతరేన్మత్తేద్ధాత్వధేనాపసంగ్రహాత్ । ప్రసిద్ధేరివివ
క్షాతఃకర్తృణాంకర్తృకాక్రియా ॥ ౧౯ ॥ వహతిభారం । అర్థాంతరే । న
దీవహతి । న్యూనతత్తత్సర్థః । ధాత్వధేనసంగ్రహేన్మత్త్యధి । గాత్రి
ంవిక్షిపతి । జీవతి । ప్రాణాధారయతీత్యాదిప్రసిద్ధామేఘాన్రతిత్యాది
కర్తృణాంవివక్షణే । హితాన్నయస్సంశృణుతేనకింప్రభురిత్యాది ॥—

వికీరణశ్రితసర్వస్వంకటాక్షాకలశోదరాత్ । దర్వ్యాదాయాం
బుధేస్తీరేసురేభ్యోదాతుస్థాంహరిః ॥ ౧ ॥ కర్తాచకర్తకరణంసంప్ర
దానంతథైవచ । అపాదానాధికరణేష త్యాహుఃకారకాణిషట్ ॥ ౨ ॥
కర్తాభవతిధాత్వధేనాస్వాతంత్యైణవివక్షితః । కర్తృస్యాత్క్రియయాక
తుకరాప్తుమిష్టతమంహీయత్ ॥ ౩ ॥ కరణంస్యాత్క్రియాసిద్ధౌప్ర
కృష్టముపకారకం । కర్తృణాయమభిప్రేతినంప్రదానంనఉచ్యతే ॥ ౪ ॥
అపాదానమపాయేయద్భవంతదచలంచలం । క్రియాధారోధికరణం
కర్తృకర్తృముఖేనయః ॥ ౫ ॥ ఏతేషాంక్రియయామోగేసంజ్ఞాకర్తృది
కాభవేత్ । వివక్షాతఃకారకాణిభవేయఃక్వచిదన్యథా ॥ ౬ ॥ దుహ్య
చ్చచ్చండుధిప్రచ్ఛిచిచ్ఛ్వాఞ్శాసుజివద్భుషాం । కర్తృయక్స్యదకధి
తతథాస్యాన్నీహృకృష్టహం ॥ ౭ ॥ దుహాదీనాం ద్వాదశానాంతధా
నీప్రభృతీనాంచతుకాకంకర్తృణాయద్యుజ్యతే తదేవాకధితం కర్తైతి
పరిగణనంకర్తవ్యమిత్యర్థః । గాందోగ్ధిపయః । బలిం యాచతే వసు
థాం । తండులానోదనంపచతి । గర్గాశతందండయతి । వ్రజమవరు
బద్ధిగాం । మాణవకంపంథానంపృచ్ఛతి । వృక్షమపచినోతిఫలాని । మా
ణవకంధర్మంబ్రూతేశాస్తివా । శతంజయతిదేవదత్తం । సుధాంక్షీరని
ధింసుధ్నాతి । దేవదత్తంశతంముష్ణాతి । గ్రామమణాంనయతి । హర
తి । కషాతి । వహతివా । అథకనిబంధనేయంసంజ్ఞా । బలింభిక్ష

శ్రీమద్విష్ణుసామంతములు

శ్రీహయగ్రీవానమః

౫

లింగానుశాననపార్వతిః

యోనాక్షరసమామూయ మధిగమ్య మహేశ్వరాత్ ।

కృత్స్నం వ్యాకరణం పాక్ష్యం తస్మై పాణినయోనమః ॥

అథ లింగానుశాననమ్ ॥ —లింగం ॥ — ॥ అయమధికారా వే
దితవ్య అశాస్త్రపరిసమాప్తైః ॥ స్త్రీ ॥ — ఇదమధికృతం వేదితవ్యం ।
యత్ర స్త్రీలింగాదన్యలింగం శిష్యతే తత్రసూత్రపవలింగం వక్ష్యతే ।
ఋకారాంతామాతృమహితృ స్వస్య యాతృననందరః ॥ — ॥ ఋకా
రాంతామాత్రాదయః పంచైవశబ్దాః స్త్రీలింగాభవంతి । ఇయంమాతా
మాతృఃపశ్య । ఇయండుహితా । స్వపా యాతా ననాందా । మా
త్రాదిగ్రహణంకిమ్ । పితా । భ్రాతా । పితౄణా భ్రాతృనిత్యత్ర మా
భూత్ । మాత్రాదినియమాత్తిస్యచతస్సోరవ్యాప్తిరితిచేత్ స్త్రీయామే
వ త్రిచతురోస్తదాదేశవిధానాన్నదోషః ॥ — అన్యూప్రత్యయాంతా
ధాతుః — ॥ అనిప్రత్యయాంతఙ్ ప్రత్యయాంతశ్చధాతుః స్త్రీలిం
గోభవతి ॥ ఇయంసరణిః । అవనిః । అతన్ నిః । అర్హణిః । గ్రహణిః
చషన్ నిః । వమన్ నిః । క్షేపణిరితి । ఙ్ ప్రత్యయాంతాః । ఇయంచ
మూః । ఖజూన్ నిః । సజూన్ నిః । సధూః । జంబూః । కందూః । అలా
బూరిత్యాదీ । ప్రత్యయాంతగ్రహణంకిమ్ । ఖలస్కూః । గరవూరిత్య
త్ర మాభూత్ । ధాతుగ్రహణముత్తరాధికం ॥ — అశనిభరణ్యరణ
యఃపుంసీచ — ॥ అశన్యాదయస్త్రయస్త్రీయాః పుంసీచభవంతి । అ
యమశనిరయంభరణిరయమరణిః । అన్యంతత్వాత్ స్త్రీలింగే పాక్షై
నీంసీచేత్యుభయలింగాఢోక్యమారంభః ॥ — మిన్యంతః — ॥ మి
ప్రత్యయాంతాని ప్రత్యయాంతశ్చ ధాతుస్త్రీలింగాభవతి । ఇయ

భూమిః | నెమిః | శేః | దోణిః | శ్లాః | హః | తూణిః | పీః
 మాదయః | ప్రత్యయాంతావతికిమ్ | క్రిమిణామునినాజానకీజానినేత్య
 త్రిచ మాధూత్ | — వహ్నివృష్ట్యగ్నయః పుంసి — || వహ్ని
 దయశ్శబ్దాః పుంసిభవంతి || — శ్రోణియోన్యూర్తయః పుంసిచ — ||
 మిన్యంతత్వాత్ స్త్రీలింగపాప్తే పుంసిచేత్యుభయలింగాభోకాయమా
 రంభః || — క్రిన్నంతః — || క్రిన్ప్రిత్యయాంతాథాతుస్త్రీలింగభ
 వతి | కృతిః | సృష్టిః | భూతిః | కీతిః | రిత్యాది | క్రిన్నంతఇతికిమ్ | వసతి
 రామజనపదఇత్యత్రిమాధూత్ || — ఈకారాంతశ్చ — || ఈకారా
 న్తశ్చ స్త్రీలింగభవతి | తంత్రీః | లక్ష్మీః || — జ్యంతశ్చ — || జీప్ర
 త్యయాంతః స్త్రీలింగస్సన్యత్ | దేవీ | కురువరీ | గారీ | శాక్లరవీ
 ఇత్యాది || — ఊజాబంతశ్చ — || ఊజ్ప్రిత్యయాంతమాబంతంచపా
 తిపదికం స్త్రీలింగంభవతి | వామోరూః | పంగూః | ఆప్ప్రిత్యయాంత
 శ్చవిద్యాదీత్యశ్చైత్యాదిః || — య్వంతమేకాక్షరమ్ — || ఈకారాం
 తమూకారాంతంచ ప్రాతిపదికమేకాక్షరం స్త్రీలింగంభవతి | ఊః ||
 హ్రిః | భూః | ఏకాక్షరమితికిమ్ | వృధుశీః | బలభూః | పురుషఇత్య
 త్రిమాధూత్ || — వింశత్యాదిరానవతేః — || వింశత్యాదయశ్శబ్దాః స్త్రీ
 లింగాభవంతి అనవతేః నవతి మాభివ్యావ్య | వింశతిః | త్రింశత్ | ఐత్వారింశత్
 పంచాశత్ | షష్టిః | సప్తతిః | అశీతిః | నవతిః || — దుందుభిరక్షేమ — |
 అక్షేన్వభిధీయమానేమ దుందుభి స్త్రీలింగభవతి ఇయం దుందుభిః |
 అక్షేష్వితికిమ్ | దుందుభిర్నామ వాద్యవిశేషామరవిశేషశ్చ | తేనదుం
 దుభినా || — నాభిరక్షత్రయే — || నాభిశబ్దః స్త్రీలింగభవత్యక్షత్రీయేవి
 షయే | ఇయం నాభిః | అక్షత్రీయఇతికిమ్ | నాభిర్నామ రాజా తస్య
 మాధూత్ || — ఉభావన్యత్రిపుంసి — || దుందుభినాభిశబ్దౌ అన్యత్రి
 పుంసిభవతః | దుందుభిర్నామ వాద్యవిశేషామరవిశేషశ్చ | నాభి
 మక్షత్రీయః | ప్రతిషిద్ధయోః పున్నపుంసకయోస్సందేహా పుల్లిం

శాఖాఽయమారమ్భః ॥—తలంతః— ॥ తల్పిత్యయాతస్త్రీలింగా
భవతి । ప్రత్యయాంతవిశేషణ నిదేశశాస్త్రావకమునమూహస్వా
ధావాచినాం గ్రహణం । భావవాచినస్తావత్ । పురుషస్యభావఃపు
రుషతా బ్రాహ్మణతా శుక్లతా । కమవాచినోపి బ్రాహ్మణస్వేదం క
మ బ్రాహ్మణతా । నమూహవాచినోపి గ్రామాణాంనమూహో గ్రా
మతా బంధుతా । స్వాధావాచినోపి దేవప్రదేవతా ॥ —భూమివి
ద్యుత్సరిల్లతా వనితాభిధానాని—॥ భూమ్యాదివాచకాని స్త్రీలింగా
భవంతి । భూర్వసుధా । విద్యుత్సదావనీ । శతహ్రదా । సరిల్ ని
మ్నగా । సముద్రగా । నదీ । లతావల్లీ । వ్రతతిః । వనితా యోసి
త్ప్రేమదా వామలావనా సీమంతినీత్యాది ॥—యాదౌనపుంసకం—
యాదశ్శబ్దస్య సరిహ్వాచక్షత్వేపి నపుంసకతా । యాదః యాదసీయా
దాంసి ॥—భాస్సుక్స్మాగ్నిగుష్టిగుహానహః—॥ భాసాదయశ్శబ్దాస్త్రీ
లింగాభవంతి । ఇయంభాః । భాసా । సుక్ । నగ్ । దిక్ । ఉష్ణిక్
ఉసానత్ । —స్థూణోణేనపుంసకేవ—॥ స్థూణోణేస్త్రీయాం
నపుంసకేవ భవతః । ఇయంస్థూణా । ఇదంస్థూణమ్ । ఉర్ణా । ఊ
ణం ॥—గృహశశభ్యాక్షీదే— ॥ గృహశశపూర్వకే స్థూణోణే
యథాసంఖ్యంనపుంసకేభవతః । గృహస్థూణం । శశౌణం । క్షీబని
యమాఖోఽయమారమ్భః—ప్రావృద్విపురీడురీడ్విత్త్విషః । ప్రా
వృడానయశ్శబ్దాః స్త్రీలింగాభవంతి । ప్రావృట్ । విపురీట్ । రుట్
తురీట్ । విట్ । క్షుట్ ॥—దర్శివిదివేదివినిశాన్యశివేశికృష్యోషధిక
ఖ్యంగుళయః—పతేస్త్రీయాంస్యః । ఇయందర్శిః । విదిః । వేదిః । ఖనిః
శానిః । అశిః । వెశిః । కృషిః । ఓషధిః । కటిః । అంగులిః ॥ — ॥తి
థినాడిరుచివీదినా లిఙ్గాలికికేళిచ్ఛవిసీవిరాత్రయః— ॥ పతే శబ్దాః
స్త్రీలింగాభవంతి । ఇయంతిథిః । నాడిః । రుచిః । వీదిః । నాళిః । ధూ
ళిః । కికిః । కేళిః । ఛవిః । క్షివిః । రాత్రీః ॥— శమూలిరాజికుటి

తిభ్రకుటిత్రుటివలిపజ్జయః — ॥ శమ్కుల్యాదయశ్శబ్దాస్త్రీలిం
గాభవంతి । ఇయంశమ్కులిః । రాజిః । కుటిః । శినిః । వతిః । భుక్కు
టిః । త్రుటిః । వలిః । సజ్జిః—॥ ప్రతీపదాపద్విపత్సంపద్భరత్సంస
త్పరిషద్దృషయషస్సంవిత్తున్తృత్సమిధః । ప్రతీపదాదయశ్శబ్దాస్త్రీలిం
గాభవంతి । ఇయంప్రతీపత్ । ఆపత్ । విపత్ । సంపత్ । శంపత్ ।
సంసత్ । పరిపత్ । దృషత్ । ఉషాః ప్రాతరధిష్ఠాత్రి దేవతా ॥
సంపత్ । యుత్ । మృత్ । సమిత్ ॥—॥ ఆశీర్వాః పూగీర్వాహరః ॥
ఆశీరాదయశ్శబ్దాస్త్రీలింగాభవంతి ॥ ఇయమాశీః । ధూః । పూః । గీః ।
ద్వాః ॥—॥ అప్పుమనస్సమాసికతావషాణాం బహుత్వంచ ॥—॥
అబాదయశ్శబ్దాఃస్త్రీలింగాభవంతి ఏషాంబహువచనత్వంచ । ఇమాఆ
వః । ఇమాస్సమనసః । సమాః । సికతాః । వషాః ॥—॥ సృక్త్వ
జ్యోగ్వాగ్యవాగూనాస్పిజః ॥—॥ నృగాదయశ్శబ్దాఃస్త్రీలింగాభవం
తి ॥ ఇయంనృక్ । త్వక్ । జ్యోక్ । వాక్ । యవాగూః । నాః । స్థి
క్ ॥—॥ త్రుడిసీమాసంబధ్యాః—త్రుట్యాదయశ్శబ్దాఃస్త్రీలింగాభవంతి
ఇయంత్రుటిః । సీమా । సంబధ్యా—చుల్లివేణిఖార్యశ్చ—చుల్ల్యాదయ
శ్శబ్దాఃస్త్రీలింగాభవంతి ॥ ఇయంచుల్లిః । వేణి । ఖారీ ॥ —తారా
థారాజ్యోత్స్నాదయః ॥—॥ తారాదయశ్శబ్దాఃస్త్రీలింగాభవంతి॥
ఇయంతారా । థారా । జ్యోత్స్నా । తమిస్రా । ఇత్యాది ॥—॥ శ
లాకాస్త్రీయాంనిత్యం ॥ — ॥ శలాకాశబ్దస్త్రీలింగోభవతి ॥ ఇయం
శలాకా । నిత్యగ్రహణమితరేషాం క్వచిద్వ్యభిచారాథాం ॥ — ॥ ఇ
తి శ్రీపాణినీయ లింగానుశాసనవృత్తౌ స్త్రీలింగాధికారః ॥ — ॥**
—॥ పుమాన్ ॥ పుమానిత్యధికారోవేదితవ్యః ॥—॥ ఘృణబంతః ॥— ॥ ఘృణ
ప్రత్యయాంతోఽప్ప్రత్యయాంశ్చపుల్లీంగోభవతి ॥ పాకః । త్యాగః । రాగః ।
ప్రకారఇత్యాది । అప్ప్రత్యయాంతః ॥ కరః । గరః । శరః ॥ భరః । గ్ర
ణిత్యాది ॥— ఘాజంతశ్చ ॥—ఘాజంతశ్చధాతుఃపుల్లీంగోభవతి ॥ వి

లింగానుశాసనవృత్తిః

కా

శ్చరః । ప్రస్తరః । ఆకరః । గౌఠరః । ప్రత్యయః ॥ విషయః కయ ఇ
త్యాది ॥ — ॥ భయలింగభగవదాసినపుంసకే ॥ — ॥ భయాదయశ్శ
ద్దానపుంసకానిభవంతి ॥ భయః । లింగం । భగం । వదం । భగవద
యోశ్చ ఘాంత త్వాత్పుల్లింగే ప్రాప్తేనపుంసకార్థోయమారంభః ॥ — ॥
నజంతః ॥ — ॥ నచ్చ్రత్యయాంతాథాతుః పుల్లింగోభవతి ॥ యజ్ఞః ।
యత్నః విశ్నః । ప్రశ్నః ॥ — ॥ యాజ్ఞాస్త్రీయాం ॥ — ॥ నచ్చ్ర
త్యయాంతాపి యాజ్ఞాశబ్దస్త్రీలింగోభవతి ॥ యాజ్ఞా ॥ — ॥ క్యంతో
ఘుః ॥ — ॥ కీప్రత్యయాంతా ఘుః పుల్లింగోభవతి ॥ ఆధిః నంధిః । వి
ధిః । కిధిః । ఉపధిః । పరిధిరిత్యాది ॥ క్యంత ఇతికిం । దానం । ఘు
గ్రహణకిం । జజ్ఞః జీజం ॥ — ॥ ఇషుధిస్త్రీయాంచ ॥ — ॥ ఇషుధిశబ్ద
స్త్రీయాంపుంసచభవతి ॥ ఇమమిషుధిరయమిషుధిః క్యంత త్వాత్పు
ల్లింగే ప్రాప్తేభయలింగాధోయమారంభః ॥ — ॥ దేవానురాత్తస్వ
గిరిసముద్రసఖ శతదంతస్తనభుజకంత ఖడ్గశరపంకాభిధానాని ॥ —
దేవాదీనామభిధానాని పుల్లింగానిభవంతి ॥ అజరః । అమరః । అనిమి
షిత్యాది ॥ అసురాః । దానవాః । దైత్యా ఇత్యాది ॥ ఆత్మాజీవః । త
దభిధానాని ॥ ఆత్మా । జీవః । ఔత్త్రజ్ఞిత్యాది ॥ స్వగః । నాకః ॥
గిరిః । పర్వతః । భూభృత్ । వసుద్రః । మకరాలయః । నఖః । కర
మహః । కేశః । శిరోరుహః । దంతః । దశనః । గదః । ద్విజః । స్తనః
పయోధరః । కుచః । భుజః । దోః । కంతః । గళః । ఖడ్గః । తరవా
రిః । అసిః । శరః । మౌగణః । పత్రి । ఘంకః । జంబూలః । కదము
ఇత్యాది ॥ — ॥ త్రివిష్టపత్రిభువనెనపుంసకే ॥ — ॥ ఏతేనపుంసక
లింగేస్తః ॥ అదస్త్రీవిష్టపం ॥ అదస్త్రీభువనం । స్వగాభిధాన త్వాత్పు
ల్లింగే ప్రాప్తేనపుంసకార్థోయమారంభః ॥ — ద్యోస్త్రీయాం ॥ — ద్యోది
హస్తం త్రేణాపాదానం । ద్యోదివశబ్దాస్త్రీలింగోభవతి ॥ ఇయం
ద్యోః ॥ — ఇషుభాహూస్త్రీయాంచ ॥ — ఇషుభాహూశబ్దాస్త్రీయ

పుంసిచ | ఇయమిషురయమిషుః | ఇయంబాహః | అయంబాహః | ఇషోశ్చ
 రాభిధానత్వాత్బహోర్భుజాభిధానత్వాత్ || — || బాణకాండోనపుం
 సకేచ || — || ఏతేనపుంసకే పుంసిచభవతః || బాణోయం బాణమి
 ధం || కాండోయం కాండమిదం | శరాభిధానత్వాత్ || — || నాంతః ||
 నకారాంతశబ్దః పుల్లింగోభవతి || రాజా | తత్రా || యజ్వా | అర్వా |
 అధ్వేత్వాది || ననుచమకవర్తాదీనాంనపుంసకానాంపుల్లింగప్రాప్తిరితేచే
 న్న || మకద్వ్యచోకతకరీతి నపుంసకలింగప్రకరణపచనాదదోషః ||
 — || క్రతుపురుషకపోలగుల్భమెఘాభిధానాని || — || క్రత్వాదీనామభిధా
 నానిపుల్లింగానిభవంతి | క్రతురధ్వరః | పురుషః | నరః | మనుష్యః |
 కపాలః | గండః | గుల్భః | ప్రపదః | వేఘః | యోధరః | నీరదః | అ
 ధ్విః || — || అభ్రంనపుంసకం || — || ఇదమభ్రం | వేషాభిధానత్వాత్ ||
 — || ఉకారాంతః || — || ఉకారాంతశబ్దః పుల్లింగోభవతి || జనుః | విదుః |
 ఇతనుః | వాయుః | ప్రభుః || — || ధేనురజ్జుకుహునరయుతనుకరేణుప్రి
 యంగవస్త్రీయాం || — || ధేన్వాదయః స్త్రీలింగాభవంతి || ఇయం
 ధేనుః | రజ్జుః | కుహుః | నరయుః | తనుః | కరేణుః | ప్రియంగుః | ఏ
 షాముకారాంతత్వాత్ || — || సమాసేరజ్జుః పుంసిచ || — || సమాసేరజ్జుస్త్రీ
 యాంపుంసిచభవతి || కరకటకరజ్జ్వా | కరకటకరజ్జునెతి || — || శ్చ
 శ్రుజానువసుస్వాద్వశ్రజతుత్రపుతాలూనినపుంసకే || — || శ్చశ్వా
 దయశ్శబ్దాః నపుంసకలింగాభవంతి | ఇదం శ్చశ్రు | జాను | వసు | స్వా
 దు || అశ్రు | జతు | త్రపు | తాలు | ఉకారాంతత్వాత్ || — || వ
 సుచాథవాచీ || — || అథవాచీవసుశబ్దోనపుంసకలింగోభవతి || ఇదం
 వసు | అథవాచీతికిం | వసుర్నామకశ్చిత్ || మద్దుమధుశీధుసాను
 కమండలూనినపుంసకేచ || మ్గ్వాదయః శబ్దాః పుంసిచపుంసకేచ ||
 మంమద్దుః ఇదంమద్దు | మధుః | మధు | శీధుశ్శీధు | సానుస్సాను | కమం

శిలుకమండలు | ఉకారాంతత్వాత్ ||—|| రుత్వంశః ||—|| రువణాకరి
 తస్తువణౌకాంతశ్చశబ్దఃపుల్లింగోభవతి | కారుః | మేరుః | జంతః ||
 హేతుః || — || దారుక శేరుజతువస్తుమస్తూనపుంసకే || — || దా
 ర్వాదయశ్శబ్దానపుంసకలింగాభవంతి || ఇదందారు | కి శేరు | జతు |
 విస్తు | మస్తు | రుత్వంతత్వాత్ || — || సక్తుర్నపుంసకేన || — || స
 క్తుఃసక్తు || త్వంతత్వాత్ || — || ప్రాగ్రీత్యేరకారాంతః || — || ర
 శ్శేదివసాభిధానానీతివత్ప్యతే ప్రాగేతన్తాచుత్తాదకారాంతభిత్వ్యధిక్రీ
 యతే || — || కోపధః ||—|| కోపధోకారాంతఃపుల్లింగోభవతి || స్తబకః
 కల్కః || వరాటకః || ఉల్కా ఇత్యాది || అకారాంతఇతికిం || బాలికా ||
 యాచికా | కోపధఇతికిం | పాత్రీ | వస్త్రం || — || చుబుకశాలూ
 కప్రాతిపదికాంశుకొల్తుకానినపుంసకే || — || చుబుకాదయశ్శబ్దాన
 పుంసకలింగాభవంతి || చుబుకం | శాలూకం | ప్రాతిపదికం | అంశు
 కం | ఉల్తుకం | కోపధత్వాత్ ||—|| కంటకానీకసరకమోదకచషకమస్త
 కిపుస్తకతటాకనిషక-వషక-ముషక-శులక-పర్పస్క-పినాక-భండకపిండక
 కటకదండకపిటకతాలకఫలకపులాకానినపుంసకేచ||—|| కంటకాదయ
 శ్శబ్దాఃపుంసినపుంసకేచభవంతి||అయంకంటకః ఇదంకంటకమిత్యాది ||
 —||టాపధః||—|| టాపధోఽకారాంతశ్శబ్దఃపుల్లింగోభవతి||ఘటః||పటః||
 ఇత్యాది || — || కిరీటమకుటలలాటపటవిటశృంగాటకరాటలాష్టానిన
 పుంసకే || — || కిరీటాదయశ్శబ్దానపుంసకేభవంతి|| ఇదంకిరీటమిత్యా
 ది ||—|| కుటకూటకపటకవాటకపాటకర్పటపటనికటకీటకరోటకకట
 శికటానినపుంసకేచ || — || కుటాదయశ్శబ్దాఃపుంసినపుంసకేచభవం
 తి | కుటః || కుటం || కూటః || కూటమిత్యాది || — || ణౌపధః ||—||
 ణౌపధోఽకారాంతశ్శబ్దఃపుల్లింగోభవతి || గుణః || గణః || పణః | పా
 మణః || — || ఋణలవణపణకతౌరణౌష్టానినపుంసకే—||ఋణాదయ
 శ్శబ్దాః నపుంసకలింగాభవంతి || ఋణం || లవణమిత్యాది || ణౌ

త్వాత్ ॥ — ॥ కాషాఢపణన్వణా సువణావ్రణచరణవృణవిషాణ
చూణాతృణానినపుంసకేచ ॥ — కాషాఢపణాదయశ్శబ్దాఃపుంసినపుం

కేచభవంతి ॥ అయం కాషాఢపణః ॥ ఇదం కాషాఢపణమిత్యాది ॥ —

భోపథః ॥ — ॥ భోపథోఽకారాంతశ్శబ్దాఃపుల్లింగోభవంతి ॥ రథః ॥

— ॥ పృష్ఠస్థగిద్ధోక్తానినపుంసకే ॥ కాష్ఠాదీనిన

స్థానినపుంసకే ॥ భోపథత్వాత్ ॥ — కాష్ఠాదిగర్థా

స్థానినపుంసకే ॥ స్థానినపుంసకే ॥ ఇత్యాది ॥ — తీర్థ

స్థానినపుంసకే ॥ — తీర్థాదయశ్శబ్దాఃపుంసపుంసకాభ

వంతి ॥ ఇదంతీర్థమయంతీర్థమిత్యాది ॥ భోపథత్వాత్ ॥ — ॥ నోపథః ॥ —

నోపథోఽకారాంతశ్శబ్దాఃపుల్లింగోభవంతి ॥ ఇనః ఫేనశ్శకునః ॥ — జఘనాజి

నతుహినకాననవనవృజినవిపినపేతన పశనశాసనసోపానమిధునశ్శశాన

కత్నచిహ్నానినపుంసకే ॥ — జఘనాదయశ్శబ్దాఃపుంసకలింగోభవంతి ॥

ఇదంజఘనమిత్యాది ॥ నోపథత్వాత్ ॥ — మానయానాభీధాననలినపులినో

ద్యానశయనాసనస్థానచందనాలానసంమానభవనవ్యసనసంభావనవితా

నవిమానానినపుంసకేచ ॥ — మానాదయశ్శబ్దాఃపుంసినపుంసకేచభవం

తి ॥ అయంమానః ఇదంమానమిత్యాది ॥ — ॥ పాపథః ॥ పాపథోఽ

కారాంతశ్శబ్దాఃపుల్లింగోభవంతి ॥ యూషః దీపస్సర్పఇత్యాది ॥ — పాప

థాసోడుపతల్పశిల్పపుష్పశిష్టసమీపాంతరీపాణినపుంసకే ॥ — పాపాదీ

నినపుంసకలింగోభవంతి ఇదం పాపమిత్యాది ॥ — ॥ శూర్పకుతుపకు

ణసద్వీపవిటపానినపుంసకేచ ॥ — శూర్పాదయఃపుంసినపుంసకేచభవం

తి ॥ అయంశూర్పః ఇదంశూర్పమిత్యాది ॥ — ॥ భోపథః ॥ భోపథో

కారాంతఃపుల్లింగోభవంతి ॥ స్తంభఃకుశ్భుః ఇత్యాది ॥ — తలభంసపుంస

— ఇదంతలభం ॥ భోపథత్వాత్ ॥ — ॥ పృష్ఠస్థగిద్ధోక్తానినపుంసకేచ ॥ అ

యంశ్శబ్దః ॥ ఇదంశ్శబ్దమిత్యాది ॥ — ॥ మోపథః ॥ — మోపథోకా

తఃపుంసభవంతి ॥ సోమః ॥ భీమః ॥ భీష్మఇత్యాది ॥ — రుక్తసిద్ధయగ్నే

ధృగుల్తాధ్యాత్ కుంకుమానినపుంసకే ॥ ఏతానినపుంసకలింగానిభవంతి ॥ ఇదం కుంకుమిత్యాది ॥ మోపథత్వాత్ ॥ — ॥ సుగ్రామదాడిమ
 కుసుమాశ్రమైశ్చ యైషామహామోద్దామానినపుంసకేచ ॥ ఏతానినపుం
 సినపుంసకేచభవంతి ॥ అయం సంగ్రామః ఇదం సంగ్రామమిత్యాది ॥
 మోపథత్వాత్ ॥ — ॥ యోపథః ॥ యోపథోకారాంతఃపుల్లింగోభ
 వతి ॥ సమయః ॥ శయః ॥ హయః ॥ — ॥ కిసలయహృదయేంద్రియాంతరి
 యోత్తరీయాణి నపుంసకే ॥ ఏతానినపుంసకలింగానిభవంతి ॥ ఇదం
 సలయం ॥ హృదయమిత్యాది ॥ — ॥ గోమయకషాయవలయాన్వయా
 వ్యయానినపుంసకేచ ॥ ఏతానినపుంసినపుంసకేచభవంతి ॥ అయం గో
 మయః ॥ ఇదంగోమయమిత్యాది ॥ — ॥ రోపథః ॥ రోపథోకారా
 న్తశ్శబ్దఃపుంసభవతి ॥ యురః ॥ స్వరః ॥ కుమారః ॥ మంత్రత్యత్యాది ॥ — ॥ ద్వా
 రాగ్రస్థానైరతక్రవక్రవప్రక్షిప్తౌ యుద్గచ్ఛదనారతీరదూరకృచ్ఛరం
 ధాశ్రయశ్చిత్రశ్చభ్రీభీరగభీరతిమిరకూరకాయూరకేదారోదరశిరీరక
 దరమందారపంజరాంబరజరరాజరవైరచామరదామరపుష్కరకుహర
 గహ్వరకుటీరకుటీరచత్వరకాశ్చీరనీరశిబిరతంత్రయంత్రక్షత్రక్ష
 త్రమిత్రకశత్రచిత్రసూత్రవక్త్రనెత్రగోత్రాంగులిత్రీభలత్రాస్త్ర
 శాస్త్రవస్త్రపత్రపాత్రచ్ఛత్రాణినపుంసకే ॥ ఏతానినపుంసకా
 నిభవంతి ॥ ఇదం ద్వారమిత్యాది ॥ — ॥ శుక్రమదేవతాయాం ॥ అదేవతా
 వాచీ శుక్రశబ్దోనపుంసకలింగోభవతి ॥ ఇదం శుక్రం రేతః ॥ అదేవతా
 యామితికిం ॥ శుక్రోనామదేవతా ॥ — ॥ చక్రవజ్రాంధకారసారా
 వారపారహారక్షీరతామరాగారశృంగారాంగారభృంగారమందా
 రోశీరతిమిరశిశిరాణి నపుంసకేచ ॥ ఏతాన్యభయలింగానిభవంతి ॥
 అయంచక్రః ఇదంచక్రమిత్యాది ॥ — ॥ పోపథః ॥ పోపథోకారాం
 తఃపుల్లింగోభవతి ॥ పృషః ॥ వృక్షః ॥ ప్లక్షః ॥ — ॥ శిరీషజీకషాంబ
 రీషపీయూషపురీషకేల్బిషకుల్తాషాణినపుంసకే ॥ ఏతాని నపుంస

భవంతి ॥ ఇదం శిరీషమిత్యాది ॥ — ॥ యూషకరీషమిషవిషవషాణినపుం
 సకేచ ॥ ఏతాని పూనపుంసకలింగానిభవంతి ॥ యూషః । యూష
 మిత్యాది ॥ — ॥ సోపధః ॥ — ॥ సోపధోకారాంతశ్శబ్దః పుల్లింగో
 భవతి ॥ వత్సః కుత్సః వాయసః మహానసఇత్యాది ॥ — ॥ పననవి
 సబుససాహపాని నపుంసకే ॥ ఏతానినపుంసకానిన్యూః ॥ ఇనంషనస
 మిత్యాది ॥ — ॥ చమసనరసనిర్యాసోపవాసకాపానవాసమానకా
 సకంసమాంసాని నపుంసకేచ ॥ ఏతాన్యభయలింగానిభవంతి ॥ అ
 యంచమసః ॥ ఇదంచమసమిత్యాది ॥ — ॥ కంసంచాప్రాణిని ॥ అ
 ప్రాణివాచీకంసశబ్దః పుంసినపుంసకేచ భవతి ॥ అయంకంసః ॥ ఇదం
 కంసం ॥ అప్రాణినీతకిం । కంసోనామకశ్చిద్రాజా । అకారాంతఇతి
 నివృత్తం ॥ — ॥ రశ్శిడివసాభిధానాని ॥ ఏతానిపుల్లింగానిభవంతి ॥
 రశ్శిః । మయూఖః । దివసః । వాసరః । ఘనఇత్యాది ॥ — దీధితి(స్త్రి)
 యాం ॥ ఆయంరశ్శివాచిత్యేపి స్త్రీలింగాభవతి ॥ ఇయం దీధితిః ॥
 — ॥ దినాహనీనపుంసకే ॥ ఇదందినం । ఇదమహః । దివసవాచిత్యాత్ ॥ —
 మానాభిధానాని ॥ పుల్లింగానిన్యూః ॥ కుడవఃప్రస్థః ॥ — ద్రోణాభ
 కౌనపుంసకేచ ॥ మానవాచకత్వేప్యేతేనపుంసకేచభవతః ॥ అయం
 ద్రోణః ॥ ఇదంద్రోణమిత్యాది ॥ — ॥ ఖారీమానికే(స్త్రి)యాం ॥ ఇ
 యంఖారీమానికా ॥ — ॥ దారాక్షతలాజశరబల్బజాసూనాంబహుత్వం
 చ ॥ ఏతేపుంసిభవంతి బహుత్వేచ ఇమేదారాః । ఇమేఅక్షతాః । ఇ
 మేలాజాః । ఇమేశరాః । ఇమేబల్బజాః । ఇమేఅసవః ॥ — నాడ్య
 పజనోపపదానివ్రణాంగపదాని ॥ యథాసంఖ్యంనాడ్యపజనోపపదాని
 వ్రణాంగపదానిపుల్లింగానిభవంతి ॥ అయంనాడీవ్రణః । అపాంగః ।
 జనపదః । వ్రణశబ్దస్య పాక్షికక్లీబతస్ నివృత్త్యర్థం అంగపద
 యోర్నిత్య నపుంసకయోః పుంస్త్యవిధానార్థం చాయమారం
 ॥ — ॥ మరుద్గరుత్తరుద్యత్స్విజః ॥ మరుదాదయః పుల్లింగాభ

దంతి || అయం మరుదిత్యాది || — || ఋషిరాశివతికృతి గ్రంథి క్రిమిభ్వ
 నిబలికాలిమూర్తి రవికపిమునయః || పతేపుంసిభవంతి || అయమృ
 ప్తిత్యాది || — || ధ్వజగజముంజపుంజాః || పతేపుంసిభవంతి || అ
 యంధ్వజిత్యాది || — || హస్తకుంతాంతవ్రాతవాతమాత ధూతకా
 సూత చూతముహూర్తాః || పతేపుంసిభవంతి || అయంహస్తిత్యాది
 — || షండ మండకరండభరండనరండగండతుండముండపాషండ శిఖం
 దాః || పతేపుంసిభవంతి || అయంషండిత్యాది || — || వంశాంశ
 పురోదాశాః || పతేపుంసిభవంతి || అయంవంశిత్యాది || పురోదా
 శ్యతే దీయతే పురోదాశః కమణీమణిః | భసన్యాఖ్యానప్రకరణేపా
 రోదాశపురోదాశాట్టన్నితి వికారప్రకరణే వీరీనాః పురోదాశేజ
 తి నిపాతనాచ్చ దస్యడత్వం | పురోదాశభుజామిష్టమితి మాఘః
 — || హ్రీంకండకుండబుద్బుదశబ్దాః || పతేపుల్లింగాభవంతి || అయంహ్రీ
 దిత్యాది || — || అర్హపథిమధ్యభుక్తి స్తంబసితంబపూగాః || అర్హదయః
 పుల్లింగాభవంతి || అయమర్హిత్యాది || — || వల్లవపల్వలకఫరేఫ క
 టాహనిర్వ్యాహనరమణితరంగ తురంగగంధసకందమృదంగసంగ
 ముద్గపుంఖాః || పతేపుల్లింగాభవంతి || అయంపల్లవిత్యాది || — || సార
 ధ్యతిధికుక్షీనస్తిపాణ్యంజలయః || పతేపుల్లింగాభవంతి || అయంసారధి
 రిత్యాది || — || ఇతిత్రిపాణినీయ లింగానుశాసనవృత్తౌ పుల్లింగా
 ధికారః || — || నవుంసకం || — || పతదధిక్యతం దెదితన్యం || అని
 దిప్తలింగేమ సూత్రేమ || — || భావేల్కుడంతః || భావేఃహితో
 యోల్కుట్ప్రత్యయః తదంతశ్శబ్దౌనవుంసకేభవతి || హసనంధాత్ర
 న్య | వతకనం | వలనం | శయనం | భావితకిం | ఇద్దానివృత్తౌ
 తేన నేనీర్థవ్రష్టః కుతారః | పంచపచనోగ్నిః | గావోదుష్యాంతే
 స్యామితి గోదోహనీఘటే | ఇత్యత్రమాఘాత్ || ల్యుడంతఇతికిం | గీ
 తిః | పీఠిః | ఇహమాఘాత్ — || నిష్టాత || భావేవిహితౌ

స్థాపత్యయస్తదంతానపుంసకేభవతి ॥ హసితంచాత్రస్య ॥ గీతం ॥
 —॥త్వష్యజ్ఞాతద్ధితౌ ॥ — ॥ భావార్థాతద్ధితౌత్వష్యజ్ఞా యశాశనః
 తౌ నపుంసకేభవతిః । శుక్లత్వం కృష్ణత్వం ॥ కుమారత్వం । శౌక్ల్యం
 కాన్యకం । సౌకుమార్యం । ష్యజ్ఞస్త్విత్యసామధ్యాకృత్ప్రీత్యం । చా
 తుర్యం । చాతురీ । సామగ్ర్యం । సామగ్రీ । ధౌచిత్వం ధౌచితీ ॥ — కర్తృణిచప్ర
 హ్లాణాదిగుణవచనభ్యః ॥ బ్రాహ్మణాదిభ్యోగుణవచనభ్యశ్చపరాభావక
 కర్తృణిచయా తద్ధితౌ విహితౌత్వష్యజ్ఞాతదంతానపుంసకేభవతిః । బ్రా
 హ్మణస్యభావః కమవాబ్రాహ్మ్యం । పవం శౌర్యం ॥ — ॥ యద్య
 భగ్యగజ్జిఘ్నభావౌభావకమణి ॥ ఏతదంతాని క్షీబానిస్యః । సై
 నాద్యన్నలాపశ్చ । సైమం । సఖ్యుర్యః । సఖ్యుభావః సఖ్యం । క
 విజ్ఞాత్యోధకౌ । కాపెయం । జ్ఞాతేయం । పత్యంతపురోహితాది
 భ్యోయిక్ ॥ అధిపత్యం । సారోహిత్యం । ప్రాణభృజ్జాతి వయోవచ
 నోద్ధాత్రాదిభ్యోఞ్ । ధౌష్ట్యంకామారు । ధౌద్ధాత్రం । హాయనాం
 తయవాదిభ్యోన్ । ద్వైహాయనం త్రైహాయనం యావనమిత్యాది ॥
 ద్వంద్వమనోజ్ఞాదిభ్యోళుఞ్ । ఐతాపుత్రకం మానోజ్ఞకంఞిత్యాది ।
 హోత్రాదిభ్యశ్చః । అచ్చావాకీయం ॥ — ॥ అవ్యయాభావః ॥ అ
 యంనపుంసకంస్యాత్ ॥ అదిశం । అధిస్త్రిశిత్యాది । — ॥ ద్వం
 ద్వైకత్వై ॥ ద్వంద్వైకత్వై నపుంసకలింగంభవతి ॥ పాణిపాదమిత్యా
 ది । ఏకత్వైతికిం । ప్లక్ష్యగోధౌ ॥ పరివల్లింగావవాదోయం ॥ — ॥
 అభాషాయాం హేమంతశిశిరావహోతాత్రైవ ॥ — ॥ అభాషాయా
 మేతౌనపుంసకేభవతిః ॥ హేమంతశిశిరం ॥ అహోరాత్రం । భాషా
 యాంతు హేమంతశిశిరా ॥ అహోరాత్రః । — ॥ అనఞ్గమథా
 రయః ॥ ఏతనధిక్యతంవెదితవ్యం ॥ — ॥ అనల్పేభాయా ॥ — ॥
 అనల్పత్వేద్యోత్వే భాయాంతౌనఞ్గధారయస్తత్పురుషౌ నపుం
 గౌ భవతి । శరచ్ఛాయం । అనల్పత్వే ఇతికిం । కుడ్యభా

యా ॥ — ॥ రాజానుష్యపూర్వాసఖా ॥ రాజానుష్యపూర్వ
 స్సఖాశిబ్దోనపు సకలింగోభవతి ॥ ఇననభం ఈశ్వరనభం ॥ రక్షస్స
 భం ॥ పిశాచసభం ॥ రాజశబ్దేన స్యానుష్ఠేనాహణం ॥ తేనేహన
 రాజసభా ॥ చంద్రగుప్తసభా ॥ అనుష్యపూర్వైతికిం ॥ దేవవత్తన
 భా— ॥ సురాసేనాచ్ఛాయాశాలాని శాస్త్రీయాంచ ॥ సురాద్యంతోఽ
 నఙ్గముఖాధారయస్తత్పురుషోనపుంసకే శ్రీయాంచభవతి ॥ ఇదం
 వసుసురం ॥ ఇయంవసుసురేత్యాది ॥ — ॥ పరవత్ ॥ — ॥ అన్య
 స్తత్పురుషః పరవల్లింగో భవతి ॥ చోరభయమిత్యాది ॥ — ॥ రా
 త్రాహ్నిహఃపుంసే ॥ — ॥ రాత్రీహ్నిహ్నిత్యేవమంతాస్తత్పురు
 షాః పుల్లింగోభవంతి ॥ పూర్వరాత్రీః ॥ పూర్వాహ్నాః ॥ ఏకాహాః ॥
 — ॥ అపథపుశ్యాహేనపుంసకే ॥ — ॥ అపథపుశ్యాహశబ్దోనపుంసకలిం
 గోభవతిః ॥ ఇదమపథం ॥ ఇదంపుశ్యాహం ॥ — ॥ సంఖ్యాపూర్వారా
 త్రీః ॥ సంఖ్యాపూర్వారాత్రీశబ్దోనపుంసకలింగోభవతి ॥ ఏకరాత్రీమి
 త్యాది ॥ సంఖ్యాపూర్వైతికిం ॥ సర్వరాత్రీః ॥ — ॥ ద్విగుశ్రీయాం
 వ ॥ — ॥ ద్విగుశ్రీయాం నపుంసకేభవతి ॥ పంచపూలీ ॥ త్రిభు
 వనం ॥ — ॥ ఇనుసంతః ॥ — ॥ ఇసంతేనంతశ్శబ్దోనపుంసకేభవ
 తి ॥ సూచిస్సర్పిరిత్యాది ॥ వపుః ధనురిత్యాది ॥ — ॥ అర్చిశ్రీయాం
 చ ॥ — ॥ ఇసంతత్వేష్యర్చిశ్శబ్దః శ్రీయాంనపుంసకేభవతి ॥ ఇ
 యమర్చిః ॥ ఇదమర్చిః ॥ — ॥ చ్ఛదిస్త్రీయామేవ ॥ — ॥ చ్ఛది
 శ్రీయామేభవతి ॥ ఇయంచ్ఛదిః ॥ ఛాద్యతేనేనేతిచ్ఛదేశ్వరాది
 ణ్యంతాదర్చిశుచీత్యాదినా ఇన్ ॥ ఇస్తస్త్వత్యాదివాహాస్వః ॥ — ॥ ము
 ఖనయనలూహవనమాంసదుధిరరాముకవివగజలహలధనాన్నాభిధా
 నాని ॥ — ॥ ముఖాదీనామభిధానాని నపు సకానిభవంతి ॥ ముఖ
 మాన్యమిత్యాది ॥ నయనం లూచనమక్షిత్యాది ॥ లూహం ॥ కాలం ॥
 కృష్ణం ॥ వనం ॥ గహనం ॥ కాననం ॥ మాంసం ॥ పిశితం ॥ ఆమిష

రుద్ధిరం । రక్తం । శోణితం । కాముకం । శరాసనం । చాపం । వి
 వరం । సుషిరం । విలం । హలం । లాంగలం । కృషకం । ధనం । ద్ర
 విణం । విత్తేంతన్నమశనం । భోజనం ॥ — ॥ సీరాద్ధాధనాఃపుంసి ॥
 సీరాదయఃపుల్లింగాభవంతి । అయంసిః । అధః । ఓదనః । పూర్వో
 క్తస్యావవాదః ॥ — ॥ వక్త్రేనైత్రాణ్యగాండివాఃపుంసిచ ॥ అయం
 వక్త్రః ॥ ఇదంవక్త్రం । నెత్రః । నెత్రం । అరణ్యః । అరణ్యం ।
 గాండివః । గాండివం ॥ — ॥ అటవీస్త్రీయాం ॥ — ॥ అయంశబ్దః
 స్త్రీలింగోభవతి ॥ ఇయమటవీ ॥ — ॥ లావధః ॥ — ॥ లోపఘోఽ
 కారాంతోనపుంసకలింగోభవతి ॥ కులం । కూలం । స్థలం ॥ — ॥ తూ
 లాపల తాలకుసూల తరలకంబల కుంతలదేవలవృషలాఃపుంసి ॥ అ
 యంతూలఇత్యాది ॥ — ॥ శిలమూలమంగళసాలకమలతలమునలకుండల
 ఫలల మృణాళవాల నిగళపలాల విడాలఖలశూలాఃపుంసిచ ॥ ఏతా
 నిపుంసినపుంసకేచ భవంతి ॥ అయశిలః । ఇదంశిలమి త్యాది ॥ — ॥
 శతాదిస్సంఖ్యా ॥ — ॥ శతాదిసంఖ్యావాచకాశ్శబ్దానపుంసకేభవంతి
 శతం । సహస్రం । శతాదిరతికిం । ఏకః । ద్వా । బహవః । సంఖ్యే
 తికిం । శతౌవాచపర్వతః ॥ — ॥ శతాయుతప్రాయతాఃపుంసిచ ॥
 శతాదయఃపుంసి నపుంసకేచ భవంతి ॥ అయశతః ॥ ఇదంశతం । అ
 యుతః । అయశం । ప్రాయుతః । ప్రాయుతం ॥ — ॥ లక్షాకోటిస్త్రీ
 యాం ॥ — ॥ లక్షాకోటిశబ్దాస్త్రీయాంభవతః ॥ ఇయంలక్షా । ఇ
 యంకోటిః ॥ — ॥ శంకుఃపుంసి ॥ అయంశంకుః । సహస్రంక్వచిత్ ॥ స
 హస్రశబ్దః క్వచిత్పుల్లింగాభవతి । అయంసహస్రః ॥ — ॥ మన్
 ద్వ్యచోక్తర్తరి ॥ — ॥ మన్ద్రత్యయాంతోద్వ్యచోక్తః అకతకరి
 నపుంసకలింగోభవతి । చమక । వమేత్యాది । ద్వ్యచోక్తితికిం ।
 అణిచూ । మహిచూ । అకతకరీతికిం । దదాతీతదానూకరొతీతి కర్తా
 దత్తః ॥ — ॥ బ్రహ్మపుంసిచ ॥ — ॥ బ్రహ్మశబ్దః పుంసిన

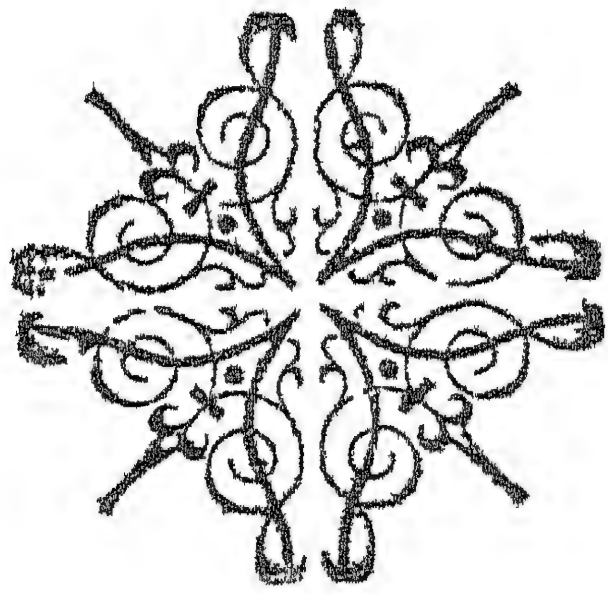
57

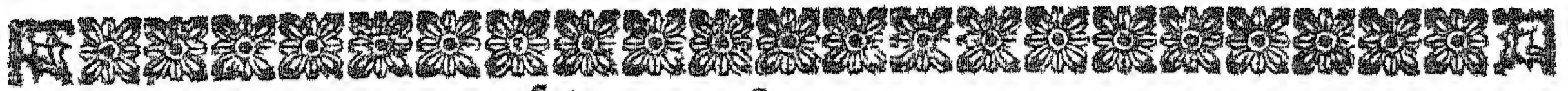
[illegible]

ఏతానపు సకలింగాభవంతి || ఇదంనవనీతమిత్యాది || — || శ్రీ
 ధకులిశపీఠ కుండాంజభాండాంగాంగవదధినక్ష్యతామ్యాస్పదాకాశకి
 ణ్వివీజాని || — || ఏతానపు సకలింగానిభవంతి || ఇదంశ్రీధర్మ
 త్యాది || — || చైవ పుంసిత || — || అయదైవః | ఇదందేవం |
 ధాన్యాజ్యసన్య సూప్యపాప్యవ్యాధిక్ష్యపాశ్యకవ్యకావ్య సత్యాపత్య
 మూల్యమద్యశిక్యకుడ్యహమ్యతూర్యనైన్యాని || — || ఏతేనపు
 సకలింగాభవంతి || ఇదాధాన్యమిత్యాది || — || ద్వంద్వబహుదశి
 భువడిశపింఛకుటుబ వరశర బృందారకాణి || — || ఏతానపు
 సకలింగాని || ఇదంద్వంద్వమిత్యాది || — || అక్షమింద్రియే || — ||
 ఇంద్రియేభిధేయఅక్షశబ్దానపు సకలింగాభవతి || ఇదమక్షం | ఇంద్రి
 యఇశకిం | రధాంగాదౌ మాఖూల్ || — || ఇతి శ్రీపాణినీయలిం
 గానుశాసనవృత్తౌ నపు సకలింగాధికారస్సమాప్తః || — ||
 || — || స్త్రీపుంసయోః | ఏతదధిక్రియతేపున్నపుంసకయోరిత్యస్తాత్పాక్ ||
 || — || గౌమణీయష్టియష్టి పాటలివస్త్రశాల్తలిశ్యటిమసిమరీచయః || గవాద
 యః స్త్రీయాంపుంసచస్యః | ఇయంగౌః ఆయంగౌరిత్యాది || — || మన్యు
 సేధుకరగంధుకిమగకండురేణవః | — || ఏతే స్త్రీయాంపుంసచస్యః
 ఇయంమన్యురయంమన్యూరిత్యాది || — || గుణవచనముకారాంతం న
 పుంసకేచ || — || గుణవచనముకారాంతశబ్దరూపం స్త్రీయాంపుంస
 నపుంసకేచభవతి | పట్వీ | పటుః || పటు | ఇత్యాది || — || అపత్యా
 థేతద్ధితే || అపత్యాథేతద్ధితేయమాగ్రవంతల్ స్త్రీపుంసయోగ్భవతి
 ఔపగవః | ఔపగవీత్యాది || — || ఇతి స్త్రీపుంసాధికారః || — ||
 పున్నపుంసకయోః || — || ఏతదధిక్రియతేఅవిశిష్టలింగమిత్యతః || స్త్రాక్
 — || ఘృతేభూతముస్త్యైవితైరావతపుస్తకబుస్త్రహాశితాః || ఏతే
 పుంసినపుంసకేచభవంతి | అయంఘృతః | ఇదంఘృతమిత్యాది || — ||
 వృక్షార్థనిదాఘృతధ్యశల్యదృఢాః || ఏతేపున్నపుంసకలిక్తాభవంతి

అయంశృంగః॥ ఇదంశృంగమిత్యాది॥—॥వజ్రకుంజకుథకూర్చప్రస్థ
దపార్కార్కధచధమదభపుచ్చాః॥ఏతేపుంసపుంసకయోభవం
తి॥అయంసజః॥ఇదంసజః॥ అయంకుంజఃఇదంకుంజమిత్యాది॥—॥క
బంధౌషధాయుధాంతాః॥ కబంధాదయః పున్నపుంసకయోభవంతి
అయంకబంధః ఇదంకబంధమిత్యాది॥—॥ దండమండఖండశవనైంధ
వపాశ్వకకుశకాశాశాశాంకుశకులిశాః—॥ఏతేపున్నపుంసకయోర్భ
వంతి॥ దండః దండమిత్యాది॥—॥గృహమేహదేహపట్టపటహస్తాప
దార్బుదకకుగాశ్చ॥ గృహాదయః పుంసినపుంసకేచభవంతి॥ అ
యంగృహః ఇంగృహమిత్యాది॥—॥ ఇతిపున్నపుంసకాధికారః॥
—అవిశిష్టలింగమ్— ఏతదధిక్రీయతే॥అవ్యయం॥
అవ్యయమవిశిష్టలింగంభవతి॥ కృత్వాపురుషః కృత్వాస్త్రీ॥ కృత్వా
పత్యం॥—॥ కతియుష్మదస్తనః॥—॥ కత్యాదయోఽవిశిష్టలింగౌ
భవంతి॥ కతిపురుషాః॥ కతిస్త్రీయః కతికులాని॥ యూయంపురుషాః
యూయంస్త్రీయః॥ యూయంకులాని॥ వయంపురుషాః॥ వయంస్త్రీ
యః॥ వయంకులాని॥—॥ స్థాంతానంభ్యా॥ షకారాంతనకా
రాంతాన్సంభ్యావాచినశ్శబ్దాఅవిశిష్టలింగాభవంతి॥ షట్పురుషాః॥ ష
ట్స్త్రీయః షట్కులాని॥ ఏవం పంచపురుషాః పంచస్త్రీయః పంచ
కులాని॥—॥ శిష్టాపరవత్॥—॥ శిష్టసంభ్యాపరవద్భవతి॥
ఏకపురుషః ఏకాస్త్రీఏకంకులం॥—॥ గుణవచనంచ॥—॥ గు
ణవచనంశబ్దరూపంపరవద్భవతి॥ శుక్లఃపటః॥ శుక్లాపటీ॥ శుక్లంవ
స్త్రం॥—॥ కృత్వాశ్చ॥—॥ కృత్యప్రత్యయాంతాఃపరవద్భవం
తి॥ కతవ్యాయంధమః॥ కతవ్యావజ్జీః॥ కతవ్యంతపః॥—
ఋలాదయః॥—॥ పరమత్పుః॥ కాకకః॥ కారికా॥ కారకంక
ర్తా॥ కరీకా॥ కర్త॥—॥ కరణాధికరణయోల్బూట్॥—॥
కరణే అధికరణేచ విహితోయోల్బూట్ప్రత్యయస్తదంతశ్శబ్దః పరవ

వతి ॥ ఇ థ ప్రవశ్యనః కుతారః । ఇ థ ప్రవశ్యనీశస్త్రే ॥ ఇ థ
 ప్రవశ్యనంశస్త్రం । గోదోహనోఘటః । గోదోహనీఘటే ॥ గోదో
 హనంభాంజమిత్యాది ॥ — ॥ సర్వాదీని సర్వనామాని ॥ — ॥
 పరవద్భవంతి ॥ సర్వపురుషాః । సర్వాఃస్త్రీయఃసర్వాణకులానీత్యాది
 — ఇతి శ్రీపాణినీయలింగానుశాసనవృత్తిస్సమాప్తా —





శ్రీహయగ్రీవా యనమః



శ్రీమత్కాలిదాసకృత శ్రుతబాధపాగ్రమ్భః

ఛందసాంలక్షణయేన శ్రుతమాత్రేణబుధ్యతే । తమహంసంప్ర
 వత్కామిశ్రుతబాధనావిస్తరం ॥ ౧ ॥ సంయుక్తాద్యందీర్ఘంసానుస్వ
 రంవిసగ్గసంమిశ్రంవిజ్ఞేయమక్షరంగురుపాదాంతస్థంవికల్పేన ॥ ౨ ॥
 ఆదిగర్భావసానైసు యరతాయాంతిలాఘవం । భజసాగౌరవంయా
 స్తి మనాతుగురులాఘవం ॥ ౩ ॥ యస్యాప్రథమేపాదేద్వాదశమా
 త్రాస్తథాతృతీయేపి అష్టాదశద్వితీయేచతుర్థాకేపంచదశసార్వా ॥ ౪ ॥
 ఆర్యాపూర్వాధానమంద్వితీయమపిభవతియత్రహంసగతే । ఛందోవి
 దస్తదానీగీతిం తావత్మతవాణిభాషంతే ॥ ౫ ॥ ఆర్యోత్తరాధా
 తుల్యంప్రథమాధామపిప్రయుక్తంచేత్ । కామినితాముపగీతింప్ర
 కాశంతేనుహాకవయః ॥ ౬ ॥ ఆద్యచతుర్థాంపంచమకంచేత్ । యత్ర
 గురుస్యాత్సాక్షరపక్షిః ॥ ౭ ॥ అగురుచతుష్కంభవతిగురుద్వా
 ఘనకుచయుక్తేశశివదనాసా ॥ ౮ ॥ తుర్యంపంచమకంచేద్యత్రస్యా
 ల్లిఘుబాలే । విద్వద్భిమ్మౌగనేత్రేపోక్తాసామదరేఖా ॥ ౯ ॥ శ్లోకే
 షష్టంగురుజ్ఞేయం సర్వత్రలఘుపంచమం । ద్విచతుష్పాదయోహా
 స్వం సప్తమందీఘాసున్యయోః ॥ ౧౦ ॥ పంచహంలఘుసర్వత్ర సప్త
 మంద్విచతుర్థా యోః । షష్టంగురుపిజానీయాదేతత్పద్యన్యలక్షణం ॥ ౧౧ ॥
 ఆదిగతంతుర్యగతంపంచమకంచాంత్యగతం । స్వాదురుకంతత్రాశితంమా
 జివకకీడుమిదం ॥ ౧౨ ॥ ద్వితుర్యషష్టమష్టమంగురుప్రయోజితంయ
 గా । తదానివేదయంతితాం బుధానగన్వరూపిణీం ॥ ౧౩ ॥ సర్వేవ
 తాదీఘాయస్యాం విశ్రామస్యాద్వేదైర్వేదైః । విద్వద్భృంజైర్వి
 తాజాణిన్యాభ్యాతాసావిద్యున్తాలా ॥ ౧౪ ॥ తద్ధిగురుస్యాదాద్యచతు

భాం పంచమకష్టః చాంశ్యముపాంత్యం । ఇందియదాజైర్యత్రవి
 రామస్సాకథనీయాచంపకమాలా ॥ ౧౫ ॥ చంపకమాలాయత్రభవేదం
 శ్యవిహీనాప్రేమనిధే ॥ ఛాదసిదత్తాయోకవయస్తం మణిబంధం తెబ్బి
 వతే ॥ ౧౬ ॥ హస్తాసహజాయతేయత్రషష్ఠకంబుగ్గివేతద్వదేవా
 వ్యమాంశ్యః । విశ్రామస్సాశ్చిత్తవివేదైస్తురంగైస్తాం భాషంతేశాలిన్
 ఛాందసీయాః ॥ ౧౭ ॥ మందాకాగ్రతాంత్యయతిరహితానాలంకా
 రేయదిభవతిసా । తద్విద్వద్భిర్భుజవమభిహితాజ్ఞేయాహంసీకమలవ
 దనే ॥ ౧౮ ॥ ఆద్యచతుర్థమహీననితంబేనప్తమకందశమంచతథాంత్యం
 యత్రగురుప్రకటస్తరసారేతస్కథితంననుదోధకవృత్తం ॥ ౧౯ ॥ య
 స్యాంత్రిషట్పత్యమమక్షరంస్యాద్ధ్రస్వంసుజంఘనవమంచతద్వత్ ॥ ౨౦ ॥
 త్యావిలజ్జీకృతహంసకాంతేశామింద్రవజ్రాంబుగ్గవతేకవీందాగ్నిః ॥ ౨౧ ॥
 యదీంద్రవజ్రాచరణేమపూర్వే భవంతివణాంలఘువస్తువణే । ఆ
 మందమాద్యస్తదనేతదానీ ముపేంద్రవజ్రాకథితాకవీంద్రైః ॥ ౨౨ ॥
 యత్రద్వయోరప్యనయోస్తుపాదా భవంతీసీమంతినిచంద్రకాంతే । విద్వ
 ద్భిరాద్యైఃపరికీర్తితాసా ప్రియుజ్యతామిత్యుపజాతరేషా ॥ ౨౩ ॥
 ఆఖ్యానకీప్యాత్ప్రకటికృతౌథేయదీంద్రవజ్రాచరణఃపురస్తాత్ । ఉ
 పేంద్రవజ్రాచరణాస్త్రయోన్యే విపర్యోక్తావిపరీతపూర్వా ॥ ౨౪ ॥ ఆ
 ద్యమక్షరమతస్తృతీయకంనప్తమంచనవమంతథాంతిమం । దీఘమిం
 దుమిఖయత్రజాయతే తాంవదంతికవయోరథోద్ధతాం ॥ ౨౫ ॥ అక్ష
 రంనవమందశమంచవ్యత్యయాగ్భవతియత్రఃసీతే । ప్రిక్తమేణన
 యవేయదిసేవస్వాగతేతికవిభిఃకథితాస్యాత్ ॥ ౨౬ ॥ నతృతీయకష
 వ్యమనంతరతేనవమంవిరతిప్రభవంగురుచేత్ । ఘనపీనపయోధరభార
 నతేననుతోటకవృత్తమిదంకథితమ్ ॥ ౨౭ ॥ యదితోటకస్యగురుపంచ
 మకం విహితంవిలాసినితదక్షరకం । రససంఖ్యకంచగురుతత్త్రవచెన్న
 తాక్షరేతికవిభిఃకథితా ॥ ౨౮ ॥ యదాద్యంచతుర్థాంతథానప్త

వతిసుఖప్రదీప్తితీసా ॥ ౩౮ ॥ చత్వారఃప్రాకృతనుగురవోద్వాదశైకా
దశాచేన్దుగ్ధైవజౌతదనుకుముదామోదినిద్వాదశాంత్యై తద్వచ్చాం
త్యైయుగదసహద్యైర్యత్రైకాంతేవిరామోమందాకాంతాం ప్రసర
కవయస్తస్వితాంసంగిరంతే ॥ ౩౯ ॥ ఆద్యాశ్చేద్దుగవస్త్రయః ప్రియ
తమేషవస్త్రతశ్చాష్టయః తన్వైకాదశతస్త్రయస్తదనుచేదష్టాదశాద్యై
తతః । మాతాంజయై నిభిశ్చయత్రవిరతిః పూజేతామబింబాననై
తద్వృత్తంప్రసదంతికావ్యరసి కాశ్శౌర్యాణాంవికీడితం ॥ ౪౦ ॥ చత్వా
రాయత్రవణాఃప్రథమామలఘువక్షత్తకస్సప్తమోపి ద్వాతావత్తౌదశా
ద్యైమృగమదముదితేషాదశాంత్యైతథాంత్యై । రంభాస్తంభోరుకాం
డేమునిమునిమునిభిర్యత్రైకాంతేవిరామోపాలేవంద్యైః కవీంద్రైస్సు
తనునిగదితాన్మృగరాసాప్రసిద్ధా ॥ ౪౧ ॥ మోక్షామిస్త్రైగురుశ్శ్రియం వి
తనుతేభఃపూర్వగుశ్చంద్రహాఃకీర్తితాం యోభ్యుదయం పయఃప్రథమ
లానన్వశ్చైరాయుస్త్రైలః । వాయుస్సాంతగురుర్విదేశగమనంశూన్యం
నభస్తాంతలారోగ్నినుకథ్యలఘుమ్మకతేందినమణిసుకధ్యైగురుజోరు
జమ్ ॥ ౪౨ ॥ * * * * *

—————ఇతిశ్రీశ్రుతిబోధస్సంపూర్ణః—————

వేదాః ౪ ॥ ఇంద్రియాణి ౫ ॥ బాణాః ౫ ॥ తురంగాః ౬ ॥ ది
క్ ౧౦ ॥ మహేశనేత్రం ౩ ॥ నేత్రం ౨ ॥ కరీ ౮ ॥ ఈశః ౧౧ ॥ మా
తాంజః ౧౨ ॥ మునిః ౬ ॥ యుగం ౪ ॥ రసః ౬ ॥

శ్రీమతే-దారకృత వృత్తరత్నాకరపాఠంభః

సుఖనంతానసిద్ధ్యథాం నత్వాబహుమతాశ్రిగమ్ గౌరీవి నా
యకౌపితం శంకరంలాకశంకరం || ౧ || బేదాభావైవశాస్త్రజ్ఞః ప
జ్ఞేకోయోద్విజౌత్తమః | తస్యపుత్రాస్త్రీకదారశ్శీవపాదార్చనేరతః ||
తేనదంక్రియతేచ్ఛందో లక్ష్మ్యలక్షణసంయుతం | వృత్తరత్నాకరం నా
మ బాలానాంసుఖబుద్ధయే || ౩ || పింగళాదిభిరాచార్యైర్యదుక్తం
తాకికంద్వధా | మాత్రావణవిధేదేన భంగస్తదిహకథ్యతే || ౪ || ప
డధ్యాయనిబద్ధస్య చ్ఛందసోస్యపరిస్ఫుటం | ప్రమాణగుపిః జ్ఞేయంవ
త్త్రింశదధికంశతం || ౫ || మ్యరస్తజభగ్నైలాఽతైరైతైదశభరక్ష
తైః | ననుస్తంవాజ్ఞయంవ్యాప్తం తైరిలాక్యమివవిష్టువా || ౬ || న
ర్వగుమోకముఖాంతలోకయగావంతగ్లోనతా | నృధ్యాద్యాజ్ఞాభి
లానోష్టాభవంత్యత్రగణాస్త్రీకాః || ౭ || జ్ఞేయాస్యగ్వాదిమథ్యాం
తగురవోత్రచతుష్కలాః | గణాశ్చతులకఘూపేతాః పంచాగ్వాది
మనంస్థితాః || ౮ || * మాత్రాలక్షణంకవితాసర్వజ్ఞేనాక || నన్యంజనే
నమాత్రాలఘునైకాభవతిగురుణాద్వేషతి | ఏకమాత్రాభవేద్ధేనా
ద్విమాత్రోదీఘఉచ్యతే | త్రిమాత్రాః ప్లుణాజ్ఞేయోన్యూజనంత్య
మాత్రకం | సానుస్వారోవిసగాంతోదీఘాఽయుక్తాః ప్లుణాః
పాదాంతస్త్రసాగ్వాకోజ్ఞేయోన్యూమాత్రికోల్మజుః || ౯ || సాదా
దావిహవణాస్య సంయోగఃకృమసంజ్ఞకః | పుగన్ధిజేనతేనస్యాల్లఘుతా
పిక్వచిద్గురోః || ౧౦ || ఛందశ్శేఖరేణోక్తం | సర్వాస్వపి భావనా
హయక్తేపరైక్షరే | పూర్వవణలతాబెష్టాతాదికేవాపశ్యచిత్ | జ
దనుత్రోదాహరణమ్ || తరుణంనషాపశాకంనవోదాఽచిల్లంనగో
ధీని | అల్పవ్యయేనసుందరిగ్రామ్యజనోవృష్టమశ్నాతి || అబ్ధిమా
సాదీనాం జ్ఞేయాస్సంజ్ఞాస్తులాకతః | జ్ఞేయఃపాదశ్చతుర్థో శోయ
లర్విచ్ఛేదనంజ్ఞకా || ౧౧ || విచ్ఛేదోయతీసంజ్ఞకఇతీపాఠభేదః

చదాడినా | శ్లోకేషు నియమస్థానపదచ్ఛేదంయతింవిచరితి | పింగళా
 చార్యైర్విశేషఃప్రతిపాదితః || ధాతునామ్నామభేదేన విగామోవిరతి
 ర్యతిః | స్వరసంధ్యాప్తసాందర్యాతచ్ఛేదపీష్యతేక్వచిత్ | ఛందోర
 త్నహాలాయుధేతు యతిస్స్వత్రావాదాంతేశ్లోకాభేతువిశేషతః ||
 నముద్రాదిపదాంతేచ వ్యక్తావ్యక్తవిభక్తికే | క్వచిత్తుపదమధ్యేపి న
 ముద్రాదాయతిభావేత్ || యదిపూర్వాపరౌవశౌ నస్యాతామేక
 రూపకౌ || పూర్వాంతవత్స్వరస్సంధిః క్వచిదేవపరాదివత్ || ద్రష్ట
 వ్యాయతిచింతాయాం యణాదేశఃపరాదివత్ || నిశ్యంప్రాక్పదసం
 బంధాచ్ఛాదయః ప్రాక్పదాంతవత్ | పరేణనిత్యంసంబంధాత్ప్రా
 దయస్తుపరాదివత్ * || యుక్సమంవిషమంచాయుక్ స్థానం సద్భిర్నిగ
 ద్యతే | ననుమథానమంవృత్తం విషమంచత్రిధామతం || ౧౨ || అం
 భుయోయస్యచ శ్వరస్తుల్యలక్షణలక్షణాః | తచ్చందశ్శాస్త్రతత్త్వ
 జ్ఞాన్సమవృత్తంప్రవక్షతే || ౧౩ || ప్రధమాంఘ్రిసమాయన్యతృతీయ
 శ్చరణోభవేత్ | ద్వితీయస్తుర్యవద్వృత్తం తదర్థసముచ్యతే || ౧౪ ||
 యస్యపాదచతుషేపి లక్ష్యభిన్నంపరస్పరం | తదాహుర్విషమంవృ
 త్తం ఛందశ్శాస్త్రవిశారదాః || ౧౫ || ఆరభ్యేకాక్షరాత్పాదాదేకే
 కాక్షరవర్ధితైః | పృథక్చందోభవేత్పాదే ర్యావత్తద్వింశతింగతం || ౧౬ ||
 తదూర్ధ్వకంచండవృష్ట్యాది దండకాఃపరికీర్తితాః || శేషాగాధాస్త్రి
 భిష్టద్భిశ్చరణైశ్చోపలక్షితాః || ౧౭ || ఉక్తాత్యుక్తాతథామధ్యాప్రతి
 ప్తాన్యానుపూర్వికా || గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీచ జ్జగరేవచ |
 త్రిష్టుప్చజగతీచైవ తథాతిజగతీమతా | శక్వరీసాతిపూర్వాస్యాదప్య
 త్యష్టే తథాస్తృతే || ౧౮ || ధృతిశ్చతధృతిశ్చైవ కృతిఃప్రకృతిరాకృ
 తిః | వికృతిస్సంకృతిశ్చైవతథాతికృతిరుత్కృతిః || ౨౦ || ఇత్యేశాశ్చం
 దసాంసంజ్ఞాః క్రమశోచద్ధిసాంప్రతం | లక్షణనర్వవృత్తానాంమా
 యైవృత్తానుపూర్వకం || ౨౧ || ————— ఇతి శ్రీమతేకదారేణవిర

త్తరత్నాకరేనంజ్ఞాప్రకరణంనామప్రథమోధ్యాయః

లక్ష్మ్యేనత్సప్తగణాగోపేతాభవతినహవిషమేజః । మష్టేయంనల
 ఘూవాప్రధమేర్ధేనియతమార్యాయాః ॥ ౧ ॥ షష్ఠేద్వితీయలాత్పరకే
 న్లైముఖలాద్ననయతి పదనియమః । శరమేధేకావంచమకేతస్తాదిహ
 భవతిషష్ఠాలః ॥ ౨ ॥ త్రిష్వంశకేమపాదోదళయోరాద్యేషుదృశ్యతే
 యన్యాః । పథ్యేతినామసాచ్యశ్చందోవిద్భిన్నమాఖ్యాతం ॥ ౩ ॥ సంధి
 నమానవిషయేద్భందశ్చైఖరణోక్తమ్ । స్యాన్నిత్యమేకపదవచ్ఛరణాం
 తసంధిరథాంతవజ్రమఖిలేష్వపివృత్తకేమితి । సంలంఘ్యగణత్ర
 యమాదిమంశకలయోద్వకయోర్భవతిపాదః । యస్యాస్తాంపింగళవాగో
 విపులామభినమాఖ్యాతి ॥ ౪ ॥ ఉభయాథకయోజకారోద్వితీయతు
 ర్యోగమధ్యగౌయస్యాః । చపలేతినామతస్యాః ప్రకీర్తితంనాగరాజే
 న ॥ ౫ ॥ ఆద్యందళంసమస్తంభజేతలత్త్వవపలాగతంయస్యాః । శే
 షేపూర్వజలత్త్వాముఖవపలాసాదితామునినా ॥ ౬ ॥ పాక్ష్పగ్రతిపా
 దితమధేకప్రధమేప్రధమేతరేతుచపలాయాః । లక్ష్మశ్రయేతసోక్తావి
 శుద్ధధీభిజఃఘనచపలా ॥ ౭ ॥ ఇత్యార్యాజాతయః ॥ అధగీతిలక్షణ
 మాహ ॥ ఆర్యాప్రధమదళోక్తంయదికథమపిలక్షణంభవేదుభయోః ।
 దళయోఃకృతయతివోభాంతాంగీతంగీతవాఙ్మజంగేశః ॥ ౮ ॥ ఆర్యా
 ద్వితీయకేథేయద్గదితంలక్షణంతత్యాత్ । యమ్యభయోరపిదళయో
 రుపగీతంతాంముఖ్యూతే ॥ ౯ ॥ ఆర్యాశకలద్వితయం వ్యత్యయరచి
 తంభవేద్యస్యాం । సాద్గతిఃకిలగదితాతద్వద్యత్యంశభేదసంయుక్తా ॥ ౧౦ ॥
 ఆర్యాపూర్వాథకంయదిగురుజైకేనాధికేననిధనేయుక్తం ॥ ఇతత్తద్వ
 న్నిఖిలంయదీయముదితాసుధీభిరార్యాగీతిః ॥ ౧౧ ॥ ఛందోరత్నమాలా
 యుధే ॥—॥ ఏకేవైషావఛ్యాతిసోవిపులాస్తతశ్చతస్రస్తాః । చపలా
 భద్రేస్త్రిభిరపిభిన్నాఇతిషాడశార్యాస్సయః ॥ గీతిచతుష్టయమిత్థం ప్ర
 త్యేకంషాడశప్రకారంస్యాత్ । సాకల్యేనార్యాణామశీతిరవంవికల్పా
 న్స్యాః ॥ ఇతి గీతిజాతయః ॥—॥ అథవైశాఖీయజాతలక్ష్యతే ॥ ౧౨ ॥

షమైష్టానమేకలాస్తాశ్చనమేష్యుర్నానిరంతరాః । ననమాగ్రపరాశ్చ
 తాకలావైతాళీయః తేరతౌగురుః ॥ ౧ ॥ పర్యం తేర్యోతద్దేవశేషమా
 పచ్ఛంవసేకంసుధీభిరుక్తం ॥ ౨ ॥ అపాతాళికాకథితేయంభాద్గురుకా
 వధపూర్వవచన్యత్ ॥ ౩ ॥ తృతీయయుగ్ధక్షణాంతికానమస్తపాదేమ
 ద్వితీయలః ॥ ఉదీప్యవృత్తిద్వికాతీయలన్సక్తోగోణభవేదయుగ్ధయోః ॥
 పూర్వేణయుతోధవంచమః పూర్వవృత్తిరుచితేతియుగ్ధయోః ॥ ౬ ॥
 యదానమావౌజయుగ్ధకౌపూర్వయోర్భవతితత్ప్రవృత్తకం ॥ ౭ ॥ అన్య
 యుగ్ధరచితాపరాంతికా ॥ ౮ ॥ అయుగ్ధవాచారుహాసినీ ॥ ౯ ॥ ఇతి
 వైతాళీయజాతయః ॥ అథ వక్త్రలక్షణమాహ ॥—॥ వక్త్రంనాద్యా
 న్నసాస్యాతా మద్భేర్యోనుప్టుభిఖ్యాతం ॥ ౧ ॥ యదౌజేనసరిద్భర్తుః
 వధ్యావక్త్రంప్రకీర్తితం ॥ ౨ ॥ ఓజయౌజేనవారిధేస్తదేవ విపరీ
 తాది ॥ ౩ ॥ చవలావక్త్రమయదౌర్మకారశ్చేత్ప్రయోరాశేః ॥ ౪ ॥
 యస్యాంలస్సప్తమోయుగ్ధేసాయుగ్ధచపలామతా ॥ ౫ ॥ సైవతస్యాఖలే
 ష్వపి ॥ ౬ ॥ భేనాబ్ధితౌభాద్విపులా ॥ ౭ ॥ ఇత్థమన్యారశ్చతుర్థాత్
 ॥౮॥ నౌంబుధేశ్చేన్నవిపులా ॥ ౯ ॥ లాఙ్ఘేస్తత్పూర్వాన్యభవేత్ ॥ ౧౦ ॥
 ఇతి వక్త్రప్రకరణం ॥—॥ అథమాత్రానమవృత్తానాంలక్షణమాహ ॥
 ద్వికగుణితవసులఘురచలధృతిరిహ ॥ ౧ ॥ మాత్రానమకంనవమోల్లం
 తం ॥ ౨ ॥ జొన్లావధాంబుధేర్విశ్లేకః ॥ ౩ ॥ తద్యుగభాద్వానవాసి
 కాస్యాత్ ॥ ౪ ॥ బాణాష్టనవసుయదిలశ్చిత్రా ॥ ౫ ॥ అబ్ధియుగాద్భ
 శ్చేదుపచిత్రా అబ్ధియుగాద్దల్యాడపచిత్రేతిపారభేదః ॥ ౬ ॥ యదతీ
 తకృతవివిధలక్ష్యయైర్మాత్రానమాదిపాదైః కలితం । అనియతవృత్తపరి
 మాణసహితం ప్రథితంజగత్సుపాదాకులకం ॥ ౭ ॥ వృత్తస్యలావి
 నావజైగార్వాణాగురుభిర్విహ ॥ గురవోలైదాళేనిత్యంప్రమాణ
 మితి నిశ్చితం ॥ ౮ ॥ అక్షరపిండద్వితయం మాత్రాత్యక్తం తతస్తుయ
 జ్జం । తల్లఘ్నైతివిజ్ఞేయం కరణమిదంసర్వజాతీనాం ॥ ౯ ॥ ఇతిషోడ

శమాత్రవృత్తప్రకరణం ॥ అథమాత్రాధిక్యభిన్నవృత్తలక్షణం ॥—॥
 శిఖిగుణితదశలఘురచితమపగతలఘుయగళమిదమపరమఖలమ్ ॥ సగు
 రుశకలయగళకమపిసుపరిఘటితలలితపదవితతిభవతిశిఖా ॥ ౧ ॥ విని
 మయవిహితశకలయగళలఘులలితపదవితతిరచితగణనిచయా ॥ శృతి
 సుఖకృనియమపిజగతిజజిరఉపగతవతిభిసతిభవతిఖజా ॥ ౨ ॥ అష్టావ
 థై=గాద్యభ్యస్తాయస్మాస్సానంగకీడోక్తా ॥ దళమపరమపినసుగుణి
 తసలిలనిధిలఘుకవిరచితపదవితతిభవతి ॥ ౩ ॥ త్రిగుణనవలఘురవసిత
 గురురితిదళయగళతతనురతిరుచిరా ॥ ౪ ॥

ఇతిశ్రీమత్కేదారేణవిరచితేవృత్తరత్నాకరే మాత్రావృత్త

ప్రకరణంనామ ద్వితీయోధ్యాయః—

ఉక్తాయాం ॥ గోశ్రీః ॥ ౧ ॥ అత్యుక్తాయాం ॥ గాస్త్రీ ॥ మధ్యా
 యాం ॥ మోనారీ ॥ ౧ ॥ రొమ్మగీ ॥ ౨ ॥ ప్రతిష్ఠాయాం ॥ వ్లాచెతక
 న్యా ॥ ౧ ॥ యగోవీర్యా ॥ ౨ ॥ సుప్రతిష్ఠాయాం ॥ భౌగితిపజ్జీః
 ॥ ౧ ॥ ర్భౌగితిప్రీతిః ॥ ౨ ॥ సతీజగోగః ॥ ౩ ॥ గాయత్ర్యాం ॥ త్యో
 చెత్తనుమధ్యా ॥ ౧ ॥ సయగంవసుధా ॥ ౨ ॥ శశివదనాన్యా ॥ ౩ ॥
 శిఖివదనాన్యావితకేచిత్ ॥ త్సాచెద్వసుమతి ॥ ౪ ॥ ఉష్ణిహీ ॥ మ్నా
 గస్సాన్యన్తదరేఖా ॥ ౧ ॥ మధుయదిననగాః ॥ ౨ ॥ మధుమతినభగాః ॥
 ౩ ॥ కుమారలలితాజ్ఞోగ్ ॥ ౪ ॥ నరగాహంనమాలా ॥ ౫ ॥ అనుష్టు
 భి ॥ భౌగితిచిత్రపదాగః ॥ ౧ ॥ మోమోగోగోవిద్యున్తాలా ॥ ౨ ॥ మా
 ణవకంభాత్తలగాః ॥ ౩ ॥ మ్నాగ్లోహంసరుతమేతత్ ॥ ౪ ॥ జౌన
 మానికాగతౌచ ॥ ౫ ॥ ప్రమాణికాజరౌలగౌ ॥ ౬ ॥ వితానమాభ్యాం
 యదన్యత్ ॥ ౭ ॥ బృహత్యాం ॥ రొనసావితహలముఖీ ॥ ౧ ॥ భుజగ
 శిశురుతంనౌమః ॥ ౨ ॥ పక్ష్యాం ॥ మ్నాజ్ఞోశుద్ధవిరాజితంమతం ॥ ౧ ॥
 మ్నాయాచేతిపణవనామేదం ॥ ౨ ॥ ర్జౌరగౌమయూరసారిణీస్యాత్ ॥
 ౩ ॥ భౌనగయక్తాయుక్తవతీయం ॥ ౪ ॥ జ్ఞేయామత్తామభనగయ

౫ || నరజగేగృహేన్తనోరమా || ౬ || చంపకమాలాచెద్భవసాగః || ౭ ||
 తిర్మిష్టభి | త్వాన్తాగురుణేయముపస్థితాస్యాత్ || ౮ || స్యాదింద్రజా
 యదితాజగోగః || ౯ || ఉపేంద్రవజ్రాజతజాస్తతాగో || ౧౦ || అనంత
 రోదీరితలక్ష్మభాజః పాదాయదీయాఉపజాతయస్సయః | ఇత్థం కీలాన్యా
 స్వపిమిశ్రితాసుస్తరంతిజాతిస్విదమేవనామ || ౧౧ || చందశ్శేఖరే || పా
 దేనపాదత్రితయేనచాష్టావర్థాథామోగేనషడేవభేదాః | ఇతింద్రమా
 లాకీలపూర్వమిశ్రితప్రమాణతస్త్వడశభేదభిన్నా | నజజలగేగృహితా
 సుముఖ || ౧౨ || దోధకవృత్తమిదంభభభాగో || ౧౩ || శాలిన్యక్తామృత
 గాగోబ్ధిలూకైః || ౧౪ || వాతోమీయంగదితామృతగోగః || ౧౫ || ప
 జ్జ్వరస్తేశ్రీర్భతనగైశ్చ || ౧౬ || మృగన్తాగసాన్యకృమరవిలసితం || ౧౭ ||
 తానరావితిరథోద్ధతాలగో || ౧౮ || స్వాగతేతిరనభాద్ధురుయుగ్మం || ౧౯ ||
 నననగగురురచితావృంతా || ౨౦ || ననరలగురుభిశ్చభద్రీకా || ౨౧ ||
 శ్యేనికారతాజరాలగోయదా || ౨౨ || శ్యేనికారతాజరగోభవేర్దశ
 తికేచిత్ || మాక్తీమాలాయదిభతనాగో || ౨౩ || ఉపస్థితమిదంజ్ఞో
 తోగకారా || ౨౪ || జగత్యాం || చంద్రవత్త్వగదితంతురనభస్తేః || ౨౫ ||
 ఉతౌతువంశస్తమదీరితంజరౌ || ౨౬ || స్యాదింద్రజాశాతతిజైరనంయ
 తైః || ౨౭ || భూతోటకమంబుధిసైమిళితం || ౨౮ || దురేతవిలంబితమా
 హనభౌభరౌ || ౨౯ || వసుయగవిరతినోమృతాపుటాయం || ప్రముది
 తవదనాభవెన్నారరౌ || ౩౦ || నయసహితాన్యకుసుమవిచిత్రా || ౩౧ ||
 రసైజనజసారస్తేదుర్జితగతిః || ౩౨ || భుజంగప్రయాతం భవేద్యే
 శ్చతుర్భిః || ౩౩ || రైశ్చతుర్భిర్యుతాస్త్రిణీనమ్మతా || ౩౪ || భువిభ
 వెన్నభజరైఃప్రియంవదా || ౩౫ || మృత్యోచ్చిన్నామణిమాలాగుహవ
 త్తేః || ౩౬ || ధీతైరభాణిలలితాతభౌజరౌ || ౩౭ || ప్రమితాక్షరాన
 సైరుదితా || ౩౮ || ననభరరచితావిహితౌజ్వలా || ౩౯ || పంచా
 న్నవైశ్వదేవీమమాయా || ౪౦ || అభ్యుగైస్సౌజ్వలధరమా

లా మ్భాన్తా ॥ ౧౮ ॥ ఇహవనఃకాలినీనజపరాభ్యా ॥ ౧౯ ॥ స్వగళర
 విసతిరనారాప్రభా ॥ ౨౦ ॥ భవతిఃజావితీమాలతీజరా ॥ ౨౧ ॥ ఇ
 తివనతానురసంనజజాయః ॥ ౨౨ ॥ అశిజగత్యామ్ ॥ తురగరసయతి
 ర్హృతౌగఃక్షమా ॥ ౧ ॥ మ్నాజౌగస్త్రీవశయతిఃప్రహషిణీయం ॥
 ౨ ॥ వతుగ్రీహేరతిగుదిరాజౌగరాగః ॥ ౩ ॥ ఇయమపి స్యాన్న
 తౌతౌగుగుశ్చోర్వశీ ॥ ౪ ॥ యమారావిఖ్యాతాదంచరీ కావళీగః ॥ ౫ ॥
 వేదేరగధైమాకాయనగాః త్తమయూఠమ్ ॥ ౬ ॥ సజసాజగౌభవతిమ
 జ్జుభాషిణీ ॥ ౭ ॥ ననతతగుగుభిశ్చ ద్వికాశ్వతుభిః ॥ ౮ ॥ శక్వత్యామ్ ॥
 మ్నాన్సగావక్షగ్రహవరతిసంబాధా ॥ ౯ ॥ ననరసలఘుగైస్వరైరప
 రాజి ॥ ౧౦ ॥ ఉక్తావసంతకలకాతభజాజగౌగః ॥ ౧౧ ॥ సింహాన్న
 తెయముదితామునిశ్యాపేన ॥ ౧౨ ॥ ఉద్ధపిణీతిగదితామునిసైంధవేన
 ॥ ౧౩ ॥ ననభనలగితి ప్రహరణకలికా ॥ ౧౪ ॥ ఇందువదవాభజననేన్స
 గురుముక్తేః ॥ ౧౫ ॥ ద్విస్సప్తద్విగలాలామ్సామ్భాగౌచరణచేత్ ॥ ౧౬ ॥
 అతిశక్వత్యామ్ ॥ ద్విహతహయలఘురథగితిశశికలా ॥ ౧౭ ॥ సగ్రితిభవ
 తిరసనవకయతిరియం ॥ ౧౮ ॥ వసుహయయతిరిహమణిగణనికగః ॥ ౧౯ ॥
 ననమయయయతేయం మాలినీభోగిలాక్షేః ॥ ౨౦ ॥ భవతినజౌభజౌచ
 రయతౌప్రభద్రకం ॥ ౨౧ ॥ సజనానయాశరదశకవిరతిరీధా ॥ ౨౨ ॥
 మ్నామ్భాయాంతౌభవేశాంసప్తాప్తభిశ్చంద్రరేఖా ॥ ౨౩ ॥ అప్త్యామ్ ॥
 భగ్రితినగైః స్వరాఃఖమృషభగజనిలసితం ॥ ౨౪ ॥ నజభజరేన్సదాభవతి
 వాణినీగయతేః ॥ ౨౫ ॥ అత్యప్త్యామ్ ॥ రసైరుద్రేగ్నిస్సాయమననభ
 లాగశ్చికరిణీ ॥ ౨౬ ॥ జసాజసయలావసుగ్రహయతిశ్చపృథ్వీగురుః ॥ ౨౭ ॥
 దిజ్ఞునివశప్రపతితంభరనభనలగైః ॥ రసయగహయైన్సామ్నా
 గాయదాహరిణీదా ॥ ౨౮ ॥ మదాకాంజలధిషడ్గేమ్భానతౌతా
 ద్గురూచేత్ ॥ ౨౯ ॥ యదినియతానజౌదజజలాగితిసకులకం ॥ ౩౦ ॥
 ముగగుహకాణవైఃకృతయశ్చిదకొకీలకం ॥ ౩౧ ॥ ధృత్యామ్ ॥
 ద్భూతర్వశైఃకుసుమితలతావల్లిశామ్నానయాయా ॥ ౩౨ ॥ ర్హా

సహితోఽరిజాణాత్మహారనతః కం ॥ ౨ ॥ నయగళరవతుష్టయా
 స్యాన్నిశాదగ్వచుచ్ఛేదినీ ॥ ౩ ॥ అతథ్యజ్యోరసశ్వశ్చేన్ద్రయాణా
 న్సారరగురుయతామేఘవిస్ఫూజితాస్యాత్ ॥ సూర్యాశ్చేన్ద్రసజా
 న్సజాన్సగురవశ్శూదూకలఽక్షీడితం ॥ ౨ ॥ కృత్యాం ॥ నబరాన్తాయ
 లగాన్త్రయోదశయతః తైః ధివీక్షీడితం ॥ ౧ ॥ జ్ఞేయసపాశ్వపద్భిర్
 రభనయయుతాభౌగన్సుపదనా ॥ ౨ ॥ త్రిరజాగతౌభవేషేద్యశేన
 లక్షణేన వృత్తనామ ॥ ౩ ॥ ప్రకృత్యాం ॥ మ్రైబైర్యానాంత్రయేణ
 త్రిమునియతియుతాస్సగ్ధరాక్షీతితేయం ॥ ౧ ॥ నజభజజాజరౌహ
 యయతిః కథితాభువిచంపకావళీ ॥ ౨ ॥ ఆకృత్యాం ॥ భౌనరనాగనా
 వధగురుదిగరగవిరతంప్రభద్రకమిదం ॥ ౧ ॥ ద్విమునివసుయతితు
 రగనమభిధమబ్ధినైస్సజజ్ఞేన్ద్రగైః ॥ ౨ ॥ వికృత్యాం ॥ యదిహనజౌ
 భజౌభజభలాగురశ్వలలితం హారాగ్గయతిహత్ ॥ ౧ ॥ మ
 త్రాక్రీడంమాత్మనాన్లగితిభవతీవసుశరదశయతియుతం ॥ ౨ ॥ సం
 కృత్యాం ॥ భూతమునీనైర్యతిరిహభతనాస్సౌభనయాశ్చయదిభవతితస్వీ
 ॥ ౧ ॥ అతికృత్యాం ॥ క్రౌంచపదాభ్యాన్లనననగాజముశరమునివసుయతి
 రితిభవత్ ॥ ౧ ॥ ఉత్కృత్యాం ॥ వస్వీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమమతన
 యుగనరనలగైర్బుజంగవిజృంభితం ॥ ౧ ॥ మోనాష్టత్కగితియదినప
 రనరసశరయతిరుపవాహాఖ్యమేతత్ ॥ ౨ ॥ అథ దండకాః ॥ యదిహన
 యుగళంతతస్సప్తరేఖాస్తదాచండవృష్టిప్రియాతోభవద్దండకః ॥ ౧ ॥
 ప్రతిచరణవివృద్ధరేఖాస్సృరణాణావన్యాశజీమూశమాలాకరౌద్ధా
 మశంఖాదయః ॥ ౨ ॥ ప్రచితకనమభిధాధీరధీభిస్తృతాదండకోనద్వ
 యాదుత్తరైస్సప్తభిర్యైః ॥ ౩ ॥ * * * * *

ఇతిశ్రీమతేకాదేశవిరచితే వృత్తరత్నాకరే నమవ్య

— త్తప్రకరణం నానుశ్చితీయోధ్యాయః —

షమేయదిసానలగాదళైః । భాయజభాద్గురుకావుపచిత్రం । ౧ । భ

త్రయమోజగతం గుగుకౌచేన్యజతునజౌజయకౌధృతిమధ్యా ॥ ౨ ॥
 సయగ. నగురూనిషమేచన్యజసాద్భాగితవెగవతి ॥ ౩ ॥ ఓజేయదితౌ
 జరౌగురుశ్చే । మ్నాన్జౌగ్భద్రపరాద్భవనోజే ॥ ౪ ॥ అనమేనజౌసగు
 రుయుక్తౌ । కేతుమతీనమేభరనగాగః ॥ ౫ ॥ విషమేననజాగురున్న
 మే । నభరాలాభగురుర్వియోగినీ ॥ ౬ ॥ ఆఖ్యాకాతౌజగురూగ
 ఓజేజతావనౌజేజగురూగురుశ్చేత్ ॥ ౭ ॥ జతౌజగౌగౌవిషమేనమే
 స్యాత్తాన్జౌగపషావిపరీతపూర్వా ॥ ౮ ॥ సయగత్సలఘూవిషమేగు
 రున్యజినభౌచభరౌహరిణ్పుతా ॥ ౯ ॥ అయజిననరలాగురున్నమేతద
 వరవక్త్రమిదనజౌజరౌ ॥ ౧౦ ॥ అయజినయగరేఫతౌయకారౌయ
 జిచనజౌజరగాశ్చపుష్పితాగా ॥ ౧౧ ॥ వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యంవైతా
 లీయవివశ్చితః । పుష్పితాగాభిధంకేచిదౌపన్చందసికంతథా ॥ స్యా
 దయుగ్గకెరజౌరజౌనమేచ । జరౌజరౌగురుర్యదాపరావతీయమ్ ॥ ౧౨

ఇతిశ్రీమత్కేదారేణవిరచితే వృత్తరత్నాకరేఅధికనమవృత్త

ప్రకరణంనామ చతుర్థోధ్యాయః

ముఖపాదోష్టభిర్వజ్రైః । ర్యుక్తఃపరేస్తాన్తకరాలయైర్వృద్ధాః ।
 సతతంయన్యవిచిత్రైఃపాదైస్సంపన్నసౌందర్యం । తదుదితమనలమ
 తిభిఃపదచతురూర్ధ్వభిధంవృత్తం ॥ ౧ ॥ ప్రథమముదితవృత్తైః । వి
 రచితవిషమచరణభాజి । నకలలఘునిగురుయుగళఃథనఆజౌ । విధృత
 రుచిరపదవితతియతిరితిభవపీడః ॥ ౨ ॥ ప్రథమముదితవృత్తైః । విరచి
 తవిషమచరణభాజి ॥ లఘుగురుకయుగళఃథనఇహకలికఆజౌ । విధృత
 రుచిరపదవితతియతిరితి భవతియుక్తః । ౩ । ప్రథమమితరచరణన
 ముత్తం । శ్రయతిజగతిలక్ష్మ । ఇతరినితరజఃతమపీయదిచతుర్యం । చర
 జాయగళకమవికృతమపగమిత కలికాఖ్యా ॥ ౪ ॥ ద్విగురుయుతసకలచ
 రణౌంకా । ముఖచరణగతిగునుభవతిచతృతీయః ॥ అపకృత మిహాల
 క్ష్మ । ప్రకృతమపరమఖలమపీయదిభవతిలసలీలి ॥ ౫ ॥ ప్రథమ

పాదేనర్షగురావాద్యాల్లఘుంస్యస్య గురోరథః । యథోపరితథా
 శేపం భూయిషు ర్యాదముఁవిధిం ॥ ౧ ॥ ఉనెదద్యాద్గరూనెవ యావ
 త్సర్వలఘుభావేత్ ॥ ౨ ॥ ప్రస్తారాయంసమాఖ్యాత శ్చదోవిచితివేదిభిః
 ॥ ౩ ॥ నష్టస్యయోభవేవంక ప్రస్తారైఽధేసమేలఘుఃవిషమేచైకమా
 దాయ తవాధేఽధేఽగురుభావేత్ ॥ ౪ ॥ ఉద్దిష్టఉద్విగ్రహానాద్యా దు
 పర్యంకాంతమాలిఖత్ ॥ ౫ ॥ లఘుస్తాయేచ తత్రాంకా స్తేనైన్ద్రేర్నిశ్చితైభా
 వేత్ ॥ ౬ ॥ వర్ణావృత్తభవా స్తేకానా త్రరాధ్యతస్థితా ॥ ౭ ॥ ఏకా
 దిక్రమశశ్చైతానుపర్యవరిన్నిపేత్ ॥ ౮ ॥ ఉపాంత్యతానివలైత త్వ
 జైదైకైక మూర్ధ్వతః ॥ ౯ ॥ ఉపర్యాద్యాద్గురౌరెవ మేకద్యౌదిలగక్రి
 యా ॥ ౧౦ ॥ లగక్రియాంకసందోహా భవేత్సంఖ్యావిమిశ్రితే ॥ ఉద్దిష్టాం
 కసమాహార స్తేన్ద్రోవాజనయేదిమాం ॥ ౧౧ ॥ సంఖ్యైవద్విగ్రహైకోనా
 సద్భిరధాన్యప్రకీర్తితః ॥ ౧౨ ॥ పృథ్వీస్యాంగుళికావ్యాప్తి రథశకుర్యాత్తథాంగు
 శం ॥ ౧౩ ॥ ప్రస్తారోనష్టముద్దిష్ట మేకద్యౌదిలగక్రియా ॥ సంఖ్యాన
 మధ్వయోగశ్చషడేతప్రత్యయామతాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతిశ్రీమతేకదారేణ వి
 రచితేవృత్తరత్నాకరేపట్నప్రత్యయప్రకరణంనామషష్ఠోఽధ్యాయః॥*॥వంశే
 భూతశ్యపస్యప్రవరగుణగణశ్చైవసిద్ధాంతవత్తావిప్రవజ్జేకనామావి
 మలతగయశావెదశాస్త్రార్థవిజ్ఞఃకేదారస్తస్యసూనుశ్శివచరణయుగారాధా
 వైకాగ్రచిత్తశ్చండస్తేనాభిరామంవ్యరచిసురుచిరంవృత్తరత్నాకరాశ్శ్యం ॥

౧	౧	౧	౧	౧	౧	౧	౧	౧
౧౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯	
౧	౩	౬	౧౦	౧౫	౨౦	౨౫	౩౬	
౧	౪	౧౦	౨౦	౩౫	౫౬	౮౪		
౧	౫	౧౫	౩౫	౬౦	౧౦౬			
౧	౬	౨౧	౫౬	౧౦౬				
౧	౭	౨౮	౮౪					
		౧	౮	౩౬				
					౧	౯		
							౧	



శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవానామః

చంద్రాలాకపార్వతః



పరస్పరతపస్సంపత్ఫలాయితపరస్పరా ।

ప్రపంచమాతాపితరా ప్రాంచాజాయాపతీస్తుమః ।

అలంకారేషుబాలానా మవగాహనసిద్ధయే । లలితఃక్రియలైలెషాం లక్ష్మ్య
 లక్షణసంగ్రహః ॥ * ॥ ఉపమాయత్రసాదృశ్య లక్ష్మీరుల్లసతిద్వయోః ।
 హంసీవ కృష్ణలైకితిః స్వగంగామవగాహతే ॥ ౧ ॥ వయోపమా
 నధమాణౌ ముపమావాచకస్యచ । ఏతద్విత్త్యనుపాదానాద్భిన్నాను
 ప్రౌపమాష్టధా ॥ ౨ ॥ తట్టిదౌరీందుల్యాస్యా కర్పూరుతీదృశోమమ
 కాంత్యాస్తరవఘాయంతీ దృష్టాతస్వీరహోమయా ॥ ౩ ॥ యత్తయామే
 శనంతత్ర లాభోమేయశ్చతద్రతేః । తదేతత్కాకతాళీయ మవితరీత
 సంభవం ॥ ౪ ॥ ఉపమానౌపమేయత్వం యదేక స్తేవవస్తునః । ఇందు
 రిందురివశ్రీమా నిత్యాదౌతచనన్వయః ॥ ౫ ॥ పర్యాయేణద్వయోస్తచ్చ
 దుపమేయోపమామతా । ధమోఽథఽజపూణఽశ్చి రధోఽధమఽజన
 త్వయి ॥ ౬ ॥ ప్రతీపముపమానస్యా పమేయత్వప్రకల్పనమ్ । త్యక్తాచ
 ససమంపద్ధం ద్వద్వక్త్రసదృశోవిధుః ॥ ౭ ॥ అన్యోపమేయలాభేన వ
 యోస్యానాదరశ్చతత్ । అలంగర్వేణతేవక్త్రకాన్త్యాచంద్రోభవాదృశః
 ॥ ౮ ॥ వయోపమేయలాభేన తథాన్యస్యాప్యనాదరః । కఃక్రాద్యదర్ప
 స్తేమృత్యాత్వత్తుల్యాస్సంతిహిస్త్రియః ॥ ౯ ॥ వణ్యోనాన్యస్యోపమా
 యా అనిష్పత్తివచశ్చతత్ । ముధాపవాదోముగ్ధాక్షి త్వన్మఖాభంకిలాం
 జస్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీపముపమానస్య కైమధ్యమసిమన్వతే । దృష్ట

దనంతన్వాః కింప దైనకిమిందునా || ౧౧ || విపయ్యభదతామ్రాప్యః
 జనంవిషయస్యయత్ | రూపకంతత్త్రిధాధిక్య న్యూనత్వానుభయోక్తిభిః
 || ౧౨ || అయంహిఘాజఃటిస్సాక్షాద్యేనదగ్ధాఃపురఃక్షణాత్ | అయమా
 స్తేవినాశంభు స్తూతీయాకంవిలొచనం || ౧౩ || శంభుర్విశ్వమనత్యద్య
 స్వీకృత్యసమదృష్టితామ్ | అస్యాముఖేందునాలబ్ధే నైత్రానందే కిమి
 దునా || ౧౪ || సాధ్వీయమపరాలక్ష్మీ రసుధాసాగరొదితా | అయంకళం
 కినశ్చంద్రా న్దుఖచంద్రోతిరిచ్యతే || ౧౫ || పరిణామఃక్రియాభాశ్చేద్వి
 షయావిషయాత్తనా | ప్రసన్నైనదృగ్జ్వేన పీక్షలెమదిరక్షణా || ౧౬ ||
 బహుభిర్బహుధోల్లాఖా దేకస్యోల్లాఖఇష్యతే | స్త్రీభిఃకామోధిభి
 స్సవీదుః కాలశ్శత్రుభిరైక్షిసః || ౧౭ || ఏకేనబహుధోల్లాఖా వ్యసావి
 షయభేదతః | గురుర్వచస్యజనాయం కీర్తౌభీష్మశ్శరాసనె || ౧౮ ||
 స్యాత్ స్తృతిభ్రాంతిసందేహైస్తదంకాలం కృతిత్రయం | శంకజంపశ్య
 తఃకాంతా ముఖంమేగాహ తేమనః || ౧౯ || అయంప్రమ త్తమఘప స్త
 న్దుఖంవేత్తిపంకజం | పంకజంవాసుధాంశుర్వై త్యస్తాకంతుననిణాయః ||
 ౨౦ || శుద్ధాపహ్నుతిరన్యస్యా రోవార్థోధమనిహ్నావః | నాయంసు
 ధాంశుఃకింతహింవ్యోమగంగాసరోరుహం || ౨౧ || సవీవయ క్తిపూర్వ
 శ్చే దుచ్యతేకేత్వపహ్నుతిః | నెందుస్తీవ్రాననిశ్యరూ స్సింహారోర్వా
 యముద్ధిరః || ౨౨ || అన్యత్రతస్యారోపాధః పర్యస్తాపహ్నుతిస్తుసః
 నాయంసుధాంశుఃకింతహిం సుధాంశుఃక్రియసీముఖమ్ || ౨౩ || భ్రా
 త్తాపహ్నుతిరన్యస్య శంకాయాం భ్రాంతివారణే | తాపంకరోతి సో
 త్రంపంజ్వరఃకిం నసఖస్తరః || ౨౪ || ఛేకాపహ్నుతిరన్యస్యశంకార
 స్తథ్యనిహ్నావే | ప్రజల్పస్తత్పదేలగ్నఃకాంతఃకింనహిమాపురః || ౨౫ ||
 క్షేతవాపహ్నుతిర్వక్తౌ వ్యాజాద్యేర్నిహ్నులైఃపదైః | నిర్యాంతి స్త
 రావాః కాంతాదృక్పాతకైతవాత్ || ౨౬ || సంభావనాస్యాదుల్పే
 శ్చింతాఫలాత్తనా | ఉత్తానుక్తాస్పదాద్యాత్ర సిద్ధాసిద్ధాస్పదేప

రే || ౨౭ || ధూమస్తామంతమశ్శంకే కోకివిరహశు వ్షణామ్ | లింపతీవత్తి
మోంగాని వషణతీవాంజనంసభః || ౨౮ || రక్తాతవాంఘ్రిమ్మదుతాఘ
వివిత్తేవణాద్ధ్రువమ్ | త్వన్మఖాభేచ్ఛయానూనం పద్మేరైశ్చాయలైశ్చ ||
౨౯ || మధ్యఃకింకుచయోధృలైబద్ధఃకనకదామభిః | పోయోబ్జంత్య
త్వదేనైక్యం ప్రాప్తుంతాయేతవస్యతి || ౩౦ || రూపకాతిశయోక్తిసాన్ని
న్నిగీర్యాధ్యవసానతః | వశ్యగీలాత్పలద్వ-దాన్విస్సగ్-లిశితాశ్శరాః
|| ౩౧ || యవ్యపహ్నుతిగభఃత్వం నేససాపహ్నవామతా | త్వత్సక్తిషు
సుధారాజః భ్రాతాఃపశ్యంతితాంవిధా || ౩౨ || ధృవకాతిశయోక్తి
సాన్ని త్వనేవాన్యత్వవ్యసమ్ | అన్యదేవాన్యగ్రాంభీద్యమన్యద్దేవ్యం
మహిపతేః || ౩౩ || సంబందాతిశయోక్తిసాన్నిగ్-వానేయో
సాన్విగ్-వానేయోక్తిరితీష్యతే | త్వయిచ తీరరాజే | నాహం
మాన్నాద్రియామహే || ౩౪ || అక్రమాతిశయోక్తిసాన్విత్వహలైవహేతు
కాద్యయోః | అలింగంతిసమందేన జ్యోంశరాశ్చపరాశ్చతే || ౩౫ || చప
లాతిశయోక్తిసాన్వితార్కర్యేహేతుప్రసక్తిజే | యాస్యామీత్యుదితనాన్వ్య
వలయోభవమూమికా || ౩౬ || అత్యంతాతిశయోక్తిసాన్వితార్వాపర్య
వ్యతిక్రమే | అగ్రేమానాగతఃపశ్చాదసనీతాప్రియేణసా || ౩౭ || వ
ణ్యానామితరేషాంవా ధమైక్యంతుల్యయోగితా | సంకుచంతిసరో
జాని నేవ్రిచీవదనానిచ || ౩౮ || త్వదంగమాదవేద్యుష్టే కస్యచిత్తైన
భాసలే | మాలతీశశబ్దల్లఖా కదళీనాం కరోరతా || ౪౦ || హితాహితే
త్వత్తితౌల్య మపరాతుల్యయోగితా | ప్రదీయతేపరాధూతి మిత్ర
భ్రాతృవయోత్త్వయా || ౪౧ || గుణోత్కృష్టైస్సమీకృత్య వచోన్యాతు
ల్యయోగితా | లోకపాలాయమఃపాశి శ్రీదశ్యకోభవాసపి || ౪౨ || వ
రంతివణ్యావణ్యానాం ధమైక్యదీపకంబుధాః | మదెనభాతికల్ప
స్రీతాపెనమహిపతిః || ౪౩ || త్రివిధదీపకావృత్తౌ భవేదా

చంద్రాలోకే

పంచత్యంబుచమా లేయం వషల్యేషావశర్వరీ || ౪౪ || ఉన్తిలతికదం
 బాని స్ఫుటంతిరుటక్షోద్ధమాః | మాద్యంతిచాతకాస్తప్తామాద్యంతిచశిభా
 వశాః || ౪౫ || వాక్యమోరెకసామాన్యే ప్రతిపస్తాపమామతా | తాపే
 నభ్యాఃతెహార శ్శూరశ్చాపెన రాజతే || ౪౬ || చెద్భింబప్రతిబింబత్వం
 దృష్టాంతస్తదలంకృతిః | త్వమేవకీతిమానాజన్విధురెవహికాంతిమా
 || ౪౭ || వాక్యాధయోస్సద్భవయో రైకారోపానిదశనా | యద్దా
 తుస్సామ్యతాసేయం పూణేందోరకళంకతా || ౪౮ || పదాధవృత్తిమ్
 ప్యేకేవదంత్యన్యన్విదశనామ్ | త్వన్నైత్రయగళంధత్రైలీలాన్వీలాంబు
 జన్తనాః || ౪౯ || అపరాంబోధనంప్రాహుః క్రియయానత్సదర్థయోః |

విరోధీతి క్షీణంచంద్రోదయేతమః || ౫౦ || ఉదయన్నైవసవిత
 | ౫౧ || సుహృదనుగ

తిథ్యా శ్వేతీత్రమ్ శ్వేత్యమప మెయోపమానయోః | శైలాశ్చవో
 స్మతాస్సంతః కింతుప్రకృతికోమలాః || ౫౨ || సహాక్తిస్సహభావశ్చైదృశ
 తేజనరంజనః | దిగంతమగమత్తస్య కీతిఃప్రత్యర్థిభిస్సహ || ౫౩ || వినోక్తిశ్చ
 ద్విनाకించిత్ప్రస్తుతంహీనముచ్యతే | విద్యాహృద్యాపి సావద్యావినా
 వినయసంపదమ్ || ౫౪ || తచ్ఛైత్రాంచిద్వినారమ్యం వినోక్తిస్సాపికధ్యతే |
 వినాఖలైర్విభాల్యేషా రాజేంద్రభవతస్సభా || ౫౫ || సమాసాక్తిః పరి
 స్ఫుటిఃప్రస్తుతైఃప్రస్తుతస్యచేత్ | అయమేంద్రిముఖంపశ్య రక్తశ్చ
 మ్బుతిచంద్రమాః || ౫౬ || అలంకారఃపరికరస్సాభిప్రాయవిశేషణైః | స
 భాంశుకలితౌత్తంస స్తావంహరతువశ్శివః || ౫౭ || సాభిప్రాయేవిశేష్యతుభ
 వేత్పరికరాంతురః | చతుణాంపురుషాథానాం దాతాదేవశ్చతురు
 జః || ౫౮ || నానాధానశ్రయశ్శ్లేషో వణ్యావణ్యోభయాశ్రితౌ
 సర్వదోమాధవఃపాయా త్సయోగంగామదీధరత్ || ౫౯ || అజ్ఞేనత్వన్ముఖ
 సుల్యం హరిణౌహితసక్తినా | ఉచ్ఛరద్యురికిలాల శ్శుశుభేహినీపతిః || ౬౦ ||

సుతప్రశంసాస్యా తస్యైత్రప్రసూతాశ్రయా | ఏకకృతీశకుంఠే

చంద్రాలోక

యోగ్యంశక్తాన్నయాచతే || ౬౦ || పశ్యన్తస్య చక్షుః పాదాభివృ
తాంకురః | కిం భృంగసత్త్వామాలత్యాం కలకాన్తకటాన్తస్య పుష్పానిర
|| ౬౧ || పర్యాయోక్తంతుగమ్యస్య వచోభంగ్యంతరాశ్రయం | నమః పీతచక్ర
కృతాయేన ముఖారాహునభూకుచే || ౬౨ || పర్యాయోక్తం తదపాశ్చ
పాద ర్యదాన్యజేనేష్టసాధనమ్ | యామిచూతలతాన్త్రహంయవాభ్యా
మాస్యతామిహ || ౬౩ || ఉక్తిర్వాప్యజస్తులిర్నిందా స్తుతిభ్యాన్స్తుతినిం
దయోః | కస్యవిగ్రహనివిదేశస్తే నయిసేపాపినోదివమ్ || ౬౪ || సాధు
కాతిపునస్సాధుకతాన్త్రహం కిమతఃపరం | యన్తదధాన్త్రహంవిలూనాసిదంతైర
నతైరపి || ౬౫ || నిందాయానిందయాన్యక్తిర్వాప్యజనిందెతిగీయతేవిధే
సనిందోయస్తేప్రాగేకమేవాహరచ్ఛిరః || ౬౬ || ఆత్మైవస్సవ్యయముక్తస్య
స్మృతిపేథోవిచారణాత్ | చంద్రంసందశయాత్తాన మథవాప్తిప్రియా
ముఖమ్ || ౬౭ || నిషేధాభాసమాత్మైవం బుధాఃకేచనమన్వతే | నాహం
దూతీతనోస్తావ స్తస్యాఃకాలానలోపమః || ౬౮ || ఆత్మైవోన్యోవిధా
న్యక్తే నిషేధేచతిరోహితే | గచ్ఛ గచ్ఛసిచేతాంత తత్రైవస్యాజ్ఞనిమ
మ్ || ౬౯ || ఆభాసత్వైవిరోధస్య విరోధాభాసఉచ్యతే | వినాపితన్వి
హారణ వత్సోక్షాతవహారిణా || ౭౦ || విభావనావినాపిస్యా తాగరణం
కార్యజన్తచేత్ | అప్యలాక్షాగసానిక్తం గత్తంతవచ్ఛరణద్వయమ్ || ౭౧ ||
శేతునామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చసామతా | అస్త్రైరశీర్ష్యకరినై
జగజ్జయతిమన్తధః || ౭౨ || కార్యోత్పత్తిస్త్రీతీయాస్యా త్సత్యపిప్రతి
బంధకే | నరేంద్రానైవతేరాజన్తదశత్యసింహుజంగమః || ౭౩ || అకార
ణాతాగర్యజన్త చతుర్థిస్యాద్విభావనా | శంఖాద్విణానినాదోయ ము
దేతిమహాదద్భుతమ్ || ౭౪ || విత్తద్ధాతాగర్యనిష్పత్తి దృష్టాకాచిద్వి
భావనా | శేతాంశుకిరణాస్తన్వీం హంతసంతాపయంతితాం || ౭౫ || కా
ర్యాతాగరణజన్తాపి దృష్టాకాచిద్విభావనా | యశఃపయోరాశిరభూతు
రకల్పతరోస్తవ || ౭౬ || కార్యాజనిర్విశేషాక్తిస్సతిపుష్కలకారణే |

౮౮ ఓయోనాభూత్సరదీపెజ్వలత్యపి || ౭౮ || అసంభవోర్ధనిషవై
 పషత్స్యస్యత్వవణానమ్ | కోవేదగోపశిశుక శ్చేలముత్పాటయేదితి || ౭౯ ||
 బాని స్థుభిన్న దేశత్వం కాగ్యహేత్వాన్సంఘః | విషంజలధరైఃపీతంఘ
 వశ్శాతాఃపథికాంగనాః || ౮౦ || అగ్యశ్రీర్యస్య తతోన్యత్రకృతిశ్చ
 నృసా | అపారిజాతాంవసుధాంచకీర్ణా ద్వాన్తథాకరోః || ౮౧ || అన్యత్ర
 తుంప్రప్యత్తస్య తద్విరుద్ధకృతిశ్చసా | గోత్ప్రాన్ధారప్రవృత్తాపి గో
 త్రాద్భేదంపురాకరోః || ౮౨ || విషమంప్యాలేయత్రఘటనాననురూ
 పయోః | క్వయశిరీషమృద్వంగీ క్వతాదృజ్జదనజ్వరః || ౮౩ || విశ్వా
 వకార్యస్యోత్పత్తిరవరంవిషమంమతమ్ | కీలింప్రమాతేధవశాంశా
 మాతవకృపాణికా || ౮౪ || అనిష్టస్యాప్యవాప్తిశ్చ తదిష్టాధానముద్యమా
 ల్ | భక్త్యాశయాహిమంజూషాందప్తావ్నిస్తేనభక్షితః || ౮౫ || సమంస్యా
 ద్వణానంయత్ర ద్వయోరప్యనురూపయోః | స్వానురూపకృతంసద్భ
 హారేణకుచమండలమ్ || ౮౬ || సారూప్యమపి కార్యస్య కారణేన సమంవి
 దుః | నీచప్రవణతాలక్ష్టి జలజాయాస్తవోచితా || ౮౭ || వినానిష్టంచ
 తత్సిద్ధి ర్యదధాంకతురుద్యమః | యక్తోవారణలాభోయం స్యాలతేవా
 రణార్థినః || ౮౮ || చిత్రంతత్రప్రయత్నశ్చే ద్విపరీతఫలేప్సయా | సమం
 తిసంతస్త్రేలోక్యాదపిలబ్ధుం సమున్నతిమ్ || ౮౯ || అధికం పృథులాధా
 రా దాధేయాధిక్యవణానమ్ | బ్రహ్మాండానిజలేయత్ర తత్రమానైనతెగ
 ణాః || ౯౦ || పృథ్వాధేయాద్యదాధారాధిక్యం తదధికంమతమ్ | కియ
 ద్వాగ్భ్రహ్మాయత్రైవేశామ్యతిగుణాస్తవ || ౯౧ || అల్పంతుసూక్ష్మా
 దాధేయా ద్యదాధారస్యసూక్ష్మతా | మణిమాలామికా లేద్యకరేజప
 పటాయతే || ౯౨ || అన్యోన్యంనామయత్రస్యా దుపకారపగన్పరమ్
 త్రియామాశశినాభాతి శశిభాతి త్రియామయా || ౯౩ || విశేషఃఖ్యా
 మాధారం వినాప్యాధేయవణానమ్ | గతేపిసూర్యదీపస్థాస్తమశ్చింద
 త్తతిరాః || ౯౪ || విశేషస్సోపియద్యేకం వస్త్యనేకత్రపణ్యాలే

అంతర్బహిఃపురఃపశ్చాత్సర్వదిక్షుపిస్తేవమే ॥౯౫॥ కించిదారం ^{దివణా}
 క్య వస్తవంతరకృతిశ్చసః । త్వాం పశ్యతామయాలబ్ధం కల్పవృ ^{నిరుక్తి}
 ణమ్ ॥ ౯౬ ॥ స్యాద్వాప్యఘోనస్యధాకారి తథాకారిక్రియేతచ్ఛ ^{నై}
 యోజగత్ప్రియతేహంతి తైరేవ కుసుమాయుధః ॥ ౯౭ ॥ (దృశాద ^{ధు}
 మనసిజం జేసయంతిదృశేవయాః । విరూపాక్షస్యజయినీ స్తాఃస్తువేవాష
 లాచనాః ॥ ౯౮ ॥) సౌకర్యేణనిబద్ధాపి క్రియాకార్యవిరోధినీ । దయా
 చేద్బాలితమయ్యపరిత్యాజ్యేవతే ॥ ౯౯ ॥ గుంభఃకాగణమాలాస్యా
 ద్యధాప్రాక్పాస్తకారణైః । నయెనశ్శిశ్మయాత్యాగ స్త్యాగేనవిపులం
 యశః ॥ ౧౦౦ ॥ (భవంతినరకాఃపాపాత్పాపందారిద్ర్యసంభవమ్ । దారి
 ద్ర్యమప్రదానెన తస్మాద్దానపరోభవ ॥ ౧౦౧ ॥) గృహీతముక్తరీత్యార్థ
 శ్రేణిరెకావళీమతా । నేత్రైకణాంతవిశ్రాంతే కణాదోస్తంభదోవి
 తా ॥ ౧౦౨ ॥ దోస్తహ్నాజానుపద్యంత ప్రలంబనమనోహరౌ । జానునీ
 రత్నముకురా కారేతస్యమహేభుజః ॥ ౧౦౩ ॥ దీపక్షేకావళీయోగాంతా
 లాదీపకముద్యతే । స్తరణహృదయేతస్యా స్తేనత్వయిక్యతాస్థితిః ॥ ౧౦౪ ॥
 ఉత్తరోత్తరముతాషాస్సరజిత్యభిధీయతే । మధురంమధుపీయాషం త
 స్తాత్తస్మాత్సావెర్వచః ॥ ౧౦౫ ॥ యథాసంఖ్యంక్రమేతైవ క్రమికాణాం
 సమన్వయః । శత్రుంమిత్రంవిపత్తించ జయరంజయభంజయ ॥ ౧౦౬ ॥ ప
 ర్యాయోయదిపర్యాయేతైకస్యానెకసంశ్రయః । పద్ధంముక్త్యాగతాచం
 క్రం కామినీవదనప్రభా ॥ ౧౦౭ ॥ ఏకస్త్రిన్యద్యనెకంవా పర్యాయస్స
 పసమ్మతః । అధునాపుతినంతత్ర యత్రోతఃపురాజని ॥ ౧౦౮ ॥ పరి
 వృత్తిర్వినిమయోన్యూనాభ్యధికయోమిథః । జగ్రాహైకంశరంముక్త్యా
 కటాక్షాంతసరిపుశ్రియామ్ ॥ ౧౦౯ ॥ పరిసంఖ్యానిషిద్యైక మేకస్త్రిన్వస్తు
 యంత్రణమ్ । స్నేహక్షయఃప్రదీపేషు నసావంతేషు నతభ్రువాం ॥ ౧౧౦ ॥
 విరోధేతుల్యబలయో ర్వికల్పాలంకృతిమతా । సద్యశ్చిరాంపిచాపా
 గాన్ నమయాతుమభూహీజః ॥ ౧౧౧ ॥ బహూనాంయగవద్భా

చంద్రాలోక

స్సముచ్చయః । నశ్యంతిపశ్చాత్పశ్యంతి భ్రమంతిచ తవాహి

౧౧౨ || అహంప్రథమికా భాజా మేకకార్యాన్వయోపిసః । కు

శాపంపయోవిద్యా ధనంచమదయంత్యముమ్ ॥ ౧౧౩ ॥ క్రమ్మికైక

సానాతన గురుభక్తకారకదీపకం । గచ్ఛత్యాగచ్ఛతిపునఃపాంథఃపశ్యతి

సృష్టృతి || ౧౧౪ || సమాధిఃకార్యసౌకర్యం కారణాంతరసన్నిధేః । ఉ

త్రుంరితౌచకులటాజ గామాస్తంచభానుమా ॥ ౧౧౫ ॥ ప్రత్యసీకంబలవ

తస్మాత్ప్రపక్షైవరాక్రమః । జ్ఞేత్రనేత్రానుగౌరవాః పుత్పలాభ్యామధః

కృతా || ౧౧౬ || క్షేమత్యేనాథఃసంసిద్ధిః కావ్యాధాఃఫత్తిరిష్యలై । స

జిత స్తస్మిన్మఖనెందుఃకావాతాన్సరసీరుహమ్ ॥ ౧౦౭ ॥ సమధన్వీయస్యా

భక్త్య కావ్యలింగసమధానం । జ్ఞోసిమందకందద్వ మచ్చిత్వై త్తి

తాదనః ॥ ౧౧౨ ॥ ఉక్తిరథాఽంతరన్యాసస్సౌత్సామాన్యవిశేషయోః ।

హనూమానబ్ధిమతరద్దుషగ్రంకింమహాత్మనాం ॥ ౧౧౯ ॥ గుణవద్వస్తు

సంసర్గాః ద్యాతిస్వల్పాపి గౌరవమ్ । పుష్పమాలానుషంగేణ సూత్రం

శిరసిద్ధాక్షతే ॥ ౧౨౦ ॥ యస్మిన్విశేషసామాన్య విశేషాస్సవికస్వరః । స

సజిగ్నేమహంతౌహి దుధఃపాఃస్నాగరాజవ ॥ ౧౨౦ ॥ పౌఢాకిరు

తమో-మో-తా తదేతుత్వప్రకల్పనమ్ । కచాఃకల్పిందజాతీర తమాలస్తా

మమేచకాః ॥ ౧౨౨ ॥ సంభావనంయదీత్యంస్యా దిత్వాహోన్యస్యసిద

యే । యది శైవోభవేద్యకా కథితాస్సుస్సుగూణా నవ ॥ ౧౨౩ ॥ కించిని

శాత్రుసిద్ధిచక్రంమిథ్యాదాంతరకలనమ్ । మిథ్యాదానసిరిరశాం

వశ్యయోగ సజ్జనముగా || ౧౦౨ || ప్రస్తుతమునా వాక్యాదకపురినిబిందు

పరమార్థం | బ్రహ్మవిద్య షోడ షోధుఃసూత్రము || ౧౨ || ఉత్తరం

విశాఖపట్నంపై దిగివచ్చాము. ఇప్పుడు పట్నం. కామోదనామయైతనే.

[illegible]

సృష్టానైవమూలకం || ౧౨౬ || వంఞితోదిధికోథన్య సంసద్భజప్ర
 క్షణములు || శ్రీకృష్ణార్పణమే|| శ్రీకృష్ణార్పణమే || ౧౨౭ ||

శాంషక శిల 1 దవముద బ్రతియది ప్రసక్తి సదభ్యుదయ రహం || చిత్ర || చు

దుపాయసిద్ధ్యర్థాత్సాక్షాల్లాభఃఫలస్యచ । నిధ్యంజనౌషధీమూలం

చంద్రాలోకే

ఖనతాసాధితానిధిః || ౧౨౮ || ఇష్యమాణవిరుద్ధాథాసమ్మా
 షాదనమ్ | దీపఋద్యోజయేద్యావన్నిరావణస్తావదేవసః || ౧౨౯
 కస్యగుణదోషాభ్యా ముల్లాసోన్యస్యతాయది | అపిమాంపావయెత్తా
 సాత్వేతీచ్ఛతిజాహ్నవీ || ౧౩౦ || కాన్యంకుచయోస్సృష్టం వాంఛ
 త్యఃపాదపద్మయోః | నిందంతివిశ్వస్రప్తారం తద్ధావీష్వరియోషితః || ౧౩౧
 తదభాగ్యంధనస్రేపయన్నాశ్రయతినజ్జనమ్ | లాభోయమెవభూపాల
 సేవకానాంనచెద్వధః || ౧౩౨ || తాభ్యాంతాయదినస్యాతా మవజ్ఞాం
 కృతిమతా | స్వల్పమేవాంబులభతే ప్రస్థఃప్రాప్యాపిసాగరం | మీలా
 తియదిపద్మాని కాహానిరమృతమృతేః || ౧౩౩ || దోషస్యాభ్యుథానాసు
 జ్ఞా తత్రైవగుణదగ్ధనాత్ | విపదస్సంతునశ్శశ్వద్యాసుసంకీర్త్యతేహ
 రిః || ౧౩౪ || లేశస్సాస్యద్దోషగుణయో గుణదోషత్వకల్పనమ్ ||*|| అ
 ఖలేషువిహంగేషు హంతస్వచ్ఛందచారిషు | శుకపంజరబంధస్తేమధురా
 ణాంగిరాంఘలమ్ || ౧౩౫ || సూచ్యాథానూచనఃముద్రాప్రకృతాథాప
 రైఃపదైః | నితంబగుర్వీతదుఃీ దృగ్యుగ్ధవిపులాచసా || ౧౩౬ || క్రమికా
 ప్రకృతాథానాం న్యాసంరత్నావళిఃవిదుః | చతురాస్యఃపతిర్లక్ష్మ్యా
 స్సర్వజ్ఞస్తవం మహిషతే || ౧౩౭ || తద్గుణస్సవగుణత్యాగా దన్యదీయ
 గుణగ్రహః | పద్మరాగాయతేనాసా మాక్తికంతేఽధరద్విషా || ౧౩౮ || పు
 నస్సవగుణసంప్రాప్తిః పూర్వరూపముదాహృతమ్ | హరకంఠాంశులి
 ప్తాపి శేషస్తవద్యశసాసితః || ౧౩౯ || పూర్వావస్థానువృత్తిశ్చ వికృతేసతి
 వస్తుని | దీపేనిర్వాపితేప్యాసీ తాందీరత్నైమహా స్థహః || ౧౪౦ ||
 సంగతాన్యగుణానంగీ కారమాహారతద్గుణమ్ | చిరంరాగిణిమచ్ఛిలైనిహి
 తాపినరజ్యసి || ౧౪౧ || ప్రాక్సిద్ధస్యగుణోత్పాదోనుగుణఃపరసన్నిధేః
 నీలాత్పలానిదధతే కటాక్షైరతినీలతామ్ || ౧౪౨ || మీలితాయదిసాదృశ్యా
 ద్భేదపవనదృశ్యతే | రసోనాలక్షిలాక్షాయా శ్చరణేసహజాయతే || ౧౪౩ ||
 (మల్లికామాలభారిణ్య స్సర్వాంగీణాద్రచందనాః | క్షౌమవత్సౌవ

చంద్రాలోక

స్నియామభిసారికాః ॥ ౧౪౫ ॥) సామాన్యంయదిసాదృశ్యాద్వి
 హాపలక్ష్యతే । పద్మాకరంప్రవిష్టానాం ముఖంనాలక్ష్మిసుభ్రవాం॥
 ౨ ॥ భేదవైశేష్యయోఃస్ఫుటాఃపున్దిలితవిశేషకౌ । హిమాద్రింతవ్య
 యోమగ్నం సురాశ్శీలెనజానతే ॥ * ॥ లక్ష్మితాన్యదితేచంద్రేపద్మాని
 చముఖానిచ ॥ ౧౪౬ ॥ కించిదాకూతమహితం స్యాద్ధూఢోత్తరముత్తరమ్ ।
 యత్రాసౌవతసఃసాంధ తల్రేయంసుతరానదీ ॥ ౧౪౭ ॥ ప్రశోత్తరాం
 తరాభిన్న ముత్తరచిత్రముత్తరమ్ । కేదారపోషణరతాః కథాటాఃకించ
 లంవయః ॥ ౧౪౮ ॥ సూక్ష్మంపరాశయాభిజ్ఞే తరసాకూతచేష్టితమ్ । మ
 యివశ్యతినాకైశ్శేస్త్రిమంతమణిమావృణోత్ ॥ ౧౪౯ ॥ పిహితంపరవృత్తా
 వ్రజ్జాతుస్సాకూతచేష్టితమ్ । ప్రియే గృహః గతేష్పాతఃకాంతా తల్ప
 మకల్పయత్ ॥ ౧౫౦ ॥ వ్యాజోక్తిరన్యవేత్తూక్త్యా యదాకారస్యగో
 వనమ్ । సఖిపశ్యగృహంరామ పరాగైరస్తిధూసరా ॥ ౧౫౧ ॥ గూఢోక్తి
 రన్యోద్దేశ్యాగీర్యదన్యంప్రతికధ్యతే । వృషాపెహిపరక్షేత్రాదాయాతి
 ష్టేత్రపాలకః ॥ ౧౫౨ ॥ వివృతాక్తిశ్చిష్టగుప్తం కవినావిష్కృతంయది ।
 వృషాపెహిపరక్షేత్రాదితివక్తిససూచనమ్ ॥ ౧౫౩ ॥ యక్తిఃపరాతిసంధా
 నంక్రియయామమగుప్తయే । త్వామాలిఖంతీదృష్టావ్ స్యాంధనుఃపౌ
 ష్పంకరైలిఖత్ ॥ ౧౫౪ ॥ లోకప్రవాదానకృతిలొకోక్తిరితికధ్య
 తే । సహస్వకతిచింతాసా న్దిలయిత్వావిలొచనె ॥ ౧౫౫ ॥ ఛేకోక్తిర్యత్ర
 లొకోక్తిసాన్యదధాంతరగర్భితా । భుజంగవవజానీతే భుజంగచరణంస
 ఖ ॥ ౧౫౬ ॥ వక్త్రోక్తిశ్చైషకాకుభ్యా మపరాధఃప్రకల్పనమ్ । ముంచ
 మానందినంస్పృష్టం నెహనందిహరాంతికే ॥ ౧౫౭ ॥ సవభావోక్తిస్సవి
 భావస్య జాత్యాదిస్థస్యవణనమ్ । కురంగైరుత్తరంగాక్షైస్తబ్దకణైరుదీ
 క్షితమ్ ॥ ౧౫౮ ॥ భావికంభూతభావ్యధనాక్షాతాఃరస్యవణనమ్ । అ
 హంవిలొకయోద్యాపి యధ్యంతేత్రసురాసురాః ॥ ౧౫౯ ॥ ఉదాతమృ
 రితం శ్లాఘ్యంవాన్యోపలక్షణమ్ । సానాయత్రాభవమృద్ధు తద్ధూ

జఁటికిరీటినాః ॥ ౧౬౧ ॥ అత్యుక్తిరద్భుతాతథ్యశౌర్యదార్యాదివణా
 నమ్ । త్వయిదాతరిరాజేంద్రయాచకాఃకల్పశాఖనః ॥ ౧౬౨ ॥ నిరుక్తి
 ర్యోగతానామ్నామన్యథాత్వప్రకల్పనమ్ । ఈదృశైశ్చరిత్రైజానై
 సత్యందోషాకరోభవా ॥ ౧౬౩ ॥ ప్రతాపేధఃప్రసిద్ధస్య నిషేధస్యాను
 వణానమ్ । నద్యూతమైతత్కీతవ క్రిడనంనిశితైశ్చరైః ॥ ౧౬౪ ॥ సిద్ధ
 స్తేవవిధానంయత్తామాహుర్విధ్యలంకృతిమ్ । పంచమోదంచనెకాలేకా
 కిలఃకోకిలాభవత్ ॥ ౧౬౫ ॥ హేతుహేతుమతాసాధం వణానం
 హేతురుచ్యతే । అసావుదెలిశితాంశు ర్దానభేదాయసుభ్రువామ్ ॥ ౧౬౬
 హేతుహేతుమతారైక్యం హేతుంకెచిత్ప్రచక్షతే । లక్ష్మీవిలాసావిదు
 షాం కటాక్షావెంకటప్రభో ॥ ౧౬౭ ॥ ఇత్థంశతమలంరాలక్షయిత్యాని
 ధశితాః । ప్రాచామాధునికానాంచ మతాన్యాలూచ్యసర్వశః ॥ ౧౬౮ ॥



శుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

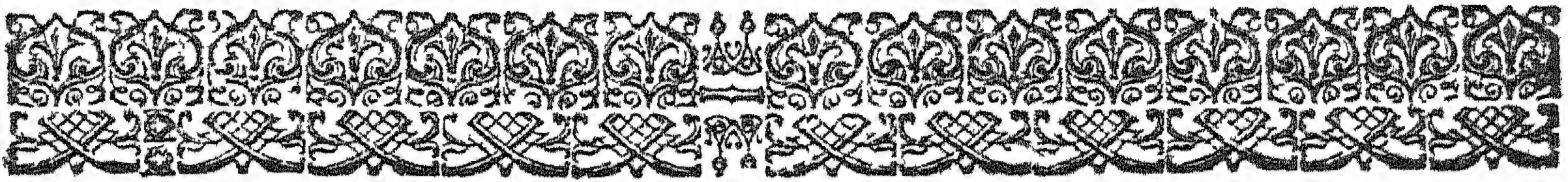
శ్రీమత్రాతాచార్యకృత సమాసశిఖామణి ప్రాశస్త్యః

శైవోదలశివోభూషా తామాయభవతా న్తహః । యన్నిరస్తనతస్తామ
తమస్తతినమస్కృతి ॥ ౧ ॥ పశ్యేతత్పురుషంకర్తృ ధారయంబాలబుద్ధయే
బహుప్రీహింద్యగుండవంద్య మవ్యయాభావమేవచ ॥ ౨ ॥ సమాసాష్ట
ఋసంక్షిప్తా ఆష్టావింశతిధాపునః । తత్రాష్టధాతత్పురుష సప్తధాకర్తృ
ధారయః ॥ ౩ ॥ సప్తధాచబహుప్రీహి ద్విగుండవంద్యోద్విధాద్విధా ।
ద్వివిధశ్చావ్యయాభావఇత్యష్టావింశతిఃక్రమాత్ ॥ ౪ ॥ తత్రతత్పురుష
సాష్టా ప్రకారాప్రబ్రవీమ్యహమ్ । ప్రధమాద్యాస్తత్పురుషా సప్త
ధాస్యర్షజష్టమః ॥ ౫ ॥ ఏతేషాంవిగ్రహంవక్ష్యే సమాసానాంయ
థాక్రమమ్ । విభజ్యగృహ్యాలేయస్సవిగ్రహఃపరికీర్తితః ॥ ౬ ॥ అనేకశబ్ద
సన్నిస్తు సమాసఃకథ్యతేయథా । అర్థంగుడసాస్యర్థగుడోఽబ్ధింగతాబ్ధిగతా
నదీ ॥ ౭ ॥ వాచాశ్శక్తుస్తువాక్ శక్త్యో దిగ్బలిస్తుదిశేబలిః । సింహాద్భయం
సింహాభయం భూపతిస్తుభువఃపతిః ॥ ౮ ॥ విష్ణోభక్తిర్విష్ణుభక్తిర్నాశో
ఽనశోనశారగాః । ప్రకారాంతృష్టవైకర్తృధారయస్యప్రబ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౯ ॥
విశేషణపూర్వపదో విశేష్యపూర్వపదో విశేషణోభయపద ఉపమాన
పూర్వపద ఉపమానో త్రరపదస్సంభావనాపూర్వపదోఽవధారణాపూర్వ
పదశ్చైతి ॥ కృష్ణశ్చాసౌకంబళశ్చ కృష్ణకంబళఉత్తమః । ద్విజశ్చాసౌకుం
జరశ్చ ద్విజకుంజరఆగతః ॥ ౧౦ ॥ మధురంచతదామ్లంచ మధురామ్లంచ
జాంబవం । ముక్తైవధవళాముక్తాధవళాదివితాతకా ॥ ౧౧ ॥ ఆస్యమబ్జ
మివాసాస్యబ్జం గోభ్రమోగారితిభ్రమః । విద్యైవభూషణంవిద్యా భూ
ణం కర్తృధారయః ॥ ౧౨ ॥ బహుప్రీహేఃప్రకారాంస్తుసప్తతాకధ
మ్యహమ్ ॥ ద్విపదో బహుపదస్సహపూర్వపదస్సంఖ్యోత్తరపద

స్సంగ్యభయపవాద్యలిహార లక్షణోదిగఁరరాశలక్షణశ్చేతి । ద్వి
 తీయాదివిభక్త్యర్థై భవేదన్యపదాధాకే ॥ ౧౩ ॥ బహువ్రీహీర్షపర్య
 మావిభక్త్యధే-ఇతిస్థితిః । ఆశ్రితా బ్రాహ్మణాయానః ఆశ్రితచా
 హ్మణఃప్రభుః ॥ ౧౪ ॥ నిర్జితారిపవాయేన సనిర్జితరిపుష్పపః । అనీ
 తాఃపశవాయస్తే సలనీతపశుఃక్రతుః ॥ ౧౫ ॥ విగతం కల్తపంయస్తా
 త్సోయంవిగతకల్తపః । తుషారాశ్చవయాయస్య సతుషారచ్చవిశ్వశీ ॥
 ౧౬ ॥ బహవోభ్రమరాయస్త్రిసబహుభ్రమరస్తరుః । నవిద్యైగదో
 యస్యసోఽగదఃపథ్యభోజనః ॥ ౧౭ ॥ ద్విపదఃకథితశ్చైవంవశ్యైబహు
 పదంక్రమాత్ । ప్రాప్తశ్చిత్రఃపశుర్యాంసా ప్రాప్తచిత్రపశుర్నిదీ ॥ ౧౮ ॥
 స్తుతోఽనఘోహారిద్యేనస్తుతానఘహరిఃకవిః । దత్తపూర్ణంపయాయ
 స్తేదత్తపూర్ణపయాశ్శిశుః ॥ ౧౯ ॥ వీతంసర్వంబలంయస్తాద్వీతసర్వబలా
 హీనః । దక్షాఃప్రాజ్ఞాస్సుతాయస్య దక్షప్రాజ్ఞసుతోమహా ॥ ౨౦ ॥ పు
 ల్లాడచ్ఛాద్రుమాయస్త్రిం స్తత్పుల్లోచ్చద్రుమంవనమ్ । అవిద్యమానా శు
 ద్ధాధీర్యస్యసోశుద్ధధీజః ॥ ౨౧ ॥ బహువ్రీహీర్షపహుపదంక్రమేజైవంప్ర
 దర్శితః । సహపూర్వపదాదీంస్తు బహువ్రీహీర్షపదర్శయే ॥ ౨౨ ॥ ద్ర
 విజైస్సహవర్తంతఇతినద్రవిణావిశః । దశానాంతుసమీపేయే నరాడప
 దశాఇమే ॥ ౨౩ ॥ పంచషాఃపంచవాషడావ బ్రాహ్మణానికపేస్థితాః ।
 యద్దంకేశేషుకేశేషు గృహీత్వేదంప్రవర్తతే ॥ ౨౪ ॥ కశాకేశితయోర్య
 ద్దం కిరాతాష్టనయోరభూత్ । దండేర్దండేఃప్రహృత్వేదం గాఢంయద్దం
 ప్రవర్తతే ॥ ౨౫ ॥ దండాదండితయోర్యద్దం భీమకారవయోరభూత్ ।
 పూర్వస్యాశ్చోత్తగస్యాశ్చదిశోర్యచ్ఛాంతరాశకమ్ ॥ ౨౬ ॥ సాదిక్ష్వా
 ర్యోత్తరాజ్ఞేయా బహువ్రీహీరుదాహృతః । సంఖ్యాపూర్వోద్విగుస్త
 స్య ప్రకారౌద్వాబిమ్యహమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏకస్యత్వేకపచన మన్యస్యబ
 హువాగ్భవేత్ । తిస్రస్సమాహృతాస్సంధ్యా స్త్రిసంధ్యం త్రిపురంయ
 త్థా ॥ ౨౮ ॥ త్రయోలోకాస్త్రిలోకేచసప్తరయఇతిక్రమాత్ । చ

ద్వంద్వోభవేచ్ఛార్థాశ్చ త్వరస్సస్యస్సముచ్చయః ॥ ౩౦ ॥ అన్వాచయ
 స్సమాహంగ ఇతరైతరయోగకః । ఏషాద్వంద్వనసమాసార్థా సమాసార్థా
 పరాయథా ॥ ౩౧ ॥ రామోగతోలక్ష్మణశ్చ గచ్ఛత్వితిసముచ్చయః । సూ
 పమానయసర్పిశ్చ నయేత్యన్వాచయాయథా ॥ ౩౨ ॥ సమాహంగకవి
 చిత్తత్ర స్యాదేకవచనయథా । హస్తీచాశ్వశ్చ హస్త్యశ్వః శంఖదుం
 దుభిమర్దళమ్ ॥ ౩౩ ॥ శంఖశ్చదుండుభిశ్చైవ మర్దళశ్చైతివిగ్రహః ।
 వాసుదేవశ్చార్జునశ్చవాసుదేవార్జునాగతి ॥ ౩౪ ॥ ద్విధాప్రోక్తవ్య
 యాభావోఽవ్యయపూర్వపదస్తథా । నామపూర్వపదశ్చాపి సర్వోప్య
 వ్యయసంజ్ఞకః ॥ ౩౫ ॥ ఉపకుంభంతుకుంభస్య పమిపేఽవ్యయపూర్వకః ॥
 ॥ ౩౬ ॥ రిపువ్రతి రిపోర్ధాత్రా స్యాదేవం నామ పూర్వకః । టక్సమా
 సోఽటుక్సమాసఇతితౌప్రబ్రహ్మహం । ఖగచ్ఛతితుయఃప్రాణీసఖిగో
 టుక్ప్రకీర్తితః ॥ ౩౭ ॥ వనెచరతియఃప్రాణీ సతతం సవనెచరః । పంక
 రోహతియత్పుష్పంతత్పంకరుహమిత్యటుక్ ॥ ౩౮ ॥ శాకప్రియఃపార్శ్వో
 యస్సచాయంశాకపార్శ్వః । ఛాయాప్రధానాస్తరవో యేచ్ఛాయాతగ
 వోవనె ॥ ౩౯ ॥ ఏవంసర్వసమాసాశ్చ సంక్షేపేణప్రకాశితాః । ప్రియ
 తామనయాకృత్యా శ్రీనివాసోజగత్పతిః ॥ ౪౦ ॥ నవీనదుర్గతాలైన శ్రీశై
 లాన్వయజన్తనా । కృతోబాలవిబోధాయస్యాత్సమాసశిఖామణిః ॥ ౪౧ ॥





ఓరస్తు.

ఓహయ గ్రీ వాయనమః

శ్రీహషకృత ద్విరూపాదికోశప్రారమ్భః.

—o—

క్లౌ॥ తుషారాద్రిప్రతికాశం తులసీదామధూషణం । తురంగమముఖం
వందే తుంగసారస్వతప్రదమ్ ॥ ౧ ॥ ఉమారమణసుత్రామ విరించ్యా
దిసురాంచితం । సమస్తవిఘ్నహంతార మర్వాననమహంభజే ॥ ౨॥ వ్ర
బౌధమాధాతుమశాబ్దికానాంకృపామవాప్తుంచ సతాంకపీనాం । ద్విరూ
పకోకోరచితోవిచార్యబహుప్రబంధస్థితశబ్దభేదాన్ ॥ ౩ ॥ (పా॥ కృ
పాముపెత్యాపిసతాంకపీనాం । కృతామయారూపమవాప్యశబ్దభేద ప్ర
కాశోఽఖిలవాఙ్మయాధః) జ్ఞాత్వాచపూర్వప్రచురాన్ప్రయోగాన్ప్రా
మాణికోదాహరణానిమత్వా । రూపాదిభేదేష్వపిలక్షణమవిచక్షణోని
శ్చినుయాత్సుశబ్దాన్ ॥ ౪ ॥ ద్విలింగతాచ్ఛ్రత్యయహల్కృతాంభిదాం
సవంచకద్విత్రిచతుఃప్రకారాత్ । భూమైకవాచిత్యమపీహవాచాం శ్రీ
హషసూరిర్వితనోతికోశే ॥ ౫ ॥ క్వచింతాత్రాకృతోభేదః క్వచిద్వణా
కృతాత్మక । (క్వచిదథాంతరొల్లేఖాత్) క్వచిద్విభక్తిభేదైశ్చశబ్దానాం
రూఢితః క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ —॥ (ఏతత్కౌశలపదాన్యేవ పౌర్యాపర్యవిష
య్యాత్ । న్యస్తానిశీఘ్రోధాధమకారాదిక్రమాదిహ ॥ ౧ ॥ నా
నాదేశసమాసీత పుస్తకాలోకనాదపి । సంధేహస్యానపగమాద్యధామా
తృకమంకితమ్ ॥ ౨ ॥ సతత్ర మమదోషాస్త తదన్విష్యాఖిలంపునః । దో
షజ్ఞేఃపరిహతఃస్య దోషఇత్యథాఽముహుః ॥ ౩ ॥) ద్విరూపపద్ధతిః॥

భవేదంధుస్తథాంఽఽధుశ్చస్యాదహిస్తవహికోఽపిచభవేదంధంకబ
ధంచా వ్యహోఆహోప్రకీర్తితః ॥ ౧ ॥ అరెచారెఽన్రమాన్రంసా

త్యశ్చాంతోఽశ్రుచాస్రువత్ । అద్రామాద్రాంచాభ్రమాభ్రమష్టుశ్చా
 మ్ముఃప్రకీర్తితః ॥ ౨ ॥ అట్టశ్చట్టాలకశ్చస్యా దళిరాళిశ్చకథ్యతే । ఆ
 పూవశ్చైవపూపశ్చ స్యాద్దప్పతిరపాంవతిః ॥ ౩ ॥ విద్యాదగారమాగారమ
 వగామావగామపి । అరాతిమారాతిమధోఅగస్త్యాగస్తిరైవచ ॥ ౪ ॥ భ
 వేదమషాఆమషోఽప్యశీకమళికంతథా । అన్వయశ్చాన్వవాయస్సాన్వ
 దక్షతిశ్చక్షతంతథా ॥ ౫ ॥ అభ్యష్టంచాప్యభ్యషిత మభ్యాషాభ్యష
 ఏవచ । అప్సరాఅప్యప్సరస అగురుశ్చాగురుస్తథా ॥ ౬ ॥ అవాచీస్యాద
 పాచీచా ప్యరరంచాగరీతథా । అవంతిశ్చావ్యవంతీస్యా దగళాళాచాగళ
 శంతథా ॥ ౭ ॥ భవేదశ్రీలమశ్లీల మంచలంచాంచలంసమే । శుషేఽ
 ప్యకాలమాకాల మంతికశ్చాంతికాపిచ ॥ ౮ ॥ స్యాదన్వితంతథాన్విత
 మమిషంచామిషంతథా । అవనీచావనిఃప్రోక్తా ఒజగరోఒజగలౌభవే
 త్ ॥ ౯ ॥ అవమానోఽపమానస్సాన్వ దఘమర్షోఽఘమషణమ్ ।
 అహంకారశ్చ హంకారోఽప్యవహేళావహేళనా ॥ ౧౦ ॥ భవేద
 ట్నోహిణీచమాన్వ మక్షోహిణ్యపిగీయతే । అకూపారశ్చకూపారోఽ
 టరుషశ్చాటరూషవత్ ॥ ౧౧ ॥ అహంవీరశ్చహంవీరో వ్యవశ్యా
 యస్తవశ్యయః । అనడ్వాహీచానడుహీ చాపతీధణం వతీధణవత్
 ౧౨ ॥ అపోగండస్తుపోగండోఽప్యపిధానంపిధానకం । అవతారశ్చావ
 తరోఽవహితంచహితంతథా ॥ ౧౩ ॥ అంతరిక్షంచాంతరీక్షః—॥ మార్గశ్చా
 ర్గఃప్రకీర్తితః । ఆటిరాతిభావెచ్చాహి తుండికోఽప్యహి తుండికః
 ॥ ౧౪ ॥ ఆశీరాశ్యాజిరాజీస్యా దాళిశ్చాళీచకథ్యతే । ఆశ్రిరశ్రిర్నిగది
 తాస్యాదాయస్తాన్వయషాసహ ॥ ౧౫ ॥ ఆపశ్చైవచాపసాతుల్యాఃస్యా
 దాహతమనాహతం । ఆతిథ్యంచాతిథేయంచ స్యాదావాసస్తవవాసవ
 త్ ॥ ౧౬ ॥ ఆవాలమాలవాలంచస్యాదాలసోలసోఽపిచ । ఆలంపస్సాన్వ
 దాలవన మాస్థావశ్చాస్థవస్తథా ॥ ౧౭ ॥ ఆమిక్షాస్యాదమిక్షాచాప్యా
 న్యాస్థానమిత్యపి । ఆశ్రయాశోఽప్యాశ్రయాసౌభవేదాన్వీషకీతథా ॥

కోంకాణశ్చాపికోంకః । కిమిరోపికిమ్మిరస్సాన్యతాకణీకాకణీస్తథా ॥
 ॥ ౩౬ ॥ కంధరాకంధరశ్చస్యాత్కరంభశ్చకరంభయా । కురుకంకుకుర
 రోపిస్యా తుకుసుమంసుమమిత్యపి ॥ ౩౭ ॥ కబురశ్చాపికర్వా
 నః కరకకరకాపిచ । కరాటశ్చకరాటిశ్చకిలిసీకిలితథా ॥ ౩౮ ॥ కమ
 నఃకామనశ్చాపికెసరొనాగకేసరః । కరెటుఃకరురెటుశ్చ కోరకంకోర
 కోపిచ॥౩౯॥కల్తాషశ్చాపికల్తాసఃకిరీటంచకిరీడవత్ । కిసరఃకెసరశ్చస్యాత్క
 రిటశ్చకటస్తథా ॥ ౪౦ ॥ కృపటంచకృపీటంచ కరభోపికరంభకః । కంద
 రఃకందరాచస్యా తైరకెయికేకయీతిచ ॥ ౪౧ ॥ కరవాలఃకిరపాలః
 కికిదివిఃకికిదివిః । కాలతెయఃకాలతెరః కృష్ణశారోభవే తథా ॥ ౪౨ ॥
 కృష్ణసారఃకరాటీన కలాటీనానమాస్తృతౌ । కాలనెమిఃకాలనెమా భవే
 త్కాముదకీతథా ॥ ౪౩ ॥ కామోదకీకాన్యకుబ్జం కన్యాకుబ్జమపిస్తృ
 తం॥—॥ఖడ్గంఖడ్గఃఖినీచస్యా త్థనిఃఖెదశ్చఖెదనమ్ ॥౪౪॥ ఖరాస్యాత్థలికా
 చాపిఖురకఃక్షురకస్తథా । ఖలినంచఖలీనంచక్షురప్రస్యాత్క్షురప్రకః ॥౪౫॥
 ఖండపశుఃఖండపరశుః—॥గుప్తంగొపాయితంతథా । గూఢంగూఢోగురు
 గూర్వీ గృఘ్నగూఢాన ఇత్యపి ॥ ౪౬ ॥ గతౌగతాగిరాగీశ్చ గృ
 హశ్చగృహముచ్యతే । గపీశాశ్చగ్రసాగ్రాసా గోదాగోదావరీతథా ॥
 ౪౭ ॥ గంధోగంధాగ్రహోగ్రాహః గుంభోగుంభనముచ్యతే । గంధర్వో
 పిచగాంధర్వో గాండీవంగాండివంతథా ॥ ౪౮ ॥ గుగ్గులుగుగ్గులోఽ
 పి స్యాద్గుభీరంచగభీరవత్ । గారుడోగరుడశ్చస్యా ద్ద్రథితంగ్రంథితంస
 మే ॥ ౪౯ ॥ గ్రధనంగ్రంధనంచాపి భవేద్గోనాసగొనసా । గరళంగరమ
 ప్యాహు గణానాగణనంతథా ॥ ౫౦ ॥ గిరీశోగిరిశశ్చస్యా ద్గిరితం గిరి
 తంసమే । గొధికాచాపిగుధికా గీర్వాణోగీర్వాణోఽపిచ॥౫౧॥గంధవా
 హోగంధవహో గండభెరుండవత్స్పృతః । భేరుండశ్చాధ—ఘటవ ద్ధుటి
 చాపిప్రకీర్తితా ॥ ౫౨ ॥ ఘ్రాణంఘ్రాతమపిప్రాక్తం ఘటీచఘటికా
 ఘనోఘనాఘనశ్చాపి॥—॥చంచుశ్చుంచూఃప్రకీర్తితా ॥౫౩॥ చో

రశ్చౌరశ్చటుశ్చటుశ్చౌరశ్చౌరశ్చముశ్చముః । యేటిశ్చేటిచరశ్చౌరః చ
 వ్యంచచవికెత్యపి ॥ ౫౪ ॥ చితిశ్చౌపిచితాచేష్టా చేష్టశ్చౌడాచమాడ
 వత్ ॥ చందాలాపిచచాండాల శ్చమసశ్చమసస్తథా ॥ ౫౫ ॥ చరి
 త్రంచరితృచాపి చుటుకంచూలుకంతథా । చింతసీచింతసంచాపిచనుతు
 శ్చచమూరువత్ ॥ ౫౬ ॥ చేకురఃవిపరశ్చౌపి చపలంచాపలంతథా । వ
 రూకంచటుకంచోక్తం చలచలంచలమిత్యపి ॥ ౫౭ ॥ పుటశ్చిహ్నిశ్చ
 స్యా చ్చాతుర్యంచాతురీతిచ । చక్రాంగీచాపిచక్రాంగీ చమిహ్నిశ్చతురస్త
 థా ॥ ౫౮ ॥ చరణంచరణశ్చస్యాచ్చిరత్నంచవిరంతనమ్ । చణసూత్రంభ
 వెదెవం శణసూత్రమపిస్తృతమ్ ॥ ౫౯ ॥ —॥ ధవశ్చచ్చదనంభ 'పూచాదితం
 స్యా॥—॥జ్వరాజరాః|జ్యేష్ఠోజ్యేష్ఠోజహోజాహో జౌషామౌషాజడంజలం॥
 ౬౦ ॥ జ్యోత్స్నజ్యోతాన్నతథాప్రాక్తా జాయాయాయాపికీర్తితా । జ-
 హ్వజింహపికథితా జృంభాజృంభణమిత్యపి ॥ ౬౧ ॥ జతుకాస్యాజ్జతూ
 కాపి జ్యోతిషంజ్యోతిషంతథా । జరరౌజటరశ్చస్యా జ్జటాయశ్చజటా
 యషా ॥ ౬౨ ॥ జామాతాపిచయామాతా జటిలౌజటిలౌపిచ । జాంబ
 వాజంబవౌపిస్యా జ్జంబూకోజంబుకోపిచ ॥ ౬౩ ॥ జీవనంజీవనాచాపి
 జరాయస్సాజ్జరాయషా|జయనంచజయశ్చౌపిర్ముర్ఖురౌజర్జరస్తథా ॥
 జతుకంచజతుప్రోక్తం జవనంచజవస్తథా॥—॥ర్ముల్లరీర్ముల్లరిశ్చౌపి॥—॥
 డంభోదంభోడులీధులీ ॥ ౬౪ ॥ డిండిరౌడిండిరౌపిస్యాడ్డకీర్థకాచ క
 థ్యతే—తలస్తాలస్తృషాతృష్ణా తాలస్తాడస్తనుస్తనూః॥ ౬౫॥తొకతొ
 కస్తవచాత్వకృతందీతం ద్రాతుషస్తుసః । తప్తంచతపితంత్రాతం
 త్రాణంచాపితటీతటం ॥ ౬౬ ॥ తిష్యస్తిగ్రహ్యస్తివషాత్విట్చ తారాతార
 మపిస్తృతమ్ । తపశ్చతపసాప్రోక్తా తవశ్చతవసాతథా ॥ ౬౭ ॥ తుంగం
 తుతుగమప్యహస్తేమస్తేమస్తటిత్తడిత్ । తపింభమపితాపింభంతరుణీత
 లునీతిచ॥ ౬౮ ॥త్రాపుషంత్రాపుషశ్చస్యాత్త్రిణతాత్పణతాపిచ|తారకంతాగ
 కాచాపిత్ర్యంబకశ్చత్త్రియంబకః॥౭౦॥తమిస్రంచలమిస్రాస్యాత్త్రి

తమిరంతథాతపనస్తాపనోపిస్యా త్రామసీతామసంతథా || ౭౦ || తమితం
 స్తమితంచాపి తిలిష్సస్సాస్యత్తిలిత్సవత్ | తరణిస్తరణీచాపి తువరస్తూ
 వహోఽపిచ || ౭౧ || తనూరుహం తనురుహం తామలిస్తాభవేత్తథా |
 దామలిస్తాతైలపెజ స్తైలపింజోపిచ స్తృతః || ౭౩ || — || ఖోదోఽషాచ్యో
 దివంప్రోక్తం దావోదావోరమపికథ్యతే | దృద్ధౌశాచతథామాతీరూ
 తిహాసశ్చదాశవత్ || ౭౪ || దాస్తంచదమితంచాపి దిష్టిదృష్టిరపిస్తృ
 తా | భవెద్దరశ్చదావశ్చ దోలాక్షోలాచకథ్యతే || ౭౫ || స్యాద్దారాచా
 షిదారాశ్చ దూత్యంచౌత్యమపి స్తృతమ్ | ద్రోణీదోణీచదాసేరదాసే
 యోకశ్చితౌసమా || ౭౬ || దంపతీజంపతీచాపి దూషణాదూషణంతథా |
 ద్యుసదస్సుదివిషదో దృహీణోదృహీణస్తథా || ౭౭ || దాడిమీదా
 డిమశ్చాపిదారిద్రశ్చదరిద్రవత్ || — || ధూంక్షోధావంక్షోధుతంధౌతంధ
 సీధనికపవచ || ౭౮ || ధూమ్రశ్చధూమలశ్చాపి ధృష్టోధృష్టురపి స్తృతః |
 భవెద్ధమ్మిల్లధమ్మేల్లో ధవిత్రంస్యాద్ధవిత్రకం || ౭౯ || ధూపాయితంధూపితం
 చ — నగశ్చనగసాసమః | నాభీనాభిర్నిశానిట్చన్మత్తంచృత్యంచకథ్యతే ||
 నయశ్చనయనంచాపి నతంచానతమిత్యపి | నసందాచననాందాచ నిమే
 షానిమిషాపిచ || ౮౦ || నీలంగురపినీలాంగునాఽఽకోనరకస్తథా | నిశీతం
 నిశీతంచాపినటనంచాటనంతథా || ౮౧ || నిలయశ్చాలయశ్చాపినికృత్తి
 ర్నికృత్తిస్తథా | నారంగమపినార్యంగం నగరీనగరంతథా || ౮౩ || నిచకి
 నైచకిచస్యాన్నిగదశ్చనిగాదవత్ | నిర్భతిన్దైర్భతశ్చాపి నికావణోనికవ
 ణస్తథా || ౮౪ || నేదిష్టోఽపిచనేదీయాన్నినదశ్చనినాదవత్ | భవెన్ని
 యంతాయంతాచ నిహంకానిహంకాపిచ || ౮౫ || నైవేద్యంచనివేద్యంచని
 వంజఃకుంజపవచ | నడమీనోనలమీనోనారాయణనరాయణౌ || ౮౬ ||
 నీరాజనంతథానీరా జనాచపరికిరీతా | ప్రాగ్యఃప్రాగ్రసరశ్చా
 గుంపంగూశ్చకథ్యతే || ౮౭ || పృశ్నిశ్చ పృశ్నివర్ణీచ ప్రావృ
 షయాసహ | పశుశ్చపశ్మకాచాపిష్టిహాష్టిహాగదేపిచ || ౮౮ || పు

వ్యేః పౌషస్తథాపూణాం పూరితంచవ్రకీలితమ్ | పిష్టంచపిషితంచపుష్టం
 పుష్టంచాపి పవిభావిః || ౮౯ || ప్రియశ్చప్రియసాతుల్యః పద్మ సాన్యత్ప
 రిసుస్తథా | పురశ్చపురతఃప్రాక్తం పథఃపంథాశ్చ కథ్యతే || ౯౦ ||
 భవేత్పాంసుశ్చపాంశుశ్చప్రాణాఃప్రాణోపిచ స్తృతః | ప్రతన్నప్రతనమ
 ప్యాహుః ప్రజ్ఞఃప్రాజ్ఞశ్చ గద్యతే || ౯౧ || ప్రమాణఃప్రమాణశ్చాపివతం
 గఃపతగ స్తథాప్రాచీనంప్రాచీరమపిపాలాశశ్చపలాశవత్ || ౯౨ || ప్రియాల
 సాన్యత్ప్రియాలశ్చపరతః ప్రేతఉచ్యతే | పత్రంగమపిత్రాంగంపరశస్స
 శాపవచ || ౯౩ || పూరుపఃపురుషశ్చాపిపరశూఃపరశు స్తథా | ప్రతతివ్రతతి
 శ్చాపిప్రాదేహోఽపిప్రదేశవత్ | పికటఃపెటకశ్చాపిపలలంపలమిత్యపి ||
 ౯౪ || పృథులంపృథుచాపిస్యా త్ప్రగ్రాహఃప్రగ్రహోపిచ | స్యాత్పలాం
 డుఃపలండుశ్చ ప్రచేతాశ్చప్రచేతసః || ౯౫ || పల్యంకికాచపల్యంకః
 ప్రకాన్విణఃప్రకన్విణోపిచ | ప్రియాళూసాన్యత్ప్రియాళుశ్చపాటలీపాటలా
 తథా || ౯౬ || పుళిందసాన్యత్పులిందోపి పృషతఃపృషదిత్యపి | ప్రత్యూ
 షఃప్రత్యూషశ్చాపి పరిఖాపరిమాసమే || ౯౭ || పాలనాపాలనంచాపి
 పాంసులాపాంశులాతథా | భవెత్పతత్రం పత్రంచ పాండిత్యంపాండితీత
 థా || ౯౮ || స్యాత్పల్లవంపల్లవికః పులకశ్చపులూభవేత్ | పోతవాహః
 పోతవహః పునర్వసుపునర్వసుః || ౯౯ || పారంగతంపారగతం పత
 ధ్రాహః పతగ్రహః | పరాక్రమోవిక్రమశ్చ ప్రతీచినం ప్రతించనం ||
 ౧౦౦ || పారావతఃపారవతః ప్రతిశ్రాయఃప్రతిశ్రయః | ప్రతికారః
 ప్రతికారః పృషదశోభవేదపి || ౧౦౧ || పృషదశ్యఃపృషవంతౌపృష
 వద్భ్యాంసుమాస్తృతౌ | పరీస్మతాపరిస్మతా భవేత్పాటచర్చరస్తథా
 పాటచాగఃపరీరంభఃపరిరంభోనిగద్యతే || ౧౦౨ || భవేత్ప్రాస్తపదాభా
 ద్ర పదాపరిమళస్తథా | పరీమళఃపరివృతః పరీవృతలక్ష్మీరితః || ౧౦౩ ||
 పరిహాసఃపరీహాసఃపారిష్లవపరిష్లవా | ప్రతిహారఃప్రతిహారో భవేత్పాగం
 పరీతథా || ౧౦౪ || పారంపర్యమపిప్రాకం || — || ఫలంచఫలితంమతమ్ |

ఘోరిరపిప్రోక్తా ఫుల్లస్సంపుల్లఇత్యపి ॥ ౧౦౫ ॥ భవేత్ఫాలంచభాలంచ ఫ
 వితంఘాలితంతథా । ఘోరవశ్చాపి ఘోరుశ్చఫల్లనఃఫాల్లనోపిచ ॥౧౦౬॥—
 బుసోపిస్యాద్బుషశ్చాపి బాహుబాహుబుకోబకః । బుద్ధంబుధితమప్య
 హు ద్భ్రసీచాపిబ్రహ్మీతథా॥౧౦౭॥—॥ భవేద్బ్రహ్మీబ్రహ్మణీచ బాణీబా
 ణోబకోవకః । బోధీనోధిమ్రమశ్చాపి బహీబహీణఉచ్యతే ॥౧౦౮
 బహిశ్చబహిశ్శుష్టాచ బిసంవిసమితిరితమ్ । బ్రాహ్మీకోబ్రాహ్మీక
 శ్చాపిబంధూరంబంధురంసమమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ వింబోష్టంచాపివింబోష్టం
 బంధూకంబంధుకంతథా । విబ్ధోకంచాపివేబ్ధోకంబహులంబహుచే
 త్యపి ॥ ౧౧౦ ॥బలాకాచవలాకాచ విడోజాశ్చవిడోజనః । బలారిశ్చవ
 లారిశ్చ విడాలశ్చవిడారవత్ ॥ ౧౧౧ ॥ బాంధవంబంధుమప్యహుఃబ
 లాహకవలాహకౌ । బీజాపూరోబీజపూరో భిన్నంభేదితమిత్యపి ॥౧౧౨
 భూష్ణభావిష్ణుభూమిశ్చ భూమీచస్యాద్బుజాభుజః । భీరుభీరూభా
 రోభారః భాభాభూషాచభూషణౌ ॥ ౧౧౩ ॥ భృతిభృత్యాభగోభా
 గౌ భాషాభాషణమిత్యపి । భాద్రభాద్రవదౌతుల్యౌభ్రాణౌభూ
 జఃప్రకీర్తితః ॥ ౧౧౪ ॥ భగినీభాగినీచాపి భరతాభారతీతథా । భేష
 జ్యంభేషజంచాపిభూధరశ్చధరోపిచ ॥ ౧౧౫ ॥ భృంగారుశ్చాపిభృం
 గారౌ భత్సనంభత్సనాతథా । భాండీశ్చాపిభండీరోభవేద్భృంగర
 జస్తనా ॥ ౧౧౬ ॥ భృంగరాజౌపికధితో॥—॥మేధిరైధీమహిర్మహీమ
 హాశ్చమహాసాప్రాక్తో మృష్టంష్టిష్టమపిస్త్యతమ్ ॥ ౧౧౭ ॥ మణిమణీ
 భవేన్మాహామహాశ్చస్యాస్త్రఘోమఖః । ముస్తాచముస్తకంచాపిమస్తా
 మస్త్రఉచ్యతే ॥ ౧౧౮ ॥ మునిశ్చస్యాస్త్రనీచాపి మృదుర్మదీవీతథైవచ
 మునూరోమనుశ్చస్యాస్త్రాసలం ముసలంతథా ॥ ౧౧౯ ॥ మద్గలోము
 ద్గలోఽపి స్యాన్మద్గరోముద్గరస్తథా । మహిలాచమహేలాచమందిరంమం
 శిలాపిచ ॥ ౧౨౦ ॥ స్యాన్మాగితంచమృగితం మాజనంచవృజాతథా
 మృదుచ ప్రోక్తంమంజులంమంజుచేత్యపి॥ ౧౨౧ ॥ మంగల్య

మపిమాంగల్యంమతల్లిశ్చమతల్లికా | మకురౌముకురశ్చాపీమాంసలామం
 సలాపిద || ౧౨౨ || మిహీకామిహీకాచస్యా స్తిహిరౌమహిరస్తథా
 మంఘాకశ్చాపిమాండూకో మకుళౌముకుళస్తథా || ౧౨౩ || మధురా
 మధురాచాపి మంథరౌమందరస్తథా | మదళౌమద్దళశ్చైవ మధ్య
 మంమధ్యమిత్యపి || ౧౨౪ || మృణాళంచమృణాళీచ మంధనంమథనంస
 మమ్ | మంజరిమంజరీచస్యా న్మఘవామఘవాంస్తథా || ౧౨౫ || మా
 జాలశ్చాపిమాజూరో ముషితంముష్టమిత్యపి | మంటపోమండపశ్చా
 పి మాసారశ్చమసారవత్ || ౧౨౬ || మాదనశ్చాపిమదనౌ ముకుందఃకుం
 దవీవచ || మలకశ్చాప్యమలకోమృద్వీకామృద్వీకాపిచ || ౧౨౭ || — || మా
 గణీషోమాగ్గశిరోభవెన్తాతృష్వసాతథా | మాతుస్స్వసామత్తకాశీ
 మత్తకాశిన్యపి స్తృతా || ౧౨౮ || విద్యాన్యగశిరంచాపితథామృగశిరోపిచ
 మణీచకంమణిచకం ద్వయంకుసుమవాచకమ్ || ౧౨౯ || మదావనంమద
 వనం ప్రపూర్వం పరికీర్తితం || — || భవెద్యుష్టంచయషితం యోత్రం
 యోక్త్రమపీరితం || ౧౩౦ || యమశ్చయమళశ్చాపి యమోయామఃప్రకీ
 ర్తితః | యుక్తంయుతమపిప్రోక్తంయావనంయావతంతథా || ౧౩౧ || య
 వతీయువతిశ్చాపి యుతకంయాతకంతథా | యోషితాపిభవేద్యోషిద్యో
 జనంయోజనాతథా || ౧౩౨ || యజనంయాజనంవిద్యాద్యమునాజమునాతథా |
 యాతీఫలంజాతిఫలం యాతుధానస్తథాస్తృతః || ౧౩౩ || జాతుధానః || —
 తథారాత్రీ రాత్రిశ్చాపినిగద్యతే | రోదశ్చరొదనంచాపిభవెద్రాగౌను
 రాగవత్ || ౧౩౪ || భవెద్రాజాచరాట్చాపి రాజేరాజిశ్చకథ్యతే | ర
 ఖాలేఖాభవేద్రీధా లీధారుట్పతథారుషా || ౧౩౫ || రిక్తమృక్తమపిప్రా
 హుభవెతారౌమలామనీ || రుగ్రుజేలాష్టలాష్టూచ రదశ్చరదనౌ
 మతః || ౧౩౬ || రుచకోరుచకశ్చాపి రజసాపిరజస్సమః | రజనీగ
 జనిశ్చాపి రజతంరజితంతథా || ౧౩౭ || రొదస్యారొదసీచాపిరోహిణౌ
 హితస్తథా | రసనారశనాచాపిరచనారచనంతథా || ౧౩౮ || రింగ

ఖణంచాపి రోహణీకటరోహణీ । రెఖణీలేఖనీచాపి రుషణంరూషణంస
మం ॥ ౧౩౯ ॥ రోషికారోశికా ॥ — ॥ రాత్రించరారాత్రిచరఃస్త్ర
తః ॥ — ॥ లజ్జాలజ్యాతథాలక్ష్మీ లక్ష్మీలక్ష్మ్యంచ లక్ష్మవత్ ॥ ౧౪౦ ॥
లక్ష్మంసంఖ్యాధ౯కంలక్ష్మాలేఖ్యాతేఖ్యమపిస్త్రతం ॥ లాజోలాజాశ్చకధితాః
లాప్త్రంలాత్రంచగీయతే ॥ ౧౪౧ ॥ — ॥ లక్ష్మణోలక్ష్మణశ్చాపి లకు
చోలికుచస్తథా । లలామంచలలామస్యాల్లాలనాలాలనంతథా ॥ ౧౪౨ ॥
లాహినీకాలాహితికా లాంగలీషాతదైవచ । లాంగలేశాచగదితా ॥ — ॥
వ్యాడోవ్యాతఃప్రకీర్తితః ॥ ౧౪౩ ॥ వల్లీవల్లిర్వణిర్వాణీప్రీడాప్రీడమపిస్త్ర
తమ్ । వహోవాహోవపిర్వాపీ వర్తీవర్మికతఃరితః ॥ ౧౪౪ ॥ వారో
వాత్స్తథావేశో వేషావాసాచవాసకమ్ । భవేద్యష్టిస్తథావిష్టిఃవే
తోవేత్రమపిస్త్రతం ॥ ౧౪౫ ॥ వీర్యంవీరాయితంచాపి విశ్వావిష్వా
ఽపిచస్త్రతా । వేశ్యావేష్యాచగదితావంగావంగఃప్రకీర్తితః ॥ ౧౪౬ ॥
వజ్రావజ్రమపిప్రోక్తం వీతివీతిశ్చకథ్యతే ॥ వార్వారిచాపిగదితం వా
రోవాసరజిత్యపి ॥ ౧౪౭ ॥ వ్రతతీవ్రతతిశ్చాపి విటంకశ్చవిడంగవత్ ।
వైదేహిశ్చాపివైదేహీ విపాశాచవిపాత్తథా ॥ ౧౪౮ ॥ వాచాలశ్చాపి
వాచాటః వియామోవియమోపిచ । విశ్వస్మడివశ్వస్మక్చస్యాద్వలభీపల
భిస్తథా ॥ ౧౪౯ ॥ విఫలశ్చాఫలశ్చాపివస్నసాఽవస్నసాతథా ॥ వాస్తుకం
చాపివాస్తుకంవదాన్యోపివదన్యవత్ ॥ ౧౫౦ ॥ వాలుకావాలికాచాపిబడి
శోబదిశోపిచ ॥ వషాఽశ్చాపిభవేద్యషాఽవిషువంవిషువత్తథా ॥ ౧౫౧ ॥ విశ్రా
మోవిశ్రమశ్చాపివాతూలావాతులస్తథా ॥ వికలావిక్లబశ్చాపివివశోవివ
శాపిచ ॥ ౧౫౨ ॥ వివధోవీవధశ్చాపివిశాణంతువిషాణవత్ ॥ వాసురావాసు
రీతిస్యాద్వాతకోవాతకీతిచ ॥ ౧౫౩ ॥ వారళావరళాచస్యాద్వరణోవరుణో
మతః । వార్తీకిశ్చాపివార్తీకోవలటావరటాతథా ॥ ౧౫౪ ॥ వల్లికంచాపివ
లీకం వ్యాయామోవ్యామఉచ్యతే । విహారశ్చాపివిహారో వహారశ్చావ
వత్ ॥ ౧౫౫ ॥ — ॥ విద్ధకణీవిద్ధపణీ వావదూకోవదస్తథా ॥ విహా

యసోవిహాయశ్చ వామదేవోపివామవత్ ॥ ౧౫౬ ॥ వేణీఖరాభవేద్యే
 ణీగరావాసీపకస్తథా॥ వసీపకోవాసుదేవోవాసుశ్చాధవిదారణం ॥ ౧౫౭
 దారణంచాపికధితమ్ ॥—॥ శౌచశ్శపనముచ్యతే । శంభష్టండశ్చగదితః
 శౌవస్సావోపికితీతః ॥ ౧౫౮ ॥ బవేచ్ఛాంతంచశమితం శ్రవశ్శా
 మోపికితీతః । శుష్కంచశుషితంచాపిశ్రాంతింశ్రాంతంప్రచక్షతే॥౧౫౯
 శిఖాదశిఖరంచాటి శాటశ్శంభూశ్చశంభవత్ । శంపానంపాశితశాతం
 శలగశ్చ శకలస్తథా ॥౧౬౦॥ శేలుశ్శేలూభవేచ్ఛాతాశోణీ శూండంచ
 శుండవత్ । శంబంసాంబంచారసారా భవేచ్ఛాపశ్చశోషణమ్ ॥౧౬౧॥
 శమిశమిగశ్శంబూకశ్శంబుకశ్శరదాశరత్ । శౌండిత్యమపిశౌండిరశ్శా
 మాకశ్శాన్యమకోపిచ ॥ ౧౬౨ ॥ శ్యామాలశ్శాన్యమలోపిస్యా చ్ఛవ
 శురస్సవసురస్తథా । శరాదుశ్చాపిశారాదుశ్శబలంసబలంతథా ॥౧౬౩॥
 శంబరంసంబరంచాపి శమరలిశ్శమరలోపిచ । శతదుగ్రశ్చ శితదుగ్ర
 శ్చశాద్వలశ్శాద్వలూపిచ ॥ ౧౬౪ ॥ శాలూరశ్చాపిసాలూరః శకుని
 శ్శకునేస్తథా । శంభలీశుభలీచైవ శాల్మలీశాల్మలిభవేత్ ॥ ౧౬౫ ॥ శ్రవ
 ణంశ్రావణంప్రోక్తం శబరశ్శాబరస్తథా ॥ —॥ శ్రేణనంశ్రీసనంతుల్యం
 ॥ —॥ స్ఫటాచాపిస్ఫటస్తథా ॥ ౧౬౬ ॥ సూచిసూచిసగ్రన
 సాన్సరివః సవినసాన్సరివస్సురితిస్సురితిః । సాయంసాయస్తథాసగవ శ్శ
 త్వచుస్సనంప్రచూసవత్ ॥ ౧౬౭ ॥ సాయలశ్శాయలశ్చకధిత స్సూరశ్శూర
 స్సఖిస్సఖా । సూతస్సూరీసాలశాలౌసర్పస్సాప్తస్సహస్సహః ॥ ౧౬౮ ॥
 సంధ్యాసంధిస్సుఖంసౌఖ్యం సప్తశంస్పరిశఇత్కపి । సురాసురీస్యాచ్ఛస
 మ స్సమానస్తవనంస్తవః ॥ ౧౬౯ ॥ —॥ సింహూంచాపిసింఘాణం
 సింహూరంసింధురమతమ్ । సోదర్యస్సోదరశ్చస్యా త్సోహదంసోహృ
 దస్తృతమ్॥౧౭౦॥సమాఖ్యాచసమజ్ఞాచ సకరస్సాంకరస్తథాసంయామ
 స్సంయమశ్చాపిసంహితం సహితంసమే॥౧౭౧॥ సృణీకాసృణీకాచాపి
 టికంస్సాటికంతథా॥ సుత్రామాపిచసూత్రామామాకరశ్శూకరోపిచ॥

చాపిదకంచపరికీర్తితమ్ । భవేదేదుకమేదూకమైదుకంస్యప్రకీకసమ్ ॥
 ౫ ॥ — కటిరశ్చకటిచాపి కటిశ్చాపినిగద్యతే ॥ కబరఃకబరిశ్చాపి కఙ్కరీచా
 పికద్యతే ॥ ౬ ॥ కపటశ్చపటశ్చాపి పటీచాపిప్రకీర్తితా । కాడంబశ్చ
 కడంబశ్చ కలంబశ్చప్రకీర్తితః ॥ ౭ ॥ కుటీరశ్చకుటీచాపి కుటీశ్చాపినిగ
 ద్యతే । కేశపక్షఃకేశపాశః కేశహస్తాపిచ స్తుతః ॥ ౮ ॥ కంచుళీకఃకంచు
 లికః కంచులూకఃప్రకీర్తితః । కరజశ్చకరంజశ్చ కరంజకఇతి స్తుతః ॥ ౯ ॥
 కవిలంకపిలంచాపి కాపిలంచసమస్త్యతమ్ । కుపగఃకూపరశ్చైవనూర్పు
 రశ్చాపికీర్తితః ॥ ౧౦ ॥ ఖురళీస్యాష్టరళికా ఖురళశ్చప్రకద్యతే ॥ — ॥
 గౌధారశ్చాపిగౌధేరౌ గౌధేయఇతికద్యతే ॥ ౧౧ ॥ గీర్పతిగీర్షపిత్తశ్చ
 స్యాదీఃపతిఃపరికీర్తితః ॥ — ॥ చంద్రికాచంద్రిమాచాపి చాంద్రిచపతి
 కీర్తితా ॥ ౧౨ ॥ చిలిచీమశ్చిలీచీమ స్తథాచిలిచిమోపిచ ॥ — ॥ జాను
 దస్సుఃజానుమాత్రం జానుద్వయసమిత్యపి ॥ ౧౩ ॥ — ॥ తూణస్తూ
 ణీచతూణీర స్త్రయీచత్రితయంత్రయమ్ । తురగోపితురంగశ్చ తురంగ
 మగ్గతీరితః ॥ ౧౪ ॥ — తాదృశశ్చాపితాదృశ్చ తాదృశశ్చాప్యృపాహృ
 తః । — ॥ త్రిఫలాతృఫలాచాపి త్రిఫలంచాపికీర్తితమ్ ॥ ౧౫ ॥ ద్వయీ
 ద్వయంచద్వితయం దిశాద్విశఇత్యపి । దేవకీద్రవకీచాపి ద్వైకీచపరికీ
 ర్తితా ॥ ౧౬ ॥ దురితంచదురీతంచ దురీతిశ్చనిగద్యతే । సమాదుత్తూర
 ధుత్తూరధూత్తూరాః కిరవే స్తుతాః ॥ ౧౭ ॥ ధారుణిథాఃచాపిధరణీచప్రకీ
 ర్తితా । వవంనవ్యంవవీనంచ నసానాసాచనాసికా ॥ ౧౮ ॥ నిడాలంచనిటా
 లంచనిటిలంచప్రచక్షతే ॥ నిపాతశ్చాపిపాతశ్చనిపతఃపరికీర్తితః ॥ ౧౯ ॥ నారి
 కేళోనాళికెరౌనాడి కరశ్చకద్యతే — పూఃపురీదపురీఃచాపిపాండుఃపాం
 డురపాండరౌ ॥ ౨౦ ॥ పషాచ్ఛపరిషచ్ఛాపిపరీషచ్ఛాపిగద్యతే ॥ — ॥
 పృథివిఃపృథివీచస్యాత్ పృథ్వీచపరికీర్తితా ॥ ౨౧ ॥ పాదుకాపాదుకం
 పాదూ రితిసంజ్ఞాత్రయం స్తుతం । పారదాపారదంచాపి పారతంచ పక్ష
 ద్యతే ॥ ౨౨ ॥ ప్లవగశ్చప్లవంగశ్చ ప్లవంగమఇతిస్తుతః ।

ల్యాయణంవల్యయణం వల్యణంచనిగద్యతే ॥ ౨౩ ॥ పరివేషంపరివేషం
 పరివేషంప్రకీర్తితం । పురోగమంపురోగామి పురోగఇతికథ్యతే ॥ ౨౪॥
 పరాభవంపరిభవం పరిభావశ్చకథ్యతే । — ॥ భ్రమశ్చాపిభ్రమిశ్చాపి
 భ్రమితిపరికీర్తితా ॥ ౨౫ ॥ భీడుకోభీలుకోభీడుః భిదిరంభిదురంభి
 దుః । భ్రకుంసశ్చభ్రకుంసశ్చ భూకుంసశ్చైతికథ్యతే ॥ ౨౬ ॥ భుజగ
 శ్చభుజంగశ్చ భుజంగమితి స్మృతం । భామిగీభామినిశ్చాపి భామాచప
 రికీర్తితా ॥ ౨౭ ॥ — ॥ మంధోమంథాశ్చమంథాసః మున్తుదాప్రము
 దస్సమాః । మాతాండశ్చమృతాండశ్చమాతండశ్చప్రకీర్తితం ॥ ౨౮ ॥
 మధూళికామధూళిశ్చ మధుచేతిప్రకీర్తితమ్ । — ॥ రతీరతంచసురతం
 రథికోరథిరొరథీ ॥ ౨౯ ॥ రాక్షాలాక్షాచరక్షాచరభటీచాభటీభటీ—లప
 శ్చలాపనంచాపిలాపనశ్చనిగద్యతే॥౩౦—వాగ్వాచాచవచశ్చస్యాద్యప్రతి
 రావీతంచ వృత్తవత్ । భవేద్విఘ్నంచవిఘ్నశ్చ విఘ్నపరినిగద్యతే॥
 ॥ ౩౧ ॥ భవేద్విధిశ్చవృద్ధీచ వాధీచేతినిగద్యతే । వలగ్నంచా
 వలగ్నంచ లగ్నంచపరికీర్తితమ్ ॥౩౨॥ విరించిశ్చ విరించశ్చవిరించనఇ
 తి స్మృతం । విహగశ్చవిహంగశ్చవిహంగమితిరీతిః॥౩౩॥వళక్షశ్చవళాక్షశ్చ
 బలక్షశ్చప్రకీర్తితం । వృషభశ్చవృషశ్చాపి ఋషభశ్చప్రకీర్తితం ॥౩౪॥
 వాణిజ్యంచవణిజ్యంచవణిజ్యాచాపికీర్తితా । — శుండశ్శుండాచశుండా
 రశ్చరదశ్శారదశ్చరత్ ॥ ౩౫ ॥ శరరాస్యాచ్చర్మరిల శ్శార్మరఃపరికీ
 ర్తితం । శకులాశకులశ్చాపి శకులీచప్రకీర్తితం ॥ ౩౬ ॥ శుభదంతీ
 శుభదంతీసుదంతీచప్రకీర్తితా । శూరకల్పశ్శూరదేశ్య శ్శూరదేశీయఇత్య
 పి ॥ ౩౭ ॥ — ॥ సదృక్సదృక్షసదృశస్సుషీరంసుషీరంసుషిః ॥ సవృష
 శ్చసవృషనంచస్యాత్సవృషశ్చాపిప్రకీర్తితం॥౩౮॥సలీలంసలిలంచాపి సరిగం
 చాపికథ్యతే । సింధుకస్సింధువారశ్చ సింధువారకఇత్యపి ॥ ౩౯ ॥ స్ఫోర
 ణంస్ఫోరణంస్ఫోరఃసంధాసంధానసంధయః॥ —భవేద్ధమ్యేశ్చహమ్యేం
 హమోపిచ స్మృతం ॥ ౪౦ ॥ —*ఇతిత్రిమావపద్ధతిః*—

చతురూపే||అ,క,గ,చ,జ,ఝ,ఞ,త,ద,ధ,న,వ,బ,భ ౬౭

అగ్రమగ్ర్యంతథాగ్రియమగ్రియంచవ్రచక్షతైఅంకూరమంకురంచస్యా
 దంకురౌంకూరశ్శపి|| ౧||అనూక్షణంనూక్షణంచాప్యనుక్షణమవక్షణమ్|
 అచ్చభల్లశ్చభల్లశ్చభల్లూకశ్చాపిభల్లకః||౨|| అవగ్రాహోఽవగ్రహశ్చ వ
 గ్రాహోవగ్రహోపిచ — కంతుకంకందుకంచైవ గందుకంశేందుకంతథా
 || ౩ || కౌతుకంకుతుకంచస్యా త్కౌతూహలకుతూహలే—గుచ్ఛోగుం
 భోగుభుచ్ఛశ్చగుళశ్చపరికీర్తితః|| ౪ || గౌశీషంగోశిరశ్చైవగావంగో
 శీషికాపిచ || — || చంద్రమాశ్చంద్రిరశ్చంద్ర మసశ్చంద్రశ్చకీర్తితః
 || ౫ ||చంద్రభాగాచాంద్రభాగా చంద్రభాగీచనమ్తతా | చాంద్రభాగీచ
 సేవౌక్తా భవేదేవంచతుర్విధమ్ || ౬ || చివరంచీవరంచీరీ చవరఃపరికథ్య
 తై — || జనిశ్చజన్తజనుషీజనసంచేతికథ్యతై||౭|| జంభజంభిరజంభీరజం
 భలాఃకథితాన్సమాః | జలుకాచజలూకాచ జలౌకాశ్చజలౌకసః|| ౮ ||
 జాగరౌ జాగరాజాగర్యాజాగరణమిత్యపి || జంఘారికా జంఘరి
 కా జంఘాజంఘికత్యపి || ౯ || జీవనీయాతథాజీవా జీవంతీజీవనీత్య
 పి —| గూరీర్ఘరీర్ఘరశ్చాపి ర్ఘురిశ్చపరికీర్తితః || ౧౦ ||—తమశ్చ
 తమసంచాపి తామసంచతమిస్సమాః | తటాకస్తటకశ్చస్యాత్తడాగస్తడ
 గౌపిచ ||౧౧||తుందీచతుందిలశ్చాపి తుందిరస్తుందిభస్సమాః ||—|| ద్రౌ
 క్కంద్రేకాగ్రణదృకాగ్రణౌ భవేయస్తే దృకాణవత్|| ౧౨ || దూషీ
 కాయాంమూషికాచ దూషీదూషశ్చకథ్యతే | ద్రావిడోద్రావిడశ్చా
 పి ద్రవిడోద్రావిడస్తథా ||౧౩||—ధనుధన్మశ్చధనమో ధనూశ్చాపివ్ర
 కీర్తితః|— నాశానాశీచనాడిచ నాశంచపరికీర్తితమ్|| ౧౪|| నిచోళ
 శ్చాపినిచుళ శ్చోళశ్చోళీచకీర్తితా | నఖరశ్చ నఖశ్చస్యా న్నఖరంచన
 ఖంతథా || ౧౫ || నిష్కూహోనిష్కూహశ్చాపి నిష్కూటౌనిష్కూటౌ
 పిచ || నళినీనళినంచాపి నళికాచనళంతథా||౧౬||—పనితంపణితంచస్యా
 త్పనాయితపణాయితే |—బాష్ణీకోబాష్ణీకశ్చస్యాద్బాష్ణీకమపిబాష్ణీ
 క||౧౭||—||భావుకంభవుకంచాపిభవికంభవ్యమిత్యశి|భూకుటిర్భు

౬౨ మ,య,ర,వ,శ,ష,హ॥పంచరూపే॥క,ధ,ప-మ,ల,శ,హ
 శ్చాపి భృకుటిభ్రకటిస్తథా॥౧౨॥—మరుతశ్చమరుచ్ఛాపిమరుతాన్వన్తా
 రుతస్తథా ॥ మకుటంమకుటీదస్యాన్మకుటీముకుటస్తథా ॥ ౧౯ ॥ మ
 నూరా మసురాచాపి మనూరిమసురితిచ । — యగళీయుగళంయు
 గ్ధం యగంచపరికితితమ్ ॥ ౨౦ ॥ — ॥ రోహిణీ లోహిణీచస్యా
 ద్రోహితాలోహితాపిచ । — విస్పృతంవిస్తృతంచాపి వితతంతతమిత్యపి ॥
 విమూరజంచవైడూర్యం వైడూర్యంచవిమూరజమ్ । వారాణసీవారణసీ
 వాకణాసీవరాణసీ॥౨౧॥—శలలంశలలీచైవశలంశ్చైలంచలోమనిశయ్యా
 చశయనీయంచ శయనంచశయిస్తథా॥౨౩॥—సరయాశ్చరయాశ్చాపిస
 రయాశ్చరయస్తథా—హాలహాలంహాలహాలం హాలిహాలంహాలహాలమ్ ॥
 ౨౪ । — ॥

ఇతిచతూరూపపద్ధతిః

కండూయనంచకండూయా కండూఃకండూతికండుతి । కిసాలయంకిస
 లయం కిసాలంకిసలంకిసన్ ॥ ౧ ॥ కువాలయంకువలయం కువాలకువలం
 కువం — గనిధఃగ్నిధక్ గాన్ధ్యాగ్నిధ్యంగాన్ధ్యేయకంతథా ॥ ౨ ॥ — ప
 త్రాపత్రీపత్రికాప పత్రికంపత్రిముచ్యతే—మారుషామరుషామషా
 మారుషంమరుషంతథా॥ ౩ ॥ —లోలుపొలాలాభోలోలాలా లంపటాలా
 లసాపిచ । — శైషశ్శేషంచశిష్టంచ శేషితశ్చేష్టశైషికః॥౪॥ శివాలంశైవలం
 శైవాలంచశైవాలశైవలౌ — హసశ్చహసికాహసౌ హసనంహసమి
 త్యపి ॥ ౫ ॥ — ॥ ****

ఇతిపంచరూపపద్ధతిః

ఇత్థంసర్కవిరాజరాజిమకుటాలంకారహీరాయుర శ్రీహీరాత్తభవేన
 నైషధమహా కావ్యోజ్జ్వలక్రీడితానా । ఉదవృత్తప్రలివాదిమస్తకతటివి
 న్యస్తవామాంస్రిణా త్రిహషణాకృతంచరంవిజయతాం త్రికోశర
 త్నంమహత్ ॥ — ॥

కొశశ్చాయంసమాప్తః

{ త్రిహషణసూరీరితనైకరూపకోశామరద్రుఃకవిలాలనీయః । జా }
 { గతియన్త్యేషమనస్యముష్యశబ్దప్రయోగాదిరసగళస్సాన్యత్ }

—



అథ సుబంతశబ్దానుక్రమణికా



ధ్యాయంధ్యాయంహయగ్రీవం బాలవృత్పత్తిసిద్ధయే । సుబంతదక్ర
 వర్త్యద్య తస్యతే సప్రమాణకః ॥ ౧ ॥ పణ్యవల్ల్యగ్రహారాభిజనేన న
 యశాలినా । సాహిరీశబ్దతంత్రాదిపరిశీలనశాలినా ॥ ౨ ॥ మహీశూర
 పురాధీశచామరాజేంద్రమీయషా । ధర్మాధికారిశ్రీచక్రవర్త్యయ్యంగా
 ర్యధీమతా ॥ ౩ ॥ త్రిమలింగేశ్వమీతుల్యాష్టాంతాష్టత్పజ్జనప్రచ । అ
 ష్టాదశాంతాస్సంఖ్యాస్సస్యః కత్యస్తద్యుష్టదీతథా ॥ ౪ ॥ పాధాన్యే స
 ర్వనామత్వం సర్వాదీనాంభవేత్తథా । తదంతానాంసాకచాంచద్వంద్వే
 జసివిభాషయా ॥ ౫ ॥ సంజ్ఞాపసజ్జనత్వేచ త్రేతీయాదిసమాసగే । బ
 హువీహతథాద్వంద్వే సభవేత్సర్వనామతా ॥ ౬ ॥ రామాన్యతమకృ
 ష్టాశ్చ స్వశ్చజ్ఞాతిధనాథకః । సంజ్ఞాయామవ్యవస్థాయాం పూర్వాది
 స్తుల్యవాక్సమః ॥ ౭ ॥ అంతఃశ్చేలబాహ్యన్యవాచీచైతేసమాస్తృతాః ।
 సర్వశ్చవిశ్వఃకతరః కతమాన్యచరాన్యకాః ॥ ౮ ॥ ఇతరస్తస్సమసిమా
 వపితుల్యాదశేరితాః । ఉభోభయాతథానేమస్త్రయోమీదేదశాలనః ॥ ౯ ॥
 పూర్వఃపరావరౌచాపి దక్షిణోపరఉత్తరః । అథరస్సాన్వంతరావేతే నవ
 రుల్యఃప్రకీర్తితాః ॥ ౧౦ ॥ ఏకశబ్దస్సర్వవత్సాన్వద్వివీయస్తు త్రేతీయవ
 త్ । ప్రథమశ్చరమశ్చైతౌ ద్వితీయాలావిమాచథా ॥ ౧౧ ॥ అథైకతి
 వయశ్చైతే తుల్యష్టత్పరికీర్తితాః । నిజైరహపాదదంతౌచ మానయా
 షాచభిన్నకాః ॥ ౧౨ ॥ దన్యహృత్య గ్రహాదిసాయాహ్నవ్యహ్న ఏలైస
 మాస్తృతాః । అమీఅదంతప్రల్లింగాః కేచనాత్రనిపర్కితాః ॥ ౧౩ ॥ వి
 శ్వపాస్సామపాస్తుల్యో హహశబ్దస్తుభిద్యతే । తుల్యోహరిష్ణేదతిశ్చభి
 న్నాకతిపతిస్సఖా ॥ ౧౪ ॥ ద్విత్రిశబ్దావౌడులోమింపీదంతాద్ధతీరితా
 వాతప్రమీర్యయారెవం పదీర్వాతప్రమీరసా ॥ ౧౫ ॥ క్విబుతశ్
 సోజౌవిశిష్యతఇతీరితః । బహుశ్రేయస్యసాచాతిలక్ష్మీశబ్ద

గ్రామణీశ్చకుమారీతి క్విబంతశ్చాపిభిన్నకాః । శుద్ధధీవత్సుధీశబ్ద ఈకా
 రాతాఞ్చతీరితాః ॥ ౧౭ ॥ గురువాయూసమాక్రోష్టాభిన్నస్సాన్యదిత్యుద
 న్తకాః । మిథో భిన్నాస్త్రయోమీస్సుర్వ్వాహూరతిచమూస్సవభూః ॥
 సులూఃపునర్భూఃకరభూః కారభూరితిచక్వచిత్ । వషాఃభూఃఖలపూ
 ద్భూన్భూః కథితాష్టడిమేసమాః ॥ ౧౮ ॥ భూశబ్దాంతాస్సవభూవత్సున్య
 రిత్త్యుదంతాస్సమీరితాః । ధాతానస్తాతథోద్ధాతా తుల్యాస్సుర్నాతుభి
 ద్యతే ॥ ౧౯ ॥ పితాభ్రాతాచజామాతా సమాజతిఋదంతకాః । క్షా
 త్యూశబ్దాచఋదంతౌశికారాంతౌగమాశకా ॥ ౨౦ ॥ ఏకారాంతస్తన్య
 తేస్సేశ్చఋకారాంతస్తురాస్తన్యతః । గోశబ్దాభిద్యతేసుద్యారిత్త్యుదం
 తాసమీరితా ॥ ౨౧ ॥ ఔకారాంతౌసమావుక్తౌ శ్లాస్సునౌశ్చేహశా
 ద్వికేః । ఇత్యజంతేషుపుల్లింగాశ్చతుశ్శతముదాహృతాః ॥ ౨౩ ॥ ***

రమాదుగాఽంబికాస్తుల్యా అంబాక్కల్లాస్సమాస్త్యతాః । సర్వాచ
 విశ్వాకతరా కతమాన్యతరేతరా ॥ ౨౪ ॥ పూర్వాపరావరాదక్షిణోత్త
 రాసాప్వాపరాధరా । సమాసిమాత్వాంతరాన్యా తథానెమోభయేసమాః॥
 పూర్వోత్తరాదిక్సమాసే తథాభైకచభిన్నకాః । ద్వితీయావత్తృతీయా
 స్యాజ్జరాశబ్దస్తుభిద్యతే ॥ ౨౫ ॥ నాసికాచనిశాశబ్దాభిద్యతేపృథనా
 రథా । గోపాశబ్దోవిశ్వపావదిత్యుదంతాఃప్రకీర్తితాః ॥ ౨౬ ॥ మతిశ
 కతిద్విత్రిశబ్దా ఇకారాంతాఃప్రభేదకాః । శౌరిసఖ్యాసమేలక్ష్మీ తరీతం
 త్యగ్రిస్సమాస్సుధీః ॥ ౨౭ ॥ ప్రధీర్నిగ్రామణీస్త్రీచభిన్నాశ్శీగ్రీప్రాభి
 యస్సమాః । ధేనుతనావదయస్తుల్యాః క్రోష్ట్రీభిన్నేత్త్యుదంతకాః ॥ ౨౮ ॥
 వధూర్భూభూశ్చవషాఃభూస్సవయంభూఃఖలపూఃపృథక్ । మాతాన
 నాందాదుహితా యాతాతుల్యాస్సవసాపృథక్ ॥ ౩౦ ॥ ఓదంతస్తుభవద్ద్యౌ
 శ్చ నౌరౌదంతఃప్రకీర్తితః । ఇత్యజంతేషివమేప్రోక్తా స్త్రీలింగాశ్చ
 కోత్తమైః ॥ ౩౧ ॥ *****

సమన్యతమంతుల్యం కతరత్కతమత్తథా । ఇతరాన్యతరాన్యాని
 న్యథాజరమ్ ॥ ౩౨ ॥ హృదయంచాస్య ముదకం మాంసమి

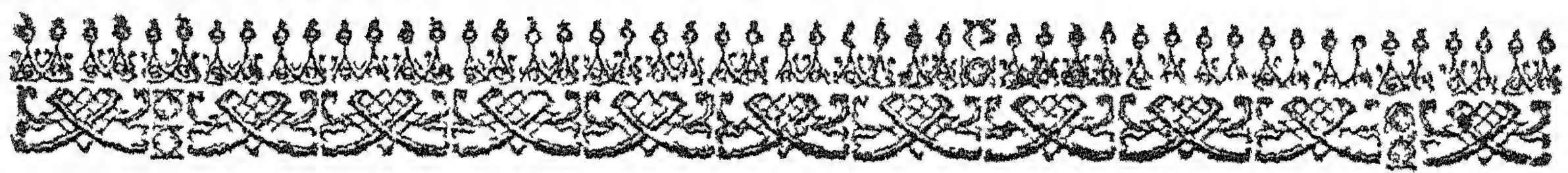
త్యపిభిద్యతే । సర్వవిశ్వాద్యైకతరాద్యదంతంసమమీరితమ్ ॥ 33 ॥ వా
ర్యనాదిసఖిద్విత్రిశబ్దాగ్రామణిచక్రారి । సుధిప్రధిప్రధక్తుల్యం దధిసక్ష్య
క్షిచాద్భిచ ॥ 34 ॥ మధుసానుప్రియకోష్ఠసులుచానుచభిద్యతే । కర్తృ
హర్రాదయస్తుల్యా ఇత్యజంతాశపుంసకే ॥ 35 ॥ *****

హలంతాఅథకథ్యంతే విద్ధున్మగ్నిశ్వవాత్తధా । అనదావంశ్చతురా
షాట్పు హంతాస్సుర్యేదశాలినః ॥ 36 ॥ సుద్యోరితివకారాంతశ్చతు
శ్శేబ్బస్తురాంతకః । కిమిదంచప్రశాంశ్చాపిమాంతాభిన్నాస్సమీరితాః ॥ 37 ॥
ణాంతస్సుగణిజంతస్సాన్యత్క్రివంతశ్చేత్సుగాణితి । రాజాప్రతిదివాభి
న్నో యజ్ఞాబ్రహ్మసమాపుభౌ ॥ 38 ॥ యశస్విశాన్గణాతుల్యో సమా
పుషాద్యమామతౌ । వృత్రహామఘవాశ్వారావ్యయవాచామీ విభిన్న
కాః ॥ 39 ॥ పంథామంథాఋభుక్షాశ్చ సమాలప్తకవిభిద్యతే । దశకా
నవకాసప్తపంచ దశన్నంతాస్సమామతాః ॥ 40 ॥ ధకారాంతస్తుభుచ్చ
ద్దో యజ్ సుయుగ్భేదశాలినౌ । పరివ్రాట్పరిమృద్దేవే ద్రాట్పభ్రాడ్వి
శ్వసృట్సమాః ॥ 41 ॥ విశ్వారాడ్భుట్పవిద్యేతే ఋత్విగూర్కృసమా
మతౌ । జకారాంతాదావదక్షోక్తాస్త్యత్తచ్ఛబ్దౌ సమాస్తృతౌ ॥ 42 ॥
యదెతద్యుష్టదస్తచ్ఛ సుపాదితివిభిన్నకాః । దకారాంతాస్సప్తచాక్తాస్త్య
కారాంతౌగ్నిమత్ స్తృతః ॥ 43 ॥ ప్రాజ్ఞప్రత్యజ్ఞుదజ్ఞమ్యజ్ఞధ్య
క్తిర్యజ్ఞువృత్తధా । పయోముగప్యముముయజ్ భిన్నాశ్చాంతానవేరి
తాః ॥ 44 ॥ మహాకథవంశ్చభిద్యేతే ధీమాంశ్చమఘవాకథవాక । త్ర
యస్తుల్యాఅథమరుజ్జక్షజ్జా గ్రద్దదద్దధత్ ॥ 45 ॥ దరిద్రచ్ఛతథాశాసచ్ఛ
కాసచ్ఛసమాఇమే । త్రయోదశతకారాంతాః పాంతౌగుప్తబ్ద ఈరితః ॥
శాంతానగ్నిటప్రథక్తాద్యగ్నృతసప్రేక్ సప్రేగిమేసమాః । షాంతాదధృగ్
త్నముట్పశ్శిన్నాదొఃపిపరీరసౌ ॥ 46 ॥ విద్వాంశ్చ సేదివాన్వేధాలనేహః
పుశనాపుమాక । చంద్రమాశ్చేరవస్స గ్రద్వద్భిన్నాస్సాంతాస్త్రయ
శ ॥ 47 ॥ ఇత్థంహలంతాఃపుల్లింగాఃకేచిదత్రప్రదర్శితాః ॥

స్త్రీయముపానదుష్టికృహంతాభిన్నాచవాంతకః ॥ ౪౯ ॥ దిష్ఠ్య
జిస్తవధరాంతాదావర్భిన్నోగీశుశృభూస్సమాః । భిన్నశృతుర్తకారా
న్తాకిమిదంభేదశాలినా ॥ ౫౦ ॥ నాంతాద్వాసీమదామానాభాంతఃకకు
బుదాహృతః । వీరుత్తుత్కుర్ధకారాంతాస్తుల్యస్సృజ్ఞాంతకురితః ॥
త్యత్తచ్ఛబ్దాపుభౌతుల్యోభిన్నావేతద్యదామతా । మత్సమ్పద్విపదా
దాంతాస్సమాశ్చాంతస్తువాజ్ఞతః ॥ ౫౧ ॥ అప్సబ్దస్తుపకారాంతశ్శాం
తాద్వికృతమామతా । త్విటాప్రవృషాసజూష్ణాంతాస్సాంతావాశీరసా
పుధక్ ॥ ౫౨ ॥ ఇత్థంహలంతాస్త్రీలింగాదావ్త్రింశత్సముదాహృతాః ॥

సపుంసకతుస్వనడుద్ధాంతం స్యాత్సుద్యువాంతకమ్ ॥ ౫౩ ॥ రెఫాం
తాతుచతుశ్శబ్దవార్శబ్దాభేదశాలినా । భిద్యేతేకిమిదం మాంతా బ్రహ్మ
హదఃండిశబ్దకాః ॥ ౫౪ ॥ నాంతాభిన్నా అస్పృహంతాఢోగ్భావహ
ర్కవిభిన్నకాః । దాంతాస్త్యత్తద్యత్సమానా ఏతచ్ఛబ్దస్తుభిద్యతే ॥ బె
భిచ్ఛేచ్ఛిత్రమాచాంతాః ప్రాకృత్యక్తిర్యగాదయః । గవాకృబ్దస్యరూ
పాణి క్తి బేఽర్చాగతిభేదతః ॥ ౫౫ ॥ అసంధ్యవజూర్వరూపైర్నవాధిక
శతంమతమ్ । స్వముప్పునవషడ్బాదౌషకేఽస్యస్త్రీణిజశ్యసాః ॥ ౫౬ ॥
చత్వారిశేషేదశకే రూపాణీతివిభావయ । డోహ్యమేషాంద్విర్వచనాను
నాసికవికల్పనైః ॥ ౫౭ ॥ రూపాణ్యశ్వాక్షిభూనాని (౫౮) భవంతీతిమ
నీషిభిః । సమానాతుపచద్యవ్యచ్ఛబ్దాతుల్యోదదద్దధత్ ॥ ౫౯ ॥ తుదద్య
కృచ్ఛకృద్భాచ్చ భిన్నా అష్టాతుతాంతకాః । స్వచ్ఛబ్దస్తుపకారాంత
ష్టాంతాషడ్రత్నముట్పృథక్ ॥ ౬౦ ॥ పయోహవిధానురదః పిపరీతిభి
న్నకాః । ఇతీరితాహలంతేషు స్యుర్నపుంసకలింగకాః ॥ ౬౧ ॥ ఇర్థంశ
ద్భాకెచిదిహయథామతినిదర్శితాః । అన్యేప్రాయోగికాశ్చైవ మూహానీ
యాబుధోత్తమైః ॥ ౬౨ ॥ సుబంతశబ్దరత్నానుక్రమణీమాలికాకృతా ।
అర్పితాచక్రవర్త్యయ్యంగార్యణత్రిహరేపదే ॥ ౬౩ ॥ *****





శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

సుబంతచక్రవర్త్యఖ్యగ్రంథప్రాగ్మ్యః

పాణిన్యాదీన్ననీన్నత్వాశబ్దశాస్త్రప్రవతఃకాణ్ । సిద్ధాంతకౌముదీ
రీత్యా శైవసూత్రాక్షరక్రమాత్ ॥ ౧ ॥ అజంతాశ్చహకారాదిహలం
తాశ్చత్రిలింగకాః । శబ్దాఃక్రమాత్ప్రదశ్యంతేప్రమాణోక్తిపురస్సరం॥

ఓంనమఃపాణినికాత్యాయనపతంజలిభ్యోమహద్భ్యోమునిభ్యోగరు
భ్యః ॥ హరిఃఓమ్ ॥ అద్ధడణ్ । ఋ'లిక్ । ఏఓజ్ । ఐఔచ్ । హయవ
రట్ । లణ్ । ఇమజణనమ్ । ఝభజ్ । ఘభభమ్ । జబగడదశ్ । శస
భరధచటతవ్ । కపయ్ । శషసర్ । హల్ ॥ ఇతి మాహేశ్వరాణి సూ
త్రాణ్యణాది సంజ్ఞాథాని ॥

శ్రీమత్సంస్కృతభాషాయాంధాతుప్రాతిపదికసూలకాని తిజంత సు
బంతభేదేన ద్వివిధాని పదానిప్రయజ్యంతే । తిజంతపదాన్యేవ క్రి
యాపదానీత్యుచ్యంతే । తాని తిజంతప్రకరణే వక్ష్యంతే । సుబంతప
దేషు యానిలింగవిభక్తివచనశూన్యాని తాన్యవ్యయాని । అన్యేసుబంత
శబ్దాస్త్రీవిధాః పుల్లింగాస్త్రీలింగానపుంసకలింగాశ్చైతి । తత్రసుబ్వి
భక్తయస్సప్త । ప్రథమావిభక్తి ద్వివితీయావిభక్తి స్త్రీతీయావిభక్తి శ్చ
తుర్థీవిభక్తిః పంచమీవిభక్తిషష్ఠీవిభక్తి సప్తమీవిభక్తిశ్చైతి । తత్ర
ప్రథమావిభక్తేస్సంబోధనే ప్రవృత్తౌ సంబోధనప్రథమేతి వ్యవహారః ।
ఏకైకవిభక్తే స్త్రీణిత్రిణిపచనాని ఏకవచనం ద్వివచనం బహువచనం

తేచ సుబంతాఉదాహ్రియంతే ॥ నూ ॥ అధవదధాతురప్రత్యయః
 ప్రాతిపదికం ॥ ధాతుంప్రత్యయంప్రత్యయాంతంచవజయితావ్అధవ
 చ్చబ్ధిరూపం ప్రాతిపదికసంజ్ఞంస్యాత్ । అనేనాప్యత్వన్నానాం డిత్తాది
 సంజ్ఞాశబ్దానాం కేషాంచిదవ్యయాదీనాంచ సంజ్ఞాసిద్ధిః ॥ నూ ॥ కృత్తద్ధి
 తసమాసాశ్చ ॥ కృత్తద్ధితాంతౌ సమాసశ్చప్రాతిపదిక సంజ్ఞాస్సయః । కృ
 దంతతద్ధితాంతయోః ప్రత్యయాంతత్వేన నిపేధేప్రాప్తేవిధిః ॥ తేన రామ
 ఇత్యాదికృదంతేషు దాశరథిరిత్యాది తద్ధితాంతేషుచ సంజ్ఞాసిద్ధిః ॥ పూర్వ
 నూత్రైవైవ సిద్ధేనమాసగ్రహణనియమాధాం యత్రసంఘాతే పూ
 ర్వాభాగః పదంతస్యచేద్భవతి సమాసస్యేవైతి ॥ తేన వాక్యస్యన ॥
 తేన రాజపురుషఇత్యాదిసమాసేషు సంజ్ఞాభవతి । రాజ్ఞఃపురుషఇత్యాది
 వాక్యేషున ॥ నూ ॥ ప్రత్యయః ॥ పఠశ్చ । జ్యోష్ఠాప్రాతిపదికాల్ । ఇత్యధికృత్య ॥
 నూ ॥ స్వాజసమాత్పుష్టాభ్యాం భిష్టేభ్యాం భ్యష్టసిభ్యాం భ్యష్టసాసాం
 జ్యోస్సుప్ ॥ జ్యంతాదాబంతాత్వాప్రాతిపదికాచ్చ పరెస్వాదయః ప్ర
 త్యయాస్సయః । సుజస్యోరుకారెకారౌజశటజపాశ్చేతః ॥ తేన సుబి
 త్యత్ర వకారణత్సంజ్ఞకేన ప్రాధమికసుఇత్యస్య ప్రత్యాహారే సుబి
 త్యైకవింశతి ప్రత్యయానాం సంజ్ఞా ॥ నూ ॥ విభక్తిశ్చ ॥ సుప్తిజౌ విభ
 క్తిసంజ్ఞాస్తః । తత్రసుఔజస్, అమ్ఔట్శస్, టాభ్యాంభిన్, జే
 భ్యాంభ్యన్, జసిభ్యాంభ్యన్, జన్ ఓన్ ఆమ్, జిఓన్ సుప్, ఇతి స
 ప్తానాం త్రికాణాంప్రధమాదయస్సప్తమ్యంతాః ప్రాచాం సంజ్ఞాః తా
 భిరిహాపి వ్యవహారః ॥ నూ ॥ తాన్యైకవచనద్వివచన బహువచనెనాన్యై
 కశః ॥ సుపః ॥ తిజస్త్రిణీతీణీతీసూత్రాత్త్రిణీతీణీత్యనువతతే ॥ సువ
 స్త్రిణీతీణీవచనాని ప్రత్యేకమేకవచనాని సంజ్ఞానిస్యః ॥ నూ ॥ ద్వై
 కయోద్వివచనైకవచనై ॥ ద్వితైవైకత్వయోరేతేస్తః ॥ నూ ॥ బహు
 ముబహువచనం ॥ బహుత్వేపతత్స్యాత్ ॥ నూ ॥ ఏకవచనంసంబుద్ధిః ॥

ధనేప్రధమాయా ఏకవచనం సంబుద్ధిసంజ్ఞంస్యాత్ ॥

అకారాంతఃపుల్లింగో రామశబ్దః.

ఏకవచనం	ద్వివచనం	బహువచనం	విభక్తిః
రామః	రామా	రామాః	ప్రథమావిభ॥
హేరామ	హేరామా	హేరామాః	సంబోధనప్ర
రామం	రామా	రామాన్	ద్వితీయావిభ
రామేణ	రామాభ్యాం	రామైః	తృతీయావిభక్తి
రామాయ	రామాభ్యాం	రామేభ్యః	చతుర్థీవిభక్తిః
రామాల్ ద్	రామాభ్యాం	రామేభ్యః	పంచమీవిభక్తి
రామస్య	రామయోః	రామాణాం	షష్ఠీవిభక్తిః
రామే	రామయోః	రామేషు	సప్తమీవిభక్తిః

ఏవంకృష్టముకుందాన్యతమాదయః॥

నూ॥ సర్వాదీని సర్వనామాని ॥ సర్వాదీనిశబ్దరూపాణి సర్వనామసం
జ్ఞానిన్యః తడంతస్యాపీయం సంజ్ఞా । ద్వంద్వేచేతి జ్ఞాపకాల్ । తేన ప
రమసర్వత్రైతిత్త్రల్ । పరమభవకానిత్యకచ్ఛసిద్ధ్యతి ॥ సర్వాదయశ్చసం
జ్ఞత్రింశత్ ॥ సర్వ, విశ్వ, ఉభ, ఉభయ, ఉతర, ఉతమ, ఆన్య, అన్యత
ర, ఇతర, త్వత్, త్వ, నెమ, సమ, సిమ, పూర్వపరావరదక్షిణోత్తరా
పరాధరాణివ్యవస్థాయామసంజ్ఞాయాం । సప్తమజ్ఞాతిధనాఖ్యాయాం ।
అంతరంబహిర్యోగోపసంవ్యాసయోః । త్వద్, తద్, యద్, ఏతద్, ఇ
దమ్, అదస్, ఏక, ద్వి, యుష్మద్, అస్తద్, భవతు, కిమ్, ఇతి । ఉతర
ఉతమాప్రత్యయాతాభ్యాంతడంతాః కతర, కతమ, యతర, యతమ, త
తర, తతమ, ఏకతర, ఏకతమ, ఇతి గ్రాహ్యః ॥ అన్యతరాన్యతమశ
బ్దావత్యుత్పన్నా సప్తభావాద్ద్విబహువిషయే నిధానరణైవలైతే ॥ తత్రా
న్యతమశబ్దస్య గణపారాభావాన్నసంజ్ఞా । త్వత్త్వఇతిదావప్యదంతా
వన్య పర్యాయా । ఏకఉదాత్తః అపరౌనుదా త్త ఇల్యైకే । ఏకస్తాంత
ఇత్యపరే । నేమఇత్యథే । సమస్సగ్వపర్యాయః । తుల్యపర్యాయస్తు
నెహగృహ్యతే యథాసంఖ్యమనుదేశ సమనామితి జ్ఞాపకాల్ ॥

సిమః కృత్సేచ శక్తవ స్యాన్తరాదావబద్ధయోరితి నిఘంటుః ||
 అంతరంబహిర్యోగేతిగణనూలైః అపు యి వక్తవ్యం || అంతరాయాః పురి ||
 నూ || విభాషాదిక్సమాసే బహువ్రీహశా || అత్ర సర్వనామతావాస్యాత్ ఉ
 త్తరపూర్వస్తేఽఉత్తరపూర్వాన్యైః || నూ || న బహువ్రీహశా || బహువ్రీహశాచి
 క్షిప్తేన సర్వనామతానస్యాత్ || త్వకంపితాయస్యత్వత్కపితృకః | అహకం
 పితాయస్యత్వత్కపితృకః || సంజ్ఞాపసజన్మీభూతాస్తునసర్వాదయః | మహా
 సంజ్ఞాకరణేన తదనుగుణానామేవ గణనన్నివేశాత్ || అతస్సంజ్ఞాకార్య
 మంతగణకార్యంచ లెషాన్భవతి | సర్వోనామకశ్చిత్తస్తే సర్వాన్య
 దేహి || అతిక్రాంతస్సర్వమతిసర్వః తస్మాదతిసర్వాన్య | అతికతదంకులం
 అతిశత || నూ || తృతీయాసమాసే || అత్ర సర్వనామతానస్యాత్ , మా
 సపూర్వాన్య || తృతీయాసమాసాధావాక్యేపిన | మాసేనపూర్వాన్య ||
 నూ || ద్వంద్వేచ || ద్వంద్వసమాసే ఉక్తసంజ్ఞానస్యాత్ || పణాశ్రమే
 తరాణాం || నూ || విభాషాజసి || జసాధారంశీభావాఖ్యం యతాగర్వం
 తత్రకతావ్యే ద్వంద్వేఉక్త సంజ్ఞావాస్యాత్ || పణాశ్రమేతరే | పణాశ్ర
 మేతరాః | శీభావంప్రల్యేవవిభాషేత్యుక్తేర్నాకచ పణాశ్రమేతరకాః

అకారాంతఃపుల్లింగ స్సర్వశబ్దః

సర్వః	సర్వా	సర్వ
హేసర్వ	హేసర్వా	హేసర్వ
సర్వం	సర్వా	సర్వాన్
సర్వేణ	సర్వాభ్యాం	సర్వైః
సర్వస్తే	సర్వాభ్యాం	సర్వభ్యః
సర్వస్మాత్	సర్వాభ్యాం	సర్వభ్యః
సర్వస్య	సర్వయోః	సర్వేషాం
ర్వస్మిన్	సర్వయోః	సర్వేషు

ప్రపంచశబ్ద, కళర, కతమ, అన్య, అన్యతర, ఇతర, త్వ, సమసిమాః

(౧) అకారాంతపుల్లింగ ఉభయశబ్దస్సర్వవత్ ॥ ఉభా । ఉభా । ఉభాభ్యాం । ఉభాభ్యాం । ఉభాభ్యాం । ఉభయోః । ఉభయోః ॥

(౨) అకారాంతపుల్లింగ ఉభయశబ్దస్సర్వవత్ ॥

(౩) అకారాంతపుల్లింగః పూర్వశబ్దః

పూర్వః పూర్వా పూర్వే-పూర్వాః ॥౧॥

పూర్వస్తాత్ । పూర్వాత్ పూర్వాభ్యాం పూర్వేభ్యః ॥౨॥

పూర్వస్త్రిన్ । పూర్వే పూర్వయోః పూర్వేషు ॥౩॥

ఏమంపరాదీనాం ॥ శేషంసర్వవత్ ॥

(౧) ఉభయశబ్దాద్విత్వవినిష్టస్య వాచకః ॥ అతఏవ నిత్యద్వివచనాంతః ॥ తస్యేహ పారస్తూభకావిత్యకజఢః ॥ నచ క ప్రత్యయేనేష్టసిద్ధిః ॥ కౌతి ద్వివచనపరిత్యాభావేనాభయత ఉయభత్రైత్యాచావివాయచ్చసం గామభయకావిత్యాపత్రైః ॥

(౨) ఉభయశబ్దస్య ద్వివచనపరిత్యం నాస్తీతి కేయటః ॥ అస్తీతిహరదత్తః ॥

(౩) కూ ॥ పూర్వపరావరదక్షిణోతరాపరాధరాణి వ్యవస్థాయామసంజ్ఞాయాం ॥ ఏలెషాంవ్యవస్థాయామసంజ్ఞాయాం సర్వనామసంజ్ఞాగణపారాత్సర్వత్రయాప్రాప్తా సాజసివాస్యాత్ ॥ పూర్వే । పూర్వాః । స్వాభిధేయాపేక్షావధినియమోవ్యవస్థా ॥ వ్యవస్థాయాకిం ॥ దక్షిణాగాధకాః కుశలాంత్యధః ॥ అసంజ్ఞాయాం కిం ॥ ఉత్తరాఃకుశపః ॥ సూ ॥ సమ్మజ్ఞాతిధనాఖ్యాయాం ॥ జ్ఞాతిధనాన్యవాచినః సర్వశబ్దస్య సర్వత్ర ప్రాప్తాసంజ్ఞాజసివాస్యాత్ ॥ స్వే । స్వాః । ఆత్మీయాంత్యధః । ఆత్మానంతివాజ్ఞాతిధనవాచినస్తు స్వాః జ్ఞాతయోధావా ॥ సూ ॥ అంతరంబహిర్యోగోపసంవ్యాసయోః ॥ బాహ్యేపరిధానీయేచాధే అంతరశబ్దస్య ప్రాప్తాసంజ్ఞాజసివాస్యాత్ ॥ అంతరేంతరావాగృహః ॥ బాహ్యే ఇత్యర్థః ॥ అంతరేంతరావాశాటకాః ॥ పరిధానీయాంత్యధః ॥ సూ ॥ పూర్వాదిభ్యోనవభ్యోవా ॥ ఏభ్యోజసిజ్యోస్తాత్ స్త్రీనావాస్త్రః పూర్వస్తాత్ । పూర్వాత్ । పూర్వస్త్రిన్ । పూర్వే । ఏమంపరాదీనామపా

ఏకశబ్దస్సంఖ్యాయాం నిలైక్యకవచనాః ॥ ఏకః । ఏకం । ఏకేన । ఏక
స్తే । ఏకస్తాత్ । ఏకస్య । ఏకస్మిన్

(౧) అకారాంతఃపుల్లింగః ప్రథమశబ్దః

ప్రథమః ప్రథమా ప్రథమే ॥ ప్రథమాః ॥ శేషం రామవత్
ఏవంచ రమః । తయ ప్రత్యయాంతాః ద్వయ, ద్వితయ, త్రయ, త్రిత
యాదయః, అల్పః, అధః, కతివయశ్చ ॥

నెమః నెమా నెమే, నేమాః శేషం సర్వవత్ ॥

(౨) అకారాంతఃపుల్లింగో ద్వితీయశబ్దః

ద్వితీయస్తే } ౪ ద్వితీయస్తాత్ } ౫ { ద్వితీయస్మిన్
ద్వితీయాయ } ద్వితీయాత్ } { ద్వితీయే

శేషం రామవత్ ॥ ఏవంతృతీయః

(౩) అకారాంతఃపుల్లింగో నిజరశబ్దః

నిజరః-	నిజరసా-	నిజరౌ	నిజరసః-	నిజరాః
హేనిజర	హేనిర్జరసా-	హేనిర్జరౌ	హేనిర్జరసః-	హేనిర్జరాః
నిజరసం-నిర్జరం	నిర్జరసా-	నిజరౌ	నిజరసః-	నిజరాన్
నిజరసా-నిర్జరేణ	నిజరాభ్యాం		నిజరైః	
నిర్జరసే-నిర్జరాయ	నిజరాభ్యాం		నిజరైభ్యః	
నిర్జరసః-నిర్జరాల్	నిజరాభ్యాం		నిజరైభ్యః	

(౧) చూ ॥ ప్రథమచరమతయార్పణకతివయనెమాశ్చ । ఏతేజసః కా
ర్యంప్రత్యుక్తసంజ్ఞావాస్యః ॥ ప్రథమే । ప్రథమాఇత్యాది । ఏవంచ
రమాదీనామ్ ॥

(౨) వా । విభాషాప్రకరణాతీయస్యవాజేత్సూపసంఖ్యానం ॥ ద్వితీయస్తే
ద్వితీయాయేత్యాది । ఏవం తృతీయః । అధఃపద్గ్రహణాన్నైహ ॥ పటు
శీయాయ ॥

రాయాజరసన్యతరస్యాం ॥ జరాశబ్దస్య జరస్వాస్యాదజాదౌ విభ

నిర్జరసః-నిర్జరస్య నిర్జరసాః-నిర్జరయోః నిజరసాం-నిజరాణాం
నిర్జరసి-నిర్జరే నిర్జరసాః-నిర్జరయోః నిజరేషు

ఏవమజరాదయో జరాశబ్దాంతాః

(౧) అకారాంతపుల్లింగపాదశబ్దాః

పాదః	పాదా	పాదాః
పదం	పాదా	పదః-పాదాన్
పదా-పాదేన	పద్యాభ్యం-పాదాభ్యాం	పద్భ్యః-పాదైః
పదే-పాదాయ	పద్యాభ్యం-పాదాభ్యాం	పద్భ్యః-పాదేభ్యః
పదః-పాదాత్	పద్యాభ్యం-పాదాభ్యాం	పద్భ్యః-పాదేభ్యః
పదః-పాదస్య	పదోః-పాదయోః	పదాం-పాదానాం
పది-పాదే	పదోః-పాదయోః	పత్సు-పాదేషు

అకారాంతపుల్లింగోదంతశబ్దాః

దంతః	దంతౌ	దంతాః
మౌదంత	మౌదంతౌ	మౌదంతాః
దంతం	దంతౌ	దతః-దంతాన్
దతా-దంతేన	దద్యాభ్యం-దంతాభ్యాం	దద్భ్యః-దంతైః
దతే-దంతాయ	దద్యాభ్యం-దంతాభ్యాం	దద్భ్యః-దంతేభ్యః
దతః-దంతాత్	దద్యాభ్యం-దంతాభ్యాం	దద్భ్యః-దంతేభ్యః
దతః-దంతస్య	దతోః-దంతయోః	దతాం-దంతానాం
దతి-దంతే	దతోః-దంతయోః	దత్సు-దంతేషు

క్తౌ పరతః॥పదాంగాధికారే తస్యతదంతస్యచిత్తతి జరాశబ్దాంతేపిభవతి

(౧)పద్ధహ్మమాన్హృన్మిశసన్యూషన్ దోషన్యకన్శకన్నదన్నాసన్

శస్ప్రభృతిషు ॥ పాదదంతనాసికామాసహృదయనిశాలస్యగూఢదోషో

యక్యత్ శక్యత్ ఉదకఆస్య ఏషాంపదాదయ ఆదేశాస్సు యశ్శసాదా

వా ॥ పద్ధన్నితి సూత్రేప్రభృతి గ్రహణంప్రకారాధన్ ॥ తథాచ

అకారాంతఃపుల్లి గోమాసశబ్దః

మాసః	మాసా	మాసాః
హేమాస	హేమాసా	హేమాసాః
మాసం	మాసా	మాసః-మాసాన్
మాసా-మాసేన	మాభ్యాం-మాసాభ్యాం	మాభిః-మాసేః
మాసే-మాసాయ	మాభ్యాం-మాసాభ్యాం	మాభ్యః-మాసేభ్యః
మాసః-మాసాత్	మాభ్యాం-మాసాభ్యాం	మాభ్యః-మాసేభ్యః
మాసః-మాసస్య	మాసాః-మాసయోః	మాసాం-మాసానాం
మాసి-మాసే	మాసాః-మాసయోః	మాస్సు-మాసేషు

అకారాంతఃపుల్లింగోయూషశబ్దః మంథదండః క్వధితధాన్యసారశ్చ

యూషః	యూషా	యూషాః
హేయూష	హేయూషా	హేయూషాః
యూషం	యూషా	యూష్టః-యూషాన్
యూష్టా-యూషే	యూషభ్యాం-యూషాభ్యాం	యూషభిః-యూష్టైః
యూష్టే-యూషాయ	యూషభ్యాం-యూషాభ్యాం	యూషభ్యః-యూష్టేభ్యః
భ్యః	యూష్టః-యూషాత్	యూషభ్యాం-యూషాభ్యాం
భ్యః-యూషేభ్యః	యూష్టః-యూషస్య	యూష్టాః-యూషయోః
యూష్టాం-యూషాణాం	యూష్టి-యూషణి-యూషే	యూష్టాః-యూషయోః
యూషయోః	యూషసు-యూషేషు	

జశ్శ్యామపి దోషన్నాదేహోభాష్యేకకుడ్డోషణీఇత్యుదాహృతః ॥ తే
 నపదంస్త్రిశ్చరణోఽస్త్రియాం ॥ సావంతంహృన్తానసంమన ఇత్యాదినం
 గచ్ఛతే ॥ దోశ్యబ్రస్య నపుంసకత్వ మప్యతపీవ భాష్యాత్ ॥ తెనదక్షి
 ణందోనిశాచరఇతిసంగచ్ఛతే । భుజబాహూప్రవేష్టోదోరితి సాహ

త్వంప్రస్వమపి ॥ దోషంతస్య తథావిధస్య భజతఇతి ॥

(౧) అకారాంతఃపుల్లింగో ద్వ్యహ్ శబ్దః॥ ద్వయోరహ్ శబ్దః
 ద్వహ్-ద్వహని-ద్వహ్ ॥ ద్వహ్ యోః ॥ ద్వహ్ శబ్దః ॥
 శేషం రామవత్ ॥ ఏవం త్రిష్యహస్సుభవః త్రిహ్ ఇత్యాది సంఖ్యా
 పూర్వః ॥ విగతమహః వ్యహ్ ॥ అహస్సాయం సాయాహ్ ఇతిచ॥

అకారాంతఃపుల్లింగో హహ శబ్దః- గంధర్వః

హహః	హహా	హహః
హేహహః	హేహహా	హేహహః
హహం	హహా	హహం
హహ	హహభ్యాం	హహభిః
హహై	హహభ్యాం	హహభ్యః
హహః	హహభ్యాం	హహభ్యః
హహః	హహాః	హహం
హహా	హహాః	హహసు

అకారాంతఃపుల్లింగో విశ్వపా శబ్దః

విశ్వపాః	విశ్వపా	విశ్వపాః
హేవిశ్వపాః	హేవిశ్వపా	హేవిశ్వపాః
విశ్వపాం	విశ్వపా	విశ్వపః
విశ్వపా	విశ్వపాభ్యాం	విశ్వపాభిః
విశ్వపై	విశ్వపాభ్యాం	విశ్వపాభ్యః
విశ్వపః	విశ్వపాభ్యాం	విశ్వపాభ్యః
విశ్వపః	విశ్వపాః	విశ్వపాం
విశ్వపి	విశ్వపాః	విశ్వపాసు

ఏవం సోమపా శంఖద్వాదయోప్యదంతాః

(౧) నూ॥ సంఖ్యావిసాయపూర్వస్యాహ్ స్యాహ్ స్వతరస్యాః శ్చ
 సంఖ్యాదిపూర్వస్యాహ్ స్యాహ్ స్వాదేహోవాస్యాశ్చ॥ ద్వహ్

(౧) ఇకారాంతఃపుల్లింగహరిశబ్దః

హరిః	హరీ	హరయః
హేహరే	హేహరీ	హేహరయః
హరిః	హరీ	హరీక్ష
హరిణా	హరిభ్యాం	హరిభిః
హరయే	హరిభ్యాం	హరిభ్యః
హరైః	హరిభ్యాం	హరిభ్యః
హరైః	హర్యోః	హరీణాం
హరౌ	హర్యోః	హరిషు

ఏవం శ్రీపత్యగ్నిరవికవ్యాదయః

ఇకారాంతఃపుల్లింగస్సఖిశబ్దః

సఖా	సఖాయా	సఖాయః
హేసఖే	హేసఖాయా	హేసఖాయః
సఖాయం	సఖాయా	సఖీక్ష
సఖ్యా	సఖిభ్యాం	సఖిభిః
సఖ్యై	సఖిభ్యాం	సఖిభ్యః
సఖ్యైః	సఖిభ్యాం	సఖిభ్యః
సఖ్యైః	సఖ్యోః	సఖీనాం
సఖ్యౌ	సఖ్యోః	సఖిషు

కోభనస్సఖాసుసఖా- అతిశయితస్సఖా అతిసఖాఇతి తత్పురుషే పరమ
 స్సఖాయస్య సపరమసఖాఇతి బహువ్రీహశాచ ద్వితీయావిభక్త్యంతం స
 ఖివత్ తృతీయాదౌ హరివత్ । సఖాయమతిక్రాంతౌతిసఖిః । రామవ
 త్ । సఖిమతిక్రాంతౌతిసఖిహరివత్ ॥

(౧)సూ॥ శేషోఽఘ్యసఖి ॥ అనదీసంజ్ఞాహ్రస్వాయావివర్ణౌవర్ణౌ తదం
 సఖివజ్జంఘిసంజ్ఞంస్యౌత్ ॥ ఘిసంజ్ఞాయాం|ఆజ్ఞోనాస్త్రియాం|ఘే
 అచ్చ ఘేఃఇతివ్రవతత్తే॥సఖిశబ్దేఘిసంజ్ఞానిషేధాన్నతతార్యం

(౧) ఇకారాంతఃపుల్లింగః పతిశబ్దః

పతిః	పతి	పతయః
హేపతే	హేపతి	హేపతయః
పతిం	పతి	పతిన్
పత్యా	పతిభ్యాం	పతిభిః
పత్యే	పతిభ్యాం	పతిభ్యః
పత్యుః	పతిభ్యాం	పతిభ్యః
పత్యుః	పత్యాః	పతీనాం
పత్యై	పత్యాః	పతిషు

పతిశబ్దాంతాధూపత్యాదయోహరివత్ ॥

ఇకారాంతఃపుల్లింగో నిత్యంబహువచనః కతిశబ్దః
కతి | కతి | కతిభిః | కతిభ్యః | కతిభ్యః | కతీనాం | కతిషు ॥

ఇకారాంతఃపుల్లింగో నిత్యంద్వివచనా ద్విశబ్దః
ద్వా | ద్వా | ద్వాభ్యాం | ద్వాభ్యాం | ద్వాభ్యాం | ద్వయోః | ద్వయోః

ఇకారాంతఃపుల్లింగో నిత్యంబహువచన స్త్రిశబ్దః
త్రయః | త్రిన్ | త్రిభిః | త్రిభ్యః | త్రిభ్యః | త్రియాణాం | త్రిషు ॥
పరమద్వా | పరమత్తయః ఇత్యాదిద్విత్రిశబ్దవత్ ॥ ప్రియన్విః | ప్రి
యత్త్రిత్వాది బహువ్రీహా ద్వావతిక్రాంతా తిద్విః త్రినతిక్రాంతాతి
త్త్రిత్వాది తత్పురుషేచ హరివత్ | ప్రియత్రయాణామితికెచిత్ ॥

(౨) ఇకారాంతఃపుల్లింగ ఔడులోమిశబ్దః

ఔడులోమిః ఔడులోమి ఊడులోమాః
ఏవం సర్వత్ర ఏకత్వద్విత్వయోరిఞ్ప్రత్యయేహరివత్ | బహుత్వేనా
లోమ్నోపత్యేమబహుషవ్కారో వక్తవ్యః | ఇత్యప్రత్యయేరామవత్ ॥

(౩) సూ॥ పతిస్సమాసఏవ ॥ పతిశబ్దస్సమాసఏవఘోసంజ్ఞాస్సోస్యత్ ॥
ఇతి నియమేనాసమాసేఘోత్వాభావాన్నతతాత్పర్యం ॥ పత్యాపత్యేపత్యు
పత్యై | సమాసేతు భూపతినా | భూపతయే | భూపతేః | భ

ఈకారాంతఃపుల్లింగో వాతప్రశ్నశబ్దః — వాతప్రమీరిత్యుణాది
సూత్రేణ మాజకప్రత్యయః కిత్ వాక్యప్రమిమితే వాతప్రమిః ॥

వాతప్రమిః	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమ్యః
హేవాతప్రమిః	హేవాతప్రమ్యా	హేవాతప్రమ్యః
వాతప్రమిం	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమిన్
వాతప్రమ్యా	వాతప్రమిభ్యాం	వాతప్రమిభిః
వారప్రమ్యే	వాతప్రమిభ్యాం	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమిభ్యాం	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమ్యాం
వాతప్రమి	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమిషు

క్వీబంతవాతప్రమిశబ్దస్య అమి, శసి, జౌఛవిశేషః వాతప్రమ్యం । వా
తప్రమ్యః । వాతప్రమ్య ॥—॥ ఏవం యయాపప్యాదయః । యాంత్య
నైన యయార్థాగః — పాతిలోకమితి పపీన్సుః ॥

(౧) ఈకారాంతఃపుల్లింగో బహుశ్రేయసీశబ్దః

బహుశ్రేయసీ	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయస్యః
హేబహుశ్రేయసి	హేబహుశ్రేయస్యా	హేబహుశ్రేయస్యః
బహుశ్రేయసీం	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీన్
బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీభ్యాం	బహుశ్రేయసీభిః
బహుశ్రేయస్యే	బహుశ్రేయసీభ్యాం	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యాః	బహుశ్రేయసీభ్యాం	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యాః	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీనాం
బహుశ్రేయస్యాం	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీషు

(౧) బహ్వ్యః శ్రేయస్యాయస్యేతి బహువ్రీహా ఉపసజ్జన హృ
స్వస్య ఈయసాబహువ్రీహేనైతివాచ్యమితి నిషేధః ॥ సూ ॥ యూ
ఖ్యానదీ ॥ ఈదూదంతౌ నిత్యస్త్రిలింగౌ నదీపంజ్ఞాస్తః । ప్రకృ

ఏనంబహుప్రేయసీతి యయవీయసీత్యాదయః

లక్ష్మీమలిక్రాతోతి లక్ష్మీ ఇతి ధమైకవచనె విసగోవిశేషః
శేషం బహు శ్రేయసీవత్ ॥

(౧) ఈకారాంతఃపుల్లింగః ప్రధీశబ్దః

ప్రధీః	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
హేప్రధీః	హేప్రధ్యా	హేప్రధ్యః
ప్రధ్యం	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
ప్రధ్యా	ప్రధీభ్యాం	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యే	ప్రధీభ్యాం	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధీభ్యాం	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధ్యోః	ప్రధ్యాం
ప్రధ్యః	ప్రధ్యోః	ప్రధీమ

ఏపమున్నీః సేనానీః గ్రామణీరిత్యాదిసీశబ్దాంతానాం రూపం ॥ సప్త
మ్యైకవచనే ఉన్నాన్యం సేనాన్యాం గ్రామణ్యామిత్యాది ర్విశేషః ॥

తేపుంవిశేషణత్వేన స్త్రీత్వాభావేపి ।వా। ప్రధమలింగగ్రహణంచ॥
పూర్వం స్త్రీభ్యసౌపసజనత్వేపి నదీత్వం వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ఇతిన
దీసంజ్ఞాయాం । నూ ॥ అచాధానద్యోహ్రాన్యః । ఆణ్నద్యాః । జే
రామ్నద్యాబ్జీభ్యః । ఇత్యాదికం ప్రవతతే । ప్రధమైకవచనేదీర్ఘ
జ్యంతత్వాత్సూలోపః ॥ లక్ష్మీరిత్యసృజ్యంతత్వాభావాన్నసూలోపః । ద్వి
తీయాబహువచనె । తస్మాచ్ఛసోనుః పుంసీతి నకారాదేశః । షష్ఠీబహువ
చనే హ్రస్వనద్యాపోనుజితి నుడాగమః ॥

(౧) ప్రకృష్టంధ్యామతీతి ప్రధీః । నూ ॥ ఏనెకాచోనంయోగ
పూర్వస్య । ధాత్వవయనసంయోగ పూర్వోనభవతియఇవణస్తదంతో
యోధాతుస్తదంతస్యానెకాచోంగస్యయో స్యాదజాచౌప్రత్యయేవగె
ఇతి యోధాదేశః ॥

(౧) ఈకారాంతఃపుష్పశబ్దాః

సుధీః	సుధియా	సుధియః
హేసుధీః	హేసుధియా	హేసుధియః
సుధియం	సుధియా	సుధియః
సుధియా	సుధీభ్యాం	సుధీభిః
సుధియై	సుధీభ్యాం	సుధీభ్యః
సుధియః	సుధీభ్యాం	సుధీభ్యః
సుధియః	సుధియోః	సుధియాం
సుధియి	సుధియోః	సుధీషు

ఏవంశుద్ధధీః నీశబ్దోఽప్యవం సప్తమ్యేకవచనే నియామితి విశేషః ॥

ఉకారాంతఃపుష్పశబ్దాః

గురుః	గురూ	గురవః
హేగురో	హేగురూ	హేగురవః
గురుం	గురూ	గురూ
గురుణా	గురుభ్యాం	గురుభిః
గురువై	గురుభ్యాం	గురుభ్యః
గురోః	గురుభ్యాం	గురుభ్యః
గురోః	గురోవః	గురుణాం
గురౌ	గురోవః	గురుషు

ఏవం విష్ణువాయుభాస్వాదయః

(౧) సుష్టుభ్యాయతీతిసుధీః ॥ నూ ॥ నభూసుధియోః । ఏలయోర్వ
 ణ్నస్యాదచిసుపి । ఇతి నయణ్ ॥ నూ ॥ అచిశ్చుధాతుభ్రుపాంయోవరి
 యజువజౌ । శ్చుప్రత్యయాంతస్య ఇవణోఽవణాంతధాతౌః భూఇ
 శ్యచాంగస్య ఇయజౌస్త్రాజాదౌ ప్రత్యయేవరె । ఇతియజ్జ్ ॥

(౧) ఉకారాంతఃపుల్లింగః క్రొష్టశబ్దః- జంబుకః

క్రోష్టా	క్రోష్టారా	క్రోష్టాః
శ్రోష్టా	శ్రోష్టారా	శ్రోష్టాః
క్రోష్టారం	క్రోష్టారా	క్రోష్టాన్
క్రోష్టా, క్రొష్టనా	క్రోష్టభ్యాం	క్రోష్టభిః
క్రోష్టై, క్రొష్టవే	క్రోష్టభ్యాం	క్రోష్టభ్యః
క్రోష్టః, క్రొష్టః	క్రోష్టభ్యాం	క్రోష్టభ్యః
క్రోష్టః, క్రొష్టః	క్రోష్టః, క్రొష్టః	క్రోష్టానాం
క్రోష్టరి, క్రొష్టా	క్రోష్టః, క్రొష్టః	క్రోష్టషు

ఏవః ప్రియక్రోష్టాదయః క్రొష్టశబ్దాంతాః

ఈకారాంతఃపుల్లింగో హూహూశబ్దః

హూహూః

హూహూన్

హూహూః

(౧) సూ || తృజ్వత్క్రోష్టః । క్రొష్టశబ్దస్త్రజంతవమ్రాపం లభ
తే అసంబుద్ధాసర్వనామస్తానెపరే । క్రొష్టశబ్దస్తానె క్రొష్టశబ్దః ప్ర
యోక్తవ్యిత్యర్థః ॥ సూ || ఋకౌశీసర్వనామస్తానయోః । శౌసర్వనా
మస్తానేచ పరేఋదంతాంగస్య గుణస్సాస్యదిత్తిప్రాప్తే ॥ సూ || ఋ
దుశనస్సురుదంసోనేహసాంచ ॥ ఋదంతానాముశనసాదీనాంచాసజ్జస్య
దసంబుద్ధా సాపరే । ఇత్యనజీ । సూ || అప్తౌత్వచ్ సవసృనప్తనెష్ట
త్వప్తౌత్వహోత్వపోత్వప్రశాస్త్యాణాం ॥ అబాదీనామపధాయాదీఘా
స్సాస్యదసంబుద్ధాసర్వనామస్తానెపరే ॥ నప్తాదిగ్రహణం నియమార్థం
ఉణాదివృత్పన్నానాం తృత్వజంతానాంచద్భవతి తహి నప్తాదీనా
మేవతి । తేన పితృభ్రాతృమాతృజామాతృప్రభృతీనాం నదీఘః । ఉ
ద్గాతృశబ్దస్య భవల్యేవసమర్థసూత్రేఉద్గాతారితభాష్యప్రయోగాత్
సూ || విభాషాత్పతీయాదిషవ్విచి ॥ అజాదిషుత్పతీయాదిషు క్రొష్ట
తృజ్వత్ । క్రొష్టా । క్రొష్టనెత్యాది ॥

శా

తా

అజంతపుష్కగశబ్దాః

హేహూహూః

హేహూహూ

హేహూహూః

హూహూం

హూహూ

హూహూ

హూహూ

హూహూభ్యాం

హూహూభిః

హూహూ

హూహూభ్యాం

హూహూభ్యః

హూహూః

హూహూభ్యాం

హూహూభ్యః

హూహూః

హూహూః

హూహూం

హూహూ

హూహూః

హూహూ

చమూమతిక్రాంతోతిచమూరితి । నదీకాగ్యంవిశేషః ॥—హేఅతిచమూ ।
అతిచమూ । అతిచమూః । అతిచమూః । అతిచమూనాం । అచమూం
ఇతి । శేషం హూహూనత్ ॥

(౧) ఊకారాంతఃపుల్లింగస్సులూశబ్దః

సులూః

సులూ

సులూః

హేసులూః

హేసులూ

హేసులూః

సులూం

సులూ

సులూః

సులూ

సులూభ్యాం

సులూభిః

సులూ

సులూభ్యాం

సులూభ్యః

సులూః

సులూభ్యాం

సులూభ్యః

సులూః

సులూః

సులూం

సులూ

సులూః

సులూ

ఏవం ఖలపూవషాఽధూదృన్మాకరధూపునభ్యః

(౧) సూ ॥ ఓస్సుపి॥ ధాత్వవయవ సంయోగపూర్వనభవతి యఉవ
ర్ణస్తదంతోయోధాతు స్తదంతస్యానెకాచౌంగస్యయణస్యాదజాహౌసుపి
గతికారకెతరపూర్వపదస్య యణేష్యతేతెనపరమలూశబ్దేయణ్నాసూ
వరాభ్యశ్చ । అస్యోవణస్యయణస్యాదచిసుపి । వా॥ దృకరపునఃపూ
భువోయణ్త్వవ్యఃకారేతిపారేకరపవకారఃస్వార్థికఃప్రజ్ఞాద్యణ్ ॥

ఊరా రాంతఃపల్లింగ స్వభూశబ్దః

స్వభూః	స్వభు	స్వభువః
హేస్వభూః	హేస్వభువా	హేస్వభువః
స్వభువం	స్వభువా	స్వభువః
స్వభువా	స్వభూభ్యాం	స్వభూభిః
స్వభువే	స్వభూభ్యాం	స్వభూభ్యః
స్వభువః	స్వభూభ్యాం	స్వభూభ్యః
స్వభువః	స్వభువాః	స్వభువాం
స్వభువి	స్వభువాః	స్వభూషు

ఏవం కటశ్రూః స్వయంభూరిత్యాది భూశబ్దాంతాశ్చ

ఋకారాంతఃపల్లింగో ధాతృశబ్దః

ధాతా	ధాతారా	ధాతాగః
హేధాతః	హేధాతారా	హేధాతాగః
ధాతారం	ధాతారా	ధాతౄణాం
ధాత్రా	ధాతృభ్యాం	ధాతృభిః
ధాత్రే	ధాతృభ్యాం	ధాతృభ్యః
ధాతుః	ధాతృభ్యాం	ధాతృభ్యః
ధాతుః	ధాత్రాః	ధాతౄణాం
ధాతరి	ధాత్రాః	ధాతృషు

ఏవం నస్తా జ్ఞాతా కర్తాగంతాఇత్యాదయః

పితా	పితరా	పితరః
హేపితః	హేపితరా	హేపితరః
పితరం	పితరా	శేషం ధాతృవత్ ॥

ఏవం జామాతృభ్రాత్రాదయః ॥

సృశబ్దశ్చైవం । షష్ఠీబహువచనె ॥ సూ ॥ సృచ । సృజత్యసృనామివా దీ
ఘసాస్యత్ ॥ సృశాం న్నాణామితి విశేషః॥

ఋకారాంతపుల్లి శౌ కృత్వౌదౌ । కృవిద్యేచ । తృప్లవన
రణయోః । అసయోఃనురంజే ప్రకృతీ సదనుకరణమితి వైకల్పికాతి దే
శాదిత్యేకపరత్వం ॥ కీః । కిరౌ । కిరః । లిః । లిరౌ । లిరః ఇత్యాదిగీర్వత్ ।

ఋకారాంతపుల్లింగోగ్గృశబ్దః

గ్గృగ్గృతౌ । శక్శక్తౌ । అసయోరనురంజే అసజ్ । గుణవిషయేలపరత్వం ।
గ్గృమా । గ్గృమరౌ । గ్గృమలః । హేగ్గృమల్ । హేగ్గృమరౌ । హేగ్గృమలః
గ్గృమలం । గ్గృమరౌ । గ్గృమ్యాన్ ॥—॥ గ్గృమ్మా । గ్గృమ్భ్యాం । గ్గృమ్భిః ॥
గ్గృమ్మై । గ్గృమ్భ్యాం । గ్గృమ్భ్యః ॥—॥ గ్గృమ్ముల్ । గ్గృమ్భ్యాం । గ్గృమ్భ్యః
—గ్గృమ్ముల్ । గ్గృమ్మైః । గ్గృమ్ముం ॥—॥ గ్గృమ్మలి । గ్గృమ్మైః । గ్గృమ్మషు ॥
ఏవం శక్శక్త్యోపి ॥

ఎకారాంతపుల్లింగస్సేశబ్దః ॥ ఇనాకామేనసహితః

సేః । సయా । సయః ॥ — ॥ హేసే । హేసయా । హేసయః ॥
సయం । సయా । సయః ॥—॥ సయా । సేభ్యాం । సేభిః ॥—॥ సయే
సేభ్యాం । సేభ్యః ॥—॥ సేః । సేభ్యాం । సేభ్యః ॥—॥ సేః । సయోః
సయాం ॥—॥ సయి । సయోః । సేషు ॥—॥ ఏవం స్మృతఇః కామో
యేనసః స్మృతైః ఇత్యాది ॥

ఓకారాంతపుల్లింగోగోశబ్దః - నృషభాదిః

గౌః । గౌపౌ । గౌవః ॥—॥ హేగౌః । హేగౌపౌ । హేగౌవః ॥—
గౌం । గౌపౌ । గౌః ॥—॥ గౌవా । గౌభ్యాం । గౌభిః ॥—॥ గౌవే । గౌ
భ్యాం । గౌభ్యః ॥—॥ గౌః । గౌభ్యాం । గౌభ్యః ॥—॥ గౌః । గ
వోః । గవాం ॥—॥ గవి । గవోః । గోషు ॥—॥ ఏవం శోభనాద్యై
ర్యస్తి - ససుద్యౌః । ఉశ్శంభుః స్మృతాయేనసస్మృతౌరిత్యాది ॥

ఐకారాంతపుల్లింగో రైశబ్దః - సూ॥రాయోహలి॥ రైశబ్ద
స్యాకారోతాదేశస్సృజ్యలవిభక్తౌ । అచి ఆయాదేశః ॥

। రాయా । రాయః ॥—॥ హేరాయః । హేరాయా । హేరాయః ॥

అజంతాశ్రీలింగశబ్దాః

(౧) ఆకారాంతఃశ్రీ గః పృతనాశబ్దః

పృతనా	పృతనే	పృతనాః
హేపృతనె	హేపృతనె	హేపృతనాః
పృతనాం	పృతనె	పృతః పృతనాః
పృతా పృతనేయా	పృదాభ్యం పృతనాభ్యాం	పృద్భిః పృతనాభిః
పృలె పృతనాయై	పృదాభ్యం పృతనాభ్యాం	పృద్భ్యః పృతనాభ్యః
పృతః పృతనాయాః	పృదాభ్యం పృతనాభ్యాం	పృగ్భ్యః పృతనాభ్యః
పృతః పృతనాయాః	పృతోః పృతనయోః	పృతాం పృతనానాం
పృతి పృతనాయాం	పృతోః పృతనయోః	పృత్సు పృతనాసు

(౨) ఇకారాంతఃశ్రీలింగోమతిశబ్దః

మతిః	మతీ	మతయః
హేమతె	హేమతీ	హేమరయః
మతిం	మతీ	మతీః
మత్యా	మతిభ్యాం	మతిభిః
మత్యై మతయే	మతిభ్యాం	మతిభ్యః
మత్యాః మతేః	మతిభ్యాం	మతిభ్యః
మత్యాః మతేః	మత్యాః	మతీనాం
మత్యాం మతౌ	మత్యాః	మతిషు

ఏవం శ్రుతి స్మృత్యాదయః || కతిశబ్దః పూర్వత్ ||

(౧) వా|| మాంసపృతనాసానూనాం మాంసపృత్ స్నవోవాచ్యాః
శసాదావా | ఇతి పృతనాశబ్దస్య పృత్ ఇత్యాదేశ వికల్పః||

(౨) సు|| జీతి హ్రస్వశ్చ || ఇయజువజ్ఞే స్థానా శ్రీశబ్దభిన్నా
నిత్యశ్రీలింగావీమూతౌ హ్రస్వాచ ఇవశౌవశౌశ్రీయాంవా న
సంజ్ఞాస్తాజీతి పరే | ఇతి జెజసిజస్జీమ నదీసంజ్ఞావికల్పః ||

ఇకారాంతశ్రీలింగం నిత్యంద్వివచనాద్విశబ్దః

ద్వై । ద్వై । ద్వాభ్యాం । ద్వాభ్యాం ॥ ద్వయోః । ద్వయోః ॥

(౧) ఇకారాంతశ్రీలింగో నిత్యంద్వివచనశ్రీశబ్దః
తస్యః । తస్యః । తస్యభిః । తస్యభ్యః ॥ తస్మాన్ । తస్మాన్

ఈకారాంతశ్రీలింగో శారీశబ్దః

శారీ	శార్యా	శార్యః
మేశారీ	మేశార్యా	మేశార్యః
శారీం	శార్యా	శారీః
శార్యా	శారీభ్యాం	శారీభిః
శార్యై	శారీభ్యాం	శారీభ్యః
శార్యాః	శారీభ్యాం	శారీభ్యః
శార్యాః	శార్యోః	శారీణాం
శార్యాం	శార్యోః	శారీషు

ఏవం సఖివాణీ నద్యాదయః

లక్ష్మీః, తరీః, రత్నీః, ఇతిసావిసగో విశేషః । శేషం శారీవత్ ॥

(౧) సూ॥ త్రిచతురోశ్రీయాం తిస్యచతస్య । శ్రీలింగయో రేత
యో రేతావాదేశస్తా విభక్తావరతః ॥ సూ ॥ నతిస్యచతస్య ॥ ఏతయో
ర్నామిదే ఘానస్యాత్ ॥ శ్రీయామితి త్రిచతురో ర్విశేషణాన్నేహ
ప్రియాన్త్రయశ్రీణివాయస్యాస్సప్రియత్రిత్యాది । మతివత్ । ప్రి
యాన్తిస్త్రియస్య సత్తతి విగ్రహేతు । ప్రియతిసా । ప్రియతిస్యా । ప్రి
యతిస్యః । ప్రియతిస్యమిత్యాది ॥ ప్రియతిస్మణాం । ప్రియాన్తిస్త్రియ
స్యతత్కులం ప్రియత్రి ॥ నలుమతేతి నిషేధస్యా నిత్యత్వే ॥ ప్రియతిస్య
ఇతిచ ॥ ప్రియతిస్మణీ । ప్రియతిస్మణి । భాషితపుంసకత్వా తృతీయా
దిషు పర్యాయేణనుమరభాషా । ప్రియతిస్యా । ప్రియతిస్యణేత్యాది ॥

(౧) శ్రీ | శ్రీయా | శ్రీయః || — హే శ్రీ | హే శ్రీయా | హే శ్రీ
యః || — || శ్రీయం | శ్రీం | శ్రీయా | శ్రీయః | శ్రీః || — || శ్రీ
యా | శ్రీభ్యాం | శ్రీభిః || — || శ్రీయై | శ్రీభ్యాం | శ్రీభ్యః ||
శ్రీయాః | శ్రీభ్యాం | శ్రీభ్యః || — || శ్రీయాః | శ్రీయోః | శ్రీ
ణాం || — || శ్రీయాం | శ్రీయోః | శ్రీచు ||

(౨) శ్రిః | శ్రియా | శ్రియః || — || హే శ్రిః | హే శ్రియా | హే శ్రియః ||
శ్రియం | శ్రియా | శ్రియః || — || శ్రియా | శ్రిభ్యాం | శ్రిభిః || — ||
శ్రియై | శ్రియే | శ్రిభ్యాం | శ్రిభ్యః || — || శ్రియాః | శ్రియః | శ్రి
భ్యాం | శ్రిభ్యః || — || శ్రియాః | శ్రియః | శ్రియోః | శ్రిణాం | శ్రి
యాం || — || శ్రియాం | శ్రియి | శ్రియోః | శ్రిచు || ఏవం హే భేదరసి

(౧) సూ || శ్రీయాః | శ్రీశబ్ద స్యేయ జా దేశస్సాన్యచబాదాప
త్యయేపరే || సూ || వామ్యసోః | అమిశసచ శ్రీయా ఇయజ్వాస్యాత్

(౨) శ్రయతీతి శ్రిః | క్విబ్వచితావదినా క్విబ్ధీ ఘాఙ్ | అజంతతావ
న్న సులూపః || సూ || నెయజువజ్ స్థానావశ్రీ || ఇయజువజ్ శ్రితి
భ్యయోస్తావీసూతౌ నదీసంజ్ఞానస్తానతుశ్రీ | ఇతి నదీతావభావాత్సం
బుద్ధానహ్రాస్వః || జేజశిజన్ జేమజేతి హ్రాస్వశ్చేతి నదీసంజ్ఞావికల్ప
దూపద్యయం || సూ || వామి || ఇయజువజ్ స్థానా స్త్రాఖ్యాయాఆ
మివానదీసంజ్ఞాస్తానతుశ్రీ | ఇత్యామి రూపద్యయం | ప్రధీశబ్దస్యవృ
త్తి కారాదీనాంమతే లక్ష్మీవదూపం | పదాంతరం వినాపి శ్రీయాంవ
తఃమాసత్వం నిత్యశ్రీత్వమితి స్వీకారాత్ || లింగాంతరానభిధాయ
కత్వం తదితి క్తేయటమతే పుంవదూపం || ప్రకృష్టాధీరితివిగ్రహేతు
లక్ష్మీవదేవ | అమిశసచ ప్రధ్యంప్రధ్యః ఇతి విశేషః | సుష్టుధీర్యస్యాః
సుష్టుధ్యాయతీతివా ఏగ్రహేవృత్తికారమతే సుధీశ్శ్రివత్ | మతాంతరే
పుంవత్ | సుష్టుధీరితివిగ్రహేతు శ్రివదేవ | గ్రామణీః పుంవత్ | గ్రా
మనయనస్మాత్సగతః పుంధర్తతయా పదాంతరం వినాశ్రీయామప
వృత్తైః || ఏవం చలవవనాదేరసి పుంధర్తత్వమాత్సగికం బోధ్యం ||

ఉకారాంతశ్రీలింగోధేనుశబ్దాః

ధేనుః	ధేనూ	ధేనవః
హేధేనా	హేధేనూ	హేధేనవః
ధేనుం	ధేనూ	ధేనూః
ధేనాన్	ధేనుభ్యాం	ధేనుభిః
ధేన్వై ధేనవ	ధేనుభ్యాం	ధేనుభ్యః
ధేనాన్ ధేనోః	ధేనుభ్యాం	ధేనుభ్యః
ధేనాన్ ధేనాః	ధేనాన్	ధేనూనాం
ధేనాన్ ధేనా	ధేనాన్	ధేనుమా—ఏవంతన్వాదయః

(౧) ఉకారాంతశ్రీలింగః క్రోష్టాశబ్దాః

క్రోష్టిః | క్రోష్ట్యా | క్రోష్ట్యః | ఇత్యాది గౌరీవత్ ||

ఉకారాంతశ్రీలింగోవధూశబ్దాః

వధూః	వధౌ	వధ్వః
హేవధు	హేవధౌ	హేవధ్వః
వధూం	వధౌ	వధూః
వధాన్	వధూభ్యాం	వధూభిః
వధేన్	వధూభ్యాం	వధూభ్యః
వధాన్	వధూభ్యాం	వధూభ్యః
వధాన్	వధోన్	వధూనాం
వధాన్	వధోన్	వధూమా

ఏవం చమూదిధిష్వాదయః | దిధిమావాచిపునర్భూశబ్దోఽప్యేవం నిత్యశ్రీ
త్వాత్ | వృత్తాకరతియణిఆమిశసేచ పునర్భవం | పునర్భవఇతివిశేషః ||

(౧) సూ || శ్రీయాంచ || శ్రీవాచీక్రోష్టాశబ్దస్తృజంతవద్రూపం
లభతే | అస్యాఽంగత్వాదంగేనప్రత్యయా షేపాద్విభక్తౌపరతపవహ
జ్వదాభినస్తతోజీవితి సర్వత్ర గౌరీవద్రూపేపి విభక్త్యుత్పత్తయైః
గుకారాంతత్వాదుకారాంతశ్రీలింగేష్వస్యాపికథనం ||

భూః । భూవౌ । భూవః ॥—॥ హేభూః । హేభూవౌ । హేభూవః ॥
 భూవం । భూవౌ । భూవః ॥—॥ భూవా । భూభ్యాం । భూభిః॥—
 భూవై । భూవే ॥ భూభ్యాం । భూభ్యః ॥—॥ భూవాః । భూవః ॥
 భూభ్యాం । భూభ్యః ॥—॥ భూవాః । భూవః ॥ భూవౌ । భూవౌ ।
 భూవాం ॥—॥ భూవాం । భూవౌ । భూవౌ । భూవాం ॥ ఏవంభూరిత్యాది ॥

(౧) వషాఃభూః వషాఃభౌ వషాఃభ్యః
 హేవషాఃభూః । హేవషాఃభౌ—హేవషాఃభౌ— హేవషాఃభ్యః
 వషాఃభ్యం వషాఃభౌ— వషాఃభ్యః ॥ శేషంవధూవత్ ॥

స్వయంభూ ఖలపూ సుల్వాదయఃపువత్

(౨) ఋకారాంతస్త్రీలింగో మాతృశబ్దః, జననీ

మాతా మాతరౌ మాతరః
 హేమాతః హేమాతరౌ హేమాతరః
 మాతరం మాతరౌ మాతర్యః । శేషంపితృవత్

ఏవం ననాందా - దుహితా - యాతాచ ॥

స్వస్మశ్చదోధాతృశబ్దవత్ । శసిస్వస్మారితివిశేషః
 ఏకారాంతస్త్రీలింగః స్తృతేశ్శబ్దః పుల్లింగవత్

(౧) సూ॥ వషాఃభ్యశ్చ ॥ అస్యోవణస్యయేవ స్యాదచిసుపి ॥ భేక
 జాతా నిత్యస్త్రీత్వాభావాత్ హేవషాఃభూః కేయటమతే ॥ మతాం
 తరేకు హేవషాఃభౌ । పురస్సవాయాతు మతద్వయేపి హేవషాఃభౌ । భే
 క్యాం పుసనవాయాం స్త్రీవషాఃభూదదురే పుమానితియాదవః ॥

(౨) సూ ॥ ష్టాతాషట్ ॥ షాంతానాంతాచయాసంఖ్యాసాషట్సు
 ంజ్ఞాస్యాత్ । షట్ వం చైత్యాదయః । సూ॥ నషట్ స్వస్మాదిభ్యః ॥ షట్సుంజ్ఞ
 కేభ్యః స్వస్మాదిభ్యశ్చజీప్టాపౌనస్తః । స్వస్మాదిస్రశ్చతస్రశ్చ ననాందా
 హితాతథా । యాతామాతాచసప్తైశ్చ స్వస్మాదయడదీరితాః । స్వస్మశ్చజేత
 తిదీఘః । నప్రాదిగ్రహణస్యనియమాథతావస్తాత్రాదీనాంనదీర్ఘః

అజంతస్త్రీ లంగశబ్దాః

౧౧౧

ఓకారాంతస్త్రీలింగోద్యోశబ్దాగోశబ్దవత్

ఐకారాంతస్త్రీలింగో దైశబ్దః పుల్లింగవత్

ఔకారాంతస్త్రీలింగో నౌశబ్దాగ్గోశబ్దవత్

— ఇత్యుజుతాఃస్త్రీలింగాః —

అకారాంతనపుంసకలింగోజ్ఞానశబ్దః

జ్ఞానం

జ్ఞానే

జ్ఞానాని

చౌజ్ఞాన

చౌజ్ఞానే

చే-జ్ఞానాని

జ్ఞానం

జ్ఞానై

జ్ఞానాని

శేషం రామవత్ । ఏసంఘసవనఫలాస్యచిమాదయః

సర్వం । సర్వే । సర్వాణి ॥—॥ తృతీయాదౌ పుంవత్ । ఏవం విశ్వ
ముభయమేకతరమిత్యాద్యదంతసర్వరామాపి ॥

(౧) అకారాంతనపుంసకలింగోకతరశబ్దాః

కతరత్ । కతరద్

కతరై

కతరాణి

శేకతరత్ । శేకతరద్

శేకతరై

శేకతరాణి,

కతరత్ । కతరద్

కతరై

కతరాణి

శేషం సర్వవత్ ॥ ఏవం కతవత్ । యతరత్ । యతవత్ । తతరత్ ।

తతవత్ । ఏకతవత్ । అస్యత్ । అస్యతరత్ । ఇతరత్ ఇతి । ఏకత

రాత్ప్రతిపేథా న క్రవ్యకర్యద్ దాదేశనిపేథాదేకతరమిద్యేష ॥

అకారాంతనపుంసకలింగోఽజరశబ్దః

అజరం

అజరసి | అజరై

అజరాన్సి | అజరాణి

శౌఅజర

శౌఅజరసి | శౌఅజరై

శౌఅజరాన్సి | శౌఅజరాణి

అజరసం | అజరం

అజరసి | అజరై

అజరాన్సి | అజరాణి

శేషం పుంవత్ ॥ జరాశద్దాంతానిజరాదయోష్యేషం ॥

(౨) నూ॥ అడ్డతరాదిభ్యః పఃచభ్యః । డతర । డతమ । అస్య ।

స్యతర । ఇతర । ఏభ్యఃక్లిష్టేభ్యః స్వమోరవ్ దాదేశస్సాన్యైః ॥

(౧) హృదయం

హృదయే ¹

హృదయాని

హౌహృదయ

హౌహృదయే

హౌహృదయాని

హృదయం

హృదయే

హృంది|హృదయాని

హృదా-హృదయేన | హృదాభ్యం-హృదయాభ్యాం||హృద్భిః-హృదయైః

హృదే-హృదయాయ|| హృదాభ్య-హృదయాభ్యాం|| హృద్భ్యః-హృద

యైభ్యః ౪||—||హృదః-హృదయాత్||హృదాభ్యం-హృదయాభ్యాం||హృ

ద్భ్యః-హృదయేభ్యః ౫||హృదః-హృదయస్య||హృదోః-హృదయయోః||హృ

దాం-హృదయానాం ౬||—||హృది-హృదయే||హృదోః-హృదయయోః ||

హృత్సు-హృదయేషు ౭||—||

ఉదకం

ఉదకే

ఉదకాని

హౌఉదక

హౌఉదకే

హౌఉదకాని

ఉదకమ్

ఉదకే

ఉదాని, ఉదకాని

ఉద్దా, ఉదకేన

ఉదభ్యాం, ఉదకాభ్యాం ఉదభిః, ఉదకైః

ఉద్దే, ఉదకాయ

ఉదభ్యాం, ఉదకాభ్యాం

ఉదభ్యః, ఉదకేభ్యః

ఉద్దః, ఉదకాత్

ఉదభ్యాం, ఉదకాభ్యాం

ఉదభ్యః, ఉదకేభ్యః

ఉద్దః, ఉదకస్య

ఉద్దోః, ఉదకయోః

ఉద్దాం, ఉదకానాం

ఉద్ది, ఉదకే

ఉద్దోః, ఉదకయోః

ఉదసు, ఉదకేషు

ఆస్యం

ఆస్యే

ఆస్యాని

హౌఆస్య

హౌఆస్యే

హౌఆస్యాని

ఆస్యం

ఆస్యే

ఆసాని|ఆస్యాని

ఆస్నా|ఆస్యేన

ఆసభ్యాం|ఆస్యాభ్యాం

ఆసభిః|ఆస్యైః

ఆస్నే|ఆస్యాయ

ఆసభ్యాం|ఆస్యాభ్యాం

ఆసభ్యః|ఆస్యేభ్యః

ఆస్నః|ఆస్యాత్

ఆసభ్యామ్|ఆస్యాభ్యాం

ఆసభ్యః|ఆస్యేభ్యః

ఆస్నః|ఆస్యస్య

ఆస్నోః|ఆస్యయోః

ఆస్నాం|ఆస్యనాం

ఆస్ని|ఆస్యే

ఆస్నోః|ఆస్యయోః

ఆససు|ఆస్యేషు

పద్దన్నిత్యాదినా హృదయోదకాస్యానాం హృదుదన్నాసన్నాదశాః||

మాంసం	మాంసే	మాంసాని
హేమాంస	హేమాంసే	హేమాంసాని
మాంసం	మాంసే	మాంసి మాంసాని
మాంసా మాంసేన	మాన్భ్యం మాంసాభ్యం	మాన్భ్యః మాంస్తేః
మాంసే మాంసాయ	మాన్భ్యం మాంసాభ్యం	మాన్భ్యః మాంసేభ్యః
మాంసః మాంసాత్	మాన్భ్యం మాంసాభ్యం	మాన్భ్యః మాంసేభ్యః
మాంసః మాంసస్య	మాంసోః మాంసయోః	మాంసాం మాంసానాం
మాంసి మాంసే	మాంసోః మాంసయోః	మాన్స మాన్స్త మాంసేషు

ఇకారాంతనపుంసకలింగో వారిశబ్దః

వారి	వారిణీ	వారిణి
హేవారి హేవారి	హేవారిణీ	వారిణి
వారి	వారిణీ	వారిణి
వారిణా	వారిభ్యాం	వారిభిః
వారిణే	వారిభ్యాం	వారిభ్యః
వారిణః	వారిభ్యాం	వారిభ్యః
వారిణః	వారిణోః	వారిణాం
వారిణి	వారిణోః	వారిషు

ఏన మికారాంతానిత్యనపుంసకలింగాః

(౧) ఇకారాంతనపుంసకలింగోఽనాదిశబ్దః

అనాది	అనాదినీ	అనాదీని
హేఅనాదే హేఅనాది	హేఅనాదినీ	హేఅనాదీని
అనాది	అనాదినీ	అనాదీని
అనాదినా	అనాదిభ్యాం	అనాదిభిః

(౧) సూ॥ తృతీయాదిషు భాషితపుంసకం పుంవద్ధాలవస్య ॥
 వృత్తినిమిత్తైశ్యభాషితపుంస్కమిగంతఃక్లిబం పుంవదావ్యవృత్తాదా

అనాదయే|అనాదినై అనాదిభ్యాం అనాదిభ్యః
అనాదేః|అనాదినః అనాదిభ్యాం అనాదిభ్యః
అనాదేః|అనాదినః అనాద్యోః|అనాదినోః అనాదీనాం
అనాదేః|అనాదిని అనాద్యోః|అనాదినోః అనాదిమ
ఏమ సుశ్రి శుచ్యాదిభాషితపుంసానాం టాదాపచిరూపద్వయం ॥

ఇకారాంతనపుంసకలింగ స్సఖశబ్దః

సఖ | సఖినీ | సఖిని ॥ — ॥ షేసఖ | షేసఖి | షేసఖినీ | షేసఖిని ॥
సఖ | సఖినీ | సఖిని ॥ — ॥ సఖ్యా | సఖిన్యా | సఖిభ్యాం | సఖిభ్యః
॥ — ॥ సఖ్యై | సఖినై | సఖిభ్యాం | సఖిభ్యః ॥ — ॥ సఖ్యుః |
సఖినః | సఖిభ్యాం | సఖిభ్యః ॥ — ॥ సఖ్యుః | సఖినః | సఖ్యోః | స
ఖినోః | సఖినాం ॥ — ॥ సఖ్యై | సఖిని | సఖ్యోః ॥ సఖినోః | సఖిమ
(౧) గ్రామణి | గ్రామణినీ | గ్రామణిని ॥ — ॥ షేగ్రామణై | షే
గ్రామణి + గ్రామణ్యా | గ్రామణినా ౩ ॥ గ్రామణ్యై | గ్రామణినే ౪ ॥
గ్రామణ్యః | గ్రామణినః ౫ ॥ గ్రామణ్యః | గ్రామణినః ॥ గ్రామణ్యోః
గ్రామణినోః | గ్రామణ్యాం | గ్రామణీనామ్ ౬ ॥ గ్రామణ్యాం | గ్రా
మణిని | గ్రామణ్యోః | గ్రామణినోః | గ్రామణిమ ౭ ॥
సుధి | సుధినీ | సుధీని ॥ షేసుధే | షేసుధి + సుధియా | సుధినా ౩ ॥
సుధియే | సుధినై ౪ ॥ సుధియః | సుధినః ౫ ॥ సుధియః | సుధినః |
సుధియోః ॥ సుధినోః | సుధియాం సుధీనామ్ ౬ ॥ సుధియి | సుధిని |
సుధియోః | సుధినోః | సుధిమ ౭ ॥
ప్రధి | ప్రధినీ | ప్రధీని ॥ — ॥ షేప్రధే | షేప్రధి + ప్రధ్యా | ప్రధినా ౩ ॥ ప్రధ్యై
ప్రధినే ౪ ॥ ప్రధ్యః | ప్రధినః ౫ ॥ ప్రధ్యః | ప్రధినః ॥ ప్రధ్యోః | ప్రధినోః | ధి
ప్రధ్యామ్ | ప్రధీనామ్ ౬ ॥ ప్రధ్యై | ప్రధిని | ప్రధ్యోః | ప్రధినోః | ప్రధిమ ౭ ॥

(౧) సు ॥ హ్రస్వాంతనపుంసక ప్రితిపదికస్య ॥ క్లి జెజంతస్య ప్రి
దికస్య హ్రస్వసాన్వితో ॥

ఇకారాంతనపుంసకలి గోద్యశబ్దః

ద్యే । ద్యే । ద్యాభ్యామ్ । ద్యాభ్యామ్ । ద్యాభ్యామ్ । ద్యయోః । ద్యయోః ॥

త్రిణి । త్రిణి । త్రిభిః । త్రిభ్యః । త్రిభ్యః । త్రియాణామ్ । త్రియమ్ ।

(౧) దధి । దధినీ । దధీని ॥—॥ షేదధే । షేదధి । షేదధినీ । షేదధీని

దధి । దధినీ । దధీని ॥—॥ దధ్వా । దధిభ్యామ్ । దధిభిః ॥—॥ దధ్నే

దధిభ్యామ్ । దధిభ్యః ॥—॥ దధ్నః । దధిభ్యామ్ । దధిభ్యః ॥—॥ ద

ధ్నః । దధ్నోః । దధ్వామ్ ॥—॥ దధ్ని । దధని । దధ్నోః । దధియమ్ ॥

ఏవ మష్టిసక్త్యక్షిశబ్దాః ॥

ఉకారాంతనపుంసకలింగో మనుశబ్దః

మను । మనునీ । మనునాని ॥—॥ షేమనో । షేమను । షేమనునీ ॥

షేమనునీ ॥—॥ మను । మనునీ । మనునాని ॥—॥ మనునా । మను

భ్యామ్ । మనుభిః ॥—॥ మనునె । మనుభ్యామ్ । మనుభ్యః ॥—॥ మ

నునః । మనుభ్యామ్ । మనుభ్యః ॥ — ॥ మనునః । మనునోః । మ

నునానామ్ ॥—॥ మనునె । మనునోః । మనుయమ్ ॥—॥ ఏవ ముకారా

ంతానిత్యనపుంసకలింగాః ॥—॥ భాషితపుంసాః పటమృద్వాదయ

శ్చైవమ్ । తృతీయాద్యజాది విభక్తౌ గురువచ్చరూపమ్ ॥—॥ పటవే । ప

టవే ౪ ॥—॥ పటోః । పటనః ౫ ॥—॥ పటోః । పటనః । పటోః । పటనోః

పటూనామ్ ౬ ॥—॥ పటౌ । పటని । పటోః । పటనోరిత్యాది ॥

(౨) సాను । సానునీ । సానునాని ॥—॥ షేసానో । షేసాను ।

షేసానునీ । షేసానునాని ॥—॥ సాను । సానునీ । సానుని । సానుని

సానునా । సానునా—సానుభ్యామ్ । సానుభ్యామ్—సానుభిః । సానుభిః ౩ ॥

(౧) కూ॥ అష్టిదధిసక్త్యక్షా మనజు దాత్తః ॥ ఏషామనజ్ఞే స్యాట్టా దావచి

(౨) మాంసవృతనెత్యాదినా సానుశబ్దస్య శసాదేవా స్నుఇత్యా

దేశః ॥ భాషితపుంస్కత్వాత్తృతీయాదావచి ఆదేశేప్రకృతావపి రూ

పద్యయమ్ ॥

॥ స్నవే । స్ననె । సానవే । సానునె ॥ — ॥ స్నుభ్యాం । సా
నుభ్యాం॥—॥స్నుభ్యః । సానుభ్యఃః ॥—॥ స్నోః । స్నునః । సానోః ।
సానునః ॥—॥ స్నుభ్యామ్ । సానుభ్యామ్॥—॥ స్నుభ్యః । సానుభ్యఃః
స్నోః । స్నునః । సానోః । సానునః ॥—॥ స్నోః । స్నునోః । సా
నోః । సానునోః ॥—॥ స్నూనామ్ । సానునామ్॥—॥ స్నౌ । స్ను
ని । సానౌ । సానుని ॥—॥ స్నోః । స్నునోః । సానోః । సాను
నోః ॥—॥ స్నుమ । సానుమ ॥

ఉకారాంతనపుంసకలింగస్సక్రోష్టశబ్దాః

సుక్రోష్ట	సుక్రోష్టానీ	సుక్రోష్టాని
హేసుక్రోష్టాః	హేసుక్రోష్టానీ	సుక్రోష్టాని
సుక్రోష్ట	సుక్రోష్టానీ	సుక్రోష్టాని

(౧) సుక్రోష్టా । సుక్రోష్టానా సుక్రోష్టాభ్యాం సుక్రోష్టాభిః
సుక్రోష్టే । సుక్రోష్టవే । సుక్రోష్టవే—సుక్రోష్టాభ్యాం । సుక్రోష్టాభ్యఃః
సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టానః—సుక్రోష్టాభ్యాం ॥ సుక్రోష్టాభ్యఃః
సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టానః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టా
నోః ॥ సుక్రోష్టానామ్॥—॥ సుక్రోష్టరి । సుక్రోష్టా । సుక్రోష్టాని । సు
క్రోష్టాః । సుక్రోష్టాః । సుక్రోష్టానోః ॥—సుక్రోష్టామ ॥

(౧) క్లి బేత్సజ్వద భవాత్సర్వ విప్రతిపేధేననుమిసుక్రోష్టానేత్యా
ది । టాదావచిపుంవద్యావేపి త్వజ్వద్యావవికల్పాద్యూపద్యయం॥ఆమి
॥వా॥ నుమచిరత్వజ్వద్యావగుణభ్యోనుటూర్వ విప్రతిపేధేనెతి నుటి
సుక్రోష్టానామితి ॥—॥ ప్రకృష్టాద్యోర్నస్తిన్నహనిప్రద్యు । అత్రప్రా
సోఽనపుంపేపాతిపదికస్యేత్యనేన హ్రస్వేపాప్తై ॥ నూ ॥ ఏచఇష్ట
స్వాదేశే॥ ఆదిశ్యమానెహహ్రస్వేష్యచిత్ర గేవస్యాత్ । ఇత్యేదైతారికా
ఏవ ॥ ఓదాతోఽథకారఏవభవతి॥మధుశబ్దవమూపం ॥ ఇహనపుంవత్॥

గంతంప్రద్యుఇతితస్యభాషితపుంస్కత్వాభావాత్ ॥ ఏవమగ్రేపి ॥

సులు-సులునీ-సులుని||—వోసులో-వోసులు-వోసులునీ-వోసు
 లుని||౨—సుల్వా-సులునాది—సుల్వే-సులునేర—సుల్వః-సులునః||
 ౫—సుల్వః-సులునః—సుల్వో-సులునో—సుల్వా-సులునాం—
 సుల్వి-సులుని—సుల్వో-సులునో-సులుమి—శేషంమధుశబ్దవత్ ||
 ఏవం ఖలపు ప్రభృతయః ||

ఋకారాంతానపుంసకలింగో ధాతృశబ్దః

ధాతృ	ధాతృణీ	ధాతృణి
వోధాతః-వోధాతృ	వోతృణీ	వోధాతృణి
ధాతృ	ధాతృణీ	ధాతృణి
ధాత్రా-ధాతృణా	ధాతృభ్యాం	ధాతృభిః
ధాత్రే-ధాతృణే	ధాతృభ్యాం	ధాతృభ్యః
ధాతుః-ధాతృణః	ధాతృభ్యాం	ధాతృభ్యః
ధాతుః-ధాతృణః	ధాత్రో-ధాతృణో	ధాతృణాం
ధాతరి-ధాతృణి	ధాత్రో-ధాతృణో	ధాతృషు

ఏవం కర్తృహర్తృదయః ||

❖ ఇత్యజంతానపుంసకలింగాః ❖

ప్రకృష్టారాస్సమృద్ధ్యస్త్రికృతే || ప్రరి-ప్రరిణీ-ప్రరిణి || ప్రరి
 తా-భ్యామాదా ఏక దేశవికృతస్యానన్యత్వాద్రాయోహలీత్యాత్వేప్రరా
 భ్యాం-ప్రరాభిరిత్యాది || ఆమిప్రరాణాం ప్రరీణామితి పక్షభేదా
 దూరపద్వయం || శేషం వారివత్ || కొభనా నౌర్యస్త్రికృజతే || సును-
 సునునీ-సునునీత్యాది || శేషం వారివత్ || ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

❖ ఇత్యజంతానపుంసకలింగాః ❖

అథ హాలంతపుల్లింగశబ్దాః

(౧) హకారాంతపుల్లింగో లిట్ శబ్దః

లిట్-లిడ్-లిహౌ-లిహః ౧||—||హే-లిట్-హే-లిడ్-హే-లిహౌ-హే-లిహః||సం-౧—||లిహం-లిహౌ-లిహః||౨—||లిహ-లిడాభ్యం-లిడ్భిః||౩||—||హే-లిడాభ్యం-లిడ్భ్యః||౪||—||లిహః-లిడాభ్యం-లిడ్భ్యః||౫—||లిహః-లిహోః-లిహం-౬—||లిహే-లిహోః-లిహు-లిహున్||౭|| ఏవం వధులిడాదయః||

(౨) ఘక్-ఘగ్-దుహౌ-దుహః ౧||—||హేఘక్-హేఘగ్-హేదుహౌ-హేదుహః||సం-౧—||దుహం-దుహౌ-దుహః||౨—||దుహ-దుగాభ్యం-దుగ్భ్యః||౩—||దుహే-దుగాభ్యం-దుగ్భ్యః||౪—||దుహః-దుగాభ్యం-దుగ్భ్యః||౫—||దుహః-దుహోః-దుహం-౬—||దుహే-దుహోః-దుహు-దుహున్||౭|| — ||

ఏవం గోధుగాదయః ||

(౩) ధ్రుక్-ధ్రుగ్-ధ్రుట్-ధ్రుడ్-ధ్రుహౌ-ధ్రుహః ౧—||హేధ్రుక్-హేధ్రుగ్-హేధ్రుట్-హేధ్రుడ్-హేధ్రుహౌ-హేధ్రుహః||సం-౧—||ధ్రుహం-ధ్రుహౌ-ధ్రుహః||౨—||ధ్రుహ-ధ్రుగాభ్యం-ధ్రుడాభ్యం-ధ్రుగ్భ్యః-ధ్రుడ్భ్యః||౩—||ధ్రుహే-ధ్రుగాభ్యం-ధ్రుడాభ్యం-ధ్రుగ్భ్యః-ధ్రుడ్భ్యః||౪—||ధ్రుహః-ధ్రుగాభ్యం-ధ్రుడాభ్యం-ధ్రుగ్భ్యః-ధ్రుడ్భ్యః||౫—||ధ్రుహః-ధ్రుహోః-ధ్రుహం-౬—||ధ్రుహే-ధ్రుహోః-ధ్రుహు-ధ్రుహున్||౭||

ఏవం ముహ-ఘ్రహ-ఘ్రిహం రూపంబౌధ్యమ్ ||

(౧) సూ || హోధః || హస్మధసాన్విజ్ఞులిపదాంతేచ || లిశిత్యాది ||
(౨) సూ || దాదేర్ధాతౌర్ణః | ఉపదేశే దాదేర్ధాతౌహాస్యః ఘసాన్విజ్ఞులిపదాంతేచ || ఇతిఘల్వే || సూ || ఏకాచోబకౌభమ్ రుషంతస్య స్థావః || ధాతౌరపయవౌయవేకాచ్రుషంతః తదవయవస్య బశస్థానె భష్మస్యాత్సకారెభ్యశబ్దేపదాంతేచ | ఇతి దకారస్యధకారః (౩) సూ | వాదుహముహఘ్రహఘ్రిహం | ఏషాంహస్యవాఘసాన్విజ్ఞులిపదాంతేచ | పదః | ఘల్వేధల్వేచక్యతే చూర్వవద్దకారస్యధకారః ||

విశ్వాకూః విశ్వవాట్సు-విశ్వవాట్సు

అనదుప్య

(౧) విశ్వం వహతి త్వద్ధై ఛందస్యేవ నిష్ఠిరిలిపత్యై ణిజంతాద్విచ్ || సూ||
 వాహుడోర్ | భస్యవాహస్సంప్రసారణమూర్ స్యాత్ | ఇతి శసాద్యజాదివి
 భక్తౌ వకారస్యోరిన్మద్ధిః (౨) సూ|| చతురనడుహో రాముదా తః || అనయో
 రామస్యాత్సర్వనామస్థానేపరే స వా వా తః || సూ|| సావనడుహం || అస్య
 నుమస్యాత్సవరే || సూ|| అన్యుమ్బుద్ధౌ | చతురనడుహో గమ్ స్యాత్సవ
 ద్ధౌ | ఆమోఽవవాదః || సూ|| వసుస్రం సుభవం సవనడుహం దః || సాం
 తవన్వంతస్య స్రంసావదేశ్చదస్సాన్యత్పరానై || అనడుద్యామిత్యాది

హకారాంతఃపుల్లింగస్తురాషాట్టబ్దః

(౧)తురాషాట్ (డ్)	తురాసాహా	తురాసాహః
హేతురాషాట్ (డ్)	హేతురాసాహా	హేతురాసాహః
తురాసాహం	తురాసాహా	తురాసాహః
తురాసాహః	తురాషాట్ట్యం	తురాషాట్టిః
తురాసాహే	తురాషాట్ట్యం	తురాషాట్టిః
తురాసాహః	తురాషాట్ట్యం	తురాషాట్టిః
తురాసాహః	తురాసాహాః	తురాసాహం
తురాసాహి	తురాసాహాః	తురాషాట్టు-తురాషాట్టు

(౨) వకారాంతఃపుల్లింగస్సుదివ్ శబ్దః

సుద్యోః-సుదివౌ-సుదివః ॥ హేసుద్యోః-హేసుదివౌ-హేసుది
వః సం-౧—సుదివం-సుదివౌ-సుదివః ॥ సుదిహ-సుద్యుభ్యం-సు
ద్యుభిః ॥ సుదివే-సుద్యుభ్యం-సుద్యుభ్యః ॥ సుదివః-సుద్యుభ్యం
సుద్యుభ్యః ॥ సుదివః-సుదివౌ-సుదివాం ॥ సుదివి-సుదివౌ-సు
ద్యుమః ॥

(౩) రెఫాంతఃపుల్లింగో నిత్యబహువచనశ్చతుర్ శబ్దః

చత్వారిః ॥ చతురః ॥ చతుర్భిః ॥ చతుర్భ్యః ॥ చతుర్భ్యః ॥

(౧)తురం శత్రువేగం సహత ఇతి తురాషాట్ । ఛన్దసి సహేచ్ఛిః ।
లోకేతు సాహాయతేః క్విప్ । అన్యేషామపి దృశ్యత ఇతి పూర్వపదస్య
ద్విర్ఘ్నః ॥ సూ ॥ సహేస్సాఢస్సః । సాఢూపస్య సహేస్సస్య మూఢన్యా
దేశస్సాస్యత్ । ఇతి పదాంతవిపయేషత్వం (౨) సూ ॥ దివఙ్ । దివి
తిప్రాతిపదికస్య ఙ్ తస్యైత్సావరే । సుద్యోః ॥ సూ ॥ దివఙ్ । దివౌ
తాదేశఙ్ కారస్సాత్పదాంతే । సుద్యుభ్యమిత్యాది ॥ (౩) సూ ॥ ష
ట్టతుభ్యః ॥ షట్టంజ్ఞ కేభ్యశ్చతురశ్చ పరస్యమోనుడాగమస్సాస్యత్
ణత్వం । ద్విత్వం । చతుర్ణాం । ప్రియాశ్చత్వరోయస్య సప్రియచత్వః
ప్రియచత్వరః-ప్రియచత్వరః ॥ హేప్రియచత్వః గౌణత్వేతు నుచ్ఛేష్య
। ప్రియచతురాం । పౌఢాన్యేతు స్యాదేవ । పరమచతుర్ణాం మిత్యాది

చతుర్థాఽంఽ ॥ చతుర్థాఽంఽ—లాంతపుల్లింగః కమల్శబ్దః ॥ కమలం
కమలాంవా ఆచక్షాణః కమల్-కమలౌ-కమలః ॥ షత్వం ॥ కమల్లు ॥

(౧) మకారాంతపుల్లింగప్రశామ్శబ్దః

ప్రశాఁ-ప్రశామా-ప్రశామః—హేప్రశాఁ-హేప్రశామా-
హేప్రశామః సం—ప్రశామం-ప్రశామా-ప్రశామః—ప్రశా
మా-ప్రశాన్భ్యం-ప్రశాన్భ్యః—॥ ప్రశామే-ప్రశాన్భ్యం-ప్రశా
న్భ్యః—ప్రశామః-ప్రశాన్భ్యం-ప్రశాన్భ్యః—ప్రశామః-ప్ర
శామోః-ప్రశామాంఽ—ప్రశామి-ప్రశామోః-ప్రశాన్సుః—॥

ఏవం ప్రతామాదయః ॥

(౨) మకారాంతపుల్లింగకింశబ్దః

కః-కౌ-కే—కం-కౌ-కాఁ—కేన-కాభ్యాం-కైః—కస్తే-కా
భ్యాం-కేభ్యః—కస్తాత్-కాభ్యాం-కేభ్యః—కస్య-కయోః-కషాంఽ॥
కస్తిక్-కయోః-కషుః—

(౩) మకారాంతపుల్లింగఇదమ్శబ్దః॥—॥

అయం-ఇమా-

ఇమే—ఇమం-ఏనం-ఇమా-ఏనౌ-ఇమాఁ-ఏనాఁ—అనెన-ఏనెన—
అభ్యాం-ఏభ్యః—అస్తే-అభ్యాం-ఏభ్యః—అస్తాత్-అభ్యాం-ఏభ్యః ॥
అస్య-అనయోః-ఏనయోః-ఏషాంఽ—అస్తిక్-అనయోః-ఏనయోః-ఏషుః

(౧) సూ॥ మోనాధాతోః | ధాతౌర్తస్యససాన్యత్పదాంలై | నత్వస్యాన్త్యై ధ
త్వాన్నలోపోన | ప్రశామ్యతీతిప్రశాఁ (౨) సూ॥ కిమకః | కిమక సాన్యద్వి
భక్తౌ | అకచ్ఛహితస్యాప్యయమాదేశః (౩) (సూ॥ ఇదమోమః | ఇదమోమస్య
మసాన్యత్సౌవరై | త్యరాద్యత్వాపవాదః ॥ సూ॥ ఇదోయపుంసి ॥ ఇదమి
దస్థానెతియస్యాత్సపుంసి | అయం) సూ॥ ద్వితియాటౌస్వేనః | ద్వితియా
యాం టౌసాశ్చ పరతదమతదోరేనాదేశస్యాదన్వాదేశై | కించిత్కా
ర్యంవిధాతుముపాత్తస్యకార్యాంతరంవిధాతుం పునరుపాదానమన్వా
శః॥ యథా అనెనవ్యాకరణమధీతం | ఏవం ఛందోధ్యాపయేతి | అను

ఋకారాంతఃపుల్లిగస్సుగణశబ్దః ॥ సుచ్చుగణయతీత్యథేకవిచి ॥ సుగ
ణ-సుగణౌ-సుగణఇత్యాది ॥ క్విపితు అనునా సితస్య క్విత్యాదినా దీ
ర్ఘై సుగాణ-సుగాణౌ-సుగాణః ॥ సుగాణ్సు-సుగాణ్సు ॥

(౧) నకారాంతఃపుల్లింగో రాజకశబ్దః

రాజా	రాజానౌ	రాజానః
హేరాజక	హేరాజానౌ	హేరాజానః
రాజానం	రాజానౌ	రాజ్ఞః
రాజ్ఞా	రాజభ్యాం	రాజభిః
రాజ్ఞే	రాజభ్యాం	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజభ్యాం	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజ్ఞాః	రాజ్ఞాం
రాజ్ఞ రాజని	రాజ్ఞాః	రాజసు

ఏవముక్షక తక్షక సుదామన్నిత్యాదయః ॥

(౨) ప్రతిదివా	ప్రతిదివానౌ	ప్రతిదివానః
హేప్రతిదివక	హేప్రతిదివానౌ	హేప్రతిదివానః
ప్రతిదివానం	ప్రతిదివానౌ	ప్రదీవ్నః
ప్రతిదీవా	ప్రతిదివభ్యాం	ప్రతిదివభిః
ప్రతిదీవై	ప్రతిదివభ్యాం	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీవ్నః	ప్రతిదివభ్యాం	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీవ్నః	ప్రతిదీవ్నాః	ప్రతిదీవ్నాం
ప్రతిదీవ్ని-ప్రతిదీవని-ప్రతిదీవ్నాః		ప్రతిదివసు

వవిత్కంకులం । ఏనయోః ప్రభూతంధనమితి(౧)నూ ॥ అల్లూపోశనః ॥ అం
గావయవౌ-సర్వనామస్థానయజాదిస్వాదిపర్యాయౌ- తస్యారస్య
లోపస్సౌత్ ॥ రాజ్ఞః(౨) నూ ॥ హలిచ రేఫవాంతస్య ధాతౌరుపధ్ధా
ఇనోదీర్ఘస్యౌత్థలి

(౧) యజ్ఞా-యజ్ఞాకా-యజ్ఞానః-౧—హేయజ్ఞాకా-హేయజ్ఞానా-
హేయజ్ఞానః-౧—యజ్ఞానం-యజ్ఞానా-యజ్ఞానః-౨—యజ్ఞానా-
యజ్ఞాభ్యాం-యజ్ఞాభిః-౩—యజ్ఞానై-యజ్ఞాభ్యాం-యజ్ఞాభ్యః-౪—యజ్ఞా
నః-యజ్ఞాభ్యాం-యజ్ఞాభ్యః-౫—యజ్ఞానః-యజ్ఞానాః-యజ్ఞానా-౬—॥
యజ్ఞాని-యజ్ఞానాః-యజ్ఞాను-౭— ఏవం బ్రహ్మన్నాదయః ॥

(౨) యశస్వీ	యశస్వినా	యశస్వినః
హేయశస్వీకా	హేయశస్వినా	హేయశస్వినః
యశస్వినం	యశస్వీకా	యశస్వినః
యశస్వినా	యశస్వభ్యాం	యశస్వభిః
యశస్వినై	యశస్వభ్యాం	యశస్వభ్యః
యశస్వినః	యశస్వభ్యాం	యశస్వభ్యః
యశస్వినః	యశస్వినాః	యశస్వినాం
యశస్వినీ	యశస్వినాః	యశస్వినా

ఏవం శాక్తికా దండిన్నిత్యాదయఇన్నస్తాః ॥

పూషా-పూషణా-పూషణః-౧—హేపూషాకా-హేపూషణా-హేపూ
షణః-౧—పూషణం-పూషణా-పూషణః-౨—శేషం రాజనత్ ॥ ఏవమర్చనా

(౩) వృత్రహ	వృత్రహణా	వృత్రహణః
హేవృత్రహకా	హేవృత్రహణా	హేవృత్రహణః
వృత్రహణం	వృత్రహణా	వృత్రహ్నుః

(౧) సూ॥నసంయోగాద్వమంతాత్ । వకారమకారాంతసంయో
గాత్పరస్యానోఽకారస్య లోపానస్యాత్ । యజ్ఞానః । బ్రహ్మణః (౨)
సూ ॥ ఇకాహకాపూషాచ్యక్షాంశౌ । ఏషాంశావేవోపధాదీఘానా
న్యత్ర । ఇతి నిషేధేప్రాప్తే ॥ సూ ॥ సౌ ॥ ఇన్నాదీనాముపధాయాదీ
ఘాస్యాదసమ్బుద్ధౌ సౌపరే । యశస్వీ ఇత్యాది (౩) సూ ॥ హోహ
నైజ్ఞానైషు । ఇతి ణితిచప్రత్యయేనకారేదవరేహ నైర్వస్యకుత్వంస్యా

వృత్తశ్చూ	వృత్తహభ్యాం	వృత్తహభిః
వృత్తశ్చే	వృత్తహభ్యాం	వృత్తహభ్యః
వృత్తశ్చుః	వృత్తహభ్యాం	వృత్తహభ్యః
వృత్తశ్చుః	వృత్తశ్చూ	వృత్తశ్చూ
వృత్తశ్చి-వృత్తహణి	వృత్తశ్చూ	వృత్తహసు

ఏవం బ్రహ్మహృ భూణహన్నిత్యాదయోహన్నంతాః

(౧) నకారాస్తపుల్లింగమిఘవశబ్దః

మిఘవా	మిఘవంతౌ	మిఘవంతః
హేమిఘవ	హేమిఘవంతౌ	హేమిఘవంతః
మిఘవంతం	మిఘవంతౌ	మిఘవంతః
మిఘవతా	మిఘవద్భ్యాం	మిఘవద్భిః
మిఘవతే	మిఘవద్భ్యాం	మిఘవద్భ్యః
మిఘవతః	మిఘవద్భ్యాం	మిఘవద్భ్యః
మిఘవతః	మిఘవతోః	మిఘవతాం
మిఘవతి	మిఘవతోః	మిఘవత్సु॥

మిఘవా-మిఘవానౌ-మిఘవానః ౧—హేమిఘవ స ౧—మిఘ
వాణం-మిఘవానౌ-మిఘానః ౨—మిఘూనా-మిఘవభ్యాం-మిఘవభిః
౩—మిఘూనె-మిఘవభ్యాం-మిఘవభ్యః ౪—మిఘానః-మిఘవభ్యాం-
మిఘవభ్యః ౫—మిఘూనః-మిఘూనాః-మిఘూనాం ౬—మిఘోని-మి
ఘూనోః-మిఘవసు ౭—

శ్వా-శ్వానౌ-శ్వానః ౧—హేశ్వ స ౧—శ్వానం-శ్వానౌ-శునః

(౧) సూ ॥ మిఘవాబహుళం । మిఘవశబ్దస్యవాత్పత్త్యంతాదేశ
స్సౌప్యత్ । మిఘవా । త్రాదేశాభావే మిఘవేత్యాది ॥ సూ ॥ శ్వ
యవమిఘూనామతద్దితే । అన్నంతానాం భసంజ్ఞకానామేషామతద్దితే
సమ్ప్రసారణంస్సౌప్యత్ ॥

అ—శునా-శ్వభ్యాం-శ్వభిః౩—శునె-శ్వభ్యాం-శ్వభ్యః౪ — శునః-శ్వ
భ్యాం-శ్వభ్యః౫—శునః-శునోః-శునాం౬—శుని-శునోః-శ్వసు౭— ॥

యునా-యవానౌ-యవానః౧—హేయవత్ సం-౧—యవానం-
యవానౌ-యూనః౨—యూనా-యవభ్యాం-యవభిః౩— యూనె-
యవభ్యాం-యవభ్యః౪—యూనః-యవభ్యాం-యవభ్యః౫ — యూ
నః-యూనోః-యూనాం౬—యూని-యూనోః-యవసు౭—

(౧) నకారాంతపుల్లింగోఽర్వశబ్దః

అర్వా-అర్వంతా-అర్వంతః౧—హేఅర్వత్-హేఅర్వంతా-హేఅర్వంతః
సం౧—అర్వంతం-అర్వంతా-అర్వంతః౨ — అర్వతా-అర్వద్భ్యాం-అర్వ
ద్భిః౩—అర్వతె-అర్వద్భ్యాం-అర్వద్భ్యః౪—అర్వతః-అర్వద్భ్యాం-అర్వ
ద్భ్యః౫—అర్వతః-అర్వతోః-అర్వతాం౬—అర్వతి-అర్వతోః-అర్వత్సు౭

అనర్వా-అనర్వాణా-అనర్వాణః ఇత్యాదియజ్వవత్ ॥

(౨) పంథాః-పంథానౌ-పంథానః౧—హేపంథాః-హేపంథానౌ-
హేపంథానః సం-౧—పంథానం-పంథానౌ-పథః౨—పథా-పథిభ్యాం-
పథిభిః౩—పథే-పథిభ్యాం-పథిభ్యః౪—పథః-పథిభ్యాం-పథిభ్యః౫—ప
థః-పథోః-పథాం౬—పథి-పథోః-పథిమ౭—ఏవం మంథాఃఋభుక్షాః

నకారాంతపుల్లింగోనిత్యబహువచనఃపఞ్చశబ్దః

పంచ-పంచ-పంచభిః-పంచభ్యః-పంచభ్యః-పంచానాం-పంచసు॥ ఏవం
ప్తౌ నవత్ దశత్ దశన్నంతా సకాదశాదయశ్చ॥

(౧) సూ॥ అర్వణస్త్రసావనజః॥ నజోరహితస్యార్వన్నిత్యంతస్యాం
గన్య తృత్యంతాదేశస్సస్యన్నతుసా॥ ఉగితాన్నమి అర్వంతావిత్వా
ది (౨) సూ॥ పథిమధ్యభుక్షామాత్ ॥ ఏషామకారంతాదేశస్సస్య
త్సపరే॥ సూ॥ ఇతోత్సర్వనామస్థానెపథ్యాదెరికారస్యకారస్సస్యత్సర్వ
నామస్థానేపరే॥ సూ॥ ధొంథః॥ పథిపథోష్టస్యాంథాదేశస్సస్యత్సర్వనామ
స్థానేపరే॥ సూ॥ భస్యకేర్లోపః॥ భసంజ్ఞకస్య పథ్యాదెష్టేర్లోపస్సస్యత్

(౧) అష్టా-అష్ట౧—అష్టా-అష్ట౨—అష్టాభిః-అష్టభిః౩—అష్టాభ్యః-
-అష్టభ్యః౪—అష్టాభ్యః-అష్టభ్యః౫—అష్టానాం౬—అష్టాసు-అష్టసు౭-

ఏవం పరమాష్టావత్యాది ॥

ధకారాంతఃపుల్లింగోబుద్ధశబ్దః భిష్ణావః జశ్వచరైవ

భుల్-భుద్-బుధౌ-బుధః౧—వేభుల్-వేభుద్-సం-౧—బు

ధం-బుధౌ-బుధః౨—బుధా-భుద్భ్యః-భుద్భ్యః౩—బుధే-భుద్భ్యః-
భుద్భ్యః౪—బుధః-భుద్భ్యః-భుద్భ్యః౫—బుధః-బుధోః-బుధాం౬ ॥

బుధి-బుధోః-భుత్సు౭—॥జకారాంతఃపుల్లింగో యచ్ఛబ్దః, సంయుక్తః

(౨) యుజ్-యుంజౌ-యుంజః౧ యంజం-యుంజౌ-యుంజః౨ యుజా-యు
గ్భ్యః-యుగ్భ్యః౩ యజే-యగ్భ్యః-యగ్భ్యః౪ యుజః-యగ్భ్యః-
-యగ్భ్యః౫—॥యుంజః-యుంజోః-యుంజాం౬ ॥యుజి-యుంజోః-యుత్సు౭

సుయుక్-సుయుగ్-సుయుజౌ-సుయుంజః౧—సుయుంజం-సుయుంజౌ-
సుయుంజః౨— ॥ శైషం యచ్ఛబ్దవల్ ॥

ఖి-ఖంజౌ-ఖంజః౧—ఖంజం-ఖంజౌ-ఖంజః౨—ఖంజా-ఖన్భ్యః-
-ఖన్భ్యః౩—ఖంజే-ఖన్భ్యః-ఖన్భ్యః౪—ఖంజః-ఖన్భ్యః-ఖన్భ్యః౫—
ఖంజః-ఖంజోః-ఖంజాం౬—ఖంజి-ఖంజోః-ఖన్సు-ఖన్సు౭—

(౧) సూ ॥ అష్టనాదవిభక్తౌ ॥ అష్టనాదత్యంస్యాద్ధలాదావిభక్తౌ ॥సూ॥
అష్టాభ్యపేశే ॥ కృతాకారాదష్టనః పరయోజనశ్చసాక్షాత్ స్యాత్ ॥ వైక
ల్పికంచేదమష్టనాదత్యం ॥ గౌణత్వేత్వాత్వాభావే రాజవత్ ॥ ప్రియాష్టోష్ఠి
రాజవత్సర్వంహాహావచ్ఛపరంహలి(౨)సూ ॥ యజేరసమాసే ॥ యజేస్స
ర్వనామస్థానె నుమాస్సన్నతుసమాసే ॥ ఇతి నుమి క్విప్రత్యయస్య
కురితికుత్వేచయుజ్ ॥ సమాసే నుమభావేచాకురితికుత్వే సుయుగిత్యా
ది ॥ యజేరితియుజిర్వోగైతి ధాతుపాఠపరితేకారవిశిష్టస్యానుకరణం ॥
నత్వికానిదేశః ॥ తేనెహ ॥ యుజసమాధౌ ॥ దైవాదికాత్త నేపదీయు
తేసమాధతైఇతియుక్ ॥ యుజౌ ॥ యుజఇత్యాది సుయుగ్వల్ ॥

రాట్-రాడ్-రాజౌ-రాజః౧—రాజం-రాజౌ-రాజః౨—రాజా-
రాడాభ్యం-రాడ్భిః౩—॥రాజే-రాడాభ్యం-రాడ్భ్యః౪—॥రాజః-
రాడాభ్యం-రాడ్భ్యః౫—రాజః-రాజోః-రాజాం౬—రాజ-రాజోః-
రాజు-రాజు౭—(౧)ఏవంపరివార్తపురిమృతదేవేద్విభ్రాద్విశ్వసృజః
(౨)విశ్వరాట్,విశ్వరాడ్-విశ్వరాజౌ-విశ్వరాజః౧—విశ్వరాజ-
విశ్వరాజౌ-విశ్వరాజః౨—॥విశ్వరాజ-విశ్వరాడాభ్యం-విశ్వరా
డ్భిరిత్యాది ॥ శేషం రాట్పుట్టపత్ ॥

జకారాంతఃపుల్లింగో భృట్పుట్ట ॥ పాచకః

భృట్,భృడ్-భృజౌ-భృజః౧—భృజ౯-భృజౌ-భృజః౨—భృజా-భృ
డాభ్యం-భృడ్భిః౩—భృజే-భృడాభ్యం-భృడ్భ్యః౪—భృజః-భృడాభ్యం
-భృడ్భ్యః౫—భృజః-భృజోః-భృజాం౬—భృజ-భృజోః-భృజు,భృజు౭
ముత్విక్,ముత్విగ్-ముత్విజౌ-ముత్విజః౧—ముత్విజం-ముత్విజౌ-
ముత్విజః౨—ముత్విజా-ముత్విగ్భ్యం-ముత్విగ్భిః౩—ముత్విజే-ము
త్విగ్భ్యం-ముత్విగ్భ్యః౪—ముత్విజః-ముత్విగ్భ్యం-ముత్విగ్భ్యః౫ ॥
ముత్విజః-ముత్విజోః-ముత్విజాం౬—ముత్విజ-ముత్విజోః-ముత్విజు
ఏవండాక్-డౌజౌ౯-డౌర్జః ఇత్యాది(౩)దకారాంతఃపుల్లింగస్తచ్చుట్టః
స్యః-త్యౌ-త్యౌ౧—త్యం-త్యౌ-త్యౌ౯౨—త్యేన-త్యభ్యం-త్యైః౩-
త్యస్తే-త్యభ్యం-త్యైః౪—త్యస్తాత్-త్యభ్యం-త్యైః౫—త్యస్య-
త్యయోః-త్యయాం౬—త్యస్తి౯-త్యయోః-త్యమ౭—

(౧) నూ ॥ పరావ్రజేః పశవదాంతే । పరావ్రవపదే వ్రజేఃకీర్తి
స్వాదీఘశ్చ పదాంతవిపయే పత్వంచ । పరిత్యజ్య నగ్నం వ్రజతీతి ప
రివార్త (౨) ॥ నూ ॥ విశ్వస్య వసురాటోః । విశ్వశబ్దస్య దీఘశ్చ
స్వాదీఘసౌ రాట్పుట్టేచ పరే । విశ్వవసుః । విశ్వరాట్ । రాడి
తి పదాంతాపలక్షణం । తేన విశ్వరాజావిత్యాదౌనదీఘః (౩)నూ ॥
త్యదాదీనామః । ఏమామకారోంతాదేశస్వాదీఘశ్చ ॥ నూ ॥ తదౌ

ఏవం సః-తౌ-తే—యః-యా-యే ఇతిచబోధ్యం ॥

(౧) ఏషః-ఏతౌ-ఏతే—ఏతం, ఏనం-ఏతౌ, ఏనౌ-ఏతాన్, ఏనాన్—
ఏతేన, ఏనేన-ఏతాభ్యాం-ఏతైః— ఏతస్మై-ఏతాభ్యాం-ఏతేభ్యః—ఏత
స్మాత్-ఏతాభ్యాం-ఏతేభ్యః—ఏతస్య-ఏతయోః, ఏనయోః-ఏతేషాం—
ఏతస్మిన్-ఏతయోః, ఏనయోః-ఏతేషు—

దకారాంతఃపుల్లింగో యష్టచ్ఛబ్దః

(౨) త్వం-యవాం-యూయం—త్వాం, త్వా-యవాం, వాం-య
ష్టాన్, వః—త్వయా-యవాభ్యాం-యష్టాభిః—తుభ్యం, తే-యవా
భ్యాం, వాం-యష్టభ్యం, వః—త్వల్-యనాభ్యాం-యష్టల్—తవ,
తే-యవయోః, వాం-యష్టాకం, వః—త్వయి-యవయోః-యష్టాసు—॥

అహం-ఆవాం-వయం—మాం, మా-ఆవాం, నౌ-అస్మాన్, నః—॥
మయా-ఆవాభ్యాం-అస్మాభిః—మహ్యం, మే-ఆవాభ్యాం, నౌ-అస్త
భ్యం, నః—మల్-ఆవాభ్యాం-అస్తల్—మమ, మే-ఆవయోః, నౌ-అ
స్మాకం, నః—మయి-ఆవయోః-అస్మాసు—

స్సావనంత్యయోః । త్యదాదీనామనంత్యయోస్తకారదకారయోస్సస్సాస్స
త్సావరె । ద్విపద్యంతానామేవేష్టిః । తేనేహన । త్వం । సంజ్ఞాయాం
గౌణత్వేచ నాత్వసత్వే । అంతగణకార్యత్వాత్ । త్యద్-త్యదౌ-త్య
దః, అతిత్యల్-అతిత్యదౌ-అతిత్యదః ఇత్యాది ॥ ప్రాధాన్యేతు స్యాతా
మేవ । పరమసః-పరమతౌ-పరమతే ఇత్యాది ॥ త్యదాదేస్సంబోధనం
నాస్తీత్యుత్సగః(౧)ఏతచ్ఛబ్దస్యాన్వాదేశవిషయ ఏనాదేహోపివా(౨)
నూ ॥ యష్టదస్తదోష్టష్టి చతుర్థీ ద్వితీయాష్టయోర్వాం నావౌ ॥ ప
దాత్పరయోరపాదాదౌ స్థితయోరనయోష్టష్ట్యాదివిశిష్టయోర్వాం నౌఇ
త్యాదేశౌ స్తస్తాచానుదాత్తౌ ॥ నూ ॥ బహువచనస్యవస్నసౌ ॥ ఉక్తవిధయోర
నయోష్టష్ట్యాదిబహువచనాంతయోర్వస్నసౌ స్తః ॥ వాంనావౌరపవాదౌ
నూ ॥ లైమయావేకవచనస్య ॥ ఉక్తవిధయోరనయోష్టష్టి చతుర్థ్యే

(౧) సుపాల్, సుపాద్-సుపాదా-సుపాదః ౧—హేసుపాల్-హేసు
పాదా-హేసుపాదః ౨, ౧—సుపాదం-సుపాదా-సుపాదః ౩— సుప
దా-సుపాద్యాం-సుపాద్భిః ౩—సుపదే- సుపాద్యాం-సుపాద్భిః ౪
సుపదః-సుపాద్యాం-సుపాద్భిః ౫—సుపదః-సుపదాః-సుపదాం ౬ ॥
సుపది-సుపదాః-సుపాత్సు ౭—

ధకారాంతపుల్లింగః పరిపృచ్ఛబ్దః ॥ పరిపృచ్ఛతీతిన్విప్

పరిపృచ్ఛ (డ్)-పరిపృచ్ఛా-పరిపృచ్ఛః ౧—పరిపృచ్ఛ-పరిపృచ్ఛా
పరిపృచ్ఛః ౨—పరిపృచ్ఛా-పరిపృచ్ఛ్యాం-పరిపృచ్ఛిః ౩— పరిపృచ్ఛ-
పరిపృచ్ఛ్యాం-పరిపృచ్ఛిః ౪—పరిపృచ్ఛః-పరిపృచ్ఛ్యాం- పరిపృచ్ఛిః
౫—॥పరిపృచ్ఛః-పరిపృచ్ఛః-పరిపృచ్ఛం ౬ — ॥ పరిపృచ్ఛ-పరిపృ
చ్ఛః-పరిపృచ్ఛ, పరిపృచ్ఛి ౭—॥ధకారాంతపుల్లింగోఽగ్నిమచ్ఛబ్దః

అగ్నిమల్ (ద్)

అగ్నిమథా

అగ్నిమధః

అగ్నిమథం

అగ్నిమథా

అగ్నిమధః

అగ్నిమథా

అగ్నిమద్యాం

అగ్నిమద్భిః

అగ్నిమథే

అగ్నిమద్యాం

అగ్నిమద్భిః

అగ్నిమధః

అగ్నిమద్యాం

అగ్నిమద్భిః

అగ్నిమధః

అగ్నిమథాః

అగ్నిమథాం

అగ్నిమథి

అగ్నిమథాః

అగ్నిమత్సు

కవచనాంతయోస్తేమేవితౌస్తః ॥ సూ ॥ త్వామాద్వితీయాయాః । ద్వితి
యైకవచనాంతయోరసయోస్తావమావితౌస్తః । ఉదాహరణః । శ్రీశస్త్రావ
తుమాపీహ దత్తాత్రైమేపిశర్కరః । స్వామిత్రైమేపిసహరిః పాతువామపి
నావిభుః ॥ సుఖంవాంచాదదాత్పిశః పతిర్వామపినాహరిః । సోవ్యా
వ్యానశ్చివంనానాథద్యాన్సేన్యోత్రవస్సనః ॥ (౧)సూ ॥ పాదః పత్ ॥
పాచ్ఛబ్దాంతం యడంగం భంతడవయవస్య పాచ్ఛబ్దస్య పదాదేశస్యా
త్ ॥ సుపదభిత్వాది ।

జలముక్(గ్)	జలముచౌ	జలముచః
జలముచం	జలముచౌ	జలముచః
జలముచా	జలముగ్భ్యం	జలముగ్భ్యః
జలముచే	జలముగ్భ్యం	జలముగ్భ్యః
జలముచః	జలముగ్భ్యం	జలముగ్భ్యః
జలముచః	జలముచోః	జలముచాం
జలముచి	జలముచోః	జలముక్షు

(౧) ప్రిజ్-ప్రించౌ-ప్రించః—ప్రించం-ప్రించౌ-ప్రించః॥
 ప్రిచా-ప్రిగ్భ్యం-ప్రిగ్భ్యః—ప్రిచె-ప్రిగ్భ్యం-ప్రిగ్భ్యః॥
 ప్రిచః-ప్రిగ్భ్యం-ప్రిగ్భ్యః—ప్రిచః-ప్రిచోః-ప్రిచాం—॥
 ప్రిచి-ప్రిచోః-ప్రిక్షు—

(౨) విషవ్యగంచతిగచ్ఛతీతి॥ విషవ్యగ్-విషవ్యగ్చౌ-విషవ్యగ్చం-
 చః—విషవ్యగ్చం-విషవ్యగ్చౌ-విషవ్యగ్చః—విషవ్యగ్చా

(౧) ప్రకషేణాంతతి గచ్ఛతీత్యథే ఋత్విగిత్యాదినూత్రేణాంచ
 స్సుప్యపపదేక్వి॥ నూ॥ అనిదితాం హలఉపధాయాఃక్లితి॥ హలంతా
 నామనిదితామంగానాముపధాయానస్య లోపస్సాస్యత్కితిజితిచ ప్రత్య
 యేవరే । ఇత్యుపధానకారలోపే ॥ నూ॥ ఉగిదచాం సర్వనామస్థానై
 ఽధాతాః॥ అధాతారుగితోనలోపి నోంచలైశ్చ నుమాగమస్సాస్యత్సర్వ
 నామస్థానైవరే । ఇతినుమి । సంయోగాంతస్యలోపః । నుమోపకారస్య
 క్విప్రత్యయస్య కురితికు శ్చే నజకారః । ప్రిజిత్యాది ॥ నూ॥ అచః
 లుప్తనకారస్సాంచ తెభస్సాకారస్య లోపస్సాస్యత్॥నూ॥చౌ॥లుప్తాకా
 రేంచతౌపరే పూర్వస్సాహోదీఘస్సాస్యత్ ॥ ప్రాచఇత్యాది ॥

(౨) నూ॥ విషవ్యగేవయోశ్చ టేరద్యంతతావప్రత్యయే । అనయోస్పృష్ట
 మ్మశ్చ టేరద్యాయదేశస్సాస్యదప్రత్యయాంతేంచతౌపరే । విషవ్యగ్

-విషవద్ర్యగ్భ్యం-విషవద్ర్యగ్భ్యః— విషవద్రీచ-విషవద్ర్యగ్భ్యం-
విషవద్ర్యగ్భ్యః—విషవద్రీచః-విషవద్ర్యగ్భ్యం-విషవద్ర్యగ్భ్యః—
విషవద్రీచః-విషవద్రీచాః-విషవద్రీచాంఽ—విషవద్రీచి-విషవద్రీచాః-
విషవద్ర్యక్షుః— ॥ ఏవం దేవద్ర్యజ్ఞే ॥ సవద్ర్యజ్ఞిత్యాది ॥

(౧) అముముయజ్ఞే	అముముయజ్ఞౌ	అముముయజ్ఞః
అముముయజ్ఞం	అముముయజ్ఞౌ	అముముయజ్ఞః
అముముఈచా	అముముయగ్భ్యం	అముముయగ్భ్యః
అముముఈచే	అముముయగ్భ్యం	అముముయగ్భ్యః
అముముఈచః	అముముయగ్భ్యం	అముముయగ్భ్యః
అముముఈచః	అముముఈచాః	అముముఈచాం
అముముఈచి	అముముఈచాః	అముముయక్షు

చకారాతఃపుల్లింగఃప్రత్యచ్ఛబ్దః

ప్రత్యజ్ఞే-ప్రత్యజ్ఞౌ-ప్రత్యజ్ఞః—ప్రత్యజ్ఞం-ప్రత్యజ్ఞౌ-
ప్రతీగః—ప్రతీచా-ప్రత్యగ్భ్యం-ప్రత్యగ్భ్యః—ప్రతీచే-ప్రత్య
గ్భ్యం-ప్రత్యగ్భ్యః—ప్రతీచః-ప్రత్యగ్భ్యం-ప్రత్యగ్భ్యః—
ప్రతీచః-ప్రతీచాః-ప్రతీచాంఽ—ప్రతీచి-ప్రతీచాః-ప్రత్యక్షుః ॥

(౧) అముముంచతి గచ్ఛతీత్యథే క్షిపి నమి అద్యాదేశే అదద్రి
అఁచ్ ఇతిస్థితే యణ ॥ నూ ॥ అదసోఽసేర్దాదుదోమః॥అదసోఽసాం
తస్య దాత్పరస్య ఉమాతౌస్తోదస్యచమశ్చ । ఉఇతి హ్రస్వదీఘయో
స్సమాహారద్వంద్వః । అంతరతమ్యాద్ద్రస్వవ్యంజనయోర్హ్రస్వదీఘ
స్య దీఘః । అముముయజ్ఞే ఇత్యాది ॥ అముముఈచ ఇత్యాదౌ ముత్వస్యా
సిద్ధత్వాన్నయణ । అంత్యబాధేంత్యసదేశస్యేతి పరిభాషామాశ్రిత్య పర
స్యేవ ముత్వం వదతాం మతే అదముయజ్ఞే । అః సేఃసకారస్యస్థానెయ
స్యసోఽసిరితివ్యాఖ్యానాత్త్యదాద్యత్వవిషయపీవముత్వం నాన్యత్రైతి వ
క్షే అదద్ర్యజ్ఞే । ఉ క్తంవ । అదసోఽద్యోః పృథజ్ముత్వం కేచిదిచ్చంతిలత్వ
వత్ । కేచిదంత్యసదేశస్య నేత్యేకేఽసేహి దృశ్యతాతి ॥

ఏవముదజ్ సమ్యజ్ సద్యజ్ తిర్యగాదీనాం రూపంబౌధ్యం ॥

(౧) ఉదజ్-ఉదజ్ఞా-ఉదజ్ఞః—ఉదజ్ఞం-ఉదజ్ఞా-ఉదీచః ॥

(౨) సమ్యజ్-సమ్యజ్ఞా-సమ్యజ్ఞః—సమ్యజ్ఞం-సమ్యజ్ఞా-సమీచః ॥

(౩) సద్యజ్-సద్యజ్ఞా-సద్యజ్ఞః—సద్యజ్ఞం-సద్యజ్ఞా-సదీచః ॥

(౪) తిర్యజ్-తిర్యజ్ఞా-తిర్యజ్ఞః—తిర్యజ్ఞం-తిర్యజ్ఞా-తిరశ్చః ॥

తిరశ్చా-తిర్యగ్భ్యం-తిర్యగ్భ్యః—తిరశ్చే-తిర్యగ్భ్యం-తిర్యగ్భ్యః ॥

తిరశ్చః-తిర్యగ్భ్యం-తిర్యగ్భ్యః—తిరశ్చః-తిరశ్చా-తిరశ్చా ॥ తిర

శ్చ-తిరశ్చా-తిర్యక్తుః— ప్రకపేణాంచతి పూజయతీత్యర్థే

(౫) ప్రాజ్-ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞః—ప్రాజ్ఞం-ప్రాజ్ఞా-ప్రా

జ్ఞః—ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞః—ప్రాజ్ఞే-ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞా

ప్రాజ్ఞః—ప్రాజ్ఞం-ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞః—ప్రాజ్ఞః—ప్రాజ్ఞః

ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞా—ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞా-ప్రాజ్ఞా—ప్రాజ్ఞా

ప్రాజ్ఞా— ॥ ఏవం పూజాధే ప్రత్యక్షాదయః కుజ్ శబ్దశ్చ ॥

(౧) నూ ॥ ఉద-ఉత్ ॥ ఉచ్చబ్ధాత్పరస్య లుప్తనకారస్యాంచతేభా

స్యాకారస్య ఈత్సాత్ ॥ ఉదీచఇత్యాది (౨) నూ ॥ సమస్సమిః ॥ అప్ర

త్యయాంచతేపరే ॥ సమ్యజ్ ॥ సమీచఇత్యాది (౩) నూ ॥ సహస్యస

ద్ధిః ॥ అప్రత్యయాంచతేపరే ॥ సద్యజ్ ॥ సదీచఇత్యాది (౪) నూ ॥

తిరసస్తిర్యలోపే ॥ అలుప్తాకారేంచతావప్రత్యయాంచతేపరే తిరసస్తిర్యా

దేశస్సాత్ ॥ తిర్యజీత్యాది (౫) నాంచేఃపూజాయాం ॥ పూజాధాస్యా

జ్ఞతేరువధాయానస్యలోపానస్సాత్ ॥ అలుప్తనకారత్వాన్ననుమ్ ॥ సం

యోగాంతస్యలోపః ॥ కుత్వం ॥ ప్రాజీత్యాది ॥ నలోపాభావాదకారలో

పాన ॥ ప్రాజ్ఞః ॥ ప్రాజ్ఞేత్యాది ॥ కుశ్చగతికాటిల్యాల్పభావయోః ॥ అ

న్య ఋత్విగిత్యాదినా నలోపాభావాపినిపాత్యతే ॥ సంయోగాంతస్యలో

పః ॥ క్విప్రత్యయస్య కురితికుత్వం ॥ కుజ్-కుజ్ఞా-కుజ్ఞః ॥ కు

ం-కుజ్ఞా-కుజ్ఞః ॥ కుజ్ఞా-కుజ్ఞా-కుజ్ఞా-కుజ్ఞా-కుజ్ఞా ॥

తకారాంతకపుష్పింగమరుచ్ఛబ్దః

మరుల్-మరుతౌ-మరుతః౧—మరుతిం-మరుతౌ- మరుతః౨— మరు
తౌ-మరుద్యాన్-మరుద్భిః౩—మరుతే-మరుద్యాన్-మరుద్భిః౪ ॥
మరుతః-మరుద్యాన్-మరుద్భిః౫—మరుతిః, మరుతః-మరుతౌ-
మరుతి-మరుతః-మరుత్సృ(౧)—వందదత్ దభత్ జపిత్ జాగ్రత్ | దరి
ద్రత్ | శాసత్ | చకాసత్ | దీభ్యత్ | వెన్యత్ ఇతిచ | దీధీజే దీప్తి దేవసయోః |
ఏవీజే వెత్తి చాతు లేప్ | అనయోశ్చాచసత్వాద్వ్యత్యయేనపర్వస్తే పదం

పకారాంతకపుష్పింగోగుచ్ఛబ్దః | గోపాయతీతికిప్

గుప్-గువ్-గుపౌ-గుపః౧—గువం-గుపౌ-గుపః౨ || గుపౌ-గుబ్యాన్
గుబ్ధిః౩—గుపే-గుబ్యాన్-గుబ్ధిః౪ || గుపః-గుబ్యాన్, గుబ్ధిః౫
గుపః-గుపౌః-గుపౌం౬—గుపి-గుపౌః-గుపురి—

ఏవంశోభనాఅపోయ స్థితాహ్రదేసన్వస్ ఇత్యాది

(౨) తాదృక్-తాదృగ్-తాదృశౌ-తాదృశః౧ | తాదృశః-తాదృశౌ-తాదృ
శః౨—తాదృశా-తాదృగ్భ్యాన్-తాదృగ్భిః౩—తాదృశే-తాదృగ్భ్యాన్
తాదృగ్భిః౪—తాదృశః-తాదృగ్భ్యాన్-తాదృగ్భిః౫—తాదృశః-తా

ధ్యాదాదాదీఘః ॥ తతానుమ్ | ధిమాన్ ॥

(౧) హం || ఉభేతభ్యస్తం ॥ షాష్టద్విత్యవక్రణే యేద్యేవిహిలెఉభే
సముదయే అభ్యస్తసంజైస్తః ॥ హం || నాభ్యస్తాచ్ఛతః ॥ అభ్యస్తాత్పర
స్య శతును-హస్తాస్మాత్ ॥ దదత్ | దభత్ ఇత్యాది ॥ హం || జక్షిత్యాద
యష్టత్ ॥ షడ్ధాతవోన్యేజక్షతిశ్చ సప్తైతే అభ్యస్తసంజ్ఞాస్సుయః ॥
జక్షత్ | ఇత్యాది (౨) ॥ హం || త్యదాదిషు దృశోఽన లోచనేకజ్ఞా ॥ త్య
దాదిషుపపదేష్వజ్ఞానాథాద్దృశేవాత్తోఃకజ్ఞాస్మాత్ చాత్కిప్
హం || ఆసర్వసామ్నః ॥ సర్వసామ్నాకారోంతాదేశస్సాన్దృగ్దృ
శవతుషు ॥ తాదృక్ ॥ తాదృశః ॥ తావాన్ ఇత్యాది | దృత్యైచతిహ
తికాదాకారాదేశే తాదృక్షః | ఏవంయాదృక్ష ఇత్యాది ॥

ద్యుకాః, తాద్యశామః — తాద్యశి-తాద్యశోః-తాద్యశుః ॥ ఏవయాద్య
కావద్యజ్ఞాద్యగాదయః॥

(౧) ఏవః, మృతస్త్వక్, స్వప్నక్ ఇత్యాదుః

(౨) శకారాంతపుల్లి గో-ఎ-క-శబ్దా-క-శై-క-ర-కీ-కీ-
విట్-విడ్-విశో-విశః॥ విద్యాన్యం పట్నం, పట్నం ॥ నశ్యతీతి కితకరి
క్విపి ॥ నశో-శబ్దస్తాద్యగ్-స్వప్నాద్యచ్చ ॥ నక్-నగ్-నక్-నడ్-నశో, న
శః, నగ్భ్యం, నడ్యన్, నక్షు, నట్సు ఇత్యాది ॥

(౩) షకారాంతపుల్లింగోద్యుక్తబ్దః॥ ధృష్టోతితి

దధ్యక్	దధ్యగ్	దధ్యషా	దధ్యషః
దధ్యషా	దధ్యగ్భ్యం	దధ్యగ్భిరిత్యాది	
దధ్యషి	దధ్యషోః	దధ్యక్షు	
రత్నముట్	రత్నముడ్	రత్నముషా	రత్నముషః
రత్నముషా	రత్నముడ్యన్-	రత్నముద్భిః	
రత్నముషి	రత్నముషోః	రత్నముట్సు-రత్నముట్సు	

షకారాంతపుల్లింగోనిత్యంబహువచనస్వత్పుబ్దః

(౪) షట్, షట్, షడ్భిః, షడ్భ్యన్, షడ్భ్యన్, షణ్ణాసు, షట్సు, షట్సు

(౧) నూ ॥ స్పృశో-న-చ-కెక్విక్ ॥ అనుదకే-ప-పు-వ-వ-చ-స్పృశేః
క్వి-స్యాత్ ॥ క్వి-స్స-క-తా-వ-త్కు-త్వమ్ ॥ క్వి-వ-త్స-యో-య-స్తా-దితి
బ-హు-వి-హ్య-శ్ర-య-ణ-తి-వ-ప్య-కు-త్వమ్ ॥ స్పృశ్ ॥ (౨) వ-శ్చ-త్యా-
దినా-వి-శ-శ-బ్దే-ష-త్వమ్ ॥ నూ ॥ న-శ-వా ॥ న-శ-క-వ-ర్గ-తా-ద-శ-వా
స్యా-శ్చ-దా-ంతే ॥ నక్ ॥ న-కి-త్యా-ది ॥ (౩) ఋ-ర్వి-ద్-వ-గి-త్యా-ని-నా-ని
పా-త-నా-త్కు-త్వమ్ (౪) ధ్వా-తా-వ-డి-తి-ప-ట్స-ం-జ్ఞా-ం ష-ద్భ్య-ని-గి-తి-జ-శ్చ
సో-లు-క్ ॥ ఆ-మి-ష-ట్ప-కు-భ్య-శ్చ-తి-ను-టి-త-నా-మ్-న-తి-త్యా-ది-వా-ద్భా-
త్వం ॥ త-ద-త-వి-ధి-నా-ప్రా-ధా-న్యే-పి ॥ ప-ర-మ-ష-ట్-ప-ర-మ-ష-ణ్ణా-మి-త్యా-ది
గౌ-ణ-త్వే-తు-ప్రి-య-ష-ష-ం-ప్రి-య-ష-షా-మి-త్యా-ది ॥

సకారాంతపుల్లింగఃపిపరీశ్శబ్దః పరితమిచ్చణ్

- (౧) పిపరీః పిపరిషా పిపరిషః
 పిపరిషా పిపరీర్భ్యాం పిపరీర్భిః
 పిపరిషి పిపరిషాః పిపరీష్షు, పిపరీఃషు

సకారాంతపుల్లింగదోశ్శబ్దః—భుజః

(౨) దోః-దోషా-దోషః॥ దోషం-దోషా-దోష్టః-దోషః॥ దోష్టా-
 దోషా-దోషభ్యాం-దోర్భ్యాం, దోషభిః-దోర్భిః॥ దోష్టే-దోషే-దో-
 షభ్యాం-దోర్భ్యాం-దోషభ్యః-దోర్భ్యః॥ దోష్టః-దోషః-దోషభ్యాం
 దోర్భ్యాం-దోషభ్యః-దోర్భ్యః ॥ దోష్టం-దోషః-దోష్టాః-దోషాః-
 దోష్టాం-దోషాం॥ దోష్టి-దోషణి-దోష్టి-దోష్టాః-దోషాః-దోషసు-
 దోస్సు॥ సకారాంతపుల్లింగవివిక్తశబ్దః

- (౩) వివిక్తా|వివిక్త వివిక్తా వివిక్తః
 వివిక్తా వివిక్త్యాం వివిక్తు|వివిక్తు

(౪) ఏనంకాస్తతత్ గోరడిత్యాదయః

(౧) పరితమిచ్చతీతినన్నంతాత్కివపి, షత్వస్యా, ధ్వాద్యుత్తే ॥
 నూ॥ రోవరుపధాయాటీఘః=ఇకః॥ రెఫవాంతస్య ధాతో రుపధాయాఇ
 కోదీఘః=స్వత్పదాంతే । ఇతిదీఘే=విసగే=చపిపరీః॥ పిపరీర్భ్యాం
 మిత్యాది ॥ వాశరీతివిసగే॥ నమ్యిరజః=నీయశక్వ్యవాయే=తిషత్వే
 చపిపరీఃషు॥ విసగా=ధావేషత్వసూర్యసకారస్యద్వైత్వేచ పిపరీష్షుఇతి॥
 (౨) దమెడోన్ ॥ డిత్వసామధ్యాదభిసాపి టెలో=పః ॥ రు-
 త్వవిసగే ॥ దోః॥ వద్దన్నిత్యాదినాశసాదా దోశ్శబ్దస్య వక్షేదోష
 న్నాదేశే దోష్టఇత్యాది ॥ (౩) విశప్రవేశనే ॥ సన్నంతాత్కివ ॥
 షత్వస్యాసిద్ధత్వాత్సంయోగాంతేలోపః । వ్రశ్చేతిషః జత్తవచత్వవి-
 విదిత్యాది ॥ (౪) తక్షనాత్వక్షనాతనూకరణే ॥ రక్షపాలనే । ఆభ్యాం
 పిసోరితికలోపః జత్తవచత్వకాస్తతత్ గోరడిత్యాది, తక్షిరణి

మాః-మాసా-మాసః ॥ హేమాః-మాసం-మాసా-మాసః-మాసా-మా
భ్యాం-మాభిః- మాసి-మాసాః-మాస్సు - ఆర్మోయోమాస్సధానూతిః
రాజాసారోహణీప్రియః ఇతిరోశాన్చ ద్రవాన్యయంమాశ్శబ్ద (౧)చీ
రఃవసేవాచ్ఛాదయితి చీవః । శేన వేన్శబ్దవత్ ॥ ఏవ సువంపిండ
గ్రంథిత్యా (౨)ఉభాగ్రాత్-ఉభాస'సా-ఉభాచ్ర'నః-ఉభాస్ర'దాభ్యం
ఉభాస్ర'స్స-ఏవ-వణ-న్వల్ ఇత్యాదయః ॥

— ౧౨ హాలంతాః ఘర్ణి గాః —

అథహం శస్త్రీలింగశబ్దాః

హకారాంతస్త్రీలింగ ఉపా 'చ్ఛబ్ద'—సాదుకా

(౩)	ఉపానల్-ఉపానద్	ఉపానహా	ఉపానహః
	ఉపానహం	ఉపానహా	ఉపానహః
	ఉపానహ	ఉపానదాభ్యం	ఉపానద్భ్యః
	ఉపానహి	ఉపానహాః	ఉపానత్సు
(౪)	ఉష్టిక్-ఉష్ట్యక్	ఉష్టిహా	ఉష్టిహః
	ఉష్టిహం	ఉష్టిగాభ్యం	ఉష్టిగ్భ్యః
	ఉష్టిహి	ఉష్టిహాః	ఉష్టిహు

నగారాంతస్త్రీలింగోదీప్తశబ్దాః—స్వగణః

తాత్త్విపి రాత్సస్యేతి సలోపేదీ ఘోష చిరీరిత్యాది ॥ రోస్సుపి
తినియమాన్నవిసగణః ॥ చిరీఘోష ॥ (౧) వశతచ్చాదనే ॥ గ్రసుఅత
నే ఆభ్యాంక్విపి అత్వసంతస్యచాధాతోరిత్యత్ర ఆధాతోరిత్యక్షేన
దీఘఃపీరవఃసువః పి డగః ॥ (౨) చ్రుసుధ్వంసుఅధః పత వేఆభ్యాం
క్విపి అనిదితామితి సలోపేవసున్యఃస్విత్యాదినాదత్వమ్ ॥

(౩) ఉపహారాన్నహమధనే ఇత్యస్తాత్త్విపి నహివృత్తిత్యాదినాదీర్ఘః
నూ ॥ ఉపహారాః ॥ ఉపహారాః ఉపహారాః ఉపహారాః ఉపహారాః
త్యాది ॥ (౪) ఉత్పూర్వాత్ స్థిహప్రీతావిల్యస్తాల్

ద్యౌః-దివా-దివః ॥ శేషంసుదివశబ్దవత్

రెఘా-తస్త్రీలి-గోదావర్ శబ్దః— దావరమ్

దావః-దావశా-దావః-హేదావః-దావర్యాప్యం-దావర్భిః, దావమన్

(౧) గీః-గికా-గిరః— గీర్యాప్యం-గీర్భిః-గీమన్— ఏవం ధూఃపూఽపి ॥

రెఘాంతస్త్రీలింగనిత్యబహువచనశ్చతుశ్శబ్దః

(౨) చతస్రః-చతస్రః-చతస్రభిః-చతస్రభ్యః-చతస్రభ్యః-చతస్రణాం-

చతస్రమ మకారాంతస్త్రీలింగః కింశబ్దః

కా-కే, కాః—కాంకే-కాః-శేషంసర్వావత్ ॥

(౩) ఇయం ఇమే-ఇమాః ॥ ఇమాం-ఇమే-ఇమాః ౨— ఏనాం, ఏనే-

ఏనాః ౨—అనయా-ఏనయా-అభ్యం-అభిః॥ అస్యే-అభ్యాం-అభ్యః॥

అస్యాః-అభ్యాం-అభ్యః ॥ అస్యాః-అనయోః, ఏనయోః, అసాం ॥ అ

స్యాం, అనయోః, ఏనయోః, అసు

ఇదంశబ్దస్యాకచి । ఇయకం । ఇమకే ॥ ఇమకాః । ఇమకాం ॥ ఇమ

కే ॥ ఇమకాః । ఏనాం॥ఏనే । ఏనాః । ఇమకయా । ఏనయా । ఇమకా

నాక్విన్ । నిపాతనా త్రలాపపత్వే । క్విన్నంతత్వాత్కల్పేన హస్య

ఘః । జిత్తవచత్వే॥ ఉష్టిగిత్యాది ॥ (౧) గ్మానిగరణేఇత్యస్తాత్క్రివ

పిఋతఇద్ధాతారిశీత్వైర్వోరుపధాయ ఇతి దీఘేచగీః గీభ్యమి

త్యాది ॥ ఏవం ధుర్వీహింసాయామ్ ॥ ధూర్వతిహినస్తీతిధూః । వ్యూ

హాలనపూరణయోః, పిపఠిపాలయశీతిపూః పూర్య లజనైరితివాపూః

క్విపి ఉవోష్ట్యపూర్వస్యేత్యుక్తైర్వోరురితి దీఘేచ పూరిత్యాది ॥

(౨) నూ॥ త్రిచతురోస్త్రీయాంతిస్మచతస్రచ తస్రఇత్యాది ॥ ఆమి

నతిస్మచతస్త్రితినిషేధాన్నదీఘః । చతస్మశౌమ్ ॥

(౩) నూ ॥ యస్సా । ఇదమోదస్య యస్సా వ్యతస్సవరే । ఇదమోమి

ఇయం । త్యదాద్యత్వేటాపిదశ్చేతిమత్వే॥ఇమే॥ ఇమాఇత్యాది ॥

దేశవిషయే ॥ ద్వితీయాతా స్మై స్వనః త్వేన దేశే ఏకామిత్యా

భ్యాం, ఇమకాభిః, ఇమకస్త్వై-ఇమకాభ్యాం-ఇమకాభ్యఃః— ఇమ
కస్యాః-ఇమకాభ్యాం-ఇమకాభ్యఃః— ఇమకస్యాః-ఇమకయోః-ఏన
యోః-ఇమకాసాం— ఇమకస్యాః-ఇమకయోః-ఏనయోః, ఇమకా
సుః ననారాంతస్త్వై-ఇ-గస్త్వై-ఇ-శబ్దః—మిథా

సురి న గారాంతఃస్త్రిలింగస్త్రివక్తశబ్దః—మిరా
 సీమా-సీమానా-సీమానః, హేసివక్త-సీమానమ్, సీమానా, సీమ్నః, శ
 ర్వంపుల్లింగవేమక్తశబ్దవత్ । ఏవం రామాపామా ॥

భకారాత స్త్రీవిగతికవృత్తిః — చిత్

కకున, కకుధా, కకుభః॥ — కకుభం, కకుధా, కకుగః॥ — కకుధా, కకు
బాభ్రీం, కకుష్ఠిః, కకు॥ — కకుభే, కకుబాభ్రీం, కకుబ్ధ్రీం॥ — కకుభః, కకు
బాభ్రీం, కకుబ్ధ్రీం॥ — కకుభః, కకుభాః, కకుధామ్॥ — కకుభి, కకు
భాః, కకుభ్రుః॥ ధకాచాంతిః, క్షీ, లింగోపిదుచ్చబ్ధః

ధర్మశాస్త్రము (శ్రీ) విమలగోపీదుర్భుజము

వీరుత్, విరుచౌ, వీరుధః१—వీరుసం, వీరునౌ, వీరుధః२—విరుధా, వీరు
దాభ్యైః, వీరుద్భిః३—వీరుధే, వీరుదాభ్యైః, వీరుద్భ్యైః४—వీరుధః, వీరు
దాభ్యైః, వీరుద్భ్యైః५—వీరుసః, వీరుధోః, వీరుధామ్६—వీరుధి, వీరు
ధోః, వీరుత్సురి—వీరమండలం క్షుధౌక్రూతక్షుధౌ ఇత్యాది ॥

జకారాంతస్త్రిలింగస్స క్షబ్ధః॥మాలికా

(౧) స్రక్, స్రజౌ, స్రజః — స్రజం, స్రజౌ, స్రజః — స్రజా, స్ర
గ్భ్యమ్, స్ర్భిః — స్రజే, స్రగ్భ్యమ్, స్రగ్భ్యః — స్రజః, స్ర
గ్భ్యం, స్రగ్భ్యః — స్రజః-స్రజౌః, స్రజాం — స్రజి, స్రజౌః,
స్రక్షు ॥ ఏవంరుక్ । రుకౌ! శుజః! ఆశ్వయన్ ఇత్యాదయః ॥

(౨) దకారాంతస్త్రీలింగస్తవ్యచ్ఛబ్దైః—సాః, త్సాః, త్వాః, త్వాం, త్వే, యోః, కేషంస్త్రీలింగసర్వావత్ । ఏవంతచ్ఛబ్దౌపి, యా, యే, యాః, షంసర్వం తచ్ఛబ్దవత్ ॥

బుద్ధిగిత్వాదినా సృజేః క్షిప్రామగమశ్చనిపాతితః । స్రగ్

త్యుచాచ్య త్వేటా వితదో స్సస్సా వితి స త్వే చ స్యా॥ ఏవం యత దేవత

౧౩౦

హలంతస్త్రీలింగశబ్దాః

ఏషా, ఏతే, ఏతాః, ఏతాం, ఏతే, ఏతాః, ఏనాం, ఏనై, ఏనాః, ఏతయా,
ఏనయాః, ఏతయోః, ఏనయోః ౬-౨, శైషం సర్వావత్ ॥

ముత్సంపద్విపద్భిషదాదయః తమోనుచ్ఛబ్దవత్

చకారాంతస్త్రీలింగోవాచ్ఛబ్దః—పయోముచ్ఛబ్దవత్ ॥ ఏవంత్యగు

గాదయః ॥ (౧) పకారాంతస్త్రీలింగో నిత్యంబహువచనోచ్ఛబ్దః ॥

ఆపః ౧—అపః ౨—అద్భిః ౩—అద్భ్యః ౪—అద్భ్యః ౫— అపా ౬

అప్పు ౭ ॥ (౨) శకారాంతస్త్రీలింగోదిచ్ఛబ్దః ॥ దిక్ | దిశౌ | దిశః

సర్వం సదృచ్ఛబ్దవత్ ॥ ఏవంవిదిక్ దృక్ ఇత్యాదయః ॥

(౩) షకారాంతస్త్రీలింగౌ త్విటాప్రవృషా ద్విట్ఛబ్దవత్ ॥

(౪) సజాః, సజషా, సజషః ౧—సజషా, సజాభ్యాం, సజాభిః ౩ |

సజాష్టు, సజాః ౬— (౫) ఛకారాంతస్త్రీలింగ ఆశీశ్శబ్దః

ఆశీః, ఆశీషా, ఆశీషః ౧— ఆశీషా, ఆశీభ్యాం, ఆశీభిః ౩— ఆశీ

ష్టు ॥ అర్చిశ్శబ్దౌ ష్యమం ॥ అర్చిః, అర్చిషా, అర్చిభ్యాం, అర్చిభిః,

అర్చిభ్యః అర్చిష్టు | అస్తిశబ్దే సర్వత్ర హ్రస్వ ఏవ వి శైషః ॥

సకారాంతస్త్రీలింగోదశ్శబ్దః—అసౌ, అమూ, అమూః ౧—అమూః |

అమూ, అమూః ౨—అమూయా, అమూభ్యాం, అమూభిః ౩—అమూ యై

(౧) అప్తన్నిత్యాదినాదీఘైః ॥ ఆపః ॥ నూ ॥ అపౌభి ॥ అపస్తకారసాస్య

దృఢౌ ప్రత్యయేపరే ॥ అద్భిరిత్యాది ॥ (౨) ఋత్విగిత్యాదినా క్వి

నికుశ్వమ్ ॥ దిగిత్యాది ॥ త్యదాదిమ దృశేః క్విన్విధానాదన్యత్రా

పి కుత్వమ్ ॥ దృగిత్యాది ॥ (౩) త్విషదీప్తావిత్యస్తాత్క్విపిత్విట్ ॥ ప్ర

కషేణవషేతీతి క్విపి ॥ సహవృత్తివృషీత్యాదినా దీఘైః ప్రాప్తౌ

ట్ ॥ (౪) సహజషతేప్రిణాతిసేవతేనా ॥ క్విపి ॥ ససజయారితి

త్వే శజారిత్యాది ॥ (౫) శాసుఅనుశిష్టావిత్యస్తాత్క్విపిఆశాసః కా

పువధాయా ఇత్వంవాచ్యమితీత్వే షత్వస్యాసిద్ధత్వాదుర్వైరోవ్రితి

ఘైవిసగ్గేచాశీరిత్యాది ॥ ➡ ఇతిహలంతాస్త్రీలింగాః ➡

ఆకూఢ్యాం-అమూఢ్యః—అమూష్యాః, అమూష్యాః, అమూయోః, అ
మూషాంఽ|అమూష్యాం, అమూయోః, అమూషు ॥ అస్యాకచిదకశ్శబ్ద
స్సాంతస్త్రీలింగః॥ అసకౌ, అసుకా, అమకె, అమకాః, అమకామిత్యా
ది సర్వావత్ ॥ ~~ఇతిహాలంతాస్త్రీలింగాః~~

~~అథహాలంతనపుంసకలింగశబ్దాః~~

(౧) హకారాంతనపు సకలింగఃస్వననుచ్ఛబ్దః

స్వనడుత్ | ద్ | స్వనడుహీ | స్వనడ్వాంహి ॥ పునస్తద్వత్ | శేషంపుంవత్

సూపానత్ సూపానహ సూపానంహి

గోఢుక్ గోదుహి గోదుంహి

మధులిత్ మధులిహి మధులింహి

ప్రియతురాషాత్ ప్రియతురాసాహి ప్రియతురాసాంహి

ప్రియవిశ్వవాత్ ప్రియవిశ్వహి ప్రియవిశ్వవాంహి

ద్వితీయాప్యవం । శేషంపుంవత్ ॥ అనయాదిశాఅన్యేపి శబ్దాఉన్నె

యాః ॥ (౨) వకారాంతనపుంసకలింగ స్సదుశ్శబ్దః

సుద్యు | సుదివి | సుదివి ॥ పునస్తద్వత్ ॥ శేష-మధువత్ ॥

రెఫాంతనపుంసకలింగో నిత్యబహువచనశ్శతుశ్శబ్దః॥

చత్వారిం—చత్వారిం—శేషంపుంవత్ ॥ నాం|వారి|వారి|పున

స్తద్వత్ ॥ శేషంద్వార్వత్ ॥—॥మకారాంతనపుంసకలింగఃకింశబ్దః

కిం|కె|కానిం—కిం|కె|కానిం—శేషం పుంవత్ ॥

(౩) ఇదం|ఇమే|ఇమానిం—ఇదం|ఇమే|ఇమాని|ఏనత్ | ఏనె|ఏనాని ॥

(౧) శోభనాఅనడ్వాహోయ స్థిక్తుతే ॥ అస్తాత్సౌలుకివసుస్య ॥ ఏ

త్యాదినాదత్వే స్వనడునిత్యాది ॥ జసశ్శిః ॥ చతురనడుహోరిత్యామ్ ॥

ప్వనడ్వాంహి ॥ (౨) శోభనాద్యౌర్వస్తిగ్నహని ॥ సుద్యు ॥ సౌలు=

పదఉదిత్యత్వమ్ ॥ సుదివీ|ఇత్యాదౌ పదత్వ ప్రతిషేధానొత్పమ్ ॥

(౩) అన్వాదేశేనపుంసకే ఏనద్వక్తవ్య ఇత్యేవదాదేశః । ఏనత్ ॥ అ

శేషంపుంవత్ ॥ అస్యాకచిక్చతే ॥ ఇదకం ఇమకే ॥ ఇమకానిం — ఇదే
కం ఇమకే ॥ ఇమకానిం ॥ ఏనత్ ॥ ఏనె ॥ ఏనాని ॥ — శేషంపుంవత్ ॥

(౧) నకారాంసకలింగో బ్రహ్మశబ్దః — బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మాణో బ్రహ్మ
హ్మణో నా బ్రహ్మ ॥ హే బ్రహ్మ ॥ సం ॥ — బ్రహ్మ బ్రహ్మాణో ॥ బ్రహ్మాణో ॥
శేషం పుల్లింగబ్రహ్మశబ్దత్ ॥ ఏనంచ ర్తృ శ ర్తృ క ర్తృ వ ర్తృ ॥

(౨) అహః ॥ అహ్ని ॥ అహాని ॥ అహానిం — పునస్తద్వత్ ॥ అహ్ని ॥ అహా
భ్యాం ॥ అహాభ్యః ॥ — అహ్ని ॥ అహాభ్యాం ॥ అహాభ్యః ॥ — అహ్ని ॥ అ
హాభ్యామ్ ॥ అహాభ్యః ॥ — అహ్ని ॥ అహాహ్ని ॥ అహాహ్నిమ్ ॥ — అహ్ని ॥
అహాని ॥ అహాహ్ని ॥ అహాహ్నిమ్ ॥ — నామ ॥ రామ్ని ॥ నామనీ ॥ నామాని ॥ హే
నామ ॥ హే నామ ॥ దండి ॥ దండినీ ॥ దండిని ॥ పునస్తద్వత్ ॥ శేషంపుంవత్ ॥
ఏనంగుణివాగ్నిస్త్రిమనస్త్రియశస్త్రిఇత్యాదయ ఇన్నంతాః

కజ్విశిష్టస్యాపీదమేవకూపమ్ ॥ (౧) సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం సలూ
పోవావాచ్యతే పాక్షికాసలూపః ॥

(౨) రోఽసుపీతి రెఫాదేశే అహభావతి ॥ నూ ॥ అహా ॥ అహాన్ని
త్యస్య రుస్యత్పదాంతే ॥ అహాభ్యామిత్యాది ॥ తదంతస్యాపిరత్వ
మత్వే ॥ దీర్ఘాణ్యసానియస్తిక్ సదీర్ఘాణ్యనిదాఘః ॥ హల్జ్యాది
లూపే ప్రత్యయలక్షణేనాసుపీతి నిషేధాద్రత్వాభావేదుః ॥ తస్యాసి
ద్ధత్వాన్నంతలక్షణఉపధాదీఘః ॥ సంబుద్ధౌతు హేదీర్ఘాణ్యని
దాఘః ॥ ప్రాతిపదికాంతేణత్వపత్నై దీర్ఘాణ్యానాం ॥ దీర్ఘాణ్యాణ్య
ణత్వాభావే దీర్ఘాణ్యానాం ॥ దీర్ఘాణ్యానాం ॥ క్షుద్ధాదిత్వాన్నంతత్వం
దీర్ఘాణ్యానాం దీర్ఘాణ్యాభ్యామిత్యాది ॥ బహువ్రత్రహణ్యోయస్తిక్
తత్ బహువ్రత్రహ ॥ బహువ్రత్రహీ ॥ బహువ్రత్రహణే ॥ ఏనంబ
హువ్రత్రహీ ॥ బహువ్రత్రహీ ॥ ఇకాహాన్నిత్యాదినాదీర్ఘః ॥ ఏన
దండినీత్యాదావపి ॥ — ॥ కౌభనకవంధాయస్త్రిన్నగరే తత్సవధి
సుపధి ॥ సుపంధాని ॥ మిమసుమధి ॥ సుమధి ॥ సుమంధానీతి ॥

(౧) జకారాంతసపుంసకలింగోన్మచ్చబ్జః—రుధిరమ్ ॥

అస్మక్ | అస్మగ్ | అస్మజీ | అస్మంజిం—అస్మక్ | అస్మజీ | అసాని | అస్మం
జి—అసాన్ || అస్మజా || అసభ్యామ్ | అస్మగ్భ్యం || అసభిః | అస్మగ్భ్యః ||
అస్మై | అస్మజై | అసభ్యైః | అస్మగ్భ్యైః | అసభ్యః | అస్మగ్భ్యః—అ
స్మై | అస్మజై | అసభ్యైః | అస్మగ్భ్యైః | అసభ్యః | అస్మగ్భ్యః—అస్మైః
అస్మజైః | అసోష్ఠైః | అస్మజోష్ఠైః | అసోష్ఠాః | అస్మజామ్—అస్మై | అసని | అస్మజి | అ
సోష్ఠః | అస్మజోష్ఠః || అససు || అస్మసు—(౨) ఊర్క్ || ఊర్జీ || ఊర్జ్వి || బు
హూర్క్ | బహూర్జీ | బహూర్జ్వి | బహూర్జ్వివాకులాని ||

దకారాంతసపుంసకలింగస్త్యతద్యచ్చబ్జాః,

త్యత్, ల్యై, త్యాని || తత్, లై, తాని || యత్, యై, యాని, శేషంపుం
షత్ || ఏశత్ | ఏశై | ఏతాని | ద్వితీయా యామ్ || ఏనత్ | ఏనత్ | ఏనై | ఏనై | ఏనా
ని | ఏతాని | శేషంపుంషత్ ||—|| పునఃపునరతః కయేన వాభినన్తీత్యథేష
యజంతాత్క్రిష్టి || జేభిత్, జేభిదీ, జేభిదివనుః చెచ్చిత్ ||

చకారాంతసపుంసకలింగాః ప్రాక్రత్యగాది శబ్దాః,

ప్రకషేణాంచతి గచ్ఛతీత్యథేషార్క్ | ప్రివీ, ప్రిజ్వి | పునస్త
ద్యత్ || శేషంపుంషత్ || ఏనఃప్రత్యక్ | ప్రతీచీ | ప్రత్యజ్వి | తిర్యక్ |
తిరశ్వి | తిర్యజ్వి | ఉదక్ | ఉదీచీ | ఉదజ్వి | సమ్యక్ | సమీచీ | సమ్య
జ్వి | సద్యక్ | సదీచీ | సద్యజ్వి ఇత్యాది ||

ప్రకషేణాంచతిపూజయతీత్యథేషాంచేః పూజాయామితిసలూః
పాధాప | ప్రిజ్, ప్రిజ్వి | ప్రిజ్వి | పునస్తద్యత్ || శేషంపుంషత్ ||
ఏనఃప్రత్యక్ | ఉదక్ | తిర్యక్ | సమ్యక్ | సద్యక్ | ఇత్యాదయః |
గామచతిగచ్ఛతిపూజయతీత్యధేషయోః షితరూపాణి || గవాక్ | గ
వాక్ | గోఅక్ | గోఅగ్ | గోక్ | గాగ్ ||—గవాజ్ || గోఅజ్ | గోజ్ ||—||

పద్మస్త్యాదినా అస్మచ్చబ్జస్యసన్నాదేకోవా || (౨) బహూరిను

తిషేధః అంత్యాశ్చూర్వావనమితి రూపద్యయమ్ |

కృతాయకభ్యామ్|యకృదభ్యమ్|యకభిః|యకృద్భిః|యక్నే|యకృతై
యకభ్యం|యకృదభ్యమ్|యకభ్యః|యకృద్భ్యః||—||యక్నః|
యకృతః|యకభ్యం|యకృదభ్యం|యకభ్యః|యకృద్భ్యః||యక్నః
యకృతః|యక్నేః|యక్నృతః|యక్నామ్|యకృతామ్||—||యక్నైః|య
కని|యకృతి|యక్నేః||యకృతః|యకసు|యకృత్సు||—||ఏవంశకృచ్ఛ
ద్దేపి శకాని శక్నాఇత్యాదిరూపద్వయమ్ || (౧) శోభనాఆపోయ
స్త్రికా తల్ స్వప పకారాంతః| స్వపా|స్వపీ|స్వాంపి|స్వంపి||స్వపా|స్వ
దభ్యం|స్వస్త్రిత్యాది|| షకారాంతనవుంసకలింగష్టబ్జఃపుంవత్||

రత్నానిముష్టాతీతి రత్నముచ్ఛ| రత్నముషీ| రత్నమూంషి|పునస్త
ద్వత్ || శేషంపు వత్ || సకారాంతనవుంసకలింగఃపయశ్శబ్దః

పయః,పయసీ,పయాంసి, పునస్తద్వత్ || పయసా,పయోభ్యాం,
పయోభిః, శేషంవెధశ్శబ్దవత్ || అదః,అమూ,అమూని | పునస్త
ద్వత్ శేషంపుంవత్ || అస్యాకచి| అదకః|అముకే| అముకాని| పునస్త
ద్వత్ శేషంపుంవత్ || హవిః|హవిషీ|హవీంషి | పునస్తద్వత్ || హవి
షా|హవిభ్యాం|హవిభిరిత్యాది|| (౨) పరితుమిచ్ఛతీకులం| పిపఠః
పిపఠీ|పిపఠి||పునస్తద్వత్ || పిపఠిషా|పిపఠిభ్యాం || పిపఠిభిరి
త్యాదిపుంవత్ | ధనుః|ధనుషీ|ధనూంషి| పునస్తద్వత్ || ధనుషా| ధ
నుభ్యాం||ధనుభిరిత్యాది ||—|| శోభనాఃపుమాంసాయ స్తన్నగరే
సుపుమ్ || సుపుంసీ| సుపుమాంసి || పునస్తద్వత్ || శేషంపుంవత్ ||
విద్వత్|విదుషీ|విద్వాంసి|పునస్తద్వత్ || శేషంపుంవత్ ||

సేదినత్ || సేదుషీ||సేదివాంసి || పునస్తద్వత్ శేషంపుంవత్ ||

౨) జసిల ప్రన్నిత్యాదినా మతభేదేనదీఘతదభావా|| భ్యామాహా
పోభీతితాదేశః (౨) పరితుమిచ్ఛతీతి సన్నంతాత్క్రిష్టిరోర్వరుప
యాఇత్యాదినాదీఘపిపఠిక || పిపఠిభ్యామిత్యాది || అనయా
శాన్త్యైపి శబ్దాడన్నేయాః ||

శకారాంతఃపుల్లింగొతియుష్ చ్చబ్దః

త్వామతిక్రాంతఃఇత్యాదివిగ్రహే

అతిత్వం	అతిత్వాం	అతియూయం
అతిత్వాం	అతిత్వాం	అతిత్వాన్
అతిత్వయా	అతిత్వాభ్యాం	అతిత్వాభిః
అతితుభ్యం	అతిత్వాభ్యాం	అతిత్వభ్యం
అతిత్వత్	అతిత్వాభ్యాం	అతిత్వత్
అతితవ	అతిత్వయోః	అతిత్వాకం
అతిత్వయి	అతిత్వయోః	అతిత్వాసు

యవామతిక్రాంతఃఇత్యాదివిగ్రహే

అతిత్వం	అతియవాం	అతియూయం
అతియవాం	అతియవాం	అతియవాన్
అతియవయా	అతియవాభ్యాం	అతియవాభిః
అతితుభ్యం	అతియవాభ్యాం	అతియవభ్యం
అతియవత్	అతియవాభ్యాం	అతియవత్
అతితవ	అతియవయోః	అతియవాకమ్
అతియవయి	అతియవయోః	అతియవాసు

యష్టానతిక్రాంతఃఇత్యాదివిగ్రహే

అతిత్వం	అతియష్టామ్	అతియూయమ్
అతియష్టామ్	అతియష్టామ్	అతియష్టాన్
అతియష్టయా	అతియష్టాభ్యాం	అతియష్టాభిః
అతితుభ్యం	అతియష్టాభ్యాం	అతియష్టభ్యమ్
అతియష్టత్	అతియష్టాభ్యాం	అతియష్టత్
అతితవ	అతియష్టయోః	అతియష్టాకమ్
యష్టయి	అతియష్టయోః	అతియష్టాసు

మామతిక్రాంత ఇత్యాదివిగ్రహే

అత్యహం

అతిమాం

అతివయమ్

అతిమామ్

అతిమాం

అతిమాన్

అతిమయా

అతిమాభ్యాం

అతిమాభిః

అతిమహ్యమ్

అతిమాభ్యామ్

అతిమభ్యమ్

అతిమత్

అతిమాభ్యామ్

అతిమత్

అతిమమ

అతిమయోః

అతిమాకమ్

అతిమయి

అతిమయోః

అతిమాసు

ఆవామతిక్రాంత ఇత్యాదివిగ్రహే

అత్యహం

అత్యావాం

అతివయమ్

అత్యావాం

అత్యావాం

అత్యావాన్

అత్యావయా

అత్యావాభ్యాం

అత్యావాభిః

అతిమహ్యమ్

అత్యావాభ్యామ్

అత్యావభ్యమ్

అత్యావత్

అత్యావాభ్యామ్

అత్యావత్

అతిమమ

అత్యావయోః

అత్యావాకమ్

అత్యావయి

అత్యావయోః

అత్యావాసు

అస్తానతిక్రాంత ఇత్యాదివిగ్రహే

అత్యహమ్

అత్యస్తామ్

అతివయమ్

అత్యస్తాం

అత్యస్తాం

అత్యస్తాన్

అత్యస్తయా

అత్యస్తాభ్యామ్

అత్యస్తాభిః

అతిమహ్యం

అత్యస్తాభ్యామ్

అత్యస్తభ్యమ్

అత్యస్తత్

అత్యస్తాభ్యామ్

అత్యస్తత్

అతిమమ

అత్యస్తయోః

అత్యస్తాకమ్

అత్యస్తయి

అత్యస్తయోః

అత్యస్తాసు

శ్లో॥ సమస్యమానైర్ద్యేకత్వవాచినీయప్తదస్తదీ । సమాసార్థో
 స్యసంఖ్యశ్చైతస్ప్రాయవాపాత్వమావపి ॥౧॥ సుజన్ జేజస్సుపరతఆదే
 శాస్సుస్సద్వైవలై తావహాయూయవయాతుభ్యమహ్యాతవ మమావ
 పి ॥౨॥ ఏతేపరత్వాద్వాధనై యవాపావిషయేస్వకే । త్వమావపిప్ర
 దాధనైపూర్వవిప్రతిషేధతః ॥౩॥ ద్వేకసంఖ్యసమాసార్థోబహ్వర్థే
 యప్తదస్తదీ । తయోరద్వేకతార్థత్వాన్నయవాపాత్వమానచ ॥౪॥

తద్వితప్రత్యయాంతేషు విశేషోధప్రదశ్యతే । మాధ్యాదేశస్యరాజ్ఞ
 శ్చ వాచకాఃకొసలాదయః ॥ ౧ ॥ అంగవఽగాదయోద్వ్యచ్ఛాస్తే
 భ్యోపత్యేచరాజనితద్వితప్రత్యయేభేదస్సాన్యద్వేకత్వబహుత్వయోః
 ౨॥ పాంచాక్షృత్వాకాంగవాంగాః పాండ్యసాల్యేయపౌరవాః॥గాం
 ధారమాగధాంబష్ట్యాఃకాసల్యోదుఽబరీతథా ॥ ౩ ॥ ఆజాద్యానంత్య
 సౌపీర్యాస్సంహస్సగ్రమసాత్తకీ ప్రాత్యగ్రధిఃకాలకూటిమాత్సన్య
 వైదభవవచ ॥౪॥ కౌరవ్యశ్చేచనైషధ్యః కాళింగశ్చేద్యఇత్యపి ।
 భాగకారూశక్తే కయాః తద్రాజప్రత్యయాంతకాః ॥౫॥

యాస్కర్వగాగ్యమేత్రేయాత్రేయవాసిష్ఠభాగవాఃపాన్నాగా
 రిజ్జేదవాత్సన్యకాంజాయన్యశ్చశాతమః ॥౬॥ వాతండ్యకాత్సకాండి
 న్యాంగిరసాజనయస్తథా । బ్రాధ్నాయన్యశ్చశాకల్యగస్త్రాయా
 ధిప్తిరిస్తథా ॥ ౭ ॥ పారాశర్యోజామదగ్నోదాల్భ్యశ్శాండిల్యకా
 శ్యపౌ । యాజ్ఞవల్క్యశ్చచాణక్యః పౌలస్త్యఃకాశికోపిచ ॥ ౮ ॥
 భారద్వాజస్తథాకాణ్వోమాధ్యల్యశ్శౌనకొపిచ । ఏతేఽపత్యప్రత్య
 యాంతాః బహుత్వేతూభయత్రయై ॥౯॥ తద్రాజసంజ్ఞకస్యాపి గౌ
 త్రాపత్యాత్మకస్యచ ఏషామవయవస్యస్యాత్తద్వితస్యేతిబుధ్యతాం॥౧౦॥

ఇత్వాకూకాంజనపదానాంరాజాఇత్వాకూరపత్యంవావిత్వాకూద్విత్వై
 ప్తేప్యత్వాకూ|బహుత్వేఇత్వాకవః|ఏవంపాంచాలః|పాంచాలౌ|పంచా
 లాః||ఇత్యాది||౨||పౌరవః|పౌరపౌ|పూరవః|ఇత్యాది||౩||పాండ్యః|పాం
 ద్యౌ|పాండవఇత్యాది||౪||సాలేవ్యయః|సాలేవ్యయా||సాలేవ్య
 యాః|ఇత్యాది||గాంధారిః|గాంధారౌ|గాంధారియః|ఇత్యాది||
 ౫||అంగః|అంగౌ|అంగాః|వాంగః|వాంగౌ|వంగాః|సౌహః
 సౌహౌ|సుహః|మాగధః|మాగధౌ|మాగధాః||కాళింగః|
 కాళింగౌ|కళింగాః|శౌరమసః|శౌరమసా|మౌరమసాః|ఇత్యా
 ది||౬||అంబప్త్యః|అంబప్త్యౌ|అంబప్త్యాః|అవంత్త్యః|అవంత్త్యౌ
 ||నూ||జనపదశబ్దాత్ కత్రియాదభో|జనపదక్షత్రియయోర్వాచకా
 దభోస్యాదపత్యే|ఇత్వాకూరాజ్ఞాపత్యమైత్వాకః|ద్విత్వై||వి
 త్వాకౌ|దాండినాయనెత్యాదినా నిపాతనాత్సాధుః|క్షత్రియస
 మానశబ్దాజ్జనపదాత్తస్యరాజన్యవత్యచత్|తద్రాజమాచక్షాణస్త
 ద్రాజఇత్యన్వధఃసంజ్ఞావిధానసామర్థ్యాదిత్వక్తే|ఇత్వాకూకాంజన
 పదానాంరాజేత్యథేపి విత్వాకఇత్యంతసాధుః|రాజద్విత్వై
 విత్వాకౌ|బహుత్వేతు||నూ||లైతద్రాజాః|అజ్ఞాదయపితత్సం
 జ్ఞాస్సయః||నూ||తద్రాజస్యహంమలైనైవాస్త్రియాం||బహుష్వి
 థేహతద్రాజప్రత్యయస్య లుక్స్యత్తదథఃకృతబహుత్వేనతు
 స్త్రియాం||ఇతిలుకి|ఉభయాథయోరపి ఇత్వాకవః|ఏవంపంచాలా
 ఇత్యాదావపి||౨||పూరోరణ్వక్తవ్యః|ఉభయత్ర|పౌరవఇత్యా
 ది||౩-పాండ్యేణ|ఉభయత్ర|పాండ్యఇత్యాది||౪-సాలేవ్య
 యగాంధారిధ్యుచః|అభ్యామపత్యేఅభోస్యాత్|వృద్ధైదితిశ్చజో
 పవాదః|సాలేవ్యయః|గాంధారిః|తస్యరాజన్యప్యేవం||౫-ద్వై
 త్వాగధకళింగమౌరమసాదణ్|అభోపవాదః|అంగస్యాపత్యం|అ
 గః|వాంగః|సౌహః|మాగధః|కాళింగః|శౌరమసః|ఇతా

అధ్యక్షాగారి వినయమున

తస్య రాజన్యప్రేమం । ౬। వృద్ధైశ్చ సలాజాదాఞ్శ్యక్ । ఏభ్యోఽప
త్యైశ్చ స్వాత్ అఙ్గోపవాదః వృద్ధాత్ । ఆంబష్ట్యః । ఇతః ।
ఆవంత్యః । కౌసల్యః । అజాదస్యాపత్యమాజాద్యః॥ తస్య రాజన్యప్రే
మం ॥ ౭, కురునాదిభ్యోఽణ్యః । కురుశబ్దాన్నకారాదిప్రాతిపదికాచ్చా
పత్యైశ్చ స్వాత్ । కౌరవ్యః । నైషధ్యః ఇత్యాది । తస్య రాజన్యప్రే
మం ॥ ౮- సాల్యానయవప్రత్యగ్రథకలకుంటా శ్చ కాదిఞ్ । సాల్యాజ
నపదః తదవయవాఉదుంబరాదయః తేభ్యః ప్రత్యగ్రథాదిభ్యస్త్రీభ్యశ్చ
ఇఞ్ స్వాదపత్యై । అఙ్గోపవాదః । ఉదుంబరస్యాపత్యమాదుంబరిః
ప్రాత్యగ్రథిః । కాలకుంటిః । ఆ శ్చకిః ఇత్యాది । తస్య రాజన్యప్రేమమ్ ॥
౯॥ యస్కాదిభ్యో గోత్రై । ఏభ్యో గోత్రప్రత్యయన్య లుక్క్యత్త
త్కృతబహుత్వేనతు స్త్రీయాం । ఇతి బహుత్వే ఋష్యణోలుక్ । య
స్కాః । మిత్రయవః ఇత్యాది ॥ ౧౦- గంగాదిభ్యో యఞ్ । గోత్రఞ్
త్యేవ । గాగ్యః । వాత్స్యః । అన్యప్యానంతర్యే విదాదిభ్యోఞ్ ।
ఏభ్యోఞ్ గోత్రై యేత్వత్రాన్యషయస్తేభ్యఅనంతర్యై । నూత్రైస్వాధే
ష్యఞ్ । విదస్యగోత్రం జైదః షార్వః అనంతరోజైదిః ॥ చాహ్వదే
రాకృతిగణత్వాదిఞ్ । పుత్రస్యాపత్యం పౌత్రః । దౌహిత్రః । యఞ్
॥ గోత్రై యద్యఞ్ అంతమఞ్ అంతంచ తదవయవయో రేతయోలు

జః । జేచా । బిదాః । బౌర్వః । బౌర్వా । ఉర్వాఇత్యాది ॥ ౩ ॥
 ఆత్మైయః । ఆత్మైయా । అత్తయః । భాగవః । భాగవా । భృగ
 వః । కౌత్వః । కౌత్వా । కుత్వాః । వాసిష్ఠః । వాసిష్ఠా । వసిష్ఠాః ।
 గౌతమః । గౌతమా । గౌతమాః । అంగిరసః । అంగిరసా । అంగిర
 సః ॥ ౪ ॥ పాన్నాగారిః । పాన్నాగారీ । పన్నాగారాః । యాధిష్ఠీ
 రిః । యాధిష్ఠీరీ । యధిష్ఠిరాః । అజానిః । అజానీ । అజానాఇత్యా
 ది ॥ ౫ ॥ ఆగస్త్యః । ఆగస్త్యా । అగస్తయః । కౌండిన్యః । కౌండిన్యా
 కుండినాః ఇత్యాది ॥

కన్యత్రత్కృతబహుల్యైనతుస్త్రియాం । ఇతిబహుల్యైయజః అ
 ఇశ్చలుకి । గగాః । వత్సాః । బిదాః । ఉర్వాః ఇత్యాది ॥ ౩ ॥ అత్రి
 భృగుకుత్సవసిష్ఠగౌతమాంగిరభ్యశ్చ । ఏభ్యోగౌత్రప్రత్యయస్యలు
 కన్యత్రత్కృతబహుల్యైనతుస్త్రియాం । అత్రియః । భృగవః । కు
 త్సాః । వసిష్ఠాః । గౌతమాః । అంగిరసః ॥ ౪ ॥ బహుచఇజః ప్రా
 చ్యధరతేమ । బహుచః పరోయఇజ్ ప్రాచ్యగౌత్రభరతగౌత్రేద వ
 తామానస్తస్యలు కన్యత్రత్కృతబహుల్యైనతుస్త్రియాం ॥ పన్నా
 గారాః । యధిష్ఠిరాః । అజానాఇత్యాది ॥ ౫ - ఆగస్త్యకౌండిన్య
 యోరగస్త్యకుండినన్ ॥ ఏతయోరవయవస్య గౌత్రప్రత్యయస్యాణా
 యజ్జభ్యబహులు కన్యదనశిష్టస్యప్రకృతిభాగస్యయథాసంఖ్య మగ
 స్త్రికుండినన్ ఏతావాదేశౌస్తః । అగస్తయః కుండినాః ఇత్యాది ॥

— ఉపయక్తాంకాః —

నదృశంత్రీమలింగేమ సర్వాసుచవిభక్తిమ । వచనేమచనర్వేమ
 యన్నవ్యశితదన్యయమ్ ॥ ౧ ॥ యల్లింగంయద్వచనంయాచవిభక్తిర్విశే
 షస్యస్య । తల్లింగంతద్వచనంసాచవిభక్తిర్విశేషణస్యాపి ॥ ౨ ॥ లింగసం
 ఖ్యానిభేదేష విశేషణవిశేష్యతా । విభక్తిపునరైకైవ విశేషణ విశే
 షస్యయోః ॥ ౩ ॥ నస్యాస్త్రియతలింగేమ తేమలింగవిశేష్యవత్ ।

దాదిమకవ్యచిల్లింగం విధేయోద్దేశ్యగంభవత్ ||౪|| విశేషణంపురస్కృ
త్య విశేష్యంతదనంతరమ్ | కత్పుకమకక్రియాయుక్తమెలదస్వయల
క్షణమ్ ||౫|| విశేష్యంతుప్రధానంస్యా దప్రధానంపశేషణమ్ | దాన్వి
భ్యాంయుగ్మమితిన్యోక్తం త్రిభిష్క్లౌక్తైర్విశేషకమ్ ||౬|| కాలాచక్రచ
తుభిఃసాన్యత్తమాధ్వంకులకంమతం | లళయోలకడయోస్తదవ్యజ్జద
యోర్వభయోస్తథా ||౭|| రలయోర్నణయోశ్చాంలె సవినగావిసర్గ
యోః | సబిందుకాచిందుకయోసాన్యదభేదేనకల్పనమ్ ||౮|| (ఇద
మకప్రత్యక్షగతం) ఇదమస్తుసన్నికృప్తం) సమీపతరవతిఃచైతదోరూ
పమ్ | అదనస్తువిప్రకృష్టం తదితిపరోక్షేవిజానీయాత్ ||౯|| ఈషద
ద్ధక్రియామోగేమర్యాదాభివిధౌచయః | ఏతమాతంజితంవిద్యాద్యా
క్యస్తరణయోగజీత్ ||౧౦|| వష్టివాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపసగయోః
ఆవంచైవహంబంతానాం యథావాచానిశాదిశా ||౧౧|| వగాహః ||అవ
గాహః || పిధానం | అపిధానమిత్యాది ||౧౨|| ఉపసగేణధాత్వధో
బలాదన్యఃప్రతీయతే | ప్రహారాహారసంహార విహారపరిహారవత్ ||౧౩||
ధాత్వధాంబాధతైకశ్చిత్కశ్చిత్తమనువత్తతే | తమేవవిశిష్టస్వస్య
ఉపసగగతిస్త్రిధా || ౧౪ || కవచముచతి || త్యజతీత్యధాః || ఆ
ముచతి || బద్ధాతీత్యధాః || ఏవంతిష్ఠతిప్రతిష్ఠలెత్తిత్యాదౌధాత్వర్గ
బాధః | ఆగచ్ఛతీత్యతః అధ్యాగచ్ఛతిపర్యాగచ్ఛతీత్యాదౌ నవిశే
షః || యనక్రిత్యతస్సంయనక్రిత్యాదౌ విశేషః ఇత్యాదిక్రమేణౌ
దాహారణం || పరి,పరా,అప,నం,అను,అవ,నిస్,నిర్,దుస్,దుర్,వి,
ఆక్ష-ని,అధి,అపి,అతి,సు,ఉత్,అభి,ప్రతి,పరి,ఉప, ఏతే ప్రాకయో
ద్యావినిశతిరుపసగాః ||౧౫|| లడ్వతమానేలేడ్వదేధూలెలుజ్జజీట
స్తథా | విధ్యాశియోస్తులిజ్ లోపౌల్యజ్జౌపౌలుడ్భనిష్యతి ||

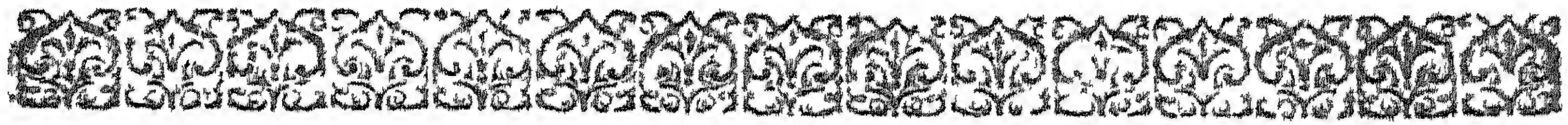
అకమకస్సకమాచ ద్వికమాచద్వికత్పుకః | చతుధాకధాత
స్తేభ్యః ప్రాయశోలాదయోష్టధా ||౧౬|| వివక్షాభేదతాన్వేషి ప్రియో

గాస్సర్వరనెక ధా । ధాతౌరక మకాత్కత్కభా నయోస్సర్వలక
 డాదయః ॥౨॥ సక మకాత్క తరిచక మకాన్యపిలడాదయః । ద్వి
 క మకాత్క తరిచ గౌణముఖ్యచక మకాని ॥౩॥ ప్రయోజకేక తరి
 చ క మకానిస్సద్వికత్క కాత్ । ఏతేష్టధాప్రయోగాస్సర్వనైష్టై
 వక్షికాయథా ॥౪॥ (క్రియమాణంతుయత్కమన్వయమేవప్రసిద్ధతి ।
 సుకరైస్సర్వగుణైర్వస్తాత్కమక తే తితంవిదుః ॥౫॥) సాకర్వద్యో
 తనేకతుకార్వాపారస్యావివక్షయా । క మకానికత్క తాస్యాచ్చే
 త్ప్రయోగక మక తరి ॥౬॥ ఎవంకరణకత్కాది ప్రయోగాలధల
 క్షణం । క మకాశూన్యక్రియాకత్కయక్తోక మక ఈరితః ॥౭॥ క
 త్కక మకక్రియాయ కప్రయోగస్సర్వత్సక మకః । క మకద్వయ
 క్రియాకత్క సంయు క్తస్సద్విక మకః । యత్రకత్క త్కతీయాస్యా
 త్కమకానిప్రధమాభవేత్ । సక మకానిప్రయోగస్సర్వత్క్రియావాచ
 త సంయుతః ॥౮॥ త్కతీయాకత్కయ గ్భావేప్రయోగస్సర్వత్క్రియా
 తః । ప్రధమాంతద్వితీయాంతక మకాభ్యాంక్రియయా సహ ॥౯॥ యత్ర
 కత్క త్కతీయాస్యా త్సద్విక మక క మకాని । ప్రధమాంతత్కతీయాం
 తకత్కాభ్యాంక్రియయా సహ ॥౧౦॥ యత్రక మకద్వితీయాంతంసద్విక
 త్కక క తరి । కత్కద్వయంతత్కతీయాంతం ప్రధమాయత్రక మకాని ॥
 ౧౧॥ క్రియాయతఃప్రయోగోయంస్సద్వికత్కక క మకాని । ఏవమే
 ష్టప్రయోగాస్సర్వరథస్యాత్కమక తరి ॥౧౨॥ ప్రయోగోయం క్రి
 యాకత్కయక్తోక మక ఈరితః । కత్క త్వేకరణాదీనాం ప్రాయశ
 స్సర్వత్సక మకః ॥౧౩॥ రామోవిరాజతే రామోభూమండలమపాల
 యత్ । రామచంద్రోదశగీసంపరలాక మనీనయత్ ॥౧౪॥ రామేణా
 లభ్యతయశో రామేణాభూయత్క్షితౌ । రామేణకుంభకణఃప్రాగనీ
 యతసురాలయమ్ ॥౧౫॥ న శేన రాఘవస్సేతుంబంధయామాస వారిధౌ ।
 రామేణకపిభిస్సేతురకార్యతజలాశయే ॥౧౬॥ రామసంస్పర్శనాజ్ఞై

నంస్వయంధనురభజ్యత | రామబాణస్సప్తసాలాతరసాస్వయమచ్ఛి
నత్ ||౧౭|| శమనంధ్వననంమజ్జనవికలంజృంభణదంభనరోఽనహసనమ
కుటిలాత్సుకలెభ్రమణంయతనంక్షరణజరణంశకనంగ్గానిః ||౧౮|| వృ
ద్ధిక్షయభయజీవితమరణంలజ్జాసత్తాస్థితిజాగరణమ్ | శయనక్రిడారుచిదీ
ప్త్యథాంతాతుగణంతమకమకమాహుః ||౧౯|| శామ్యతిధ్వనతి మ
జ్జతి మండతిజృంభతే దభ్రోతి రొదితి హసతి హూర్భతి ఉత్కంఠతే
భ్రమతి యతతేక్షరతి జ్యోతి శక్నోతి గ్లాయతి వథాతేక్షీయతే విభేతి
జీవతి మ్రియతే లజ్జతే అస్థితిష్ఠతి జాగతి శేతే క్రిడతి రొచతే దీ
ప్యతే వీచక్రమేణాహారణానిత తదర్థకానిబోధవ్యాని ||౨౦|| ధాతా
రథాంతరేవృత్తేధాత్వధేనోపసంగ్రహత్ | ప్రసిద్ధైరవివక్షాతః క
ర్తృణోకమికాక్రియా ||౨౧|| వహతిభారం | అథాంతరే నదీవహతి |
స్యందతఇత్యథః ||దాత్వధైనసంగ్రహే | నృత్యతి గాత్రంవిక్షిపతి జీవతి |
ప్రాణాధారయతీత్యాదిప్రసిద్ధైః | మేఘావషేతీత్యాదికర్తృణోఽ
వివక్షణా ||హితాన్నయస్సంశృణుతే సకింప్రభురిత్యాది ||

వికీరణశ్శితసర్వస్వంకటాక్షాకలనోదరాత్ | ఉర్యాదాయాం
ఖుధేస్తీరెసురెభ్యోదాత్సుధాంహరిః ||౧|| కర్తాచకర్తకరణంసంప్ర
దానంతదైవచ | అపాదానాధికరణైత్యాహుః కారకాణిషట్ ||౨||
కర్తాభవతిధాత్వధైసావ్యోత్యేణవివక్షితః | కమస్యాత్క్రియయా
కతురాప్తుమిష్టతమంహియత్ ||౩|| కరణంస్యాత్క్రియాసిద్ధౌ ప్రకృష్ట
ముపకారకం | కమణాయమభిప్రేతి సంప్రదానంసఉచ్యతే ||౪|| అపా
దానమపాయేయద్భవంతదచలంచలమ్ | క్రియాధారోధికరణంకర్తృ
కర్తముఖానయః ||౫|| ఏవేషాంక్రియయాయోగేనంజ్ఞాకర్త్యాదికాభవేత్
వివక్షాతః కారకాణిభవేయః క్వచిదన్యథా ||౬|| *****





శ్రీరస్తు.

శుక్లాంబరధరఃవిష్ణుః శశివరాఙ్చతుర్భుజమ్ ।

ప్రసన్నవదనంధ్యాయో త్సర్వవిఘ్నాపశాంతయే ॥

— శ్రీవాత్సీప్రార్థనా శ్రీ —



కూజంతఃరామరామేతి మధురః మధురాక్షరమ్ । ఆరహ్యకవితా
శాఖాం వందేవాత్సీకొకీలమ్ ॥ ౧ ॥ వాత్సీకేర్తునిసింహస్యకవితా
వనచారిణః । శృణ్వన్ రామకథానాదం కోనయాతిపరాంగతిమ్ ॥ ౨ ॥
యఃపిబన్ సతతంరామచరితామృతసాగరమ్ । అత్యుత్తమమనివందే
ప్రాచేతసమకల్పమ్ ॥ ౩ ॥

— శ్రీఅంజనేయప్రార్థనా శ్రీ —

గొప్పదీకృతవారాశింమశకీకృతరాక్షసం । రామాయణమహామాలా
రత్నంవందేనిలాత్మజమ్ ॥ ౪ ॥ అంజనానందనంపీరంజానకీకాకనాశనమ్ ।
కపీశమక్షహంతారంవందేలక్ష్మణయంకిరమ్ ॥ ౫ ॥ అమిషీకృతమార్తం
డంగొప్పదీకృతసాగరమ్ । త్వదీకృతదశగ్రీవమాంజనేయంనమామ్యహమ్

— శ్రీతిలకరామాయాప్రార్థనా శ్రీ —

తపస్సాన్విధ్యాయనిరతం తపస్వీవాగ్విరాంవరమ్ । నారదఃపరిపర్య
చ్ఛ వాత్సీకిరునిపుంగవమ్ ॥ ౧ ॥ కోనన్వన్తిన్సాంప్రతంలోకే గుణ
వాన్ కశ్చపిర్యవాన్ । ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యోద్మధవ్రతః ॥
చారిత్రేణచకోయ కస్సర్వభూతేషుకోహితః । విద్వాన్ కఃకస్సనుర్ధ
శ్చ కశ్చైచకప్రియదర్శనః ॥ ౩ ॥ ఆత్మవాన్ కోజితక్రోధోద్యుతి
మాన్ కోనహూయకః । కస్యవిభ్యతి దేవాశ్చజాతరోపస్యసంయుగే ॥ ౪ ॥
ఏతదిచ్ఛామ్యహంక్రోతుం పరంకౌతూహలంహిమే । మహామే
త్సంసమర్థోఽఽ జ్ఞాతుమేవంవిధంనరమ్ ॥ ౫ ॥ — ॥ శ్రీరావణైతలి

లాకజ్ఞోవాత్మీ కేర్నారదోవచః। శూరయతామితచామత్యో వహృ
 ప్తోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ బహవోదుర్లభాశ్చైవ యేత్వయాకీర్తి
 తాగుణాః । మునేష్యాయహంబుద్ధావైద్యుక్త శూరయతానరః॥
 ఇత్వాకువంశప్రభవోరామోనామ జనైశ్శృతః । నియతాత్తామహాపీ
 ర్యో ద్యుతిమాకాధృతిమాన్వశీ ॥ ౭ ॥ బుద్ధిమాన్మితిమానాన్వగ్గీశ్చ
 మా శత్రునిబర్హణః । విపులాస్కోమహాబాహుః కంబుగ్రీవోమ
 హాహనుః ॥ ౮ ॥ మహోఽస్కోమహేష్వాసోగూఢజత్రురిందమః।
 ఆజానుబాహుస్సుశిరాస్సులలాటస్సువిక్రమః ॥ ౧౦ ॥ సమస్సమవిధ
 త్తాంగస్సిగ్ధవణఃప్రతాపవాక్ । పీనవక్షావిశాలాక్షో లక్ష్మీవాక్
 శుభలక్షణః ॥ ౧౧ ॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసంధశ్చ ప్రజానాంచహితైరతః ।
 యశస్వీజ్ఞానసంపన్నశ్చ చిరవశ్యస్సమాధిమాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రజాపతిస
 మశ్శ్రీమాన్ ధాతారిపునిమాదవః । రక్షితాజీవలొకస్యధర్మస్యపరి
 రక్షితా ॥ ౧౩ ॥ ౧౩ ॥ రక్షితాస్వస్యధర్మస్య న్వజనస్యచరక్షితా । వేద
 వేదాంగతత్త్వజ్ఞోధనుర్వేదచనిష్ఠితః ॥ ౧౪ ॥ సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వ
 జ్ఞః స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్ । సర్వలొకప్రియస్సాధురదీనాత్తావి
 చక్షణః ॥ ౧౫ ॥ సర్వదాభిగతస్సద్భిస్సముద్రావసింధుభిః । ఆర్య
 స్సర్వసమశ్చైవ సదైకప్రియదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ సచసర్వగుణోపేతఃకా
 సల్యానందవర్దనః । సముద్రావగాంభీర్యధైర్యేణహిమవానివ ॥ ౧౭ ॥
 విష్ణునాసదృశోపిర్యేసోమవత్ప్రియదర్శనః । కాలాగ్నిసద్భుతఃక్రోధే
 క్షమయాప్యధివీసమః ॥ ౧౮ ॥ ధనదేనసమస్త్యాగే సత్యేధర్మఇవాప
 రః॥—తమేవంగుణసంపన్నంరామంసత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ జ్యే
 ష్ఠంశ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తంప్రియందశరథస్సుతం । ప్రకృతీనాంహితైర్యుక్తం
 ప్రకృతిప్రియకామ్యయా ॥ ౨౦ ॥ యావరాజ్యేనసంయోక్తుమైచ్ఛతీప్రి
 త్యామహీపతిః—తస్యాభిషేకసంభారాదృష్ట్యావభార్యాథకేకయా ॥
 ౨౧ ॥ పూర్వందత్తవరాదేవీనరమేనమయావత । వివాహసంపరామ

స్య భరతస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౨౨॥—ససత్యవచనాద్రాజాధర్మపాశే
 నసంయతః । వివాసయామాససుతం రామందశరథఃస్త్రియమ్ ॥ ౨౩॥
 ॥—సజగామవనఃపీఠః పృథిష్ఠామసుపాలయన్ । పితుర్వచననిదే
 శాశ్చైకేయ్యాఃస్త్రియకారణాత్ ॥ ౨౪॥—తన్వ్రజస్తంప్రియోభ్రాతా
 లక్ష్మణోసుజగామహ । స్నేహోద్వినయసంపన్నస్సుమిత్రానందవర్దనః
 ॥ ౨౫ ॥—భ్రాతరందయితౌభ్రాతుస్సౌభ్రాత్రమనుచర్మయన్ ॥—
 రామన్యదయితాభార్యానిత్యంప్రాణసమాసితా ॥ ౨౬ ॥ జనకస్య
 టలజాతా దేవమామేవనిర్మితా । సర్వలక్షణసంపన్నా నారీణాముత్త
 మావధూః ॥ ౨౭ ॥ సీతాప్యనుగతారామం శశినంరౌహిణీయథా—
 పౌత్రైరనుగతోదూరం పిత్రాదశరథేనచ ॥ ౨౮ ॥ శృంగి బేరపురేనూ
 తం గంగాచాలెవ్యసర్జయత్ । గుహమాసాద్యధర్మాత్మానిషాదాధిప
 తింస్త్రియం ॥ ౨౯ ॥ గుహేనసహితౌరామౌ లక్ష్మణేనచసీరయా—
 తేననేనవసంగత్వాసదీస్తీర్వాబహూదకాః ॥ ౩౦ ॥ చిత్రకూటమను
 ప్రాప్య భరవాజస్యశాసనాత్ । రమ్యమావసథంకృత్వారమమాణా
 వనేత్రయః ॥ ౩౧ ॥ దేవగర్భర్షసఃకాశాస్తత్రతేన్యవసన్సుఖమ్—॥
 చిత్రకూటంగతైరామే పుత్రతోకాతురస్తదా ॥ ౩౨ ॥ రాజాదశరథ
 సస్త్వీర్గంజగామవిలపన్సుతమ్—మృతేతుత్క్లిభరతో వసిస్తవ్రము
 తైస్త్విజైః ॥ ౩౩ ॥ నియజ్యమానౌరాజ్యాయనైచ్ఛద్రాజ్యంమహా
 బలః! సజగామవసంపీఠౌ రామసాదప్రసాదకః ॥ ౩౪ ॥ గత్వాతుసమ
 హాత్తానం రామంసత్యవరాక్రమమ్ । అయాచద్భ్రాతరంరామహ
 ద్యభావపురస్కృతః ॥ ౩౫॥త్వమేవరాజాధర్మజ్ఞఇతిరామంవచోబ్రవీ
 త్—రామౌపిపరమోదారస్సుముఖస్సుమహాయశాః ॥ ౩౬॥ సచైచ్ఛ
 త్పితౄరాదేశాద్రాజ్యంరామౌమహాబలః । పాదుకేచాస్యరాజ్యాయ
 న్యాసందత్వాపునఃపునః ॥ ౩౭॥నివర్తయామాసతతోభరతంభరతాగ్రతః
 —సుకామమనవాప్యైవరామపాదాపుసస్పృశన్ ॥ ౩౮ ॥నందిగా

మొకరొచ్చాజ్యంరామాగమసకాంతయా!—గలెతుభరలెశ్రీమాన్
 సత్యసన్దోజలెన్దియః॥౩౯॥ రామస్తుపునరాలక్ష్యనాగరస్యజనస్యచ
 తత్రాగమనమేకాగ్రోదండకాన్ప్రవివేశహ ॥ ౪౦ ॥ ప్రవిశ్యతుమ
 హారణ్యంరామోరాజీవలోచనః! విరాధంరాక్షసంహత్యాశరభజ్ఙండద
 త్కహ ॥ ౪౧ ॥ సుతీక్ష్ణంచావ్యగస్త్యంచజగస్త్యభ్రాతరంతథా! అగ
 స్త్యవచనాచ్చేవజగ్రహైద్రంశరాసనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖడ్గంచపరమప్రీత
 స్తూణీచాక్షయసాయకా!—వసతస్తస్యరామస్యచనెవనచరైస్సహ! ॥
 ౪౩॥ ఋషయోభ్యాగమంత్సర్వేనధాయాసురరక్షసామ్!—సతేషాంప్ర
 తిశుక్రావరాక్షసానాంతదావనై ॥ ౪౪ ॥ ప్రతిజ్ఞాతశ్చరామేణచధస్సం
 మతిరక్షసామ్! ఋషీణామగ్నికల్పానాంచండకారణ్యవాసినామ్ ॥
 ౪౫ ॥ తేనతత్రైవవసతాజనన్దాననివాసినీ! విరూపితాశూర్పణఖారాక్ష
 సీకామరూపిణీ! ౪౬॥—తతశ్శూర్పణఖావాక్యాదుద్యుక్తాన్సర్వరా
 క్షసాన్! ఖరత్రిశిరసంచేవమాషణంచైవరాక్షసమ్ ॥ ౪౭॥ నిజభూనర
 ణైరామస్తేషాంచేవపదానుగాన్!—వనెత్స్థిన్నినసతాజనన్దాననివా
 సినామ్ ॥ ౪౮ ॥ రక్షసాంనిహతాన్యాసంత్సహస్కాశిచతుర్దశ!—తతో
 జ్ఞాతివధంశ్రుత్వా రావణఃక్రోధమూర్చ్ఛితః ॥ ౪౯ ॥ సహాయంవరయా
 మాసమారీచంనామరాక్షసమ్! వాగ్యమాణస్సుబహుశోమారీచెనస
 రావణః ॥ ౫౦ ॥ నవిరొధోబలవతాక్షమోరావణతేనలె! అనాదృత్య
 తుతద్వాక్యంరావణఃకాలచౌదితః ॥ ౫౧॥ జగామసహమారీచస్తస్యాశ్ర
 మపదంతదా!—తేనమాయావినాహారమపవాహ్యనృపాత్తజ్ ॥ ౫౨
 జహారభార్యాంరామస్యగృధ్రంహత్యాజటాయషమ్—గృధ్రంచనిహ
 తంధృష్టావృహృతాంశ్రుత్వాచిమైథిలీమ్ ॥ ౫౩॥ రాఘవశ్శోకసంఘృష్టావి
 లలాపాకులెంద్రియః! తతస్తేనేవకౌకెనగృధ్రందద్ధావజటాయషమ్ ॥ ౫౪॥
 మాగ్మాణోవసేసీతాంరాక్షసంసందదర్శహ! కబన్ధంనామరూపేణ
 వికృతంఘోరదశ్శుచమ్ ॥ ౫౫॥ తంనిహత్యమహాబాహుదకదాహ—స్వ

గతశ్చనః । సచాన్తరదయమాన కురీభవన్తాః ॥౫౬॥ శ్రీ
మన్మథస్థనిపుణావభిగచ్ఛతి గాఢనయన్—గోప్యతే, స్త్రీ—రజాశ్శబ
రీతిత్రిమాదనః ॥ ౫౭ ॥ శ్రీవాన్తరదయమాన గోప్యతే, స్త్రీ—రజాశ్శబ
రీతిత్రిమాదనః । పంచాతీహానామతాన గోప్యతే, స్త్రీ—రజాశ్శబ
రీతిత్రిమాదనః ॥ ౫౮ ॥ అదితస్తగ్యథావృత్త-సితాయాశ్శబరీతి
తః—సుగ్రీవశ్చాపితత్సర్వ-శ్చోత్సాహరావస్థనానరః ॥ ౫౯ ॥ చ
కారసఖ్య-రామేనప్రితకైవ్యాగ్నిసోక్తికమ్—తా-వానరగాజనవై
రానుకథనంప్రతి ॥ ౬౦ ॥ రామాయావదితంకర్వంప్రసాద్యాద్భుజితేన
చ—ప్రతిజ్ఞాతంచరామేణతదావాలినసంప్రతి ॥ ౬౧ ॥—వాలినశ్శబ
రీతిత్రిమాదనః । సుగ్రీవశ్చాపితత్సర్వ-శ్చోత్సాహరావస్థనానరః ॥ ౬౨ ॥ రాఘవప్రత్యయాద్దస్త
గోప్యతే, స్త్రీ—రజాశ్శబరీతిత్రిమాదనః ॥ ౬౩ ॥—ఉత్-స్థయిత్వా
మహాబాహుః ప్రక్ష్యచాద్ధిమహాబలః । పాదాంగుష్ఠేనచిక్షేపనంపు
షాన్దశయోజనమ్ ॥ ౬౪ ॥—అదితస్తగ్యథావృత్త-సితాయాశ్శబరీతి
తః—సుగ్రీవశ్చాపితత్సర్వ-శ్చోత్సాహరావస్థనానరః ॥ ౬౫ ॥—తతఃప్రీతమనా
స్తేనవిశ్వస్తస్సమహాకపిః । ఏష్మింధాన్రామసహిత-జగామచగుహం
తదా ॥ ౬౬ ॥ తనోగర్హస్తవివరస్సుగ్రీవోకామపింగళః—॥ తేనసా
దేనమహాతానిజగగామపరీవ్వరః ॥ ౬౭ ॥ అనుమాన్యతపాతారాం
సుగ్రీవేణసమాగతః—నిజఘానచతత్రైనంశరణైకేనరాఘవః ॥ ౬౮ ॥
తతస్సుగ్రీవవచనాద్ధత్వావాలినమాహవే! సుగ్రీవమేవతద్రాజ్యేరాఘ
వఃప్రత్యపాదయత్ ॥ ౬౯ ॥—సచాన్తరదయమాన కురీభవన్తాః ॥ ౭౦ ॥—త
తాగృధ్రస్యవచనాత్సంపాదైర్హనుమాన్—॥ ౭౧ ॥—త
త్సంపాదైర్హనుమాన్—॥ ౭౨ ॥ తత్రలక్ష్మణసమాసాద్య పురీరావణ

పాలితావ్ । దదర్శసీతాంధ్యాయంతీ మహోకపనికాంగతాన్ ॥ ౭౩ ॥
 నివేదయిత్వాభిజ్ఞానం ప్రసృతిచనివేద్యచ । సమాశ్వాస్యచవైదేహీం
 మర్దయామాసతొరణమ్ ॥ ౭౪ ॥ పంచసేనాగ్రగాహత్యా సప్తమం
 త్రిశుతాపి । శూరమక్షంచనిషిష్ఠ్య గ్రహణం నముపాగమత్ ॥
 ౭౫ ॥ అస్త్రేణోన్ముక్తమాత్మానజ్ఞాత్వాపైతామసోద్వరాత్ । మర్దయన్
 రాక్షసాన్వీర్యోత్తీర్ణస్తాన్యదృచ్ఛయా ॥ ౭౬ ॥ తతోఽద్ధావపు
 ర్శీలజ్ఞా మృతేసీతాంచమైధిలీమ్ । రామాయప్రియమాఖ్యాతుం
 పునరామాన్తహాకపిః ॥ ౭౭ ॥ సోభిగమ్యమహాత్మానం కృత్వా రామ
 ంప్రదక్షిణమ్ । న్యవేదయదమేయాత్మాదృష్టాసీతేతితత్వతః ॥ ౭౮ ॥ —
 తతస్సుగ్రీవసహితాగత్వాతీరంమహేదభేః । సముద్రం త్రోభయామా
 స శరైరాదిత్యసన్నిభేః ॥ ౭౯ ॥ — దర్శయామాసచాత్మానంసముద్రస్సరి
 తాంపతిః । — సముద్రవచనాచ్ఛైవ సళంసేతుమకారయత్ ॥ ౮౦ ॥ తేన
 గత్వాపురీలజ్ఞాం హతా రావణమాహవే । రామస్సీతామనుప్రా
 వ్య పరావీడాముపాగమత్ ॥ ౮౧ ॥ తామువానతతా రామః పరు
 మంజనసంసది । అమృష్యమాణాసాసీతా వివేశజ్వలసంసతీ ॥ ౮౨ ॥
 తతోగ్నినచనాత్ప్రీతాం జ్ఞాత్వాపిగతకల్తమామ్ । కర్తృణాలెనమహతా
 త్రైలోక్యంసచరాచరమ్ ॥ ౮౩ ॥ నదెవర్పిగణంతుష్టరాఘవస్యమహా
 త్మనః । — బభౌ రామస్సంప్రహృష్టః పూజితస్సర్వదేవతైః ॥ ౮౪ ॥ అభి
 షిచ్యచలజ్ఞాయాంరాక్షసేంద్ర్యంవిభీషణం । కృతకృత్యస్తదారామో
 విజ్వరిఃప్రముమోదహ ॥ ౮౫ ॥ దేవతాభ్యోనరంప్రాప్య సముత్థాప్య
 చవానరాన్ । అయోధ్యాప్రసక్తౌరామః పుష్పకేణసుహృద్వీ
 తః ॥ ౮౬ ॥ భరద్వాజాశ్రమంగత్వా రామస్సత్యపరాక్రమః । భరత
 స్యాన్రికంరామోహనూమన్తంవ్యసజ్జయత్ ॥ ౮౭ ॥ పునరాఖ్యాయి
 కాంజల్పన్ సుగ్రీవసహితశ్చనః । పుష్పకేతత్సమాటహ్యనందిగ్భా
 మంయయాతదా ॥ ౮౮ ॥ నందిగ్రామేజటాంహిత్యా భ్రాతృభిస్సహితా

శఘం : రామశ్శేతామనుస్మాద్య రాగ్యంపునలవాప్తవాన్ ॥ ౧౯ ॥
 —ప్రహృష్టముదితౌలాకస్తుష్టఃపుష్టస్సుధార్తికః । నిరామయోహ్య
 రొగశ్చ సంర్భిక్షభయన్వృతః ॥ ౨౦ ॥ సప్తమరణంకించిట్ట గ్రత్యన్తిపురు
 షాఃకవచిత్ । నాద్యశ్చాపిభివాసిత్వం భవిష్యన్తిపతివ్రతాః ॥ ౨౧ ॥
 సచాగ్నిజంభయంకించిన్నాప్సవజ్జన్తజస్తవః । నవాతజంభయంకించి
 న్నాపిజ్వలకృతంతథా ॥ ౨౨ ॥ సచాపిక్షుద్భయంరత్య నతస్కర
 భయంతథా । నగరాణిచరాష్ట్రాణిభనదాన్యయతానిచ ॥ ౨౩ ॥ నిత్యం
 ప్రహునిహస్స ర్వేయభాక్తయసాదిధా । అశ్వమేధశతైరిష్టాత్వతథాఽ
 హుసువర్ణకైః ॥ ౨౪ ॥ గవాశ్కోట్యముతందత్వాబ్రహ్మలాకంప్రయా
 న్యతి । అసంఖ్యాయంభనందత్వాబ్రహ్మజాభ్యోమహాయశాః ॥ ౨౫ ॥
 రాజవంశాన్ శతగుణాన్ స్థాపయన్ ప్రతిరాఘవః । చాతుర్వణ్యకంచ
 తాకెత్తిన్ స్వేస్వేధర్తసయోక్ష్యతి ॥ ౨౬ ॥ దశవర్షనహస్రాణి దశ
 వషణశతానిచ । రామోరాజ్యముపాసితాన్ బ్రహ్మలాకంగమిష్యతి
 ॥ ౨౭ ॥ ఇదంపవిత్రంపాశఘ్నం పుణ్యంవైదైశ్చసంమితమ్ । యః
 పఠేచ్ఛామదితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ వీతవాఖ్యా
 నమాయుష్యం పఠన్ రామాయణంసః । సపుత్రపౌత్రస్సగణఃప్ర
 త్యస్సగణమహీయతే ॥ ౨౯ ॥ పుణ్యద్విజావాగృషభత్వమీయాత్
 స్యాత్ కత్తియోధూమిపతిత్వమీయాత్ । వణిజ్జనఃపణ్యఫలత్వమీయా
 త్ జనశ్చక్షూహోపి మహత్త్వమీయాత్ ॥ ౩౦ ॥

ఇత్యార్షేతిమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే-త్రివాక్తీయేచతు

ర్వింశతినహస్రికాయాంసంహితాయాం త్రిమద్భా

లకాండే త్రిరామాయణ కథాసంక్షేపానామ

ప్రథమస్కంధః

సీతాలక్ష్మణభరతైశ్చత్తుర్భేన్ననచ హనూమతాసేవ్యః ।

జగదానందనహేతుఃత్రిరామాగ్తాహరిశ్చరంజయతు ॥



ఓ త	ఓ త	ం నా	ర వా
ం ప	ం ప	అ ర	క ల్
ర స్సాన్వ	ర స్వ	ఁదం	ం తా
ధ్యా	ర వా	ం ప	క ర్
ం య	క గ్	లి	ం ని
ం ని	ఁ దాం	ం ప	ం పుం
అ ర	క వ	అ వ్ర	క గ
ఓ తం	అ రం	క చ్చ	ర వం
అ	క	అ	అ

తపస్సాన్వధ్యాయేత్యాదిమగ్నాకవజ్జైఃబాలరామాయ
 ణస్థగ్నాఃశతసజ్ఞోప్రద్రారోభవలి ॥
 సర్వఃత్రిరామార్పణమస్తు .

శ్రీరామాయణసంగ్రహః - వాలకాంఠః

తీర్థం.

శ్రీహయగ్రీవామసమః.



జ్ఞానాసందమయందేవం నిర్మలస్వతికాకృతిమ్ ।

ఆధారంనన్దవిద్యాగాం హయగ్రీవముపాస్తహే ॥

శ్రీరామాయణసంగ్రహః - వాలకాంఠః

తీర్థాంతరామపాదాబ్జాస్యభివాజ్యరనోన్మయసం । సుఖబౌధా
యదాలానాంతీరామాయణసంగ్రహమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఆసీదయోధ్యానగరి
దేశేనోసలనామని । తస్మాన్తా ఘృగుణస్థిమానాజాదనీమోననత్
॥ ౧ ॥ ౧ ॥ తస్యకౌసల్యతిసుమిత్రేతి కైకయోతివచిస్రభార్యా
బభూవుః ॥ తాసు ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ కౌసల్యాసుచుదేరామ మభిరామ
గుణాకరమ్ । తీర్థాంతరామబక్తిభరితం భరతంకెకయా త్తజా ॥ ౩ ॥ అథ
లక్ష్మణశత్రుహ్నాప్రామామైతాసుమిత్రయా । ఏతైరుమా రాశ్చత్వా
రోష్యవధన్తవనేదినే ॥ ౪ ॥ ౧ ॥ చరణధస్తచాలోపనయనాదీ
న్యథాకాలవిధాయ విధీనధీతనిఖిలవిద్యానుపాధ్యైరైకకారయత్ ॥
౧ ॥ ౧ ॥ కదాచిదధయాతుధానవిభవస్యహాససత్ప్రచరిత్రాణాయ వి
శ్వామిత్రనామామనిరుపగమ్య దశరథమయాచతరామంసలక్ష్మణం ॥ ౩ ॥
౨ ॥ పాహిణోన్మనిసంతానాత్ప్రియావపిసుతౌస్సవః । నరాజపు
త్రావనయదటపింకిథయన్కథాః ॥ ౪ ॥ సస్యప్రణ్యసంచారేశ్వర
స్యానుదయాయసః । ఉవాదిశత్రయోర్విద్యే బలామతిబలామపి ॥
౫ ॥ ౧ ॥ వనమధ్యేగచ్ఛతామేతేషాం పదపెంతాలకానామరాక్షస
రురొధ ॥ ౪ ॥ ప్రీయమపిజగదపకారిణీం తాం చాశేషిగాదాదీతన
యానుమత్యా వ్యాపాదయామాస ॥ ౫ ॥ ౨ ॥ అస్త్రాశిస్మంభకాదీన

వస్వినితయోస్తతః । ఉపదిశ్యప్రవిశ్యస్వమాశ్రమఁకుర్వతిక్రతుమ్ ॥
 ౭ ॥ మాతౌనుబాహుమారీచౌ శ్చేలకొణితవషిఁభిః ॥ క్షోభిస్స
 హసంక్షోభః చక్రతుస్తాటకాసుతౌ ॥౮॥౫ ॥ దశరథాత్తజస్తుమాతరి
 శ్వాస్త్రేణ మారీచ మపాంపతౌనిపాత్యసుబాహుప్రముఖకోణపగణ
 మేకేనైవ బాణేనలీలయైవసూదయామాస ॥౯॥ విశ్వామిత్రస్తునిరం
 తరాయఃపరిసమాప్యసప్తతన్తుంరఘుసుతాయజనకసుతాం దిదాపయి
 మమిఁధిలాంప్రతిప్రతస్థే ॥ ౧౦ ॥ ప ॥ రామపాదరజస్సంగాత్ప్ర
 కృతింగతయాపథి । అహల్యయాగౌతమస్యజాయయాఽయవపూ
 జ్యత ॥ ౧౧ ॥ ౫ ॥ తదనుమిధిలాంప్రవిశ్యపరిగృహీతాతిధ్య కౌశికేని
 జాగమనకారణమావేదయతి జనకేనప్రదర్శితం శివశరాసనంఽదశరథా
 త్త్యజౌబభంజ ॥ ౧౨ ॥ ప ॥ జాతానద్దస్తుజనకో దూలైస్తవ్రితగామి
 భిః । ఆహ్వపయద్దశరథఃసకుటుమ్బపురోధనమ్ ॥ ౧౩ ॥ అధోత్త
 మేముహూతేనః రామాయధరణీసుతాం । సీతామదాదాత్తసుతా
 మూర్తిశౌంలక్షణాయచ ॥ ౧౪ ॥ ౫ ॥ అధనిజానుజస్యకుశధ్వజస్య
 తనుజేమాండవీ శ్రుతకీర్తిధరతశత్కుఘ్నాభ్యాంచదత్వాశుభేఽహనివి
 వాహ మహామకరౌత్ ॥౧౫॥ప॥అథానురూపజాయాభిరుపేతైస్తనయై
 స్సమంప్రతస్థేకౌసలవతిస్సాకెతనగరంనిజమ్ ॥ ౧౬ ॥ జగీషయాగ
 తంరామం భాగవంరఘువంశజః । రామోజగాయజయినమాలిలిఁగ
 నృపస్సుతం ॥ ౧౭ ॥ అధప్రవిశ్యసగరం సాకైతంరఘునందనః । సీత
 యారమమాణస్స సమ్మోదంసమవిద్దత ॥౧౮॥

శ్రీకృతిబాలకాండః శ్రీ

ఊరామాయణసంగ్రహే-ఆయోధ్యాకాండః.

ప ॥ తతౌభరతశత్కుఘ్నా తాతాదేశేనజగ్తుః । యథాజిదభి
 ధానస్య మాతులస్యపురంప్రతి ॥ ౧ ॥ రామాభిషేచనఁకతుఁయ
 తమాసం మహిషతిమ్ । మంధరాకులితస్వాంతాకేకేయిదుర్నచోబ్రవీ

తా ౧ ౧౫ యదిత్వంగత్యనంగసానిశం రాసు సంగత్యమడిరితవరి
 యుగుకెప్రథమస్యఫలం రామస్యనవాసంద్విలీయస్యభరితాభిశ్చచనం
 చవిధేహి ॥ ౧ ॥ ౫ ॥ నైవయనివిపక్షపథుజ్యపశ్యతస్తవప్రాణాంస్త్య
 జామీతి ॥ ౨ ॥ ప ॥ ఇదంపరువమాకణ్యకూర్చితోన్మపతిద్భువి ।
 పపాతవజ్రనిభిన్న పక్షిపట్వతరాడిన ॥ ౩ ॥ అసత్యభీతాన్మపతిశ్చి
 లేణప్రాప్యచేతనామ్ । కైకేయీంసార్తయామాస రామస్యపురవ
 త్రనమ్ ॥ ౪ ॥ ఒహుధావార్త్యమానాపి సాముమోచనచాగ్రహమ్ ।
 సేమమజ్జమహిజానిరవా రెకొకనాగరే ॥ ౫ ॥ సవంగచ్ఛామితాలైతి
 ప్రణమ్యాపృచ్ఛ్య రాఘవః । నాకంసామిత్రినేతాభ్యాంసమారుక్షద్రథ
 రంధ్రీ ॥ ౬ ॥ సర్వాసనుగతాపౌరాన్వంచయిత్వావినిద్రితా ।
 శాద్వలేనపథారాత్క్యంసోగామసురాపగామ్ ॥ ౭ ॥ ౫ ॥ తత్ర
 నివసతాగుహాభిధేనవ్యాధేన సుహృదాసముత్త్యసుకతిరంగిణీమవా
 ప్య భరద్వాజశాసనైః చిత్రకూటగిరిమనుజవిరిచితవరివస్యస్సహసీత
 యాచిరమరమతంఘనరః ॥ ౮ ॥ తతః ॥ ప ॥ మహతాపుత్రతోకేన
 దివందిశఃఫోయయా । మాతైర్భరతమానిస్యరమాత్యైఃశశగామిభిః
 ॥ ౯ ॥ ౫ ॥ సచసమాకర్త్యసకలాంప్రవృత్తినిపత్యనజ్ఞావిరిహితస్సంప్ర
 సహాయామవాప్యచిరాయచేతనాం విరమ్యనసిష్ఠాదినిరోధేనకైకేయీ
 మంథరామారణాద్విధాయాభ్యుదేహికం దశరథాయప్రస్తాయనిశల
 పౌరైస్సముపేత్య చిత్రకూటాచలమవనిజాజానేశ్చ కణోరుణాంబుజ
 యుగళే నివపాత ॥ ౧౦ ॥ ప ॥ మృతమాకర్త్యపితరంశుచాదత్రావజలాం
 జలిమ్ । పప్రచ్ఛభగతంభగ్నిం పౌరానాంపరమఃపుమాన్ ॥ ౧౧ ॥
 తతస్సపాదపతిసంభరతేనార్దితోపిసః । సజగామపురంరామస్తాతాదే
 శమనుస్తరన్ ॥ ౧౨ ॥ ౫ ॥ అనంతరంపాదుకాదానపూర్వకమగ్రజాదేశే
 వాయోధ్యాముపేత్యభరతో నందిగ్రామే క్షుంధసంధనవజ్జటావల్కుల
 ధారీరన్ సింహాసనప్రతిష్ఠాపితాభ్యాంపాదుకాభ్యాం రాజకార్యాన్

విజ్ఞాపయన్ రామాగమనదినశాన్ గణయన్నవాస ॥ ౫ ॥ ప ॥ ర
 ఘనశపద్యోరాశీతాంశురధరాశువః । ఆశ్రమదాశ్రమంగచ్ఛన్
 ప్రావిశద్ధృఢకావనమ్ ॥ ... ॥ ౧౧ ॥

— ఇత్యయోధ్యాకాండః —

— శ్రీఅథారణ్యకాండః శ్రీ —

ప॥ విరాధమసురంశ్వభ్రానిభనన్ దండకాంవిశన్ । శిరభంగమునింరా
 మో నత్వాగస్త్ర్యముపాగమత్ ॥౧॥ తద్దత్తానీంద్రచాపాదీన్యాదాయ
 సహసీలయా । పంచవట్యాంవిరంరామో రేమేనుజకృతోటజె ॥౨॥
 గ ॥ తత్రకదాచన మేమంతసమయే రావశానుజాశూర్పణఖాభిధా
 నాయాతుధానీ సౌందర్యసలిలశరధిందాశరధిం నిరీక్ష్యభర్తామమభ
 వాన్ భవత్వితినిబబన్ద ॥౧॥ప॥ పరిగ్రహీతుమాత్తానం దాశరథ్యైరని
 చ్ఛతోః । సీతామాహర్తమిచ్ఛంతీ సాభ్యధావన్నిశాచరీ॥౩॥ ప్రజ్ఞా
 తింజిఘాంసంత్యాస్తస్యాస్సమితి రాత్తవాన్ । చిత్తావృప్యచ్ఛురిక
 యాకర్ణనాసమదిద్రవత్ ॥౪॥గ ॥ తదనుపరిదేవనరవేణ కులగిరిగహస్వి
 రనిద్రాణ కెసరిణస్సముద్వేజయంతీ పలాయ్యజనస్థానంప్రతితత్రనివసం
 తిచతుడశ సహస్రాణియాతూనితదధిపతీశ్చభరదూషణత్రిశిరోముఖ
 చశకంధరబంధూన్రఘుభరంధంనిరాకరణౌయనిర్యాపయత్త్ ॥ ౧ ॥
 ప ॥ ఆయాన్తమసురానీక మాలాక్యావనిజాపతిః । ఆదిశ్యలక్ష్మణ
 సీతారక్షణైసధనుర్యయా ॥ ౫ ॥ రామస్తతౌరాక్షసవీరవాహినీం వి
 నాశయామాసశరౌఘవృష్టిభిః । జెతారమాయాంతమవెక్ష్యజానకీ స
 మాశ్లిషత్సత్సర్వరమాత్తవల్లభమ్ ॥౫॥ లేదనుజనస్థానే విజనస్థానేసతి ల
 జ్ఞాంప్రతి ప్రధావ్యసదసినిపత్యచిగంవిలప్య నివేదితోదంతాంవి
 కృతముఖీంశూర్పణఖాందశముఖౌవిలొక్య పటపటాకృత్యదంతాన్
 సీతామాహతున్ మనాస్సువణాహరిణవష్టాధారి మారీచ సహాయః
 వ్రాజకఘామికాచ్ఛానికౌగఘుశామాంలవర్ష శాలాభ్యణామాజ

గామ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ఘాసాక్షాఢసంతంహరిణం సావర్ణ్యంపేక్ష్యమై
 థిలీ ॥ అనియదేహాచాధృప్తి ప్రసయశ్చాన్త్రణవల్లభమ్ ॥ ౭ ॥ దూ
 రంగతప్తమసుకంక్రియయానిధాన్యస్యైవ్యాభశాపవిశిఖన రఘుస్రపిరః
 చుక్రోహదానరహితస్సమృగోహతాస్తిహాక్షణానుజసఖాసఖమైథిలీతి
 ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ లెనాతనాదేనవిపన్నపరిత్రాతామైతమాపన్నం వి
 జ్ఞాయదేవరంప్రేషితవతీం దక్షిణస్సమం దశవదనోబాహుభిర్ని
 జరళచూరోప్యతత్త్వక్షపాతేనయోద్ధ మభియాతస్యజటాయుషఃపక్షపా
 తం విధాయలజ్ఞాం ప్రనిశ్చయోకవనికాయామేనామతిభయంకర
 రాక్షసేపరివృతాం స్థాపయామాన ॥ ౧౦ ॥ ప ॥ అధ్వనాయాంలమ
 నుజమాలోక్యోద్విగ్నమానసః । సీతామపశ్యన్నటజెవ్యలపద్రాఘవ
 స్తతః ॥ ౧౧ ॥ సీతాపతిఃకరిణిబామసమాగమాణశ్శీణప్రతీకముదితా
 తరరాజకృత్యమ్ । సంస్కృత్యగృహస్యపతిఃవికృతంకబద్ధంహత్వావిదో
 షవిమలామ్బుమవాపపంపామ్ ॥ ౧౨ ॥

— ఇత్యశ్వమేధము —

— శ్రీఅధికపిండకాండః —

ప॥ తతఃకపిర్వావిభయాన్నిలీనస్సుగ్రీవనామాచిరమృశ్యమూకై ।
 కోదండకూణీరథశౌకుమాశౌద్యప్త్యావభిభాయాగ్రజశ్చత్యమత్యా ॥ ౧
 చిరేషుకైతస్యహితంహనూమాకౌ ధృత్వాపరివ్రాజకభూమికాంద్రా
 క్ । గత్వాసమాసీయనరేంద్రపుత్రా మైత్రిమతానీత్లవగాధిపస్య ॥
 ౨ ॥ ౩ ॥ తతఃపరమన్యోన్యవినివేదితభూతపూర్వనిజకథా కపినరణ
 శౌపరస్పరవైరివధాయవిరచితసంగశౌభూతాః ॥ ౪ ॥ ప ॥ సు
 గ్రీవ విస్రంభకృలెనకుండుదేశ్వరీరముత్సార్వపదాంగుళీనఖాత్ । న
 ప్రాపిసాలాన్గిరినాగలాకౌవిభేదవానానవిడౌజసానమః । ౫ ॥ తతఃవృ
 తీతఃకపిపార్థివౌసావృభుక్షిసుత్రేణసమన్యయధ్యత్ । భ్రాత్రోస్త
 యోర్భేదమనావునవానౌబభూవతూష్టింభరతాగ్రజన్తా ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ అథసర

ఘనసలతలకొవాలిబలాసహిష్ణుతయా కాందిశిక మపత గ్రహిణశాదననత
 గ్రీవంసుగ్రీవంసు మమాలాలఃకృతగ్రీవం విధాయచధాయవాలినోవిధ
 తాన్వయోధనమితిపునర్నన్యాయాజితః || ౨ || తథాకుంభితిసు
 గ్రీవ తదుస్కన్ధతిరోహితః | జఘానరామోబాణేన వాలినంజ
 యశాలినమ్ || ౫ || తారాచలీముఖగణస్తారెయస్తరణేస్సుతః|భర్తృ
 నేతృపితృభ్రాతృయఃఖన వ్యలపంశ్చిరం || ౫ || తదనునిర్వర్తితసంగ
 రోరఘుభరంధరః పురందగతనయస్యోధ్వఃదైహికం కృతవతం కపి
 పాథివంతమభిషిచ్య రాజ్యేమాల్యవతిగిరావతివాహయాం చకార
 వజ్రాదినసాన్ || ౩ || ౫ || తతోరాజ్యసాఖ్యానుభవప్రమత్తమతిం
 మర్కటపతిం సామిశ్రీర్భీషయిత్వా రామనికటంనినాయ || ౪ || ప || సీ
 తాంవిచేతుంష్లవగాన్సర్వానాహూయభానుజః | విధాయమాసమవ
 ధింప్రాప్తాపీత్సకలాదిశః | ౨ || ప || హనుమజ్జాంబవదజ్గద నళనీల
 ముఖాయమస్య దిగభిముఖాః | దావదశయోజనపరిమితమిరిణం
 ప్రాప్యశ్రమాదయర్విసినమ్ || ౮ || తతస్సన్వయం ప్రభాగుహం
 వ్రవిశ్యహేమపాదపాంమధూపహారవిస్తృతస్వకార్యరీతయోభవన్ |
 ౫ || ౨ || వధౌకదాచనష్టవంగమెనకెన చిత్ప్రబోధితావితపురుచ్ఛక్తేర
 మీష్టవంగమాః || ౯ || ౫ || అధగుహాధినాథాన్వయంప్రభాచేమాన్యా
 మమాతాన్విజ్ఞాయఫలేర్ధుభిశ్చ నమారాధ్యనిమిలితనయనాన్ త్స
 ణవీవగుహాయాబహిర్విద్యగిరింప్రావేశయత్ || ౫ || ప || జానక్య
 లాభాత్సమయాతిపాతాత్ప్రాయోపవిష్టాప్రజగాదకీశాన్ | సంపా
 తినామాసహజోజటాయోర్లంకాపురస్తాంరఘువీరపత్నీమ్ | ౧౦ || హృష్టా
 స్సర్వేదశముఖపురిం యాతుకామాః కపీన్ద్రాదృష్టాన్పరంజలధి మ
 భవన్దక్షిణంభగ్నవేగాః | తుష్టావాధశ్వసనతనయం జామ్బవాన్
 పూర్వవేదీ తుష్టాసావప్యభవదుదధైలంఘనేబద్ధసన్దః || ౧౧ ||

శ్రీరంగ

శ్రీరంగమహాద్వైపాచార్య

శ్రీరంగమహాద్వైపాచార్య

ప॥ తతోమహేంద్ర శిఖరాగ్రస్థత్యహనుమాన్ బలీ । సురసాగ్రః
హి కేభిత్రాస్ లజ్జాబహిరవాతరత్ ॥ ౧ ॥ సాయంప్రవిశ్యలజ్జా
యాం స్వత్రవివికాయనః । కుతాప్యదృష్టవైదేహీం రాజరాన్త
ఃపురంయయా ॥ ౨ ॥ గ॥ తత్త్రైత్తవర్యంకెరావణసహశయానాం
రతిమివత్క్రమనసుద్ధకిం మంవోదరీం నిరీక్ష్య సమీక్షితాక్షితిసులైలి
ముదితఃపవనరి మ గాకల్ స్తథర్తవత్ప్రేనైపంభవేదితినిర్జ్విత్య పరస్తా
త్వానశాలామన్విష్యహిక పణికాయాం విశాచీభిరివ భయంకరీభీ
రాత్రిఃచరీభిఃకత్స్యకమానాంక నక సాలభంజికామివా వనిదుహితర
మవేక్ష్య తన్నివాసభూతస్య శిశుపాతరొరువనిపత్రసంజ్ఞయేనిలీ
యశ్మణ్వంప్రదాలాపాసవత్ప్రే ॥ ౩ ॥ ప॥ తతోవీతత్రియామాయాం
త్రియామాయాందశాననః । ప్రబుధ్యాగత్యవైదేహీం భనభార్యత్య
యాచత ॥ ౪ ॥ త్మకాయమన్యమానాసా రావణంరాక్షసేశ్వరమ్ । నిని
ద్దవివిధైర్వాక్యైః పరుచైఃకణకాచారిభిః । ౫ ॥ అధనక్తంచరవతౌ
సేతియాధిక్యైశ్చైతే । రాక్షస్యఃకోరోధనంరద్ధాజానకిం సమతర్జ్క
యన్ ॥ ౬ ॥ అశక్నువంతీతాఽబాధాం సోధుముద్బన్దనాదమాన్ ।
మోక్షంపాదపశాఞ్చాయాం వేణీమానఽజయన్త్యభూత్ ॥ ౭ ॥ త
తోవతీర్యహనుమానభివాద్యమహీసుతామ్ । దేవిమాంవిద్ధిరామస్య
దూతమిత్యబ్రవీద్వచః ॥ ౮ ॥ గణయంత్యాఅథాత్తానం రావణంకామ
రూపిణమ్ । విశ్వాసాయదశాధీమాన్రామనామాంగులీయకమ్ ॥ ౯ ॥
కథయామాసహనుమాన్ రామలక్ష్మణలక్ష్మణమ్ । విస్మృష్టాచాధముదితా
జానకికపిమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ మాసేభవాన్సమృపతింసహలక్ష్మణాననా
నేష్యతే యదిభవామివరాను రేవమ్ । సందిశ్యకల్కదశయాపిహితంమ
హాఘ్నంచూడామణింకషివరస్య కిరేదదాసా ॥ ౧౧ ॥ అధగమనాయ

తదనుమతిమవాప్య నిజాగమనమనురావనిజానేయకబోధయిషు ర్
 ఛోకననికామధాక్షిత్ ॥ ౨ ॥ విచితోదస్తస్యపటపటాయితదస్తస్య
 దశకస్తస్య నిదేశెనసమాగతానశీలినహసాగ్రాగీజ్జరాన్నామరాక్ష
 సాః ప్రహస్తసుతంజమ్బుమాలినం పశ్చ సేనాపతినావణాత్తజ మ
 క్షంపడంతైర్నైర్రావలెనపాడపైదకండ్కోపలైస్త దానీలైరాయుధైశ్చ
 క్షణేన నిహత్యసంవర్తనమయనమవర్తివావతదే ॥ ౩ ॥ అథేన్ద్రజే
 త్రామృహణాస్త్రబద్ధోవిమోచితౌధూచ్ఛణః జ్వబంధైః శథాపికార్యా
 యనిబద్ధవత్కపిస్సహామగాదాశరణాయకస్య ॥ ౪ ॥ యగ్మ ॥ ౫ ॥
 తత్రరాక్షసశామాన్తైస్సేవితస్యాశరేణితుః । సింహాననాదుచ్ఛతరేవా
 లసింహాననెస్థితః ॥ ౬ ॥ కస్తవంకుతస్త్యంకుత్ర్యంకిముద్దిశ్యసమాగతః । ఇ
 తిదైతేమపతినావృష్టః పావనిరబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ ౫ ॥ అస్తికశ్చనరా
 మోనామదైతేయ నిబహణేప్రాచీనబహిష్షస్సహాయస్యదశరథస్యజ
 తరాన్నిగతౌనిశాచరనిశాఽణాయధరణ్యామవతీర్ణస్తాటకాటపీడవక్ర
 పీటయోనిఃసుబాహుమారీచ ప్రముఖపలాశనజాలతూలవాఽతూలస్సాప
 రాధవిరాధవధవిధాయామందెతఃకందర్పదర్పశూర్పణఖాముఖవికార
 కారీఖరమూషణ ప్రముఖరక్షోగణ కక్షాశుశుక్షణిశ్శాపాఽధకబంధబ
 ంధవిమోచనశ్చ ॥ ౮ ॥ కించస్తరసికిలధనుగుణానిషప్రందీకృతవింశతి
 భుజం వినిశ్వసద్వదనపరంపరం భనంత మపరిమేయవీర్యాజ్ఞానః
 కారేవీర్యాజ్ఞానః కారాగారెస్తాపయిష్యతీతితి ॥ ౯ ॥ ౫ ॥ తమ
 పివిజితవతఃపరశుధారయాక్షితిమక్షత్రియామెకవంశతికృత్వఃకృతవతౌ
 జామదగ్నస్యగర్వదహననిర్వాపయితాఽయమ్ ॥ ౧౦ ॥ అపిచ ॥ ౫ ॥
 వ్యస్తాషీః కిమఖిలలోకాభివృద్ధనీయబాహుబలశాలీవాల్లీస్వజిఘృక్ష
 యోపేత్యపృష్ఠతస్సమాశ్లిష్టవతంభవంతమజానానృచ వాలధినాతపశి
 రఃకరపాదనిశ్చలం నిబాధ్యనిర్యక్తత్యాశ్చష్టానవశాచ్ఛ తురణావా
 రసినిమజ్జయ్యసమాగచ్ఛన్కిష్కిన్ధాంకిమయంమహారాజస్యవాలధౌ

మునిసివర్జున సమయం లగ్నం జలకావి శేషం లి గ్రహయం వి
 జ్ఞాపయి ద్విగ్నావరం లై పరిభోధి కౌముదావంశం నానతి ॥ ౧౧ ॥ గౌ
 తవ పిరియ సుహృద స్సోమస్య ఏయత మాపహంబు కోమె నైకై నైక
 రోమెం కృతా న్నిశా న్నాల్ల కృతా యం ॥ ౧౨ ॥ ఏనం విభస్న పురు
 షోత్తమోః కృమిమా గ్రహ సార్వతు కమాత్మామాత్మం పృథివీ మా
 తేన లక్షణేన సుహృదాచ సుగ్రహేనావప్యపిరివానం మం బిభిషహ
 స్యమానేన సహామహాంతం మూర్తం నాను మత్త సురాలయం సు
 రాధిపతవాదిపతి ॥ ౧౩ ॥ వృషవాహిమస్తుభవాన్ద్విపాననయోః పుర
 తస్మాతు మశక్తౌజమ్బుక కవ బహిగతయో స్తయోమకానుజ సింహ
 యోః పరిగృహితదరివాంజక భూమికః పృథివ్య పరాశాలామనసూంజ
 సకనం దిశిమ మా చుత్తై ॥ ౧౪ ॥ ప ॥ తస్యోరుగ గతేషామయో
 విమవ్రస్థాపి లేష్వక కి స్తీర్వాహం జలం పృథివ్య పగరిం దృష్టేష్వది
 యోతజాం జ్ఞాతవ్యం భవతామమాగమన మిత్యా రామభంగం వ్యధా
 విరానవ్యహానం శేషం ముఖ్యం రుహిమో వ్యతతి ॥ ౧౫ ॥ జాయావిధే
 యోద్యమం భవవాన్యమిచ్ఛన్తీవా నామ ముఖ్యం పట్నం ॥ త్వర్వాహ
 వాతాహరణాయ జాతాంజానకాం దాల మజ్జిక నన్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ స
 ఖాలెసుగ్రీవోహితమరం వారభ్యం విభవజాలం సురేంద్రం రామంగమ
 యక రిణీకుంజరం గనం దేవేన రామానుజ శివైర్యాచన గరిభదేన్ది
 శ్వస్తానాం దిలపనం వైర్యా దిరవిధా ॥ ౧౭ ॥ ఏవం బ్రహ్మణస్య సమీర
 నూనోచ్ఛేధం సమాన్తాపయదాశరే ద్రః ॥ భూతాశవన్య సువనేషు పే
 నైరిత్య కేవల త్తమిభోనభీషణి ॥ ౧౮ ॥ నత్రైస్సంశ్చప్తైశ్చైతన సిక్తాన్
 సంయజ్య వహ్నినా ॥ హాలమస్య గర్భిణిః కారియా మాస ధౌషణా మ్ ॥
 ౧॥ విదితివృత్తాంతయా నితాంతితాంతయాధరాసుతయా ముద్విహం ప
 తివ్రతాభవశీతోహనూనులెత్తతిశాపితం నియమావహా మాప్య మహాంతం
 విభావంతమ బేష్య శ్రాభాన్యగవర్తిన్తః వ్రహ్మన్త సనానిద్బిద్భిలన్తా

న్నిషిష్టస్య హాపయతానిశాచరాశ్చస్తీకృత్య కృష్ణవత్తాతాతేనైః
 లజ్కాంప్రణమ్యజానకిం నిస్తీర్యజలధమానందయామాససీతాదంతక
 థనేన జామ్బవదాదీన్వాహినీవతీ ॥ ౧౦ ॥ ప ॥ తతఉచ్చితలాం
 గూలాఃప్లవగశాఃప్రతస్తిరే । ప్రవృత్తిమేతాంసీతాయా రామాయాశు
 వివక్షవః ॥ ౧౧ ॥ పథిస్థితంమధుచళం సుగ్రీవస్యవలీముఖాః । ప్రవి
 త్యమాకుత్యాదేశాత్పుష్పమధుపిపాసితాః ॥ ౧౨ ॥ గ ॥ అమీగత
 త్రాత్తనోనివారయంతం వనపాలం దధిముఖం భూదంతజహ్వాదినిజా
 వయవదర్శనాదినాపరిహాసేన దంతైదణశనెననవైర్విదారణేన పాణి
 భ్యాం చపెటాప్రదానెన పాదేరాఘాలెనదండేస్తాడనేనవృక్షైఃప్ర
 హారేణ గంధోపలైఃపిండికరణేనచతంకాందిశికంవిధాయసత్వరం ప్ర
 భావ్యసలక్షణసుగ్రీవం రాఘవమహామహమికయా ప్రణెముః ॥౧౩॥
 ॥ప॥ సీతాప్రవృత్తింవిజ్ఞాప్య రాఘవాయాంజనాత్తజః । సర్వస్వదా
 నసదృశంరామాలింగనమన్వభూత్ ॥ ౧౪ ॥

శ్రీఇతిసుందరకాండఃశ్రీ

యద్దకాండః

ప॥ అథనిశాచరనాథపురస్థితాంజనకజామవకణ్యరఘూద్వహః ।
 ససమలౌకతతూణయగంధనుః ప్రళయపావకదాహికయాదృశా ॥౧॥
 గ ॥ అథసుగ్రీవనిదేశప్రచలితమాంజనేయతారెయసమారూఢరామ
 లక్షణనిరీక్షణద్విగుణితరణోత్సాహంప్లవంగమర్షగోలాంగూలబలము
 త్ప్లవనేవైవ విలంఘితనగనదీవిపినంసదుదధివేలానిలమనోహరే మ
 హేంద్రశిఖరకాంతారెఫలమధూపహరణాద్వశ్రమమపానయత్ ॥ ౨॥
 తదనుదళముఖశ్చౌరముఖాదజేయమాగతంప్లవంగమ బలమాకణ్య
 కింకర్తవ్యతామూఢఃప్రహస్తమఖమంత్రినంధుక్షితాయోధనోత్సాహో
 హిలైషిణంరాఘవాయసీతా సమర్పణముపదిశంతమనుజంవిభీషణం
 సదసిధిక్కృత్యనిస్సారయాంబధూవ ॥ ౩ ॥ ప ॥ తతస్సమాగత్యప

రాఃపర స్తం విభీషణం ద్రాగభిషేచ్య రాజ్యే । ఉపేక్షమాణం జలధిం
 నిజార్థనాంధవంజయాస్తే గ్రీణదదాహ రాఘవః ॥ ౨ ॥ పాదయోగివతి
 తేనాథసింధునాదర్శితైస్తతే । కపివిరాహృత్తైశ్చైర్నలం సేతువక్షి
 కత్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ అథనిలంఘితనాగరస్యప్రవిష్టసువేదావలస్య పరీమ
 ఖబలస్య పరిమాణమవగంతుమాగతాభ్యాం కపినిరంధానిలప్రహృ
 తమూర్ఛితాభ్యాం దయాశరధినా చాశరధినా విమోచితాభ్యాం శుకసా
 రణాభ్యాం విదితనిజలవృత్తాంతాదశాసనో విద్యుద్బహ్వముచహ్వలైః
 మప్యకథయత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ మాయావినాలైస పురోవినిర్ధితునిరీక్ష్య
 భతున్స్సశిరస్మిరాసనమ్ । ముమూర్ఛసీతాసరమావిభీషణప్రీయా న
 మాశ్వాసయదాప్తభాషణైః ॥ ౭ ॥ రామాయసేతాండేశరావణతిహే
 తంతతాబోధయతి స్తమూల్యవాన్ । రత్నోదవస్తంపరిహాస్యసేనాంర
 ణాయసన్నాహవతీంచకార ॥ ౮ ॥ పశ్చాద్వానరవాహినీప్రమథితాం
 తత్నోధిపాక్షౌహిణీ మాలాక్యంద్రజిదాశుగాన్ ప్రవికిరన్నవ్యంగదే
 నాహతః । లీనోవ్యోమనిమాయయాన్మపసుతౌ బద్ధోర్వరగాస్త్రైః పు
 రీం గత్వాతాతమతౌషయజ్జనకజాంఘ్రిఘాణావైమజ్జయత్ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥
 అథయదృచ్ఛాసమాగతవినతాసుతగరుద్వాతనిధూన్ తవాతాశనాస్త్రా
 రాజపుత్రావవలూక్యాహవౌత్సాహవత్సుక గ్రవ్యాత్సుహనూమదంగ
 దప్రభృతిభిర్నిహతాన్ ప్రహస్తప్రభృతినావహినీపతీశవకర్ణ్యరథా
 ధిరూఢోజగద్భయంకరేణాకారేణసాకమనీకాయసమాటికతరావణః
 ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ సాలాన్గిరీంశ్చనుదత్తి కపివీరసేనామృత్యావ్యబాణనివహై
 ర్భువిలక్తణంసః । శక్త్యానిపాత్యరఘునాయకసాయకౌఘైః ప్రాణావ
 శేషితతనుర్నగరీందధావ ॥ ౧౩ ॥ ఉష్ణకర్ణమధజస్యభూగతంభక్షయ
 స్తమఖిలాన్వలీముఖాన్ । భూసుతాపతిరనూదయత్త తఃపుష్పన్మస్తే
 మకరోత్సురవ్రజః ॥ ౧౪ ॥ సురాంతకనరాంతకప్రథ్మతరాక్షసానీకినీ
 శతిష్వనిలపాకశాసనిసంతాదిభిస్సంయుతైః । మాతేషుపురుషాతజ

మమదృక్ష సేనావతివిహాయసహరావలక్షణః మూగ్ధయవాహినీం
 ౧౯॥ ఋషాధిపనియోగేనచేగేనపననాత్తిజః । సంజీవినీలతాధారమా
 సయామానధూదంమ్ ॥ ౧౦ ॥ సంజీవినీగరిసమీగసముచ్చ వసద్భిశ్శా
 ఖామృగైఃకలుషితాంసగరింవిహాయ । యద్ధాయసంగతవతామకరా
 త్తకుమ్భశూర్వాస్రఘూత్తమకపీశముఖానిజభూః ॥ ౧౧ ॥ పునర్ద
 శేముఖాత్తకొగగననీననీనాశుగాన్ । ప్రకర్ష్యభరతాగ్రజక్రథనువే
 త్యలక్ష్మంగతః । ప్రతీచిపుత్రౌరజేహనుమతిఃపురః పశ్యత్పశ్యక్త
 జనకాత్తంకక్రకచకేనమాయామయమ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నిరాశేః
 సుచాయదానికంగంతర్యమంప్రాప్యనిరద్భిలాంమఖమ్ । ఆరబ్ధవా
 న్ప్రాసురంక్షణా తతస్సితాశుచాచీవరాంవిపేదతః ॥ ౧౩ ॥ ఓఘిష
 ణశ్వాసితరాఘవాజ్ఞయాగలైర్హనూమల్పముతైర్వలీముతైః । ని
 నాగితేకర్తరికౌషభీషణస్సహాగమచ్ఛక్రజయారణౌంగణమ్ ॥ ౧౪ ॥
 తత్సప్తహస్తిలంపవనాత్తజస్యస్కందేనివిశ్య వినిపాత్మశరాసనే
 కాన్ । సోమివ్రిరద్భిసదముష్యశిరస్సరణపౌరందరేణ విబుధాఃకుసు
 మాస్యచర్షణ ॥ ౧౫ ॥ శక్రాశానిహలైసుతేదశముఖశ్శోకాబ్ధిమగ్నశ్చి
 రంప్రేమచిహ్నఃప్రతిరౌదమప్యగదయన్కలాకైకిరీరాగ్రణీః । విశ్వస్త్రా
 పరిదేవనారవవినిర్భిన్నాశ్శాలాశాచలాంలక్ష్మంప్రేక్ష్య టణాంగణం
 ద్విసుతేతకోధస్సమాగాతరః ॥ ౧౬ ॥ కపిసగ్రవాణేనవిదారయ
 న్నయంబధూవసోమిత్రిశరైరనుచ్ఛవ్రణ ॥ పర్యజ్యశక్తేభువనైక
 భీషణా మనూర్భయల్లక్ష్మణమింద్రద్రుప్ ॥ ౧౭ ॥ సంజీవినీమారు
 తజీవిరానుజంసమీక్ష్యహృష్టోరఘునంశవధూనః । అఖండలప్రేక్షిత
 ముచ్చవాజినం సమారురోహంధసమాతలింరంధమ్ ॥ ౧౮ ॥ ౫ ॥ అథద
 శరధతసయదశవదనయోర్వారణానినివారితవైశ్వానరంవైనలైయ సము
 త్సారితదాంధశూకం వాతాస్త్రనిధూతజైమాతంప్రైకతనవినిక
 చితతామిస్రవాసపనిష్కాసితదానవం వాసుదేవప్రచలాయిత వా

మపేషుచు తలనిపెట్టసుదిమునిప్రసాదైరత్యాచరెచాసలొకృమా
 సమభూమిసా ధిప్రావీమాయోనన ॥ ౫ ॥ వ ॥ శిరస్సులొనెవ్వది
 మైరిణి సరింపుచుపురింపచుచేతీ సరాధుని ॥ ౬ ॥ దేదేవియమహ్యస్త్రమథ
 జ్వలన్బిభిషదభూమిలొకవికోధనచిణ్ణ ॥ ౭ ॥ తదావినెనుసుక
 సదాగోళాభ్యశాజిగురింపలొనాకచూచునీచివాః ॥ ౮ ॥ నతఃపశ్యోను
 రాంగనాన్విరాచసూర్యమలక్ష్మీమైవాశీరణ ॥ ౯ ॥ త్రిల్లా
 విభాగ్యమనెనుచు దృఢేహినిసేభగ్రిరిరాక్షసాధిపై ॥ ౧౦ ॥ కృతాత్మనందో
 విరాచసూర్యులొనెనుచుగర్భునానిచ ప్రత ॥ ౧౧ ॥ మందోగ్ని
 ప్రవృత్తయోడసేవకయోచిరి ॥ ౧౨ ॥ లేచునిపుత్రావినివలొక్యగజజీవి
 లాక్ష ॥ ౧౩ ॥ చరేతిచగాణయేనవాకపురివిగాః క్రియావితన్వంతమ
 ముంపెనీచివా ॥ ౧౪ ॥ విభామింహ్నానిని పాచిరావువిత్రితాగ్నింజగ్మ
 శోనబానదేవ ॥ ౧౫ ॥ సమద్వచుగ్న క్షిప్రసృపకంవిమానమురీన్వి
 తగచూంపెతివ్రముః ॥ ౧౬ ॥ సముద్రరోధశ్యమనాకాఃకథామదభరదావజ
 లిపోనసంయమా ॥ ౧౭ ॥ తదాచిదేమమృతిగృహ్యనాగరైః ప్ర
 మోచమానేభ్యంతాగ్రిగామినిః ॥ ౧౮ ॥ వియక్తవత్సాభిరవప్రహతికాగమి
 సద్మతాభినిపిరవమాత్మధాః ॥ ౧౯ ॥ ఎనిస్త్వత్రైవిమకనిభిర్నదీజలప్ర
 మ్నాణకసావణకనుటికలైనిపి ॥ ౨౦ ॥ లభిగ్రయాచఃపటహాదినదితింపివేళ
 నాకెరపురంరఘూద్విహాః ॥ ౨౧ ॥ తతర్చస్సుస్సాగరవారిపూజైకస్సు
 వణకపమేర్భుచుజానిమెయ ॥ ౨౨ ॥ హింయోరక్షామనబధ్యఫాలెవసేస్తపూ
 రావమునయోగ్యపిచిణ్ణ ॥ ౨౩ ॥ ఆధారచ్యుతద్రాసనంరామభద్రః
 కిరిటంకులామారమాచాయకుూస్సిక ॥ ౨౪ ॥ సప్తమూనయామాససప్తాన
 నీమాన్తనీశాన్తహికాస్కనిశాన్తమీరా ॥ ౨౫ ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీరామాయణసంగ్రహే- యద్ధికాండః





త్రైరసు

త్రైరామాయణసంగ్రహే

ఉత్తరకాండః.



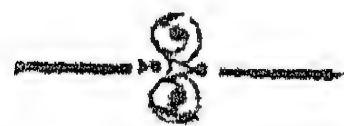
సుగ్రీవప్రముఖాన్ సఖీన్ జనపదే స్వే స్వేప్రతిష్ఠాపయన్ పుత్రౌ
ప్రాప్య గుణాధికౌ కుశలవావానందపూర్ణాంతరః । నిత్యః సౌదరమా
శ్రితస్సతనుజ్జేహన్ తైర్తైర్భ్రాతృభిర్మాతృణాం ముదమావహన్
సమకరోద్రాజ్యం హి నిష్క్రంభకమ్ ॥ ౧ ॥

ఇత్యుత్తరకాండః.

ప॥ ఇతి శైలయాకరణేన త్రిమద్రామానుజాభిధానైః
రచితం రామాయణసంగ్రహమనుగృహ్యతమజానకీజానిః

త్రైరామాయణసంగ్రహే

స్వముఖాః.





అంశం

అంశం గ్రామీణానాం :

అంశం గ్రామీణానాం పరివర్తనం, అంశం గ్రామీణానాం పరివర్తనం

ధాతు ప్రయోగములను కేచి అంశం గ్రామీణానాం : పరివర్తనం
 ద్వారా అంశం గ్రామీణానాం పరివర్తనం : ౧ || విద్యతే ప్రభవత్యుక్తస్యా
 దస్తస్తాత్మకమపి | భూయాద్భవత్తుభవతాద్విద్యతాం శీర్షకప్రయోగం || ౨
 సంవద్యతేజాయతేద జజంతుత్పద్యతేజగత్ | సంభవత్యావిర్భవతి
 ప్రామర్భవతినర్పదా || ౩ || తిష్ఠత్యాదైవవత్తేచపరత్యత్ర గృహే ర
 మా | ప్రాశతిశ్వసితశ్రేణాన్యఃపరాధాయజీవతి || ౪ || రచయతికరా
 తికురు తేవిదధాతివిధ త్తతదధాన్యార్కః | సంపాదయతితథాసావాధ
 తైశ్చజ్యతే రాబ్ధిమ్ || ౫ || ఉత్పాదయతిస్పృశతీచనిర్వలకయతీహసాధ
 యత్యాశు | రాధోతిచసాధ్నోతిచనాధ్నోతిసాధ్నోతిచసిద్ధ్యకీప్రీతిం ||
 ప్రసూయతే ప్రసూతేచ ప్రసూషోనుస్మృపి | ప్రసవత్యపిసాత్వే
 మాపుత్రింపుత్యవతీనతి || ౬ || ప్రవృత్తేంచత్యయి తేవ్రజత్యయితి న
 ర్పతి | ఋచ్ఛగ్యుదతియాత్వేనసంసృజతీగగచ్ఛతి || ౭ || హంతుతిద్ర
 వతిగ్రామం గ్రామత్యమతీమీమతి | నసలికచజహేచ సలత్యభ్రాతీధా
 వతి || ౮ || శ్రింశతేభ్రంశతేనప్రంభ్యంసలెగాత్ప్రత్యగాత్ | భ్ర
 శ్యతేభ్రశ్యోధలం దయాగోడిరశ్యోగం || ౯ || ఆచక్షేవప్రేక్షాత్ప్రంశ
 గ్గయతిగడతివ్యక్తనాభాషతేసా వ్యాఖ్యానం సగ్గీవీతి ప్రచదనం రుచి
 వ్యాహర శ్యాగృహాతి | మూలే సంకీర్ణయత్యారవతి లవణ చోదీయ
 త్య చల్పశ్యోమంతం శ్రేణతేత్సోన్యోతిభవతి మాం రత్నకర్తృతి ధీ

నూకా ॥ ౧౧ ॥ నాద మ తేనద తేనాతివణశివస లేషజల్ప తేజపతి । అ
భిధత్తేభిదదాశీచవాదయతిహాసయ త్యేనకో ॥ ౧౨ ॥ నాటయశీనటతి
న్యత్యేశిగాయరకాయతవకూడక లేకిలతే । కీడఃదీప్యతికేల కేఫేలతి వి
హరతే మూడక లేమతే ॥ ౧౩ ॥ కరణ తిభిభిస గతిగిష్ట శిఖ్యుతి
చతక్కుశ్చయ శ్చేది తమ తనిః ప్రాప్త్యుతిభురంకజం పెరియా ॥
దదాకద ప్రేమి ॥ ౧౪ ॥ ప్రేమ త్యే శిఖ్యుతి । మనః ప్రేయలేచా శంసనా
తిననుదేధి నే ॥ ౧౫ ॥ శిఖ్యుతిమనః నేహ వాలయాతి ప్రియమ్ ।
ప్రాయ తేనయ తేనాజా గోప తేనర క్తేవ ॥ ౧౬ ॥ గోప నమన్య
తిషిష్ణుగవ్రణిసతతి దమద లేచిభి దమతే । ఈప్తేనాతేదనువతి న్తుతే
చశంసత్యం కలస్తాతి ॥ ౧౭ ॥ స్తపా దమనః ప్రేమ శ్చేద్యశ్చాఘతేగు
రూకా । సతాయేవేపనాటి అవగమయనా మల ॥ ౧౮ ॥ అర్చ్యశ్య
మాకతిగుహతవమహాయతీప్రాజయమయజతి యజ శిచి । అచత్యర్ప
యతేయంప్రాజతమాన చ శ్చార్హ మశ్చార్హ ॥ ౧౯ ॥ సచతే
పజతిశాశ్చిరంధ ముత్యక్రిపా మః । శాశ్చిరశ్యక్ష్మంశ్చపయతితథాశ్రా
వయతిషణాల్ ॥ ౨౦ ॥ భజ్జతేభజ్జిభాప్రేభర్జతేచణకానయం ।
మజ్జ శ్యప్లవతేస్నాశిగంగాయా శవగాహతే ॥ ౨౧ ॥ అశ్నాతివల్భతే
భుజ్జే జేమతిప్రత్యసన్యతి । ధన్వోజ్యవహరత్యన్నం నంవిభజ్యార్ధి
భిస్సహ ॥ ౨౨ ॥ చర్వలేహ్నాశ్చాంబూలం భక్షయత్యత్తిభాదతి । ధ
యత్యాచామశివ శ్చగోపితచూషతి ॥ ౨౩ ॥ గిలతిగ్రసతిగ్రాసంగి
రతిగ్రస లేతథా । మనఃతుద్ధిరశిచ్ఛదకాశ్యసోభదకయతీషణాల్ ॥ ౨౪ ॥
నిర్మిశ్యజిష్టిశ్యతచిష్టి తిరన్యతి । క్షిపతిష్నుహ్యతిక్షిప్రముద్గారయ
తిభక్షితమ్ ॥ ౨౫ ॥ పెర్జిజానాతీజానీతే తత్వంబాధతిబాధతే । ప్ర
త్యేతిచాపంభ తేమిథ్యతేప్రతిపద్యతే ॥ ౨౬ ॥ ఉత్ప్రేక్షతేచ మనుతే
చిష్టిశ్యతిచనుశ్యతే । సంభావత్యూహతేచవిచారయతి చిత్త్వతః ॥
మలమల మృశతితరగతివితర్కయశ్యతి శయాన్నిహపయతి । పరిగణ

చద్రాంతతీర్థియఁ మోక్షే ॥ ౪౦ ॥ మోక్షత్యసావృత్సజజహత్త్య
 జ్ఞుతిమంచతి ॥ మంచతేమోచయత్యాశునుధీః పరాత్మభు ॥ ౪౧ ॥
 మోక్షయగిరహతిరహాయతినజాయగివృక్షైః సత్తాతి ॥ కృషతే
 కషాతికృష్యతివిలిఖతధూమిఁ నదాకృషికః ॥ ౪౨ ॥ ప్రశ్నగ్నాతిపా
 రయతిప్రతిషేధతి తన్నరాకరొల్పాల్ ॥ ప్రశ్నాదిపతవ దోషా
 త్ప్రశ్నావప్తవిషేధతిప్రాజ్ఞా ॥ ౪౩ ॥ సఖాతిసఖశ్చైవస్తనో
 తస్తాభతేతథాస్తభాతిప్రబగ్నాతి స్తభోః సోభతేతథా ॥ ౪౪ ॥
 సుభాతిచవిహంత్యేషసుభోతిసంభవేతిపూర్వా ॥ సుభాతి
 సుభాతిచేతేశబ్దాస్తల్యాధవాచకాః ॥ ౪౫ ॥ సహతేమృష్యతివా
 షాతితితిక్షతేమృష్యతేతథామృషః ॥ మషాయతిక్షామ్యతిచక్షుతేమృ
 షయత్యసానహతి ॥ ౪౬ ॥ శక్యతేశక్యతిబుధన్సహాయత్యపిదుర్వచః ॥
 యచ్చర్చయత్యధీతేవ శిక్షతేవరతిశ్రితిం ॥ ౪౭ ॥ ఏధతేవధాతేనంద
 త్యధ్యతిస్థాయతేబుధః ॥ ఋధోఽస్త్రాయతేనిశ్యం నీతిమాఖ్యత్య
 తిశ్రియం ॥ ౪౮ ॥ యతేతేవ్యాప్రియతేసాప్రియస్యతేవ్యాపివర్తితుతే
 చ ॥ చేష్టతఈహతపషస్థరత్యలంస్తందతేవతుః ॥ ౪౯ ॥ తుదతేతు
 దతిమనోతివ్యధయతిదుఃఖయతిరుజతితాపయతి ॥ క్లిశ్నాతిభేదయత్యపి
 పీడయతిరిపూప్రశూలయతి ॥ ౫౦ ॥ ధుక్షతేధిక్షతేనిశ్యం బాధతే
 బాధయత్యపి ॥ శుంధతిక్లేశయత్యేషతథాపుంధతిబుంధతి ॥ ౫౧ ॥ వ్యధ
 తేతామ్యతిఖండతిసంతపతిచదూయతేచశోచతిచ ॥ గ్లాయతిశల్లూయ
 తిచక్లిశ్యత్యాఖ్యతేచసీదతచ ॥ ౫౨ ॥ ధూపాయతేక్లేశతేచఖింతేక
 షాతిఖజాతి ॥ ఏతేధాతుప్రయోగాః ధివ్యపదేకాథానూచకాః ॥ ౫౩ ॥
 మురతిచగుణయతిగుణ్యతివటతిస్త్రాయతిచవెష్టతేవస్త్రం ॥ గుంతయ
 తిముండతేసామండతఇత్యేకవాచకాశ్చబ్దాః ॥ ౫౪ ॥ సినుతేసినోతి
 నహ్యతిబద్ధాతినినాతినహ్యతేజుడతి ॥ ఆశుయనాతియునీతే పాశయతి
 సేవికగిషకీలయతి ॥ ౫౫ ॥ ధునోతిధునుతేపుచ్ఛంధూనోతిధువతి స్ఫు

నం ॥ ౨౫ ॥ జి ప్రితిత్రిపతేహ్యచ్ఛ్యలంప్రీడతిలజ్జతే । లజ్జతేమత్స
 రీత్రాః దృష్ట్యాన్యస్యస్వయంచుధీః ॥ ౨౬ ॥ అగ్నిష్వత్కాలింగలిపరిరభ
 తేః స్వధూఃపరిష్క జతే । ఉపగూహాఃకీర్తిస్త్రీసుందేమసమప్రభావిబు
 ధ ॥ ౨౭ ॥ యతేస్వపతేక్షీరంస్వకతేనావతేన్యతాం । ద్వాయతి
 ప్రీయతేజ తుస్థుత్వాన్యపతిత్యప్యతే ॥ ౨౮ ॥ ప్రీతాతిత్పయత్యలమా
 న్లాదయతిహృష్టాతి । సంహృషయతిధినాతిప్రీయతి పృణోతిసుఖ
 యతిప్రౌఢః ॥ ౨౯ ॥ స్నిహ్యతితూషణిశుష్యతిహృష్కతిన్యష్టైవనమో
 దతేకాంశమ్ । నృన్యతిమాద్యతిఃర్స్వతిఖగ్నతిసాక్షీవతేదగ్నతివ ॥ ౩౦ ॥
 విదినాన్యవేక్షతేపాచన్విష్యతిన్యాయతేఽచేషయతి । అన్వేషతేచ
 మాగ్నతినుగ్నయతివవివినుతేనోమా ॥ ౩౧ ॥ ఆకారయత్యాహ్వా
 యతిస్వమానుత్యయతేప్రియమ్ । అధపర్యనుయజ్జేసావనుయ
 జ్జేసన్యచ్ఛతి ॥ ౩౨ ॥ పరివతేతేచివతేతేషన్యవతేతేచగర్వై
 వ । వ్యాఘటతేదేవరావతేతేతేకేకవాచకాన్యద్వాః ॥ ౩౩ ॥ ఉపదే
 క్కృపదిగ్ధేపాలింపతిరూషతివకుంకుమాఘంతి । దృష్ట్యాప్రాణాధీశంవికిర
 తేఽక్షిపతిపాదయోఃకుసుమమ్ ॥ ౩౪ ॥ శక్నోతీసమాతేజేశుంసహతిప్ర
 భవత్యలమ్ । తరతిన్లునతేజ్ఞానసేతునాభవవారిధిః ॥ ౩౫ ॥ సంగ్రామ
 యతేజజతివసంప్రహరతియధ్యతేచజంజతివ । ఆహంతిచగ్నయా
 సాయున్యతీసంతాపయత్యలంశత్రూః ॥ ౩౬ ॥ కగదతిక్రిందతిక్లంద
 త్యాక్రొశితిచకందతే । క్రిందతేక్లందతేహోవత్యలంరొదితిమర్త్యః ॥ ౩౭ ॥
 ప్రళంభయతిబధ్నాతితథాగధాయతేఖలః । ప్రణారయతిల్వబుద్ధీం
 త్వదావంచయతేనరా ॥ ౩౮ ॥ పరివచ్యతిపరిచరతిచపర్యజ్జేసేవ
 వతేభజతి । శుశ్రూషతేచభజతేశ్రీయతేచారాధయత్యుపాస్తేచ ॥ ౩౯ ॥
 ప్రసాదయతిదేవేశం తథోపదరతిస్ఫుటమ్ । పర్యోజతి తథాధీమా ॥
 శ్రియతేకాథావాచకాః ॥ ౪౦ ॥ మనత్యభ్యున్యతీకలాస్సంశీలయతి
 లతి । విప్రీంభతేవిశ్వసితప్రత్యేతిచనతాంవచః ॥ ౪౧ ॥ ఉన్మీలయతి

చవిలపరివికచవికస్ఫటతెప్పుటశ్వాసం । ఉష్ణేషగ్మస్తేషతపశ్చిష్ణుదే
 జ్మోభతేపద్మం ॥ ౯౨ ॥ పూశ్వాపవిశ్వాపశ్చశమయ్యనప్రాసనప్రాస
 శిశ్వాచపహాయహితా । సంస్కృత్యసంసాయనిభాయఖాశ్వాసంగత్యస
 స్కృత్యనిహిత్యహితా ॥ ౯౩ ॥ మృడిత్యామృదిశ్వాకుడిత్యాకుడిత్యా
 మృషిత్యారుషిత్యావిడిత్యాగృహిత్యా । కృషిత్యాచక్రత్యామషిత్యా
 క్షిశిత్యాఖనిత్యాతునిశ్వాపచిత్వాలుచిత్యా ॥ ౯౪ ॥ పచిత్యానచ
 త్యాలుచిత్యాకరిమృచక్రమిత్యాపతాపిత్యామషిత్యాకషిత్యా
 తక్వతాగునిత్యాచ ॥ ౯౫ ॥ గుంఫిత్యాలుఁఫిత్యాలాభిత్యాఖలులుభి
 త్యాచ । క్షిప్త్యాపప్రాప్త్యాపప్రాప్త్యసంధ్యః పరాప్త్యా ॥ ౯౬ ॥ మ
 త్యాభాత్యాజ్ఞాశ్వాగంధిత్యాచగంధిత్యాచ । అత్రిత్యానత్రిత్యాపా
 పయ్యసమాప్త్యాచాచిత్యా ॥ ౯౭ ॥ పీత్యాచరివ్యాయవిధాయచోక్త్యా
 వ్యాఖ్యాయధీత్యాపరిపీయధిత్యా । సంవ్యాయసంక్షీయనిజాయమీత్యా
 విజిత్యసంమన్యమనామనిత్యా ॥ ౯౮ ॥ విగాయావమాయావమత్యప్ర
 మత్యప్రయమ్యప్రయత్యప్రణత్యప్రణమ్య । నిమాయప్రమాయ
 ప్రళాయప్రణీయప్రశ్నశ్నప్రపాయప్రహాయప్రదాయ ॥ ౯౯ ॥
 దత్వాదాత్వాదిత్యాధీశ్వాప్రస్తాయచస్థిత్యా । సత్వామిత్యామీత్యా
 సందాయవిహాయచాకుసంమాయ ॥ ౧౦౦ ॥ క్యూత్వాజలిత్వావృశ్చ
 త్వాకూత్వావృత్వావివృత్యచ । తణిత్యాధతణిత్యాచప్రక్షిత్యేత్యా
 దిచోహ్యతామ్ ॥ ౧౦౧ ॥

ఇతి త్రిపాండ్యశూపాలవిరచితక్రియాశాస్త్రముః

సమాప్తః.

భవస్యథే = భవస్యస్థి జామతేః గ్యతేరథా । సుపద్యతేః స్వతతిని
 వ్యవ్యుతేదవచి ॥ ౧ ॥ ఉన్నతేః స్వతతిని దేవ్యుదయతేః ॥ ౨ ॥
 జూరగ్య-కురత-చోద్యద్యతేః దిశస్యప ॥ ౩ ॥ ఏదతేనథతేనందత్య
 వ్యుత్తీవ్యనయద్యతే । భానతేహోదతేభాతిలసతీః దే ప్రకాశతే ॥ ౪ ॥
 రాజతేద్యోగతే రాజగ్యపిదవ్యదీవ్యతే । చకాస్తీకనతిభాజతేచస్పర
 తిరొదతే ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మతీవక్తివదతిభణ జ్యభ్యాతిశంనతి । అనస్తేవప్తి
 గదతిబూతేలపతిభావతే ॥ ౬ ॥ వ్యాహారత్యభివత్రేభిదధాతీరయతీత్య
 పి । ఉచ్చారయ జ్యహానతికథయ గ్యహాజల్పతి ॥ ౭ ॥ ఈష్టేవణయ
 తిస్తాతినుతేనాతి ప్రశాంతి । మదతేకీతయతిచన్లాఘుతేచాభివదతి ॥
 ఉచ్చోక్తియక్తి స్వధేః వణాయతిపనాయతి । వ్యాఖ్యాతి విన్యూతివ్యా
 కురుతేథావయత్యపి ॥ ౮ ॥ పన్యతేతేపన్యజుతేవ్యాచప్తే వ్యాకరొతి
 చ । ప్రబంధిప్రమతి ప్రమజ్జేచయత్యపి ॥ ౯ ॥ పూజయ
 త్యర్షయిచత రోత్త్యాగ్రియతేరొతి । సంఖావయగ్గర్చతి సతు
 రుతేనానయక్తిపి ॥ ౧౦ ॥ భాగయక్తివ్యావ్యస్తేమహాయగ్య
 పి । ఆరాధయక్తిని ॥ ౧౧ ॥ భిరావ్య ॥ ౧౨ ॥ శుశూప్తతేవ
 రిచిరగ్యనాపే ॥ ౧౩ ॥ ౧౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౧౫ ॥ బహుమన్యతే ॥
 ౧౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౧౭ ॥ ౧౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౧౯ ॥ భవతేభాతియని శ్రీ
 వ్యతేవణాతిసే ॥ ౨౦ ॥ ౨౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౩-రొత్త్యావ్య ॥
 ౨౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౨౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౩౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౪౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౫౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౬౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౭౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౮౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౦-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౧-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౨-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౩-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౪-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౫-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౬-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౭-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౮-రొత్త్యావ్య ॥ ౯౯-రొత్త్యావ్య ॥ ౧౦౦-రొత్త్యావ్య ॥

తిత్రాయతే పాతిపాలయత్యపి రక్షతి । శాస్త్రీగోపాయతి భునక్త్యభిగా
 పాయతీతి చ ॥ ౧౫ ॥ ప్రీయతే మోదతే హృష్యత్యానుదతి చ నం
 దతి । నిర్వృణోతి చ నిర్వాతి సుఖ్యత్యనతి తుష్యతి ॥ ౧౬ ॥ సుఖయ
 త్యాహ్లాదయతి పీణాతి పీణయతి సుఖాకురుతే । ఆనందయతి ధి నౌత్యా
 మోదయతి చ హషయతి చ తోషయతి ॥ ౧౭ ॥ దూయతే వ్యథతే దుః
 ఖ్యత్యపి శోచతి సీదతి । ఖిన్యతే క్లిశ్యతి శ్రామ్యత్యంతస్తపతి తామ్య
 తి । గ్లాయతి గ్లూయతి ప్లుచ్యత్యపి స్విద్యతి శుష్యతి ॥ ౧౮ ॥ క్లిశ్నాతి క్లేశ
 యతి వ్యథయతి దుఃఖాక రౌతి శోచయతి । విహ్వలయతి చ దునౌతి వ్యాకు
 లయతి విమనయతి విషాదయతి ॥ ౧౯ ॥ హంత్యా హతే హతయతి నిబ
 ర్హయతి సూదతే । హింసస్త్యజ్ఞానయతి నంహరతే సూదయత్యపి ॥ ౨౦ ॥
 కదధయతి చ ధాతి కశయత్యపి బాధతే । పినష్ట్యపద్రవతి చ పీడయత్య
 పి శాస్తీ చ ॥ ౨౧ ॥ నిగృహ్ణాతే నిగృహ్ణాతి తాడయత్యపి విధ్యతి । తనూక
 రౌతి తక్ష్ణాతి క్రశయత్యపి చద్యతి ॥ ౨౨ ॥ ఆహ్వాతి యాతి లభతే గచ్ఛ
 త్యయతి యుచ్చతి । ప్రవద్యతే జహీతే చ త్యాసాదయతి విండతి ॥ ౨౩ ॥
 ఆసీదతి వ్రజతే తిచరత్యటతి థాకతే । వ్యాహ్వాతి నర్పతి సరత్యయతే
 మూర్ఛతీత్యపి ॥ ౨౪ ॥ ఉపసర్పత్యుపసరత్యుపయాత్యుపగచ్ఛతి । ఉ
 పధావత్యుపనమత్యుపేత్యుపతిష్ఠతే ॥ ౨౫ ॥ అపసర్పత్యుపసరత్య
 పయాత్యుపగచ్ఛతి । అపైతి వ్యయతీ వ్యేతి విగచ్ఛత్యపవతీతే ॥ ౨౬ ॥
 ఆగచ్ఛత్యావ్రజత్యాయాత్యాపతత్యాసరత్యపి । నిగచ్ఛతి చ నిర్వాతి
 నిస్సరత్యుత్పతత్యపి ॥ ౨౭ ॥ ఉద్గచ్ఛత్యుద్వ్రజత్యుద్వాత్యుత్తిష్ఠత్యుచ్చ
 లత్యపి । అభిగచ్ఛత్యభిపతత్యభియాత్యభిధావతి ॥ ౨౮ ॥ అభిహ్రీద
 యతే చైవ మభిషేణయతీతి చ । అనుసర్పత్యనుపతత్యనూద్యత్యనువర్తతే
 అనుగచ్ఛత్యనుసరత్యనుయాత్యనుధావతి । అన్వేత్యనుద్రవత్యన్వాగ
 చ్ఛత్యన్వయతీత్యపి ॥ ౩౦ ॥ విడంబయత్యనుకరౌత్యుపమాత్మ్యమన్వేద
 తే । ఏతేనువిదధాత్యథేతులయత్యపి తాదృశః ॥ ౩౧ ॥

తెదతైదిశత్యపహరత్యపి । విశ్రాంతత్యగ్నయతేవితరత్యాపహరత్యపి ॥
 ప్రియద్భుతిస్సర్భయతి ప్రతిపాదయతీతిచ । పాత్యత్రాకురుతేతత్సాత్ర
 రోత్యతిస్సజత్యపి ॥ ౩౩ ॥ దాప్యాప్రయచ్ఛతేకామీదదాత్యపకరో
 తిచ । ఆదతైప్రతిగృహ్లాతిప్రతిగృహ్లాత్యత్యపి ॥ ౩౪ ॥ జహతి విస్మజ
 త్యుజ్జుత్యపిత్యజతిముందతి । ముంచతేవజ్జయతిచతథాపరిహరత్యపి ॥
 ఘోరిక్రీడతిపరిక్రీడతేవిహరత్యపి । సంక్రీడతేవిభాగమతి వినోదయతి దీ
 వ్యతి ॥ ౩౫ ॥ రమతేనుక్రీడతేఘ్రింఖతిత్వంగతిరింఖతి । విభాగ్యతి
 లలత్యేవనుధోనటతిన్మత్యతి ॥ ౩౬ ॥ వీరాయతేధషణయతి ప్రతిహంతి
 ప్రగల్భతే । విక్రామతిపరిక్రామత్యధదృప్యతిమాద్యతి ॥ ౩౭ ॥ అధో
 జయత్యతిక్రామత్యతిశేతేతిరిచ్యతే । అత్యేన్యథేవిజయతేపరాజ
 యత్యత్యపి ॥ ౩౮ ॥ యుధ్యతేయోధయతిచబాహుభ్యాంతు నియుధ్య
 తే । కుప్యతికుర్యతిద్వేష్టిరుష్యతీష్యత్యసూయతి ॥ ౪౦ ॥ సంఘర్ష
 యత్యాహ్వయతేన్పథతేన్పథయత్యపి । నహతేక్షమతేత్రామ్యత్య
 పిశామ్యతిమృష్యతి ॥ ౪౧ ॥ ప్రసీదత్యనుగృహ్లాతి దయతేచానుకంప
 తే । పశ్యతినిర్వణయతి ప్రత్యక్షయతీక్షతేపరోక్షయతి ॥ ౪౨ ॥ ని
 ధ్యాయతిలావయతిచసాక్షాత్కురుతేనిశామయతి । లాకతేలక్షయతి
 చావ్యధజానాతిబుధ్యతే ॥ ౪౩ ॥ వేనోపలభతేవైత్రిప్రత్యేతిప్రతిపద్యతే
 మనుతేవైత్రిజానీతేవగచ్ఛత్యధిగచ్ఛతి ॥ ౪౪ ॥ గృహ్లాతిమన్యతేచా
 ధసందిగ్ధవిచికిత్సతి । ఙ్గళాయతేచసంశేషేశంకతేవిన్మశత్యత్యత్య ॥ ౪౫ ॥
 ఙ్గళాయతేతరకాయత్యధ్యాహరత్యాలావయత్యపి । మీమాంసతే వివి
 త్త్రేచవిచారయతిచాప్యధ ॥ ౪౬ ॥ నిధానరయతినిగమయతిశిశ్పినుతే
 నిశ్చినోతినిణయతే । నిణయతినిరూపయతిచనిర్ణయతిపరిచ్ఛి
 కత్యపిచ ॥ ౪౭ ॥ నిమిషతిముకుళీభవతిమీలయతినంకుచతి కుట్టలీభ
 ఙ్గళిన్మీలయత్యున్మిషతిస్ఫుటతిదశత్యుచ్ఛ్వాసితిమిషతిహనతి ॥ ౪౮ ॥
 సతిస్ఫుటీభవతిదీర్యతే । కరోతకురుతేనిర్జాత్యాచరత్యను

ఃస్థతి ॥ ౪౯ ॥ నిర్మిమీతేవిధత్రేవిదధాతరచయశ్యపి । కల్పయత్యాకల
యతి తనాతితనుతేపచ ॥ ౫౦ ॥ వైగాయతేవిరుంధేవిరుణ్ణికలహాయ
తే । ద్వేష్టిద్విష్టవిగృహ్ణాతివిరాభ్యశ్యపరాభ్యతి ॥ ౫౧ ॥ జిహ్వాంసతి
విగృహ్ణాతేమగ్రిహ్యత్యపకరాతిచ । అపిధత్రైచాప్యణతేస్థగయత్యపిచోద్ధ
తే ॥ ౫౨ ॥ తిరస్కరాతిచతిరొధాపయత్యపనిహ్నుతే । వ్యవధత్రైవ్యవ
దధాత్యపవారయతీతిచ ॥ ౫౩ ॥ ఊణౌత్యూర్ణౌతికుడయత్యంగర్థా
పయతీతిచ । అంతథత్రైతిరోధత్రైలీయతేంతదధాతిచ ॥ ౫౪ ॥ ము
ష్ణాతిచారయతిచహారత్యపహారశ్యపి । బలాగృహ్ణాత్యాద్భినత్తిలుంట
యత్యధఘుష్యతి ॥ ౫౫ ॥ శబ్దాయతేఘాషయతీరౌతిస్వనతి కూజతి ।
సంక్రీడతిధ్వనతిచశిజ్జగననతిగుంజతి ॥ ౫౬ ॥ రణతిక్వణతికుంజత్యపి
స్తనతిగర్జతి । రసహిక్రోశతిరటత్యధాక్రిందతిరొదితి ॥ ౫౭ ॥ బాష్ప
యతేవిలపతిసరిదేవయతీతిచ । వేపతేకంపతేచంచత్యపిలాలతివల్లతి॥
డోలాయతేచచలతి వలతేవలతీతిచ । ధునాతిధునుతేధూనాత్యాలోలయ
తిధూనుతే ॥ ౫౮ ॥ ధునాతికంపయత్యేవధువతిన్యగ్రయత్యపి । చలయ
త్యాకులయతీశక్రింధాదిశ్చలయత్యపి ॥ ౫౯ ॥ శ్లేష్మత్యాలింగతిపరిష్వ
జతేవ్యుపసూహతి ॥ ౬౦ ॥ ఆలింగతేచాపిపరిరంభతేవెష్టయత్యపి । ని
దధాతినిధత్రైనిక్షీపతేనిక్షీపత్యపి ॥ ౬౧ ॥ నివేశయతివిన్యన్యత్యపి న్య
న్యతిచాప్యధ । పాణౌగృహ్ణాతిగృహ్ణాతే వినహత్యుపయచ్ఛతే ॥ ౬౨ ॥
పరిగృహ్ణాతిచపరిణయత్యధఃపీచతి । తిష్ఠత్యాపైనివిశతేవసత్యుపవిశత్య
పి ॥ ౬౩ ॥ వినిష్ఠతేతదధ్యాస్తేధితిష్ఠత్యుపతిష్ఠతే । వతతేద్రీయతేస్రా
ణిత్యపిశ్వసితీజీవతి ॥ ౬౪ ॥ నుదతిపేరయతివిక్షీపతిక్షీపతేన్యతి । ప్ర
హీణౌతివ్యాదిశతీనియజ్జేచాదయత్యపి ॥ ౬౫ ॥ పేక్షయత్యపియా
జ్జేచిన్యజతిప్రేష్యతీతిచ । విభర్తివిభృతేభత్రైవహతేధారయత్యపి
దధాతివహతీత్యథేధరత్యుద్వహతీత్యపి । తిరస్కరాత్యభిహార
జానాతీనిందతి ॥ ౬౬ ॥ ధిక్కరాతిన్యక్కురుతేవిగాయ

జుగుప్సతేఽనమనుతైగర్హయత్యపనున్యతే ॥ ౬౯ ॥ బహిష్కరోతిపరిభ
 వత్కాక్షిపతిచాసతి । అనధీరయతీత్యేనమవమానయతీతిచ ॥ ౭౦ ॥ వాం
 ఛతీచ్ఛత్యభిలషత్యభిలష్యత్యపేక్షతే । కాంక్షత్యాద్యయతేచాభిప్రేతి
 న్నహయతీహతే ॥ ౭౧ ॥ ఆశాస్తైథకాయతేవష్టి విప్సతేభీష్నతీతిచ ।
 కాంక్షతేచాభిగంధతైఽనురుంధేచానురుద్యతే ॥ ౭౨ ॥ యాచతేయాచ
 తీత్యథేనాధత్యథకాయతేదకతి । అపోవగాహతేహోపచ్ఛతీతి స్నాతి
 మజ్జతి ॥ ౭౩ ॥ తిమ్యత్యాద్రీభవత్యథేన స్తిమ్యతీత్యవ్యధోక్షతి । సు
 పయత్యాస్థావయతివజ్జయత్యపిసించతి ॥ ౭౪ ॥ శక్నోతి పారయతివ
 ర్యాపోతిప్రభవత్యపి । ఉష్ణేప్రగల్భతేచాధవవతేపచితీతిచ ॥ ౭౫ ॥
 ప్రవతకతేప్రీక్రమతేప్రస్తాత్యారభతేపిచ । ఉపక్రమతఉమ్యజ్జేచా
 హత్యుత్సహతేపిచ ॥ ౭౬ ॥ ఈహతేచేష్టతేచైవయతతేచప్రయన్య
 తి । భుజ్జేభ్యవహరత్యశ్నాత్యాచామత్యత్తిఖాదతి ॥ ౭౭ ॥ రసయ
 త్యాస్వాదయతి భక్షయత్యపిచర్వతి । గ్రసతేగ్రసతీత్యథేజక్షతి ప్ర
 త్యవస్యతి ॥ ౭౮ ॥ లేడినీడేనపిబతిథయత్యాస్వాదయత్యపి । అభోగిర
 త్యుద్గిరతి నిగిరత్యుద్వమత్యపి ॥ ౭౯ ॥ భూషయతిపరిమృదుతేఽలం
 కురుతేఽలంకరోతిమండయతి । అపివాపరిష్కరోత్యప్యాకల్పయతిప్ర
 సాధయతి ॥ ౮౦ ॥ సాతిసూతేచజనయత్యుత్పాదయతిసూయతే । త్ర
 వతేలజ్జతేజిహ్వేత్యపిసంకువతీతిచ ॥ ౮౧ ॥ సంగచ్ఛతేయుజ్యతేనంప
 ద్యతేచాపపద్యతే । సంతిష్ఠతేసమాహ్నోతి వర్యాహ్నోతిచపూర్వతే ॥ ౮౨ ॥
 చినత్తిక్పంతితిలునాశ్యపీఖండయతిద్యతి । అథవ్యాపద్యతేప్రేతిమిరియతే
 చప్రమీయతే ॥ ౮౩ ॥ సమ్మన్యతేఽనుజానీతేఽనుజానాత్యనుమన్యతే ।
 ఉరరీకురుతేచాంగీకరోత్యభ్యువగచ్ఛతి ॥ ౮౪ ॥ శృణోతిసంశృణుతేఇ
 త్యథేనిశమయత్యపి । ఆకణయత్యపితతోఽవధతై ధారయత్యపి ॥
 క్షేప్రత్యయత్యపిచింతయతీతిచ । ప్రమాద్యతిప్రస్తరతి విస్త
 త్యతి ॥ ౮౫ ॥ ఆధీతేశీలయత్యభ్యసృతిశీలచిశిక్షతే । ఆమీ

పరిచినాత్యధేన ఘటనే సతానిధ్యతి ॥ ౮౭ ॥ పుష్టాదిపాషయత్యధేన
 ధన్యత్యేథయత్యపి । పసతేపారయత్యధేన పునీతేచపునాతిచ ॥ ౮౮ ॥
 మాష్టిమాజయతేశుద్ధీకురలేశోధయత్యపి । శ్మశ్శతౌతౌశయత్యధే
 నిణేన నైక్తిచధావతి ॥ ౮౯ ॥ వృణోతివరయత్యధేన వృణోతేన్మణులేవ
 రమ్ । క్రీణాతిపణతేషిక్రీణోతేన్మహారశ్యపి ॥ ౯౦ ॥ మిమీతేమాతినం
 ఖ్యానిమినోతిగణయత్యపి । శబ్దత్యాపంజయత్యధేన లగత్యధేన తులీయ
 తే ॥ ౯౧ ॥ సగ్రింసతేవ్యవతేభ్యశ్యత్యపి ధన్వంసతేత్తత్యపి । గళత్యథోమ్మ
 గయతే మాగతేమాగయత్యపి ॥ ౯౨ ॥ విచినాత్యన్విష్మతిచాప్య
 నిచ్చిత్యనుసరత్యపి । వినయత్యనుశాస్త్రధ్యాపయత్యఖ్యానయత్య
 పి ॥ ౯౩ ॥ శాస్త్రీశిక్షయతీత్యధేన సన్నహ్యతితుసజ్జతే । నయతిప్రావ
 యతినంగమయత్యర్పయత్యపి ॥ ౯౪ ॥ సగ్రివతిద్రవీకవ్యాతత్యపిక్షరతివ
 షణతి । న్యందతేస్కందతినదీ వహతిప్రవహత్యపి ॥ ౯౫ ॥ సంగచ్ఛ
 తేసంభవతియాత్యన్వేతమిశ్రత్యపిచర్చయత్యంగరాగాధేనరూషయత్య
 పిలింపతి ॥ ౯౬ ॥ న్యందత్యధోయాతేపతత్యధోగచ్ఛతిమజ్జతి । అథ ని
 భత్సయతిహుంకురుతేతజయత్యపి ॥ ౯౭ ॥ భిక్షీకరోతిదహతి
 వ్లవతేతుతరత్యపి । నిషేధతినరుంధేనిరుణద్ధివ్రీతిషేధతి ॥ ౯౮ ॥ సం
 భ్రామ్యోతుభ్యతినంభ్రమత్యపిచవేపతే । విభేతిత్రసతిత్రస్యత్యారో
 హత్యధిరోహతి ॥ ౯౯ ॥ అవరోహత్యవపతత్యంతర్విశతిగాహతే । ర
 జ్యతేరజ్యతిస్నిహ్యత్యనుయుక్తేతు పృచ్ఛతి ॥ ౧౦౦ ॥ ప్రతిపక్త్యుత్త
 రయతివాతవీజయతీశ్యపి । లిఖత్యాలిఖతీత్యస్త్రిన్నధేకృషతికషణతి ॥
 స్పృశతిజిహ్వీతిచుంబతిలంబతేదశతినషణతిజీర్యతిలంఘతే । ఫలతిశీర్య
 తిదుశ్యతిజృంభతేశపతిఘుష్యతిదృశ్యతిఘూణణతే ॥ ౧౦౧ ॥ బ
 థాతినహ్యతిచసందదాశ్యాకలయత్యపి । సమాధత్యైనుసయతిసాంతం
 యత్యుపయచ్ఛతి ॥ ౧౦౨ ॥ ఖనతిక్రమతేస్నాతిపతత్యసిలుత్తాపే
 లతిశ్లేధయత్యధేనగ్రింసయత్యధవేషతే ॥ ౧౦౩ ॥

యతన ఘట్టయత్నధసేవ్యతే । వయత్యం చ తేద్యాబాహోలి జుషతే త
 థా ॥ ౧౦౫ ॥ కీర్తాతిజానాతిపురాతెపుష్టాశ్వశ్చాలిముష్టాతిలునాతి
 చేఁమ్ । క్షిశ్చాలిబగ్నతిస్మణాతిమధాత్వతిశ్వగృష్టాతితథావృణోతే ।
 కీర్ణోతేజానీతేగృష్టాతేపి నపునీతేద । విధునీతేచితశ్చావికరణభేదాత్త
 మేఖ్యాణాః ॥ ౧౦౬ ॥ రుగద్ధిసుధేవభినత్తిభింతెయకక్తియుజ్జేచధు
 నక్తిభుజ్జే । స్వనస్వనత్వేవవవిద్వినక్తిపిస్వీర్జేచహనస్వపీంధే ॥
 జుషణోజిహ్వాతిజహాతేదత్తేదదాఃధత్తేదతథాజహీతే । తథావిభేషీశ్వ
 పివామిమీతే విభర్తిజాగర్తిచకాస్తీశాస్తీ ॥ ౧౦౭ ॥ దీధీతేపిచవేవీతేద
 రిద్రాతిచజతుతిప్రతేహ్యభ్యస్తసంజ్ఞాస్వ్యఘోం తాదేశవివర్జితాః ॥
 సునుతేనునాతిచినుతేదినోతసంశృణుతేదశ్వణోతివృణుతేవృణోతిచ ।
 ప్రహీణోఽధూనుతఇతిస్వృణోతచాశ్చుతేధునోతిధునుతేదునాతిచ ॥
 ధూనాత్యాపాతిశక్తోతిత్క్ష్ణాతిచమినోతిచ । సునాత్యాద్యాఇమే తు
 శ్చువికరణ్యభిదాస్త్యతాః ॥ ౧౦౮ ॥

కీర్తియానిఘః టుః సంపూర్ణాః

యథావస్థితమాతృకాయా అలాభాత్కీర్తియానిఘః టుద్వయేపి క్వచి
 త్కీర్తియాదస్సంభావ్యతానచసుధీభిరాకలయ్య పరిహర్తవ్యజిప్రార్థ్యతే

శ్రీమద్విశ్వకర్మసూత్రము

శ్రీరస్తు

శ్రీహంసగీవానమః



స్తావంస్తావంహయగీవం బాలస్యత్వత్తిరిద్ధయే । సమాసచక్రవర్త్య
భృతస్య తేనప్రమాదకః ॥ ౧ ॥ సమథఃపదసంఘాతస్సమాసోఽత్యైక
చద్యభాక్ । తదర్థవోధకంవాక్యంవిగ్రహస్సద్విధామతః ॥ ౨ ॥ తా
తోఽతాకికశ్చైత ప్రయోగామానురౌకికః । అతాకికఃప్రక్రియార్హః
ప్రయోగానర్హఃకలః ॥ ౩ ॥ ద్విధానమాసస్సమాన్యవిశేషాహ్వయ
భేదతః । సుప్టుపేతీసమాసస్సాన్యరాసాన్యోఽవస్యసంజ్ఞరః ॥ ౪ ॥
కృత్తద్వికసమానేకశేషసాద్యంతథానుమాపాః పంచవృత్తయః । వ
రాథాఽభేదానంవృత్తిః । వృత్త్యధావబోధకంవాక్యం విగ్రహాః ।
సవద్వివిధః తాకికోఽతాకికశ్చ । పరినిష్ఠితత్వాత్సాన్యోఽకికః । ప్ర
యోగానహోసాధురతాకికః । తత్కవికాధీభావలక్షణసామర్థ్యవిగి
ష్టపదసంఘస్సమాసః । తదర్థవోధకవిగ్రహవాక్యం ద్వివిధంతాకికమ
తాకికంచైత । తత్ప్రరాజ్ఞఃపురప ఇత్యాదివిగ్రహవాక్యంతాకికలూ
కప్రయోగార్హంసాధుః । రాజః సపురుషసుఇత్యాదివిగ్రహవాక్యం
శాస్త్రప్రక్రియార్హమతాకికలూకే ప్రయోగానర్హమసాధుః । తత్పు
నుమాదివిశేషసంజ్ఞామాన్యస్పృష్టపేతీ సమాసస్సామాన్యసమాసః స
ద్వివిధః ॥ నామపూర్వపరోఽవ్యయపూర్వపదశ్చైత । తత్కావ్యోయ
థా । పూర్వంధూతాధూతపూర్వః । విరుష్టంపటుఃవిస్పష్టపటుః । వా
గర్థసన్యతౌవాగధాఽవివ । అన్యయపూర్వపరోయథా । నమోవా
వైకథాఽపివంనాంతరీయకమిత్యాది ॥ అథవిశేషసమాసానాహ త్రివి
దాశ్చయపురాణ ॥—॥ యోధాసమాసాన్సంక్షేపాద్యష్టావింశతి
పునః । సత్యానిత్యత్వభేదన ఋగలుక్తే వినచద్విధా ॥ ౧ ॥
ధాతత్పురుషస్సత్తథాత్తధారయః । సస్తధాచలహ

౨ సమాసచక్రసర్వాఖ్యగ్రంథే

రాధాపితౌద్విధా ॥ ౨ ॥ ద్వంద్వశ్చద్వివిధోజ్ఞయోఽప్యయాభా
 వోద్విధామతః । యోషాపునస్సమాసానాం ప్రాధాన్యంసౌచ్యత్వత్వ
 భం ॥ ౩ ॥ ప్రథమోవిశేషసమాసష్టద్విధః । తత్పురుషఃకర్తృధారయో
 బహువ్రీహిద్విగతుర్ద్వంద్వోఽప్యయాభావశ్చేతి । తత్ప్రాచీన
 పూర్వపదార్థప్రధానోఽప్యయాభావోఽన్యయజ్ఞ । ఉత్తరపదార్థ
 ప్రధానస్తత్పురుషః ఉత్తరపదలింగశ్చ । ఉభయపదార్థప్రధానో
 ద్వంద్వః ఉత్తరపదలింగశ్చ — అన్యపదార్థప్రధానో బహువ్రీ
 హీః విశేషనిఘ్నశ్చ । ద్విగుకర్తృధారయోతత్పురుషభేదా । స
 పునద్వివిధః । నిత్యసమాసోఽనిత్యసమాసశ్చేతి । అవిగ్రహోస్వ
 పదవిగ్రహోఽవానిత్యసమాసః । యథాదిశయోర్మధ్యంతపదిశమ్ । కు
 త్స్థితఃపురుషఃకుపురుషః । కుంభంకరోతీతి కుంభకారణత్యాది । స్వపద
 విగ్రహోఽనిత్యసమాసః । యథారాజ్ఞః పురుషోరాజపురుషఇత్యాది
 పురుద్వివిధః ॥ లుక్సమాసోఽలుక్సమాసశ్చేతి । యత్రపదయోః ప
 దానాంవావిధక్తిలప్యతేసలుక్సమాసః । యథారామశ్చలక్షణశ్చ
 రామలక్షణా । ఏవంరామలక్షణభరతశత్రుఘ్నాఇత్యాది । యత్రవి
 భక్తిర్నులుప్యతేసోఽలుక్సమాసః । యథాస్తాకాన్తుక్తః । సంబేరమ
 ఇత్యాది । తత్రేతత్పురుషోఽష్టవిధః । ప్రథమాతత్పురుషోద్వితీయాత
 త్పురుషస్త్రీతీయా తత్పురుషశ్చతుర్థీ తత్పురుషః పంచమీతత్పురు
 షష్ఠీతత్పురుషస్సప్తమీతత్పురుషోనభో తత్పురుషశ్చేతి । తత్రప్రథ
 మాంతంపూర్వపదం షష్ట్యంతాదినోత్తరపదేనసమస్యతేచేత్ప్రథమా
 తత్పురుషః । సయథా (౧) పూర్వఃకాయస్యపూర్వకాయః । ఏవంతి
 పరకాయః । అభరకాయః । ఉత్తరకాయః (౨) అథాంపిప్పల్యాఅథ

ప్రారాధ్యపరాధరోత్తరమేకదేశినైకాధికరణే॥ఉవయవివాచినాన

వృద్ధయస్సమస్యనై ఏకత్వసంఖ్యావిశిష్టశ్చేదవయపి । షష్ఠీన

(౨) అథాంపిప్పల్యాఅథ

విష్పలీ । అథఽంకాశాతశ్యాఅథఽంకాశాతకి (౧) ద్వితీయంభిక్షాయాః
ద్వితీయభిక్షా । ఏనంత్యతయభిక్షా । చతుధఽభిక్షా । తురీయభిక్షా ।
పక్షేభిక్షా ద్వితీయమిత్యాదిషష్ఠీతత్పురుషాపి (౨) ప్రాప్తాజీవికాం
ప్రాప్తజీవికః । ఆపన్నాజీవికామాపన్నజీవికః పక్షేజీవికాప్రాప్తజీ
త్యాదిద్వితీయాతత్పురుషాపి । (3) మాసౌజాతస్యయస్యసమాసజాతః ।
ద్వితీయాతత్పురుషాయథా (౪) కృష్ణశ్శితః, కృష్ణశ్శితః । కాంతా
రమతీతః, కాంతారాతీతః । నరకంపతితా, నరకపతిగః । గ్రామంగ
తాగ్రామగతః । తుహినమత్యస్తఃతుహినాత్యస్తః । సుఖంప్రాప్తఃసు
ఖిప్రాప్తః । సుఖమాపన్నస్సుఖాపన్నః (౫) గ్రామంగమిగ్రామగమి
అన్నంబుభుక్తుః అన్నబుభుక్తుః (౬) మాసంప్రమితఃమాసప్రమితః
ప్రతిపచ్ఛందః । మాసంపరిచ్ఛేత్తుమారబ్ధవానిత్యధః ॥

నిత్యంశ్చిదేయస్సప్రాగ్జ్ఞత్ । వా । ఏకవిధక్తాపషష్ట్యంతవచనమ్ । ఏక దేశి
సమాసవిషయకోయముసనజఽనసంజ్ఞానిషెధః । తెనార్థపిష్పలీఇత్యాది॥
(౧) ద్వితీయతృతీయచతుర్థతురీయాణ్యన్యతరస్యాం॥ ఏతాన్యేకదేశినా
సహప్రాగ్వాద్యా । పక్షేషష్ఠీతత్పురుషాపి (౨) ప్రాప్తాపన్నేచద్వితీ
యయా॥వాసమస్యేలై । పక్షేద్వితీయాశ్శితేత్యాదినాసమాసః (3) కా
తాఃపరిమాణినా॥పరిచ్ఛేద్యవాచినాసుబంతేన సహకాలాస్సమస్యంతే
ద్వయోరహోస్సమాహారోద్వయహః । ద్వయహాజాతస్యయస్యద్వయ
హజాతః । ద్వేఅహనీజాతస్యేతి విగ్రహేడత్రపదేనపరిమాణినాద్వి
గొస్సిద్ధయేబహూనాంతత్పురుషస్యాపసంఖ్యానమిలి బహుపదద్విగౌ
అహోహ్నా ఏతేభ్యఇత్యహ్నాదేశేద్వయహజాతః ఇతి । పూర్వత్రతు
నసంఖ్యాదెస్సమాహారణ్యహ్నాదేశనిషెధః (౪) ద్వితీయాశ్శితాతీతప
తితగతాత్యస్తప్రాప్తాపన్నైః॥ ద్వితీయాంతఃశ్శితాదిప్రకృతికైస్సుబం
తైస్సహవాసమస్యతేనతత్పురుషః (౫) గమ్యాదీనాముపస
(౬) కాతాః॥క్షణేత్యేవ । అనత్యంతసంయోగాధఽంవ

(౧) ముహూర్తః సంఖ్యం ముహూర్తః సంఖ్యమిత్యాది || తృతీయాతత్పు
రుషాయథా | (౨) శ్చ సంఖ్యం సంఖ్యం సంఖ్యం సంఖ్యం | భాగ్యేనాన్యో
భాగ్యాధః | (౩) మాసేనపూర్వోమాసపూర్వః | దేవేనపూర్వోదేవ
సదృశః | ఇంద్రేణసమద్రుసమః | మాషేణద్రుసమాషోసంకామా
పః | ఏవంమాషవిధలమిత్యాది | వాచాకలహోవాక్కలహః | ఆచా
రేణనిపుణః | ఆచారనిపుణః | గుడేనమిశ్రోగుడమిశ్రః | ఏవంగుడం
మిశ్రాధానాః | ఆచారనిపుణః (౪) మాసేనావరోమాసావరః (౫) హరి
తాత్రాత్రాహరిత్రాత్రః | సఖేర్భిన్నోనఖభిన్నః | ఏవంనఖనిర్భిన్నః
(౬) కాకేనపెయాకాకపెయాసదీ | వాతేనచ్యేద్యంవాతచ్యేద్యం తృ
ణమిత్యాది (౭) దధ్నాపిదనఃదధ్నోదనం (౮) గుడేనధానాఃగుడ
ధానాః || — చతుర్థే తత్పురుషోయథా (౯) యూపాయదాపయూ

(౧) అత్యంతసంఖ్యోగేచ || కాలాంత్యేన | అక్తాంతాధఃవచనమ్ | (౨)
తృతీయాతత్పురుషేనగుణవచనమ్ || తత్పురుషేతిలుప్తతృతీయాకమ్ |
తృతీయాస్తంతృతీయాస్తాధఃకృతగుణవచనమ్ | అథశబ్దేనచసహస్ర
గ్వత్ (౩) పూర్వసదృశసమోనాథఃకలహనిపుణమిశ్రశ్చైత్యైః | తృతీ
యాంతమేతైస్సహస్రైః | (౪) అపరిసోపసంఖ్యానమ్ (౫) క
త్యుకరణకృతాబహుళం || కర్తరికరణచతృతీయాకృదంతేన బహులం
ప్రైః | కృద్గ్రహణగతికారకపూర్వస్యాపి గ్రహణం | సఖనిర్భి
న్నః | (౬) కృత్యైరధికార్థవచనే | స్తుతినిందాఫలకమర్థవాదవచనమ
ధికాధఃవచనం తత్రకర్తరికరణేచ తృతీయాకృత్యప్రత్యయాంతై స్స
హస్రైః | (౭) అన్నేనవ్యంజనం || సంసారద్రవ్యవాచకంతృతీ
యాంతమన్నేనప్రైః | (౮) భక్ష్యేణమిశ్రికరణమ్ (౯) చతుర్థే
తదధాధఃబలిహితసుఖరక్షితైః || చతుర్థ్యంతాథాఃయయత్తద్వాచి
దిభిశ్చతుర్థ్యంతంప్రైః | తదధేనప్రకృతివికృతిభావ
మాణాజ్ఞానకాల్ | అథేననిత్యసమాసోవిశేష్య

నదారు । కుండలాయహార్యం కుండలహారణ్యమిత్యాది । ద్విజాయా
యోద్విజాభావానువః । ద్విజార్థాయవాగూః । ద్విజాభావానయః ।
గోభ్యోహితంగోహితం । గోభ్యస్తుభంగోస్తుభం । గోభ్యోర్గతం
గోరక్షితమ్ ॥ — పంచమీతత్పురయాయథా (౧) చౌరాగ్భయంచౌ
రభయం (౨) పృథాద్భిశ్చాన్యకభీతిః । సంపద్యైలింపిహభీతిః । ప్యా
మూద్భిఃవ్యామూధీః (౩) సుఖాదపేరస్తుఖాపేతః । ఏవకల్పనా
పోధః । చక్రముక్తః । స్వర్ణవతితః । కలగావత్యస్తకత్యాది (౪)స్తా
కాన్తుక్తః । అల్పాన్తుక్తః ॥ అతికాదాగతః । అధ్యకాదాగతః ।
దూరాదాగతః । విప్రకృష్టాదాగతః । కృచ్ఛాదాగతః ॥ — షష్ఠీ
తత్పురుషాయథా (౫) రాజ్ఞిపురుషోరాజపురుషః । ఆమ్రస్యఫలం
మ్రఫలం (౬) దంతానాంరాజారాజదంతః । హంసానాంరాజానారా
జహంసాః (౭) కుక్కుట్యుండంకుక్కుటాండమ్ । మృగ్యాంపదం
మృగపదమ్ । మృగ్యాఃక్షీరంమృగక్షీరం । కాక్యాశ్శబఃకాకశబః ॥
(౮) ద్రాక్షాగస్యయాజకఃద్రాక్షాణయాజకః । దేవపూజకకత్యాది ॥
(౯) సరేషాంశ్వేనంస్వర్ణశ్వేనం సరేషాంమహాశ్వేనస్వర్ణమహాశ్వేనమ్
తాచేతివక్తవ్యమ్ (౧౦) అంచదీభయేన (౧౧) భయభీతభీతిబీభిరితివా
చ్యమ్ ॥ (౧౨) లపితావాళముక్తసతితావత్యస్తేరల్పః । ఏతైస్సహల్పం
సంపమ్యంతం సమచ్యుతేనైవచ్యుతః । (౧౩) స్తాకాంతికదూరాంత్యకృ
చ్ఛాగ్భీతేన । పంచమ్యాస్తాకాదిభ్యంత్యలుక్ (౧౪) పక్షీషవ్యంతంసు
ఖంతేనసహసమన్యతే (౧౫) రాజదంతాదిమపరిమ్ ॥ ఏషపూర్వప్రయో
గాహంకంధరంసోత్ (౧౬) కుక్కుట్యుదీనామరదాదిమ, ఇతిపుంవచ్ఛా
వః (౧౭) యాజకాదిభిశ్చ ॥ ఏభిష్టస్త్వంతం సమన్యతే । తృజకాభ్యాం
కర్తరీత్యన్య ప్రతిప్రసవోయమ్ । (౧౮) గజాత్తరేణతరణ్ణాపశ్యేతి
వాచ్యం ॥ తరణంతంయథుణవాదితేనసహసమాసః తరలోపశ
రణఇతిపూర్వగుణాతివనిపిధన్యత్యతిప్రసవోయమ్

(౧) ఇత్తానాననననననన ఇద్ధపననననన కురారః । గోవాహనీస్థాలీ
 న ప్రమీతత్తుడుషాయథా (౨) అత్తేషుశోందోఽక్షశౌండః । ఈ
 శ్వరేతితిఈశ్వరాధీనః । కావ్యేషుకుశలః కావ్యకుశలః (౩) సాఽకాశ్వే
 (౪) కృత్యో దపష్ఠీనమస్యతఇతివాచ్యం । సనిధానరణే । నిర్ధా
 రణయాషష్ఠీ సానసమస్యతే । నృణాంద్విజశ్శ్రేష్ఠః । ప్రతిపదవిధానాష
 ఠీనసమస్యతఇతివాచ్యం । సర్పిషాజ్ఞానం ॥ పూరణగుణసుహి
 తాధానమవ్యయతీత్యసమానాధికరణేన । పూరణాద్యధేకస్సచాదిభి
 శ్చపష్ఠీనసమస్యతే ॥ పూరణే । సతాఽవప్తః । గుణేకాకస్యకాష్ట్యం
 బ్రాహ్మణస్యశుక్లాః । యదాప్రకరణాదినాదంతా ఇతివిశేష్యంజ్ఞాతం
 తదేదముదాహరణమ్ । అనిత్యాయంగుణేననిపేధః । సంజ్ఞాప్రమాణత్వా
 దిత్యాదినిదేశాత్ । తేనాధానౌరవంబుద్ధిమాంద్యమిత్యాదిసిద్ధమ్ ।
 సుహితాథాన్రత్యథాః । ఫలానాంసుహితః । తృతీయాసమాస
 నున్యాచేవ । స్వరేవిశేషః । సత్ । ద్విజస్యకుర్వన్కుర్వాణోపాకిం
 కరఇత్యథాః । అవ్యయం । బ్రాహ్మణస్యకృత్వా । పూర్వోత్తరసాహ
 చర్యాత్కృదవ్యయమేవగృహ్యతే । తేనతదుపరిత్యాదిసిద్ధమితిరక్షితః ।
 తవ్యః । బ్రాహ్మణస్యకర్తవ్యం । తవ్యతాతుభవజ్యేషాన్వకర్తవ్యం । ద్వి
 జకర్తవ్యం ॥ స్వరేభిః । సమానాధికరణేతక్షకస్యసర్పస్య । విశేషణస
 మాసస్త్విహుపయశగృహణాన్న । గోధానౌరిత్యాదిమహోఽగ్రాయవతీ
 త్యాదీనాం విభక్త్యంతరేచరితాథానాం పరత్వాద్బాధకష్టస్థీనమా
 సః ప్రాప్తస్సప్యనేనవార్యతే ॥ క్రేనచపూజాయాం । మతిబుద్ధి
 త్యాదినా విహితాయః క్రస్తదంతేనపష్ఠీనసమస్యతే ॥ రాజ్ఞాం
 తొబుద్ధిః పూజితోవా । రాజపూజితఇత్యాదౌ తుభూతేక్రాంతేన స
 హతృతీయాంతస్య సమాసః (౨) సప్రమీశౌండేః ॥ సప్రమ్యంతంశౌం
 భిఃప్రాగ్వత్ । అధిశబ్దాత్ప్రవర్యతే । అధ్యుత్తరపదాదితిభిః ।

పష్ఠీనం దైశ్చ ॥ ఏతేషుప్రమ్యంతంప్రాగ్వత్ ।

సిద్ధః సాంకాశ్యసిద్ధః । ఏవం ॥ ఆతపశుషాః । స్థావరకర్షాః । చక్రబంధః (౧) నిందాయామ్ । తీర్థే-ధావంత్యజనతీర్థధావంత్యః । ఏవంతీర్థకాశః (౨) ఆపశ్యకేథే- । మాసేదేయమాసదేయమృణమ్ । పూర్వాష్టాగేయః । పూర్వాష్టాగేయంసామ (౩) పూర్వాష్టాకృతంపూర్వాష్టాకృతం । ఏవమపరాష్టాకృతం । పూర్వరాత్రకృతం । అపరరాత్రకృతమ్ । (౪) తత్రభుక్తం (౫) అవతప్తైనకులస్థితంతపీతత్ (౬) పాత్రైః మితః । గౌహేశూరః । గౌహానదీ- । గోక్షేపంశీతః ఇత్యాది నఇ- తత్పురుషోయథా (౭) సబ్రాహ్మణః అబ్రాహ్మణః ఆశ్వాసభవ

(౧) ధావంత్యజే-పే॥ ధావంత్యవాచినాసహసప్తమ్యంతంసమస్యై నిందాయామ్ । (౨) కృత్యైర్భుజే॥ సప్తమ్యంతం కృత్యప్రత్యయాంలైస్సహపాగ్వాదానశ్యకే । ఋణగ్రహణంనియోగోవలక్షణార్థమ్॥ (౩) కై నాదూరాత్రావయవాః॥ అహ్నారాత్రేశ్చావయవాస్సప్తమ్యంతాః త్వాంతేనసహప్రాగ్వత్ । (౪) తత్ర॥ తత్రైత్యతత్సప్తమ్యంతంత్వాంతేన సహప్రాగ్వత్ (౫) క్షే-పే॥ సప్తమ్యంతంత్వాంతేనసహప్రాగ్వన్నిందాయామ్ । (౬) పాత్రైఃసంమితాదయశ్చ ॥ ఏ-లైనిపాత్యంతక్షేపే । పాత్రైఃసమ్మితాః భోజనసమయఏవసంగతాఃసతుకార్యే । ఆకృతిగణోయం । చకారోపధారణార్థః శేనేషాంసమాసాంలైః ఘటకతయాప్రవేశాన॥ (౭) నఇ॥ నఇ-సుపాసహసమస్యైతే । నలూపోనఇః॥ నఇ-వస్యలోపస్సాస్యదుత్తరపదైతస్తాన్నడచి । యప్తసకారాన్నఇడిత్తరస్యాజాదేర్ముడాగమస్సాస్యత్ । అనశ్యః॥ తత్సాదృశ్యమభావశ్చ తదశ్యత్వంతదల్పతా । అప్రాశస్త్యంవిరూధశ్చ నఇర్థాస్థత్పుక్తిర్రితాః । బ్రాహ్మణసదృశో-బ్రాహ్మణః । సంశయస్యాధానో-చంశయః । అర్థాధావేద్యయాభావేఅసంశయమిత్యాద్యపి ॥ ఆశ్వాదన్యో-చనశ్యః । అల్పముదరమస్యాఅనుదరాకన్యా । అప్రశస్తాఃపశవో-చసశనః భోగ్యన్యే ॥ ధర్మవిరద్ధో-చధర్మః । అత్రసామృత్యాదయ

తీత్యవశ్యః (౧) నభాజితీతిసభాత్ । నపాతీతినపాత్ । సవేత్తీతినపే
 దాః । సత్సుసాధవస్సత్వాః । నసత్వాఅసత్వాః । నఅసత్వాః నాసత్వాః । న
 ముంచతీతీనముచిః । నకులమస్యనకులః ॥ సఖమస్యనఖః । నస్త్రీపు
 మానపుంసకం । నక్షరతీతినక్షత్రం । నకామతీతినకరః । నాస్త్యక
 మస్తిన్నితినాకః (౨) నగచ్ఛతీతినగః । అగః । పర్వతావృక్షశ్చ—
 అథకర్తృధారయస్సప్రవిధః । విశేషణపూర్వపదోవిశేష్యపూర్వపదోవి
 శేషణోధయపదఉపమానపూర్వపదఉపమానోత్తరపదస్సంభావనాపూ
 ర్వపదోఽవధారణాపూర్వపదశ్చైతి । తత్రవిశేషణపూర్వపదకర్తృధా
 రయోయథా (౩) నీలశ్చాసౌఘటశ్చనీలఘటః । నీలౌచతౌఘటౌచనీ
 లఘటౌ । నీలాశ్చలెఘటాశ్చనీలఘటాః । స్త్రీలింగే ॥ బాలాచసాల
 తాచబాలలతా । బాలతలతలతెచబాలలతే । బాలాశ్చతాలతాశ్చబాలల
 తాః ॥ నపుంసకే ॥ తీలంచతల్ ఉత్పలంచనీలాత్పలమ్ । నీలేచతెఉ
 త్పతచనీలాత్పలే । నీలానిచతానిఉత్పలానిచనీలాత్పలాని (౪) పూ
 ర్వశ్చాసౌవైయాకరణశ్చపూర్వవైయాకరణః । అవరాధ్యావకః ఇ
 త్యాది ॥ (౫) అపరశ్చాసౌవర్ధశ్చపర్ధార్థః ॥ (౬) సోపనాపితః । అ
 ణకకులాలః । విశేష్యపూర్వపదోయథా (౭) వైయాకరణశ్చాసౌఖనూ

(౧) నభాజ్నుపాన్నవేదానాసత్వాసముచి నకులసఖనపుంసక సక్షత్ర
 నక్రనాకేఘ ప్రకృత్యా ॥ ఏమునఁజోపకృత్యాస్యాత్ । (౨) నగౌఽ
 పాజిష ఏన్యతరస్యాం ॥ నగఇత్యత్రనఞ్జ్వాప్రకృత్యాస్యాత్ । (౩) వి
 శేషణంవిశేష్యణబహుళేషా బేదకంసమనాధికరణనభేద్యేనబహుల
 ంప్రకృత్యై (౪) పూర్వాపరప్రథమచరమజఘన్యసమానమధ్యమధ్యమ
 వీరాశ్చ ॥ పూర్వనిపాతనియమార్థమిదమ్ । కిథమేకవీరఇతిపూర్వకాలైక
 తిరాధిత్వాపరత్వాదనేనసమాసేవీరైకఇతిప్రకృత్యై । బాహులకాద్యవిషయ

(౫) అపరస్యాధైపశ్యభావోవక్తవ్యః ॥ (౬) సోపానకేకుత్స్తితైః

న్యాయైః । కుత్స్యమానానికత్స్యవైస్సహప్రకృత్యై ॥

విశ్వవైయాకరణఖనూచిః । మిమాంసకడుర్ముఖాటః । విశేషణోఽథ
యమాయథా (౧) పూర్వంస్నాతః పశ్చాదనులిప్తః సన్నితశ్చాసా
వనులిప్తశ్చస్నాతానులిప్తః । ఏకనాభః సర్వయాజః । జరన్వైయా
యికః । పురాణపీఠాంసకః । నవపాతకః । కేవలవైయాకరణః (౨)
ర్మతః చతనకృతంచకృతాకృతమ్ ॥—॥ ఉపమానపూర్వపదకర్తృధార
యాయథా (౩) శుభిశ్చరపాంసరశేఖపాంశురః । శుభిశ్చరశ్యామో
శుభిశ్చరః । ఉపమానోత్తరపదోయథా (౪) పురుషోవ్యాఘ్రాభివృ
తుషవ్యాఘ్రః । నాసోమశ్చవన్మసోమః సందావనాఘ్రాభివృతుషవ్యాఘ్రా
భివృతుషః । విద్యైవధనంవిద్యాధనమ్ । ముఖమేవచంద్రః ముఖచంద్రః ।
ఇవేత్యపమా । ఇతీతిసంభావనా । ఏదేత్యపధారణా । భిన్నపూర్వప
దద్విప్రత్యయాధానమాసోయథా (౫) లశ్మణయః శ్రేణయః కృతాః
శ్రేణకృతాః । అపయోధరాః పయోధరాస్సంపద్యమానాః పయోధతీ
భూతాః ॥—॥ మధ్యమపదలాపీశాకపాథివాదీసమాసోయథా (౬)
శాకప్రియః పార్థివః శాకపార్థివః । దేవసూర్యబ్రాహ్మణః దేవబ్రాహ్మ
ణః ॥—॥ మయా రష్యంస కాదీసమాసాద్వినిఘః । సుబంతనమానస్తి
(౧) పూర్వకాలైకసర్వజరత్పురాణనవకేవలాస్సమానాధికరణైః ॥ వి
శేషణవిశేష్యజాతి సిద్ధేపూర్వనిపాతనియమాధానమాత్రమ్ । ఏకత
ద్విస్యదిక్స్వంఖ్యసంఖ్యాయామితి నియమబాధనాభావంచ ॥ (౨) కైనన
భ్యశిష్టేనావజ్ఞో ॥ నభ్యశిష్టేనక్తాంతైః నభ్యశిష్టేనక్తాంతంసమస్యతే ॥ (౩)
ఉపమానానిసామాన్యపదనైః (౪) ఉపమితంవ్యాఘ్రాదిభిస్సామాన్యై
ప్రయోగైః ॥ ఉపమేయంవ్యాఘ్రాదిభిస్సహప్రాయత్ సాధారణధర్త
స్యాప్రయోగేనతి । విశేష్యస్యపూర్వనిపాతనియమాధానమాత్రమ్ ।
(౫) శ్రేణ్యాదయః కృతాదిభిః । శ్రేణ్యాదిమచ్యవ్యభావచనంక
(౬) శాకపాథివాదీనాః సిద్ధమేడ తరపదలాపసాధ్యమ్

సమాసచక్రవర్యాఖ్యగ్రంథే.

[illegible]

రస్కృత్య(౧)ల స్తంగత్య॥(౨)తిరొభూయ(౩)తిరఃకృత్య,తిరస్కృత్య
తిరఃకృత్యాపి (౪) అసాక్షాత్సాక్షాత్కృత్యాపి । సాక్షాత్కృత్యసాక్షా
త్కృత్యాపి । వ్రాదినమాసాయథా (౫) ప్రగతఆచార్యఃప్రాచార్యః
(౬) లతిశాంతోమూలామతిషూలః ॥ (౭) అపకృష్టఃకొకిలయాఅవకొ
కిలః (౮) పరిగ్లాతౌభ్యయనాయపర్యభ్యయనః । (౯) నిష్క్రమ్యంతః
కౌశాంబ్యానిష్క్రమ్యంతఃబిరిశ్యాది । ఉపపదసమాసాయథా (౧౦) కం
భంకరోతితికుంభకారః । సోమేనేష్టవాన్ సోమయాజే । జలాజ్ఞాతం
బలజం (౧౧) సోమంకారంభుజ్జే (౧౨) మూలకేనోపదశ్య । మూ
లకోపదశమ । మూలకేనోపదంశంభుజ్జే కే (౧౩) ఉచైచ్చిక్యత్య । ఉ

(౧)ల స్తంచ । అ స్తమితిమాతమన్యయంగతినంజ్ఞంస్యోత్ । అచ్చగ
త్యధ-వదేషా ॥ అచ్చగత్యఅచ్చాద్య । అభిముంగత్యాఉక్త్యాచ్య
ధః । అన్యయంకిం । జలమచ్చంగచ్చతి ॥ అదోసుపదేశే ॥ అదఃకృ
త్యఅదఃకృతమ్ । పరంప్రకృత్యదేశేప్రత్యదాహరణమ్ । అదఃకృత్యా ॥
(౨) తిరొంతథా- (౩) విభాషాకృత్తి (౪) సాక్షాత్ప్రభృతీనిచ ॥కృ
త్తివాగవిసంజ్ఞానిపున్యః । లఘాంకృత్యేత్యత్రమాంతత్వంనిపాతనాత్ ॥
చ్యధఃఇతిచక్రన్యః (౫) ప్రావయోగలాద్యన్తై ప్రసమయా (౬) అ
త్యాదయఃకాంతాద్యైర్విత్తియయా (౭) లవాదయఃకృష్టాద్యైర్భృతీ
యయా (౮) పర్యావయోగ్లానాద్యైర్వచనధ్యా- ॥ (౯) నిరాదయః
కాంతాద్యైర్వచనయా (౧౦) ఉపపదమతిశే ॥ ఉపపదంసుబంతం
సమన్తైర్నిత్యంసమన్యతే । అతిజంతశ్చాయంసమాసః । (౧౧) అమై
వాన్యయేన ॥ అమైవతుల్యవిధానం యదపదంతదేవాన్యయేనసహ
సమన్యతే (౧౨) తృతీయాప్రభృతీన్యత్యత్రస్యాం॥ఉపపదంస్తృతీయా
యామిత్యాదీన్యపదాన్యమలైనాన్యయేన సహవాసమన్యంతే
(౧౩) క్తాచ ॥ తృతీయాప్రభృతీన్యపదానిక్తాంలెన స
న్యంతే ॥

చై షిక్పత్వా (౧) అలక్పత్వా । శిలుక్పత్వా॥సంఖ్యాపూర్వపద
ప్రతుష్పవిశేషోద్విగుః ॥ సంఖ్యాపూర్వః । పకపద్ధానీతనెకపద్ధానీచేతి॥
ఆద్యాయధా ॥ (౨) సంఖ్యానాంమూలనాంసమాహారపదపదాతి । త్రి
యానాంలాకానాం సమాహారస్త్రిలోకే ॥ (౩) పంచానాంనాశా
ణాంసమాహారపదచమాత్రం ఏవంత్రీనుచనం । చతుర్విగమ । చతు
ష్పదమ్ । అనెకపద్ధానీయధా ॥ (౪) పల్పతేనురసన్పిపద్యతమః ।
సప్తచలెయురమశ్చ సప్తయురయః । చంద్రైశ్చతద్ధితాథాద్విగుర్యధా ।
(౫) షడ్భాంమూల్యారామపత్యఃషాన్తాతురః ॥ ద్వయోర్ధాత్కృప
త్యందైవమాతురః । అష్టసుకపాలెము సంస్కృతఃపురొదాకొఽష్టా
కపాలః ॥ ఇత్యాది । ఉత్తరపదేద్విగుర్యధా ॥ (౬) ద్వైలహనీజాతస్య
ద్వ్యహ్నజాతః । పంచగామోధనంయ్యవంచగవధసః ॥—॥ అథస
మాసాంతాః ॥—॥ (౭) పరమాచసాగౌశ్చపరమగవీ (౮) ద్వైలంకు
శీప్రమాణమన్యద్వ్యంగుళంచాలు । ద్వ్యంగుళాయష్టిః । నిగత
మంగుళీభ్యోనిగురం ॥ (౯) అహశ్చరాత్రిశ్చఅహారాత్రీః । స
(౧) తృతీయాప్రభృతిత్వాధావాత్సమాసాభావః ॥ (౨) తద్ధితాన్తాత్తర
పదసమాహారేచ ॥ తద్ధితాథేవిషయోఉత్తరపదేపరతస్సమాహారేచ
వాచ్యేత్సంఖ్యప్రాగ్వత్ ॥ అకారాంతోత్తరపదోద్విగుస్త్రీయమి
ష్టః (౩) పాత్రాద్యంతన్యనస్త్రీత్వమ్ ॥ (౪) ఏక్స్వంభ్యోసంజ్ఞాయాం ॥
(౫) పత్యాద్యథాకతద్ధితేవిషయేతేజాయమానోద్విగురనేకపద్ధాప్య
ప (౬) ఉత్తరపదేన పరిహారినోద్విగోస్పద్ధయ బహూనాంతత్పు
రుషసోపసంఖ్యాసమ్ ॥ (౭) గౌతతద్ధితయకి ॥ గొంతాత్తత్పురుషాత్తచ్
స్యాత్సమాసాంతోనతుతద్ధితయకి ॥ ఇతిగొంతాత్తత్పురుషాత్తదితిరాన్
వీ ॥ (౮) తత్పురుషస్యాంగుళేస్సంఖ్యావ్యవహారేః । సంఖ్యావ్యయా
ంతస్యతత్పురుషస్యసమాసాంతోఽహస్యాత్ । ఇత్యదినజీవ
కదేశసంఖ్యాతపుణ్యాద్వరాల్లైః॥ఏభ్యోరాల్లైః

శాస్త్రాత్మికః సర్వరాత్రః । పూర్వం రాత్రేః పూర్వరాత్రః । సంఖ్యా
తరాత్రః । పుణ్యరాత్రః ॥ (౧) ద్వయో రాత్ర్యోస్సమాహారో ద్విరా
త్రిం త్రిరాత్రీం గణదాత్రిమిత్యాది । అతిక్రాంతరాత్రిమతిరాత్రః
(౨) పరమశ్చ సౌరానాచ పరమరాజః । రాజానమతిక్రాంతా అతి
రాజీ । కృష్ణస్య సఖా కృష్ణసఖః । ఉత్తమాహః (౩) సర్వాష్టాః ॥ పూ
ర్వాష్టాః । అపరాష్టాః । సంఖ్యాతాహ్నః (౪) ద్వయో రహస్సోస్సమా
హారో ద్వయహః । త్రిహః (౫) ఏకాహః (౬) పుణ్యాహం । సుదినా
హమ్ । సుదినశ్చః ప్రశస్తవాచీ (౭) అశ్వినా మురళవ అశ్వోరసం ।
ముఖో శ్వ ఇత్యర్థః (౮) గ్రామస్య తత్రా గ్రామతత్త్వః । సాధారణ ఇత్యర్థః
కుట్యంభవః కౌటః స్వతంత్రః సచాసాతత్రాచ కౌటతత్త్వః (౯) శ్వానమ
తిక్రాంతో తిష్ఠాపరాహః । అతిశీవో సేనా (౧౦) ద్వి నావః । త్రి నావః (౧౧)
నావో ధన్వర్థనావం ॥ (౧౨) కుత్సితో బ్రహ్మ కుబ్రహ్మః కుబ్రహ్మ ॥

స్యాత్ చాత్సంఖ్యావ్యయాదేః । అహగ్రహణాం ద్వంద్వాధన్వమ్ । రా
త్రాహ్నహః పుంసి (౧) సంఖ్యాపూర్వం రాత్రీ క్లిబం (౨) రాజాహః
స్సఖభ్యష్టచ్ । ఏతద తాత్రత్పురుషాట్టచ్ స్యాత్ । అహ్నష్టభోరేవ ।
టిహోపస్సస్య న్నాన్యత్ర । (౩) అహ్నోహ్న ఏలేభ్యః ॥ సర్వాదిభ్యః
పరస్యాహా శబ్దస్యాహ్న దేశస్సస్య త్రమాసాంతేవరే । అహ్నోదంతా
త్ । అదంతపూర్వపదస్థా ద్రేపాత్పరస్యాహ్నోహ్న దేశస్య నస్య నస్సస్య
త్ సర్వాష్టాః । పూర్వాష్టాః (౪) న సంఖ్యా దేస్సమాహారే । ఇత్య
హ్న దేశనిషేధః (౫) ఉత్తమైకాభ్యాంచ ॥ ఉత్తమశబ్దాంత్యాధన్వః
పుణ్యశబ్దమాహ (౬) పుణ్యసుదినాభ్యామహ్నః క్లిబతేష్టా ॥ (౭) అ
గ్రాఖ్యాయామురసః । టచ్ స్యాత్ (౮) గ్రామకౌటాభ్యాంచ తత్త్వః ॥
(౯) అలేఖ్యనః (౧౦) నావోద్విగోః ॥ నౌశబ్దాంలాద్ద్విగోష్టచ్ సా
న్నతంతద్విరలుః (౧౧) అధాన్వచ్ ॥ అధాన్వావష్టచ్ స్యాత్ (౧౨) నౌమ
హద్భ్యామస్య తరస్యాం ॥ ఆభ్యాంబ్రహ్మణోవాట్యే

శాం అపన్నజీవికః । అలంకుమారైర్యలంకుమారిః । సమాశామి ॥
 (౧) నిగతస్త్రింశతో గుళిభ్యోనిష్క్రింశః శిష్టః (౨) అశ్వశ్చబడ
 దావఅశ్వబడవా । అశ్వబడవా ॥ అశ్వబడబైః (౩) ఋచోధమ్
 ధమ్ । అద్ధర్చమ్ । ధ్వజః । ధ్వజమ్ । వీవంతీధా శరీరమంటపయూ
 షదేహం పశతుః కలశాదయః (౪) త్రయాణాం పంథాః । త్రిపథమ్ ॥
 విహూపః పంథాః విపథు (౫) అపథం ॥ అపంథాః (౬) పాణినేరువ
 జ్ఞాపాణిష్యసజ్ఞం గ్రీవః । నందస్యాపక్రమః శూదోపక్రమంద్యో
 దః (౭) సమూహానామోషముచ్ఛాయం (౮) ఇనసథం । ఈశ్వర
 సథం (౯) రాజసథా । చంద్రగుప్తసథా । రక్షస్సథం - పిశాచసథం
 (౧౦) స్త్రీపథః స్త్రీపథాః మూల్యర్యవణః । ధర్మసథా ధర్మశాలత్యథణః
 సమాసమ సృజసథా నర్మసథా (౧౧) సంఖ్యాయోస్తత్పురుషస్య వా
 చ్యశతీడజ్ (౧౨) పూర్వపద్యోబడహా ॥ వీవచనమతంత్రమ్ । అశ్వబ
 చవా ॥ అశ్వబడబైరిత్యాది ॥ (౩) అథర్వాః పుంసీచ (౪) పథస్సం
 ఖ్యాచ్యుతాదేః ॥ సంఖ్యవ్యయాదేః పరిపథశబ్దః క్లిష్టమిత్యథణః ॥
 (౫) అపసథం సకం ॥ తస్మిదుష్యశ్చైవ । అన్యత్రితులపథోదేశః
 కృతసమాసాంతగ్రహణే న్నెహా । అపంథాః । (౬) ఉపజ్ఞాపక్రమం
 తదాద్యాదిభ్యాసాయాం ॥ ఉపజ్ఞాంతఉపక్రమాంతశ్చ తత్పురుషోన
 పుంసకంస్యాత్ తదోరుపజ్ఞాయమానా పక్రమ్యమాణయోరాదిః ప్రా
 ధన్యం చెదాఖ్యాతుమిష్యతే ॥ (౭) ధాయాబాహుశ్చై ॥ గాయాంత
 స్తత్పురుషోనపుంసకంస్యాత్పూర్వపదాథాబాహుశ్చై విభాషాసేనే
 త్యాదివికల్పాపవాదః ॥ (౮) సథారాజామనుష్యపూర్వా ॥ రాజ
 పర్యాయపూర్వః అమనుష్యపూర్వశ్చ సథాంతస్తత్పురుషోనపుంస
 కంస్యాత్ (౯) పర్యాయస్యేవేష్యతే ॥ నేహ । రాజసథా । చంద్రగు
 ప్తసథా । అమనుష్యశబ్దోరూఢ్యా రక్షః పిశాచాదీనాహా ~~దోహా~~
 లాచ ॥ సంఖ్యాతాథానానభాతదంతస్తత్పురుషోన

(౧) బ్రాహ్మణసేనం || బ్రాహ్మణసేనా | యనసురంయవసురా
కుడ్యచ్ఛాయం | కుడ్యచ్ఛాయా | గోశాలం | గోశాలా | ఏవేనశం
శ్వనిశాశిత్యాది ||—|| ఇతితత్పురుషః.....

అథబహువ్రీహిస్సప్తవిధః || — ద్విపదోఒపదపదస్సంస్కృతైర్
పదస్సంస్కృతభయపదోదిగంతరాశి లక్షణోప్యలీనోఒలక్షణస్సహపూ
ర్వపదశ్చైతి || ఉపమానపూర్వపదసంభావనాపూర్వపదావధారణాపూ
ర్వపదాదీనామత్రైవాతిభావాన్నపృథగ్గణనమ్ | తక్రాద్యష్టషడ్వి
ధః | ద్వితీయాబహువ్రీహిస్తృతీయాబహువ్రీహిశ్చతుర్థీ బహువ్రీహిః
పంచమీబహువ్రీహిష్టవీటిబహువ్రీహిస్సప్తమీబహువ్రీహిశ్చైతి || ద్వితి
యాబహువ్రీహిర్యథా (౧) ఆరూఢోవాసరోయం సఆరూఢవాసరో
వృక్షః | ప్రాస్తముదకంయఃసప్రాప్తాదకోగ్రామః || తృతీయాబహు
వ్రీహిర్యథా | ఊర్ధ్వారధోయేనసఊర్ధ్వరధోనద్వాత్ | నిజతః కా
మోయేనసనిజతకామః | స్త్రియాం | నిజతకామా | క్లి పేనిజ
తకామమిత్యాది | చతుర్థీ బహువ్రీహిర్యథా | ఉపహృతః పశుః
స్తే సఉపహృతపశుః | పంచమీబహువ్రీహిర్యథా | ఉద్భృతపదనా
యస్యాస్సఉద్భృతౌదనాస్థానీ | నిర్గతౌజనాయస్త్తార్సనిజనౌదె
శః | షష్ఠీబహువ్రీహిర్యథా | పీతమంబరం యిష్యసఃపీతాంః గోపారిః |

(౧) విభాషాసేనాసురాచ్ఛాయాశాలానిశానాం || ఏతదంతస్తత్పు
రుషః క్లిబువాస్యాత్ | తత్పురుషాసజ్జ్ కర్తృభావయజ్జ్యుషస్తచైర్మే
హ || దృఢసానౌరాజా | అసేనా || పరమసేనా||—|| ఇతితత్పురుషః

(౨) శేషాబహువ్రీహిః || అధికరాయం | ద్వితీయాశ్చైత్యాది
యన్యత్రికస్య విశిష్టసమాసానోక్తస్సశేషః ప్రథమాంతశ్శ్లోకః ||

చైకమప్యవదాథే || అనెకంప్రథమాంతమన్యస్యపదస్యోశేచత్త
మన్యమన్యమన్యతే సబహువ్రీహిః | అప్రథమరావిభక్త్యర్థేఒపహు
వ్రీహిః అనెకరణానామితివధిరియమ్ ||

సప్తమీబహువ్రీహిర్యథాపీరాఃపురుషాయస్త్రికవీరపురుషకోగ్రామః |
 బహువ్రీహిమరాయస్త్రికసబహుభ్రమరోవృక్షః | వ్యసితకరణబహు
 వ్రీహిస్తుకతైకాలాయస్యసకతైకాలఇత్యాదిరభిధానస్థలెవ | బహు
 పదబహువ్రీహిర్యథా | నీలముజ్జ్వలంవపుర్యస్యచనీలోజ్జ్వలవపుః | అ
 వ్యయపూర్వపదబహువ్రీహిర్యథా (౧) ఉచ్చేచ్ఛముఖః | సుముఖః ||
 (౨) అస్తిక్షీరంయస్యాస్సాఅస్తిక్షీరా, గౌః | అస్తితివిభక్తిప్రతిరూపక
 మవ్యయం | మధ్యమపదలూపీబహువ్రీహిర్యథా || (౩) కరెస్థితంధనం
 యస్యసకరధనః || ఖరస్యముఖమివముఖంయస్య - ఖరముఖః || చంద్ర
 ఇవముఖంయస్యాస్సా-చంద్రముఖః || (౪) కేశానాంసంఘాతశ్చూడా
 యస్యసః కేశచూడః || సువణస్యవికారంకారాయస్యసః-సువ
 ణోలజూరః (౫) ప్రతితపణః, ప్రపణః (౬) అవిద్యమానఃపు
 త్రాయస్యసోపుత్రః- అవిద్యమానపుత్రః || ఏవమనంగః | క్రియావి
 శేషణబహువ్రీహిర్యథా || నిగతాశంకాయస్త్రిక కర్తృణితద్యథాభవ
 తితథా- నిశ్శంకం || సంఖ్యోత్తరపదబహువ్రీహిర్యథా (౭) దశానాంస
 మీపేయెసంతితై, ఉపదశాః || నవవీకాదశవేత్యధః (౮) వింశతేరా
 సన్నాతసన్నవింశాః || అదూరత్రింశాః | అధికచత్వారింశాః ||

(౧) అవ్యయానాంవాచ్యః (౨) అస్తిక్షీరాదయశ్చ || (౩) సప్తమ్యుప
 మానపూర్వపదస్యబహువ్రీహిర్యాచ్యోవాచ్యోత్తరపదలోపః (౪) సం
 ఘాతవికారషష్ఠ్యాశ్చోత్తరపదలోపశ్చ || (౫) పాదీభ్యోధాతుజ
 స్యవాచ్యోనాచ్యోత్తరలోపః (౬) నభోస్త్వధానాం వాచ్యోవా
 చ్యోత్తరపదలోపః || (౭) సంఖ్యయావ్యయాసన్నాదూరాధికసంఖ్యా
 స్సంఖ్యేయై || సంఖ్యయాథేయాసంఖ్యయాఅవ్యయాదయస్సవ్యయా
 తే సబహువ్రీహిః | బహువ్రీహా సంఖ్యయేజడబహుగణా
 వ్యయేయోబహువ్రీహిప్రస్తాడ్వచ్చాన్యది తిడ్యక్ || (౮) వింశతే
 తి || వింశతేధాస్యతిశబ్దస్యలోపస్సౌన్దర్యితిపదే

సంఖ్యోభయపడబహువ్రీహీర్యథా॥ ద్వావాత్రయోవాద్వితాః॥ పంచ
షడ్వాసంచషాః॥ ద్విరావృత్తా దశద్విదశాః॥ వింశతిత్యధాః॥
సుజథేబహువ్రీహిః॥ దిగంతరాశలక్షణబహువ్రీహీర్యథా॥ (౧) ద
క్షిణస్యాశ్చపూర్వస్యాశ్చ దికోర్యదంతరాశం సాదక్షిణపూర్వా॥ ఇ
త్యాది॥ వ్యతిహారలక్షణబహువ్రీహీర్యథా (౨) కేశేషుకేశేషు గృహీ
త్యేదంయద్ధం ప్రవృత్తంకచాకశి॥ దండేశ్చదండైశ్చప్రహృత్యేదం
యద్ధం ప్రవృత్తందండాదండి॥ ముష్టిభిశ్చముష్టిభిశ్చప్రహృత్యేదం
యద్ధం ప్రవృత్తంముష్టిముష్టి॥ సహపూర్వపడబహువ్రీహీర్యథా॥
(౩) పుత్రేణసహ॥ సపుత్రస్సహపుత్రోవా ఆగతః॥ సకమకః॥
సలూమకః (౪) న్వస్తిరాజ్ఞేసహపుత్రాయసహమాత్యాయ (౫) సన్

(౧) దిక్షామాన్యంతరాశే॥ దికోనామాన్యంతరాశేవాచ్యేప్రాగ్
త్॥ నామగ్రహణాద్యాగికానాన॥ ఐంద్ర్యాశ్చకాబేర్యాశ్చాం
తరాశమితి నాక్యమేవ॥ (౨) తత్రతేనేదమితిసరూపే॥ సప్తమ్యం
తేగ్రహణవిషయే సరూపేపదేత్యతీయాంలెచ ప్రహరణవిషయే ఇదం
యద్ధం ప్రవృత్తమిత్యధైసమస్యేతే కర్తవ్యతీహారేద్యోత్యేసబహువ్రీ
హిః॥ ఇతిశబ్దాదయంవిషయవిశేషాలభ్యతే॥ ఇచూమకవ్యతిహారే॥
కమకవ్యతీహారయోబహువ్రీహిస్తస్మాదిచ్ఛాత్సమాసాంతః॥ అన్యే
షామపిదృశ్యతే॥ దీర్ఘుఇత్యనువర్తతే॥ ఇచికర్తవ్యతీహారబహు
వ్రీహా పూర్వపదాంతస్సదీర్ఘః॥ తిష్ఠద్గుప్రభృతిషి వచ్చిత్వయస్య
పాదాదవ్యయాభావత్వమవ్యయత్వంచ॥—॥ ఓగుణః॥ ఉవణాం
తస్యభస్యగుణస్సాన్యత్రద్ధితేపరే॥ అవాదేశః॥ బాహూబాహవి॥ సరూ
ప్తాకిం॥ హతేనముసలేన (౩) తేనసహేతితుల్యయోగే॥ తుల్యయోగే
సమానం సహేత్యేతత్తీయాంతేనసహప్రాగ్త్వత్॥ వాపసజ
త్యమితివ్రీహేరపయస్యసహస్యసస్సాన్యదావ (౪) ప్రకృత్యాశిషి
గంసాన్యదాశిషి॥ (౫) అగోవత్సహలేష్వితివాచ్యమ॥

స్త్రీసగవేవత్సయసహలాయ ॥ ఉపమానపూర్వపదోయథా । చంద్ర
ద్రావముఖంయస్యస్యాచంద్రముఖి । సంభావనాపూర్వపదోయథా ।
రామఇతినామయస్యసరామనామకః । అవధానాపూర్వ పదోయ
థా । యశవీవధనంయస్యసయకౌఢనః ॥—॥ అథబహువ్రీహీసమా
సాంతాదికార్యాణి ॥ (౧) దీర్ఘేనక్లిషీయస్యస, దీర్ఘేనక్లిషీయస్యస ॥ జలజై
ఇవాక్లిషీయస్యస్యా, జలజాక్షి ॥ స్థూలాక్షావేణయష్టిః ॥ (౨) సంచాం
గుళయోయస్యతత్పంచాంగుళందారు (౩) ద్వామూర్ధానోయస్యస
ద్విమూర్ధః ॥ త్రిమూర్ధః (౪) అంతగతానిలొమానియస్యసోంత
లోమః ॥ బహిలోమః ॥ (౫) ద్విరిషణాసికాయస్యసద్రిణనః
ఖురణాః ॥ ఖురణసః ॥ ఖరణాః ॥ ఖరణనః ॥ స్థూలనాసికః ॥ (౬) ఉ
న్నతానాసికాయస్యఉన్ననః (౭) ప్రగతానాసికాయస్యప్రణనః ॥
(౧) బహువ్రీహీసక్ల్యత్సోస్సాన్వింగాత్త్వత్ ॥ వ్యత్యయేనవష్టి । స్వాం
గవాచినక్ల్యత్ స్వంతాద్బహువ్రీహేష్వచ్ఛాన్యత్ । స్వాన్గాత్కిం । దీ
ర్ఘేనక్లిషీకటమ్ । (౨) అంగుళేదాదుణి ॥ అంగుళ్యంతావ్బహువ్రీ
హేష్వచ్ఛాన్యద్దారుణ్యధే । పంచాంగులందారు । అంగుళిసదృశావ
యనం ధాన్యాదివిక్షేపకాష్టముచ్యతే । బహువ్రీహేఃకిం । ద్వేఅంగు
ళీప్రమాణమస్యః ద్వ్యంగుళాయష్టిః । తద్ధితాధేతితత్పురుషేతత్పు
రుషస్యాంగుళేరిత్యజ్ఞే । దారుణికిం । పంచాంగుళిహస్తః । (౩) ద్వీ
త్రిభ్యం పమూర్ధనః ॥ ఆభ్యాంమూర్ధనష్టసోన్విదృహువ్రీహా ॥
(౪) అంతబహేభ్యాంచలొమ్నః ॥ ఆభ్యాంలొమ్నాప్సోన్విదృహు
వ్రీహా ॥ ఇత్యప్ ॥ (౫) అక్షాసికాయాస్సంజ్ఞాయాంనసంచాస్థా
లాత్ ॥ నాసికాశబ్దాంతాద్బహువ్రీహేరచ్ఛాన్యన్వాసికాశబ్దశ్చ
సంప్రాప్తోతి నతుస్థూలపూర్వాత్ । పూర్వపదాదితిణతల్లిహాసా
ష్టూలాత్కిం । స్థూలనాసికః ॥ ఖురఖరాభ్యాంపాణన్ కూపాశావ
కాచ్యేతినసాదేశోచ్చగ్రత్యయశ్చ(౭)ఉపసగా

(౧) విగతానాసికాయస్యవిగ్రం||విఖ్యశ్చ (౨) నా స్తిహలిఃస్యసోహ
లః అహలిః | అనక్షః | అనక్షిః | ఏవ-సుచుర్భావం || (౩) నాసిప
జాయస్యసోఽప్రజాం || మపప్రజాః || సుప్రజాః || ఏచంతమేధాః
సుమేధాః || సుమేధాః (౪) కల్యాణాభర్తాయస్యసకల్యాణభర్తా ||
(౫) దక్షిణేతమంబ్రణం యస్యసదక్షిణేర్తామృగః | వ్యాధేనకృతస్య
ఇతిభవః (౬) ప్రగతేజానునీయస్యప్రజ్ఞః | సంగతేజానునీయస్య
సంజ్ఞః || (౭) డౌర్వైజానునీయస్యహర్షస్థి|| డౌర్భవః జానునీ (౮) శా
ర్ఙ్గం సుస్యస్యసశాఙ్గభవాన్ (౯) యంతిభావాయస్యసయవహా
విః || (౧౦) ఉద్గ్రాగ-ధోయస్యసఉద్గ్రాధిః || ఏవంపూతిగంధిః || సుగం

(౧) వెర్గోచక్రచక్ర||ఖ్యశ్చ|| (౨) సజ్జాయస్సుభ్యోపవిసక్ష్మోఽన్యతర
న్యాః|అచస్యతో|సుప్రాతసుశ్విసుదిసశారికుక్షచతురశ్రేణీపదాజపద
ప్రాప్తపదాః|ఏతేహుప్రీహయోచ్చ్యుత్యయాంతానిసాత్యం|తేహౌభసం
ప్రాతర్యస్యసుప్రాతఃకత్యాది(౩)నిర్వమసిచప్రజాషేధయోః || నభో
బుస్సుభ్యిత్వైవ | (౪) ధర్తాదనిచ్చెనలాత్ || వెనలాహుప్రీహవా
త్పిరోయోధర్తబ్రహ్మదంతాద్భవమప్రీహారనివాన్యత్ | కేవలాత్కిం
పరమంసోఽప్రీహయోస్యేతిత్రిపటేహుప్రీహామాధూత్ | స్వశబ్దోపి
హసకేరంపూర్వపదం | కింతుమధ్యమర్వాహపెత్తికమ్ | నుద్గిసా
భ్యుక్తైశ్చాదౌతుకర్తధారయపూర్వపదోచహాప్రహాః|ఏవంపదమస్వ
ధర్తైత్యపినాభ్యేచ | నివృత్తిసర్తానుచ్చిత్తిధర్తైర్వాదివత్ | (౫) స
క్షిణేర్తాలుబ్ధయోగే || (౬) ప్రస-ధ్య-జానునోజ్ఞః || అభ్యంపర
యోజానుశబ్దయోఃజ్ఞాదౌసాన్యస్యపరప్రీహకా (౭) డౌర్భవ-ద్వి
జాషా (౮) సనుషక్ప || సనురంతిస్యబహుప్రీహారసజాదేహసాన్యత్ | వా
క్యేకమన్యాయాశతసాన్వాశతధనం (౯) జాయాయానిప | జాయాన్యస్య
సనుజాదేశసాన్యత్ (౧౦) గ-ధ-స్యేదయాప్రతిసుసగభిధ్య ||
భూభ్యుక్తే యోగారంతాదేహసాన్యత్ | గ-ధ-స్యేదయాప్రతిసుసగభిధ్య ||

ధిః ॥ సురభిగంధిః ॥ (౧) పద్మసేవగంధాయస్యసపద్మగంధిః ॥
 (౨) వ్యామ్రసేవపాదావస్యవ్యామ్రపాత్ ॥ హస్తినావపాదావ
 స్యహస్తపాదః ॥ కుసూలపాదః ॥ (౩) ద్వాపాదావస్యద్విపాత్ ।
 త్రిపాత్ ॥ సుపాత్ ॥ (౪) పద్మంతాఅస్యషోడశ్ ॥ శోభనాదంతా
 అస్యసుదశ్ సుదత్తిస్త్రీ (౫) శోభనంచూదయమస్యసుహృద్భిర్యత్రం ॥
 దుష్టహృదయమస్యదుష్పూదమిత్రః । అస్యత్రసుహృదయః ॥ దుష్పూద
 దయః (౬) పూర్వపండురీయస్యసప్తాశ్శౌరస్కః । ఏవంప్రియనర్మి
 హాణః । ఏకాంతవిక దేశావావిధానైన లక్ష్మణమాణిర్యథాః । సుగం
 ధిపుష్పంసలిలంచ । సుగంధిర్వామయః । నేహశోభనాః గంధాఃద్ర
 వ్యాణ్యస్యసుగంధావణికః । అల్పఖ్యాయాం । సూపస్యగంధోలే
 శోయస్తీకలత్సూపగంధిభోజనంభృతగంధి । గన్ధాగంధకామోదే
 లేశే సంబంధ గర్వమోరితి విశ్వాః ॥ (౧) ఉపమానాత్ ॥—
 (౨) పాదస్యలోపాఽస్త్యాదిభ్యః ॥ హస్త్యాదివజ్రతాదుపమానా
 త్పగస్య పాదశబ్దస్యలోపసాన్యద్భవమప్రిహా । అహస్త్యాదిభ్యః
 కిం । హస్తపాదః । కుసూలపాదః । కుంభపదీమచ । కుంభపద్యా
 దిను పాదస్యలోజీప్సనిపాత్యలెస్త్రీయాం । నేహకుంభపాదః ॥
 (౩) సంఖ్యానుపూర్వస్య ॥ పాదస్యలోపసాన్యత్సమాసాంతోఒహ
 వ్విహా ॥ (౪) వయసిదంతస్యదత్ ॥ సంఖ్యానుపూర్వస్యదంతస్య ద
 త్పితృత్యాదౌసాన్యద్వియసి । ద్విదశ్ । చతుర్దశ్ । పద్మంతాఅస్యషో
 డశ్ । సుదశ్ । సుదత్తి । వయసికిం । ద్విదంతఃకరీ । సుదంతానటః
 (౫) సుహృద్దుష్పూదౌ మిత్రామిత్రయోః ॥ సుదుభ్యాంహృదయ
 స్యూద్భావోనిపాత్యతే । అస్యత్రసుహృదయః । దుష్పూదయః ॥
 (౬) ఉర్యప్రభృతిభ్యః ॥ ఇహస్సుమా అసద్వాకపయః నా
 డీరి శ్చైకవచనాంతానిపర్యంతే । ద్వివచనమౌవచనాంతేభ్యః
 భాషేతివికల్పనకీ । ద్విపుమాన్ । ద్విపుంసకః । అథాన

ష్కాత్యాది || (౧) బహుదండినోయస్యాంసాబహుదండికానగతి
 బహుదండికాసభా || స్త్రియాంకిం | బహుదండి || బహుదండికా
 గ్రామః || (౨) మహద్విశోయస్యసమహయశస్కః || మహాయశాః ||
 (౩) బహువ్యమాతాయస్యసబహుమాలకః | బహుమాలకః | బహు
 మాలః || (౪) ప్రవాణీతంతువాయశలాకా | నిగతాప్రవాణీయస్య
 విష్ణువాణిః పటః || సమాప్తవానానవఇత్యర్థః || (౫) కంఠేకా
 లాయస్యసకంఠేకాలః || (౬) చిత్రాగావోయస్యసచిత్రగుః (౭) రూ
 పవతీభార్యాయస్య సరూపవద్భార్యః ||

కిం | అపాధ-అపాధకమ్ || (౧) ఇనస్త్రియాం || (౨) శేషాద్వి
 భాషా || అనుక్తసమాసాంతాచ్చేషాధికారస్థాద్బహువ్రీహేః కదాపి
 స్యాత్ | అనుక్తత్యాదికిం | వ్యాసుపాత్ | సుగంధిః | ప్రియపథః
 శేషాధికారస్థాత్కిం | ఉపబహవః | ఉత్తరపూర్వా | ఇహసకప (౩)
 ఆవాన్యతరస్యామ్ || కప్యబంతస్య హ్రస్వోవాస్యాత్ || (౪) ని
 ష్ప్రవాణిశ్చ || కబధావోత్రనిపాత్యతే | (౫) సప్తమీవిశేషణే బ
 హువ్రీహా || సప్తమ్యంతంవిశేషణంచ బహువ్రీహౌపూర్వంప్రయో
 జ్యం | కంఠేకాలః | అతఏవజ్ఞాపకాద్వ్యధికరణవదోబహువ్రీహిః |
 సర్వనామసంఖ్యయో రుపసంఖ్యానం | సర్వశ్చేతః | ద్విశుక్లః | మి
 థోఽనయోస్సమాసేసంఖ్యాపూర్వంశబ్దపరవిప్రతిషేధాత్ | ద్వ్యశ్యః
 ఇత్యాది | వాప్రియస్య | ప్రియగుడః | గుడప్రియః | సంఖ్యాయా
 అల్పీయస్యాః | ద్విత్వాః | ద్వంద్వపి | ద్వాదశ || (౬) గోస్త్రియో
 రుపసంఖ్యానస్యేతిగోశబ్దస్య హ్రస్వః (౭) స్త్రియాంపుండ్రాద్భాషేతపుం
 స్కాదనూజ్ఞమానాధికరణే స్త్రియామపూర్ణే ప్రియాదిహ || భా
 వ్యం స్కాదనూజ్ఞే ఊర్జభావోయస్యామితి బహువ్రీహిః | నిపా
 త్యం స్కాదనూజ్ఞే అలుక్ షష్ట్యాశ్చలుక్ | తుల్యేప్రవృత్తినిమిత్తైయదు
 పాత్పరణిబధావోయత్రతథాభూతస్య స్త్రివాచకతే

ద్విస్య పుంవాచకశబ్దస్యేవ రూపంస్యాత్సమానాధికరణశ్రీలింగే ఉ
త్తరపదే ॥ నతుపూరణ్యాం స్త్రియాదౌచ పరతః । స్త్రియాఃకిమ్ ।
గ్రామణికులం దృష్టిరస్యగ్రామణిదృష్టిః । భాషితపుంస్కాత్కిమ్ । గం
గాభార్యః । అనూజీం । వామోరూభార్యః । సమానాధికరణాకిం ।
కల్యాణ్యాఃమాతాకల్యాణీమాతా । స్త్రియాకిం । కల్యాణీప్రధానం
యస్యసకల్యాణీప్రధానః । పూరణ్యాంతు । అపూరణీప్రమాణ్యాః ।
పూరణౌధౌప్రత్యయాంతం యత్ స్త్రిలింగంతదంతాత్ప్రమాణ్యంతా
చ్ఛబహువ్రీహౌరస్సౌత్ । కల్యాణీపంచమీయాసాంరాత్రీణాంతాః క
ల్యాణీపంచమారాత్రయః । స్త్రిప్రమాణీయస్యసత్త్రిప్రమాణిః । పుం
పద్భావనిషేధోఽప్యత్యయశ్చ ప్రధానపూరణ్యామేవరాత్రిః పూరణీ
వాచ్యాచేదిత్యుక్తౌదాహరణే ముఖ్యా । అన్యత్రతు । నద్యతశ్చ । న
ద్యత్తరపదాదృదంతోత్తరపదాచ్ఛబహువ్రీహౌఃకస్సౌత్ । పుంవ
ద్భావః । కేణః । కేపరేఽణోహ్రస్వస్సౌత్ । ఇతిప్రాప్తే । నక
పి । కపిపరేఽణోహ్రస్వస్వస్సౌత్ । కల్యాణపంచమీకఃపక్షః ।
బహుకత్యుకః । అప్రియాదిషుకిం । కల్యాణీప్రియః । ప్రియా । మ
నోజ్ఞా । కల్యాణీ సుభిగా । దుభిగా । భక్తిః । సచివాన్వసా । కాం
తా । ధ్రాంతా । సమాచపలా । దుహితా । వామా । అబలా । తనయా ॥ సామా
న్యేనపుంసకం దృఢంభక్తిర్యస్యసదృఢభక్తిః । స్త్రిత్వవివక్షాయాంతుదృ
ఢాభక్తిఃపురుషః । తసిలాదిషాన్వకృత్వసుచః ॥ తసిలాదిషాన్వకృత్వసుజగతే
మపరేషు స్త్రియాఃపుంవత్సౌత్ । పరిగణనం-కర్తవ్యం । అవ్యా
ప్త్యతివ్యాప్తిపరిహారాయ । త్రతసా, తరప్తమపా, చరట్జాతీ
యరా, కల్పప్దేశీయరా, రూపస్పృశపా, ధాల్, తిల్ధ్యనా,
హ్వీమ । బహుత్ర । బహుతః । దశనీయతరా । దశనీయశ్చరూపా
ఘరూపేతిహాస్యఃపరత్వాత్పుంవద్భావం బాధతే । ఘరూపేతాను
ట్వితమా । పటుచరీ । పటుజాతీయా । దశనీయకల్

(౧) కృత-కృత్యంయోనసకృతకృత్యః । (౨) ఆసి-తుజ్జిగ్నేససంహితా
తాగ్నిః ॥ అగ్నోహితభాత్యః (౩) సంద్యుః సంద్యుః సంద్యుః । ద
ండః పానోయస్యదండపాణిః వక్రపాణిః — ఇతి బహువ్రీహిః ॥ —

శీయా । ననానీయహావా । దన్వనీయహావా । బహుభా ప్రాప్తాన్వ
 తీన్వకలిః । అజాభ్యోహితా అజభ్యా ॥ చ్చిత్రలంగాచాచవనన్వ ॥ పి
 త్తాయాభావశుక్లన్వః । శుక్లతా । గుణానవనన్వకిం । కర్తృగ్నన్వః క
 త్రిన్వత్వం । శిరిషఃకృతభాతైత్యాదౌఽసామాన్యేనన్వసకం ॥ భ
 న్వాధేతద్ధితే॥హస్తినీనాసనమాదళాహస్తికం । అధికం । రోపిన్వ
 యః ॥ రక్చ్ఛసోశ్చ ॥ భవత్యాః ఛాత్రాః భాషితాః భవదీయాః ॥
 కృత్తానినోశ్చ ॥ ఏతయోఃపరతఃపుంసత్ । ఏనీవాచరతి ఏతాయతే ।
 శ్యేనీవాచరతి శ్యేనాయతే । స్వభిన్నాంకాంబద్ధశనీయామన్యతే ద
 త్కనీయమానినీ । దత్కనీయాంస్త్రియంనున్యతే దత్కనీయమానిన్వన్యః ॥
 నకొపధాయాః ॥ కొపధాయాస్త్రియాసపు సత్ । పావికాభార్యః ।
 రసికాభార్యః । మద్రికాయతే । మద్రికామానినీ । కొపధప్రతిపిధేతద్ధి
 తపుగ్రహణం । నెహ । వాకాభార్యాయస్యసపాకభార్యః ॥ నజ్జా
 పూరణ్యాశ్చ ॥ అసయోన్మపుంసత్ । ఉత్రాధార్యః । ఉత్రామానినీ । పం
 చమీభార్యః । పంచమిహాశా ॥ జాతేశ్చ ॥ జాతేపరాయఃస్త్రిపర్య
 యః తదంతాస్త్రిసపుంసత్ । మూద్రాభార్యః । బ్రాహ్మణీభార్యః ।
 (౧)నిష్ఠా ॥ నిష్ఠాఽతంబహువీరీహాపూర్వఃస్యాత్ ॥ జలికాఽనునా
 దిన్యః పరానిష్ఠావాచ్య ॥ సారంగధర్మి । మాసకలం । సుఖజాలం ।
 ప్రాయుకంచెదం । కృపికటః । పితౌదకః ॥ (౨) పాపింతాగ్నన్వ
 ॥ ఆకృతిగణోయదు । (౩) ప్రహంతాథేభ్యఃపరే నిష్ఠాన్వ

[illegible]

— శ్రీకృతి సహస్రనామ: —

అథ ద్వంద్వోద్వివిధః॥ ఇతరేశఃయోగద్వంద్వఃసమాసఃద్వంద్వశ్చైతి ॥ సచప్రత్యేకంద్వవిధః ॥ ద్విపదౌబహుషదశ్చైతి ॥ తత్ప్రాద్యద్విపదౌయథా (౧) రామశ్చలక్ష్మణశ్చ రామలక్ష్మణౌ ॥ బహుసదౌయథా ॥ హాతాచప్తాచనేష్టాద ఉద్ధాతాచహాతృప్తాచనేష్టాద్ధాతారిః (౨) జాయాచపతిశ్చిదమ్పతీ ॥ జమ్పతీ ॥ జాయాపతీ (౩) హరిశ్చహరశ్చహరిహరౌ (౪) హరిగురుహరారిః ॥ హరిహరగురునః ॥ (౫) ఈశశ్చకృష్ణశ్చ ఈశకృష్ణౌ ॥ (౬) అశ్వఃశ్చేంద్రాః ॥ ఇంద్రాశ్వరథారిః ॥ (౭) ఇంద్రాగ్ని ॥ (౮) శివశ్చ కేశవశ్చశివకేశవౌ ॥ (౯) అథఃధమాః ॥ ధమాఃర్థౌ ॥ (౧౦) హేమస్తశిశివనసంతాః ॥ కృత్తికారోహిరణ్యౌ ॥ గ్రీష్మవసంతౌ (౧౧) కుశకాశం (౧౨) తాపనవర్షతౌ (౧౩) ద్రాక్షాక్షతియవిటూర్భద్రాః (౧౪) యశస్త్విరాజునౌ

(౧) చాద్దైద్వంద్వః ॥ అనేకంసుబంతిం చాద్దైద్వంద్వమానఽవాసమస్యతే సద్వంద్వః ॥ సముచ్చయాన్వాచయేత రెతరయోగసమాహారాశ్చాథాః ॥ పరస్పరనిరపేక్షస్యానేక స్త్రేక స్థిన్నన్వయస్సముచ్చయః ॥ అన్యతరస్యానుపంగిక త్వేనన్వచయః ॥ మితౌతానామన్వయఇతరైతరయోగః ॥ సమూహస్సమాహారిః ॥ తల్రైశ్వరం గురు చభజస్వేతి సముచ్చయే భిక్షామటగాంచాసయేత్యన్వాచయేచ సమాసోఽసామథ్యాత్ ॥ (౨) దంపతీజఃపతిజాయాపతీ॥జాయాశబ్దస్యజంభావౌదంభావశ్చ నిపాత్యతే ॥ (౩) ద్వంద్వేసి ॥ ద్వంద్వేసి సజ్జకఃపూర్వంస్యాత్ ॥ (౪) అనేకప్రాప్తావేకత్రనియమోఽనియమశ్చేషే ॥ (౫) అజాద్యదంతం॥ఇదంద్వంద్వేపూర్వంస్యాత్ ॥ (౬) బహుష్వనియమః (౭) ఘ్యంతాదజాద్యదంతం విప్రసిషేధేన ॥ (౮) అల్పాచ్చక్షమాసా (౯) ధమాదిషన్వనియమః ॥ (౧౦) ఋతుసక్షత్రాణాం ణౌమానుపూర్వేణ ॥ (౧౧) లఘ్వక్షరంపూర్వం॥(౧౨) యావోనాను (౧౩) పణౌనామానుపూర్వేణ (౧౪) భాతు

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

(౨) అప్యయోవిభక్తిసమీపసమృద్ధివృద్ధ్యభావాత్యయా సం
వృత్తిశబ్దప్రాదుభావపశ్చాశ్చధానసూక్ష్మయాగపద్యసాదృశ్య స
మృత్తిసాకల్యాఃతవచనెషు । అన్యయమితియోగోవిభజ్యతే । అన్య
యసమధేన సమాసమస్యతే సోప్యయాభావః । దిశయోమధ్యమ
పదిశః । అత్ర । ప్రధమానిదిష్టం సమాసఉపసజనమ్ ॥ సమాసశా
స్తేప్రధమానిదిష్టముపసజనసంజ్ఞాస్యాత్ । ఉపసజనఃపూర్వం॥
సమాసేఉపసజనఃప్రాకృయోగ్యం । ఏకవిభక్తిచాపూర్వనిపాతే॥
విగ్రహేయన్నియవిభక్తిఃతదపసజనసంజ్ఞాస్యాత్ । నతుతస్య
పూర్వనిపాతః । గోష్ఠీయోరుపసజనస్య ॥ ఉపసజనంయోగోశ
బ్దః స్త్రీప్రత్యయంతంచలదంతస్య ప్రాతపదికస్యహాస్వస్యాత్ ।
అన్యయాదివశేత్ప్రత్యయత్వం ॥ నాన్యయాభావాదలొమ్వపంచ
మ్యః ॥ అదంతాచ్యయింభావాత్సుపోనలుక్ తస్యపంచమీవినా అ
మాదేశశ్చస్యాత్ ॥ తృతీయానప్తమ్యోబజహుశం । అదంతాదన్య
యాభావాత్తృతీయానప్తమ్యోబజహులమమ్భానస్యాత్ । అపదిశం
అపదిశేన । అపదిశం । అపదిశే ॥ (౩) విభక్తిత్యాదెరయమథః ।

సమపక్షపక్షమ్ . మద్రాశాసమ్మత్తమ్ . యదానాం
వ్యద్ది-యకార్యచం . ఏతావద్విన్నపై . ఏకావోహ .
క్షికం . పిమసాత్తయోఽహమి . ఏమే-హ . సద్రాస
మృతినయ్యతై అతీన్య . పరిశబ్ద్య . గానం . ని
ప్రోపశ్చాదనవిద్దు . యోగ్యలొసెస్య . గా-హ . ని
నియభాభాః . రూపగ్య-యోగ్య . త . ఏ . ఏ .
త్యభ- . శక్తిమసరిక్రమ్మ . హ . ఏ . హ .
ప్రశాసనప్రాప్త్య . తిను ప్త్య . (౧) . హ .
రావ్యప్రాయగపశ్యహసూరిన్య . హ .
తాంసంపత్తిక్షణ . యుద్ధ . హ .
వస్సంపత్తిక్షణ . హ .
ద- . అగ్నిగ్రంథప . హ .
తాచ్యతచ . హ .
ప్రోపరిసరిన్య . హ .
(౪) ముక్తిపత్తి . హ .

భక్త్యథా-దేహిపతి-మనామచ్య .
యాభాస . (౧) జన్మ .
భావ . న .
భావ . న .
తై .
దృశ్య .
ఏ .
వదపిధా . (౨)
దాభివిభ్య .

తేన సేవయోగ .

హరిః కిః ఆదాతేభ్యః (౧) అభ్యగ్నిశలభాఃపతంతి । అగ్నివభి । వ్ర
 ర్విగ్ని । అగ్నింప్రతి (౨) ఆమననమశనిగః రః । వనస్యసమిపంగత
 త్త్యభః (౩) అనుగంగవారాణసీ । గంగాదైఘ్యేనదృశదైఘ్యేవ
 లక్షితైఃకాః ॥ నామహంత్వపనోయథా ॥ (౦) శాకస్యలేశశాకప్ర
 తి (౪) అదేణవిపరీతస్మత్తతక్షః రి । ఏవశలకాపరి । ఏకపరి ॥
 (౫) గంగాయాఃపాంసపాదగంగం । పాలెగంగాదానయగంగాపా
 రతో । గంగాయాఃమధ్యమధ్యేగంగం । మధ్యేగంగాదానయగం
 గామధ్యే (౬) ఉత్తరాగంగాయస్థికాదేశేనడన్తరగంగంనామదే
 శః ॥ ఏవంలాహితగంగమ్—॥౬ భావ్యయాభావసమాసాంతాః॥—

(౧) అక్షరేణభివృత్తిభిషాన్య ॥ అభిముఖ్యద్యోతకావభివృత్తివి
 మ్నావాదిక సహస్రంగుల ॥ (౨) ఆనంద్యాయా ॥ యదా
 థకంసమయాద్యోత్కృతే శేనలక్షణధూలైన నుస్సమస్యైసాన్యయా
 భావః (౩) యస్యనాయామః ॥ యస్యదైఘ్యే మనన ద్యోత్కృతేతే
 న లక్షణధూలైనానుస్సమస్యతే ॥ తిష్ఠద్భువ్రుత్తీనిచ । ఏవానినిపాత్య
 నై । రస్తి తిగామోయస్థికా కాలేసర్వీదు ' దోహదకాలః । ఆయా
 న్నిగామోయస్థికా కాలేసర్వీదుగమం । ఇహాశాస్త్రాదేహః పుంసచ్ఛాన
 విరహాప్యమసాంతాప్రద్యాయశ్చనిపాత్యై ॥ (౪) సుష్ప్రతినామాత్రా
 థే॥ సుబలమల్యరైసర్వీనాసహసమస్యై । అల్పభేదకిం । వృ
 క్షంప్రతివిగోత్యేతావిష్యత్ ॥ (౫) అక్షరలాకాసంఖ్యాః పరిణా ॥
 ద్యుర్విషయసహారేపరాసయివవాయంసయాసః ॥ (౬) పాలెవధ్యేష
 ష్టావా । పాలమగ్యశబ్దాదస్త్యంలేన సహవాసమస్యేతే । ఏదంత
 ర్వేదచానయోర్నివాన్యతే । పక్షేపక్షితత్పురుషః । మహావిభాషయా
 వాక్యమపి । గంగాయాఃపారాతే । గంగాయామధ్యాతే ॥(౭) అన్య
 వదాభేదసంజ్ఞాయాం ॥ అన్యసహృద్విద్యమానం సుబంతంనదీభి
 స్సహసమప్యతేసంజ్ఞాయాం । విభాషాధికారేపివాక్యేనసంజ్ఞానవగ్నః

సమాసచక్రవర్త్యాభ్యుదయః సే.

[illegible]

మగాద్యంతస్య సమాసస్య అప్రిత్యయోంతావయవస్సాన్యల్ అక్షేయా

(౧) ద్విగతాతపోఽస్తిన్నితిద్వీపమ్ । ఏవమంతరీపంప్రతిపం సమీప
మిత్యాది ॥ (౨) అనుగతాతపోఽస్తిన్నితిఅనూపోదేశః (౩) ప్రతిసా
మం । అనుసామం । అవసామం । ప్రతిలూమం । అనులూమం । అవ
లూమం । (౪) కృష్ణాఘామిశ్యస్యకృష్ణాఘామః । పాసాదః । ఏషము
దగ్భూమః । పాండుఘామః । ద్విఘామః । త్రిఘామః (౫) పంచనదం
సప్తగోదావరం ॥ పద్మానాభాయస్యసప్తదాభః (౬) గవాక్షివా
క్షియస్య సగవాక్షః ॥ (౭) అవిద్యమానానిచత్వార్యస్యఅచతురః । ఏ
వంచితరుః । సుచతురః ॥ (౮) త్రయశ్చత్వారోవాత్రిచతురాః ।
చతుర్ణాంసమీపేయైసంతి తేఉపచతురాః । ఏతేపంచబహువ్రీహ
యః । తతఏకాదశద్వంద్వాః । స్త్రీపుంసా ధేన్వనడుహా । ఋక్సా
మె । వాఙ్మనసే । అక్షిణీచ భ్రువౌచ అక్షిభ్రువః । దారాశ్చగావశ్చ
దారగవమ్ । ఊరూచఅష్టివంతౌచఊర్వష్టివం । పాచౌచాష్టివంతౌ
భూస్తదంతస్యన । (౯) ద్వ్యంతరుపనగేపఈల్ । అపఞ్చిత్కృతన
మాసాంతస్యానుకరణం । షష్ట్యధేప్రథమా । ఏభ్యోఽస్యఈత్సాన్యత్
(౧౦) ఉదనోదేశే ॥ అనాఃపరస్యాపస్యఈత్సాన్యదేశే (౩) అచ్చ
త్యన్వవపూర్వాత్సామలూమ్నః । ఏతత్పూర్వాత్సామలూమాంతాత్స
మాసాదచ్ఛాన్యత్ (౪) కృష్ణోదకాంబుసంఖ్యాపూర్వాయాభూమే
రజిష్యతే ॥ (౫) సంఖ్యాయానదీగోదావరీభ్యంచ ॥ అచ్చత్యన్వ
వేత్యత్రాజితయోగవిభాగాదన్యత్రాప్యచ్ ॥ (౬) అత్తైరాదర్శనా
ల్ ॥ అచక్షుః పర్యాయాదత్త్వోచ్చాన్యత్పమాసాంతః । (౭) అచతుర
విచతురసుచతురస్త్రీపుంస ధేన్వనడుహాఋక్సామవాఙ్మనసాక్షిభ్రువ
దారగవౌర్వష్టివపదష్టివనక్రం దివరాత్రిందివాహాదివసరజసనిశ్చే
యసపురుషాయుషద్వాన్యియుష త్రాయుషగ్యజుషజాతౌక్షమ
హోక్షవృద్ధోక్షోపశునగౌష్టశ్వాః ॥ ఏతేపంచవింశతిరజంతానిపాత్య
తే ॥ (౮) త్యూపాభ్యాంచతురోజిష్యతే ॥

(౧) నిన్దాయాం । కుత్సిత్ రాజాకింరాజా । ఏషకింసఖా । కింశాః ।
త్రైనాథావే । కింరాజః । కింసఖః । కింశవః (౨) నరాజాతరాజా । ఏ
వంశసఖా । అశాః ॥ (౩) నపంధాః । అపథం । అపంధాః । నాస్తి
పంధాయ స్తిన్నపథోదేశః । పథోఽనామోఽపథంవత్తతే ॥

— శ్రీ ఇతి సర్వ సమాసాంతాః శ్రీ —

అథాల్పక్సమాసః ॥ (౪) స్తోకాన్తుక్తః । అల్పాన్తుక్తః । అంతికా
దాగతః । అభ్యాశాదాగతః । దూరాదాగతః । కృచ్ఛాదాగత
ఇత్యాది (౫) ఒజసాకృతమ్ । సహసాకృతమ్ ॥ అంభసాకృతం । తమ
సాకృతమ్ (౬) అంజసాకృతమ్ (౭) మనసాగుప్తా । మనసాఅజ్ఞాతుంశీలమస్య
మనసాజ్ఞాయా ॥ (౮) ఆత్తచాపంచమః । ఆత్తనాపప్తః (౯) ఆత్తనై
పదమ్ । ఆత్తనైభాషా । (౧౦) పరస్తే పదమ్ । పరస్తేభాషా ॥

(౧) కిమః కైవే ॥ (౨) సజస్తత్పురుషాత్ । సమాసాంతోన । తత్పు
రుషాత్కిం । అశురంశకటమ్ । (౩) పథోవిభాషా ॥ సజ్జ్ పూర్వాత్పథో
వాసమాసాంతః । తత్పురుషాదిల్యేవ ॥

— శ్రీ ఇతి సర్వ సమాసాంతాః శ్రీ —

(౪) అలుగుత్తంపదే అలుగభకారః ప్రాగాసజః । ఉత్తరపదాధి
కారస్తాపాదపరిసమాప్తైః । పంచమ్యస్తాకాదిభ్యః । ఏభ్యఃపంచ
మ్యాల్పకాన్యపుత్తరపదే । ఏవమంతికాధామారాధాకృచ్ఛాదై
భ్యః ॥ (౫) ఒజస్సహోంభస్తమసస్తృతియాయాః । (౬) అంజనఉప
గంభ్యానం ॥ పూసానుజోజనుషాంధఇతిచ । యస్యాగ్రజః పుమాన్ స
పూసానుసః । జనుషాందోహాత్వేధః । (౭) మనసస్సంజ్ఞాయాం ।
మనసాగుప్తా ॥ అజ్ఞాయునిచ ॥ మనసఇత్యేవ ॥ (౮) ఆత్తవశ్య । పూర
ణఇతివక్తవ్యం । జనాదానస్తావత్కచతుర్థపవేత్యాదిబహువ్రీహి
ర్బోధ్యః ॥ (౯) వైమాకరణాభ్యామౌదిశభ్యాః ॥ ఆత్తనైభాషా ॥
(౧౦) పరస్యచ ॥

(౧) శ్వచిసారాయస్య సత్వచిసాః (౨) గవస్త్రిః | యధిష్త్రిః (౩) శ్చాచి
 స్పృక్ | దివిస్పృక్ (౪) కంఠేకాలాయస్య సకంఠేకాలః || ఉరసః
 లోమా (౫) హస్తేబంధః హస్తబంధః | (౬) స్తంభేరమలైశ్చ తిస్తం
 భేరమః | కణ్ఠజపతీతి కణ్ఠజపః | కన్విన్నమరుచరః || (౭) ఖశ
 యః | ఖశయః | గ్రామేవాసః | గ్రామవాసః | గ్రామేవాసీ | గ్రా
 మవాసీ || (౮) చాంస్యకులః || (౯) నాచాయక్తిః | దివోదానః |
 వశ్యతాహరిః || (౧౦) దేవానాంప్రియోమూఖః | అస్యత్రదేవవి
 యః || (౧౧) శునశ్శేపః | శునఃపుచ్ఛః | శునాలాంగూలః || (౧౨)
 దివోదానః || (౧౩) నిందాయాం | దాస్యాఃపుత్రః | దాసీపుత్రః |
 అస్యత్రాద్రాహ్మణీపుత్రః (౧౪) పూతురంలెవాసీ | పూతుఃపుత్రః | పి
 తురంలెవాసీ | పితుఃపుత్రః || (౧౫) మాతుష్వసా | మాతుస్స్వసా ||

(౧) హలదంతాత్సప్తమ్యాస్సజ్ఞాయాం || హలంతాదంతాచ్చ నప్త
 మ్యాఅలుక్స్యాన్ప్రిజ్ఞాయాం || (౨) గవియధిభ్యాం ధ్విః || ఆభ్యాం
 ధ్విరస్యసప్తపస్సాన్ప్రీత్ | (౩) హృద్ధ్యధ్యధ్విః (౪) అమూర్ధాష్టకా
 త్సాన్వంగాదకామే || (౫) ఒద్దైవవిధామే | హలదంతాత్సప్తమ్యాఅ
 లుక్ | హలదంతాత్సాన్వంగాం | గుర్తిబంధః | (౬) శర్పుగుచ్ఛేక్యతిబహు
 తం (౭) శయవాసవాసిస్వకాలాల్ || హలదంతాదిద్యేస | సేహ | ఘ్రి
 మిశయః || (౮) పప్త్యాత్సాశే | అనాక్రొ శేతద్రాహ్మణ్యలం || (౯)
 వాగ్వికృత్యోర్భ్యాయుక్తిగుండూరేషు | (౧౦) దేవానాంప్రియోమూఖ
 సమాఖే || (౧౧) శేఫపుచ్చలాంగూలేః శునః || (౧౨) దివశ్చదాసీ
 (౧౩) శుత్రేస్యతరస్యాం || పప్త్యాఃపుత్రావరే ఆలుగ్వానిదాయాం |
 (౧౪) ఋతౌవిద్యాయోనిచంబద్ధేభ్యః || విద్యాయోనిసంబద్ధవాచి
 నఋతంతాత్సప్త్యాఅలుక్ || (౧౫) విధాపాచ్యస్యపాచ్యః | ఋదం
 తాత్సప్త్యాఅలుగ్వాన్స్వప్తపాచ్యఃపరియోః | ఇత్యులు || మాతుఃస్వసా
 మ్యతరస్యామితిష్యావికల్పః | లక్ష్మణే | మాతృపితృభ్యాం

పితుష్వస్సా । పితుస్స్వస్సా । మాశ్వస్వస్సా పిశ్వస్వస్సా ॥

— శ్రీఇత్యలుక్సమాసఃశ్రీ —

అథసమాసాశ్రయవిధయః (౧) అనయోరియమతిశయితాబ్రాహ్మణీబ్రా
హ్మణితరా ఆస్వతిశయితాబ్రాహ్మణీబ్రాహ్మణితమా ప్రశస్తాబ్రాహ్మణీబ్రా
హ్మణిరూపా । ఈషదసమాప్తాబ్రాహ్మణీబ్రాహ్మణికల్పా కుత్సితాబ్రాహ్మణీ
బ్రాహ్మణిచలీ బ్రాహ్మణీమాతానః పూర్వే బ్రాహ్మణీబురీహి బ్రాహ్మణ్యాః
గోత్రంయస్యాస్సాబ్రాహ్మణిగోత్రా । బ్రాహ్మణిమతా । బ్రాహ్మణిహ
తా (౨) హృదయః లిఖితీత్యణిహృల్లెఖః । ఘృతీతు । హృదయలేఖః । హృదయ
స్యపియం హృద్యం । హృదయస్యేదః హృదమ్ ॥ హృల్లాసః (౩) హృ
చ్ఛోకః । హృదయశోకః । సాహృద్యమ్ । సాహృద్యమ్ । హృ
దోగః । హృదయరొగః ॥ (౪) పాదాభ్యామజతీత పదాజః ॥ ప

స్వసేతినిత్యపత్వమ్ ॥

— శ్రీఇత్యలుక్సమాసఃశ్రీ —

(౧) ఘరూపకల్పచలద్భువగోత్రిమతహతేషు జ్యోనేకాచో
హ్రస్వః ॥ భాషితపుంస్కావ్యజీవ తదంతస్యానేకాచోహ్రస్వ
స్సాస్య ధ్వరూపకల్పప్రశ్యదేషుచేలదాదిషుచోతరపదేషు । చేల
దాదీనివృత్తివిషయేన త్సనవాచీని । లైఃకుత్సితానికుత్సనైరితిసమాసః
జ్యోకిం । దత్రాతరా । భాషితపుంస్కాత్కిం । ఆమలకీతరా । కువలీ
తరా ॥ నద్యాశ్శేషస్యాన్యతఃస్యాం ॥ అజ్యంతనద్యాః జ్యంతైకాచ
శ్చఘాదిషుహ్రస్వోవాస్యాత్ । బ్రహ్మబంధుతరా । బ్రహ్మబంధూత
రా । స్త్రితరా । స్త్రీతరా । కృన్నద్యాన । లక్ష్మీతరా ॥ ఉగితశ్చ
ఉగితఃపరాయాదీతదంతస్యఘాదిషు హ్రస్వోవాస్యాత్ । విదుషీ
తరా । హ్రస్వాభావపక్షేతసిలాదిషివృత్తిపుంవద్భావః । విదవ్తతరా ॥
(౨) హృదయస్యహృల్లెఖయదణ్లాసేషు ॥ హృదయస్యహృదాదేశ
స్సాస్యల్లెఖాదిషు పరేషు ॥ (౩) వాఙ్మోకష్యఙ్మోగమ (౪) పాద
స్యపదాభ్యామిగోపహతేషు ॥ ఏషూత్తరపదేషుపాపస్యపదఇత్యద

॥ (౧) రెవతిపుత్రః । కాలిదాసః । అజక్షిగం (౨) అజాయాభా
వః అజత్వం । రోహిణితత్వం । (3) ఇష్టకాభిశ్చితం ఇష్టకచితం । ప
క్షేష్టకచితం । ఉషీకతూలం । ముంజెషీకతూలమ్ । మాలధారి । ఉ
త్పలమాలధారి॥ (౪) సత్యంకరొతీతిసత్యంకారః । అగదంకారః । అ
నుంకారః ॥ (౫) తిమింగిలతీతితిమింగిలః ॥ (౬) తిమింగిలగిలః ॥
(౭) రాత్రౌచరతీతిరాత్రించరః రాత్రిచరః । రాత్రిమటః । రాత్రి
టః (౮) సమానఃపక్ష్యాయస్యసపక్షః । సధమాన్ । సజాతీయః ॥
(౯) సమానంజ్యోతిరస్య సజ్యోతిఃపవంసజనసదృశత్యాది॥(౧౦) సమా

(౧) జ్యోతోస్సంజ్ఞాచ్ఛదసోబన్వలభం ॥ (౨) త్వేచ॥త్వవ్రత్వ
యెజ్యోవోహృన్వః ॥ (3) ఇష్టకేషీకామాలానాంచితతూలధ రిమ
ఇష్టకాదీనాం తదంతానాంచ పూర్వపదానాంచితాదిషు క్రమాదు
త్తరపదేషు హృన్వస్సాస్యత్ ॥ (౪) కారేసత్యాగదస్య । ముమ్స్యాత్
అస్తాశ్చేతివాచ్యం । (౫) గిలేగిలస్య ॥ అగిలస్యకిం । గిలగిలః ।
(౬) గిలగిలేచ ॥ (౭) రాత్రేఃకృతివిభాషా । (౮) సమానస్యచ్ఛద
స్య మూఢప్రభృత్యుదర్శేషు । సమానస్య సస్సాస్యదు త్తరపదేన
తుమూఢాదిషు । అనుభ్రాతాసగభ్యః । అనుసఖాసయూధ్యః ।
యోనస్సనుత్యః । తత్రధవఇత్యథేసగభన్యూధసనుతాద్యదితి య
త్ । అనూఢాదిషుకిం । సమానమూఢాన్ । సమానప్రభృతయః । స
మానోదర్కాః । సమానస్యేతియోగోవిభజ్యతే । తేనసపక్షః । సా
ధర్మ్యం । సజాతీయమిత్యాదిసిద్ధమితికాశికా । అధవాసహశబ్దస్సదృశ
పచనోస్తి । సదృశస్సఖ్యాససఖితియథా । లెనాయమన్వపదవిగ్రహా
బహువ్రీహిః । సమానఃపక్ష్యాయస్యేత్యాది ॥ (౯) జ్యోతిజన్వద
రాత్రినాభినామగోత్రరూపస్తానవణవయోవచనబంధము ॥ ఏమ
హ్వాదశనూత్తరపదేషు సమానస్య సస్సాస్యత్ ॥(౧౦) చరణబ్రహ్మచా
రిణి । బ్రహ్మచారిణ్యుత్తరపదేసమానస్య సస్సాస్యచ్ఛరణసమానతే

సమాసచక్రవర్త్యాఖ్యగ్రంథం

[illegible]

నగమ్యమానే । చరణశ్శాసా । బ్రహ్మవేదః । తదన్యాయనాన్యైః ॥ ౧ ॥ తమపిబ్రహ్మతచ్చరతీతిబ్రహ్మచారి ॥ (౧) తీర్థే యేత్తిడ్డ త్తపదే
యాదౌప్రత్యయేవివక్షతేసమానస్యసన్యాసో । సత్తీర్థ్యోపక గురు సమా
నతీర్థేవాసీతియత్ప్రత్యయ (౨) నిభాబాదరే । యాదౌప్రత్యయేచ
క్షితేఇత్యేవ(౩) దృగ్దృశపటములపై సోతపక్తస్యమితి సాదృశ- (౪) ఇ
దంకిమోరీశీః ॥ దృగ్దృశపటము ఇదమతః సోతమసేన్యాసో దృగ్దృశ (౫) స
సర్వనామ్నః ॥ సర్వనామ్న ఆకారోరంతాదేహసాన్యదృగ్దృశపటపదృ
క్షేచ ॥ సమాసేంగుతస్సంగః । అంగులిశద్వాత్సంగస్యసన్మాధాన్య
సాన్యత్సమాసే । అంగులిషంగః । సమాసేకి । అంగులెన్న గ ॥ భీరో
స్థానమ్ ॥ భీరుశద్వాత్ స్థానస్యసన్యముాధాన్యసాన్యత్సమాసే । భీరు
ష్ఠానం । అసమాసేతుభీరోస్థానం । జ్యోతిరాయసస్తామః । ఆధాన్యం
స్తామస్యసన్యముాధాన్యసాన్యత్సమాసే । జ్యోతిష్టోమః । ఆయు
ష్టోమః । సమాసేకి । జ్యోతిషఃస్తామః । సుషాదిషుచ ॥ సన్యమా
ధాన్యః । శోభనంసామయస్యసుషామా । సుషాదిః ॥ (౬) అషప్య
త్పతీయాష్టసాన్యస్యస్యదుగాశీరాశాస్తాష్టిశ్చక్షుకోతి కాటికి రాగచ్ఛే
షు । అన్యశబ్దస్యదుగాగమసాన్యదాశీరాదిషుపరేషు । అష్టకీత్యా
దికిం । అన్యసాన్యన్యేనవాఅశీః అన్యాశీః ॥

(౧) అన్యన్యకారకోన్యత్కారకః । అన్యస్యామన్యదీయః ॥ (౨) అన్యశ్చ సావధాన్యే అన్యదధః ॥ (౩) కుత్సితోశ్వః కశ్వః । కుత్సిత మన్నంకదన్నం (౪) కుత్సితాస్త్రయః క త్రయః (౫) కుత్సితోఽధః క ద్రధః । కుత్సితోవదః కద్వదః (౬) కుత్సితంత్రణం క త్రణం ॥ (౭) కుత్సితఃపంథాః కాపథః । కుత్సితోక్షః కాక్షః । కుత్సితైఃక్షిణీయస్యసకాక్షః (౮) ఈషజ్జలంకాజలంకామ్లః (౯) కుత్సితఃపురుషః కాపురుషః రుపురుషశ్చ । ఈషత్పురుషః కామపురుషః ॥ (౧౦) ఈషదుష్టంకమోష్టం । కోష్టం । కదుష్టం ॥ (౧౧) పృషతఉదరంవృషోదరం । వారివాహకోబలాహకః । బుర్రుంతోస్యాంసీదంతీతిబుర్రీసీ । భవేద్వణాగమాద్దంసస్సింహోవణావిపర్యయత్ । గూఢోత్తావణావికృతైర్వణానాశాత్పృషోదరః ॥ (౧౨) ఉపసహ్యైశ్చత్యుపానత్ । నీవృత్ । పౌవృత్ । మర్తావిత్ । నీరుక్ । అభీరుక్ । ఋతీషట్ । పరితత్ ॥

(౧) కాగకేచనాయానిషేధః ॥ (౨) అథేవిభాషా (౩) కోఃక త్తత్పురుషేచి ॥ అజాదాపుత్రంవదె । తత్పురుషేకిం । కూష్మాగ్రాజా ॥ (౪) త్రాచ ॥ (౫) రథపవయోశ్చ । (౬) తృణాచబాతా (౭) కాపథ్యక్షయోః ॥ అక్షశబ్దేన తిచ్చురుషః । లక్షశబ్దేనబహువ్రీహిర్వా ॥ (౮) ఈషదధే ॥ అజాదావపిపరల్వాల్కాదేశః । కామ్లః (౯) విభాషాపురుషే । అస్మాప్రవిధాపెయం । ఈషదధేహిపూర్వవివ్రతిషేధాన్నిత్యమేవ ॥ (౧౦) కమచోష్టే । ఉష్ణశబ్దేఉత్తరపదేకవంకాచవాస్యాత్ । (౧౧) పృషాదరాదీనియథోపదిష్టం । పృషాదగప్యకారాణి శిష్టైర్యథోచ్ఛరితానితదైవసాధూనిన్యః । (౧౨) నహిపృతిస్యపిన్యధిరుచిసహిరనిగుక్వా । క్విచింతేచ్ఛేషుపరేషు సూర్వపదస్య దీక్షుంస్యాత్ । కావితికిం । పరిసహనం । విభాషాపురుషఇత్యతామంతూకప్లుత్యావిభాషానువరణే । సావ వ్యవస్థితా । తైనగతికారయోరెవ । నేహ । పటురుక్ । లింగురుక్ ॥

త్రంయస్యేతివాచిశ్వామిత్రః ॥ (౧) తత్కరోతీతితనగః ॥ ౧౬౫౬ః

వానస్యోత్పత్తిః ॥ క్షీరపాణం ॥ క్షీరపానం ॥ గిరినచ్యాదీనాంహం ॥ గిరి
 వదీ ॥ గిరినదీ ॥ చక్రనితఃచా ॥ చక్రనితఃచా ॥ పాతిపదికాం తను
 వివిధక్రియ ॥ పూర్వపదస్తాన్నిమిత్రాత్పరస్య ఏమన్దితస్య నన్యతో
 వాన్యాత్ ॥ పాతిపదికాంతే ॥ మాపవాపిచా ॥ నమిప్రీహివాపాణి
 విభక్తా ॥ మాపవాపిచా ॥ పక్షేమాపవాపినావిత్యాది ॥ గోష్పదంసేవి
 తా సేవితప్రమాణేషు ॥ సుత్సస్యపత్వంచ నిపాత్యతే ॥ గావఃపద్య
 వైక్తిదేశేనగోభిస్సేవితాగోష్పదః ॥ అసేవితేగోష్పదాన్యరణ్యా
 ని ॥ ప్రమాణే ॥ గోష్పదమాశ్రంతేత్రం ॥ సేవితేత్యాదికిం ॥ గోః
 పదంగోష్పదం ॥ ఆస్పదః ప్రతిష్ఠాయాం ॥ ఆత్తయాపనాయస్తాసేసు
 ణ్నిపాత్యతే ॥ ఆస్పదం ॥ ప్రతితికిం ॥ ఆపదాదాపదమ్ ॥ ఆశ్చర్యమ
 నిత్యే ॥ అద్భుతేసుత్ ॥ ఆశ్చర్యంయదినభుంజతి ॥ అనిత్యేకిం ॥ ఆచ
 ర్యకర్తృభానం ॥ వర్చస్కైవస్కరః ॥ కుత్సితంవర్చోవర్చస్కమ
 న్నమలంతస్త్రిసుత్ ॥ అవకీర్యతఇత్యవస్కరః ॥ వచస్కేకిం ॥ అవక
 రః ॥ అవస్కరోరధాంగం ॥ అవకరోస్యః ॥ విష్క్రియకునిర్వికిరో
 వా ॥ ప్రతిష్కృతశ్చ శేః ॥ కశగతిశాసనద్యోరిత్యన్యప్రతిపూర్వస్య ప
 చాద్యదిచుణ్నిపాత్యతేపత్వంచ ॥ సహాయఃపురాయాయావాప్రతిష్క
 శక్త్యాచ్యతే ॥ కశేకిం ॥ ప్రతిగతికశాంప్రతికశోశ్వః ॥ ప్రస్కృణ్వ
 హరిశ్చంద్రావృషీ ॥ హరిచంద్రగ్రహణమమత్రాధుం ॥ ఋషీ
 కిమ్ ॥ ప్రకణ్వోదేశః ॥ హరిచంద్రోమాణవకః ॥ మస్కగమస్కరి
 తా వేణుపరివ్రాజకయోః ॥ మకరశబ్దోఽచ్యుత్పన్నఃతస్యసుడినిశ్చ
 నిపాత్యతే ॥ వేణ్విత్యాదికిమ్ ॥ మకరోగ్రాహః ॥ మకరీసముద్రః ॥
 కారస్కరోవృక్షః ॥ కారంకరోతీతికారస్కరోవృక్షః ॥ అన్యత్రకార
 కరః ॥ పాగిస్కరప్రభృతీనిచసంజ్ఞాయాం ॥ ఏతానిససుట్కానినిపాత్య
 వైనాన్ని ॥ పారస్కరః కిష్కింఘా ॥ (౧) తద్భూహతోఃకరవత్త్వా

45

సమానచక్ర ప్రత్యేకముగా.

పతిః । బృహస్పతిః (౧) పామ్యైర్వేదో వాచసనీ చిత్తశ్చ సోఽయిత్ర
త్రిః । ఏవం హ్యాయుక్తైః ॥

SECRET

[Handwritten notes on lined paper, mostly illegible due to blurriness.]

శాస్త్రములను అధ్యయనము చేయుటకు వచ్చును.

భ్యం । తద్వలనమునుకూడా మరొకటికాదు అంటే

చూరదేవరయోగతీగము చాదోపాదో || (౧) సూర్యోదయము

యోః । పరశ్మతానీక్యోగసమృత్తివాపరచిరియోగిన్ద గాదా ౯

సమాసః ॥ రాజవలతాదిత్వమ్, ద్విత్వస్య చ రజపాదాః । పాదస్య రా

విత్వాత్పుట్ ॥ ఏవంపంస్పహస్యం । పసన్మతిరిత్యాదాన్వినట్ ॥

కర్నాటదేశాధీశప్రసిద్ధురసిద్ధమియచా ।

ధర్మాధికారిస్త్వేన స నిర్విద్యోగ్యానాం శాస్త్రముకారం"

నిద్రాంతకౌముదాశ్చిహ్నం పురాణోక్తమనం.

సమానచక్ర సతీర్థ - పరిసర ప్రాంతానికి ॥ ౨ ॥

సప్రమాదసమానచక్రిపర్వతః, త్రిగిరిభస్మమంత్రః,



తత్తత్తావ్యభివ్యదాహృత సమీక్షానదనాని



అపరమమోహత మప్రజ్ఞాత్మలక్షణమ్ । అప్రతర్కమవిజ్ఞే
 తమో గ్రహితు ప్రమదసంస్కృతః ॥ ౧ ॥ తరస్సన్వయంభూభాగవానవ్యక్తో
 ప్యంజమృతం । మహాభూతాదిన్మత్తాజాః ప్రాదురాసీత్తమోనుదః ॥
 ౨ ॥ గౌసావతీంద్రియగ్రాహ్య నూన్మత్తోఽప్యత్తస్సనాతనః । స
 ర్వభూతమయోచింత్యస్సవీపస్వయముద్భభౌ ॥ ౩ ॥ సోభిద్యామిహరి
 రాల్లాప్తిస్సగురుర్వివిధాఃప్రజాః । అపవనననదాదౌ తానుపీఠ్య
 మసాన్యజత్ ॥ ౪ ॥ తదాడమధవద్వైమంసహూగ్రంతుసహస్రభం । త
 స్త్విజజ్జేర్ష్యయంబ్రీహ్త సర్వలొకపితామహః ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నందేనభ
 గవానుసిత్వావరినస్సరమ్ । స్వయమేవాత్తనోధ్యానా త్తదండమక
 రొద్ధివధా । తాధ్యాంసశకలాధ్యాంచ దినాభూమిచనిమేదే । మ
 థ్యవ్యోమదిశశ్చాష్టా పపాంస్తానంచశాశ్చతమ్ ॥ సర్వేషాంతుసనా
 మాని పిమాణచక్రధకృధక్ । దేవశబ్దేభ్యవీవాదౌ పృథక్సంధౌ
 శ్చ నిమఃమే ॥ మనుః—॥ నానోమోహచోమోహానాం కృత్యానాం
 చసరిపంపనం । దేవశబ్దేభ్యవీవాదౌ దేవాదీనాంచకాలసః ॥ స్మృతిః
 —అపహఃప్రవహశ్చైవ సంవహశ్చోద్యహస్తథా । నివహశ్చ్యఃపరి
 నశః । సరాపహృతిక్రమత్ । సత్త్వైమామహస్కంసా మహాక్షిభి
 రుదాహృతాః । అపహోసరయోద్యానం మోహూల్కాన్మృత్తివి
 ద్యుతః । వతయెత్ప్రవహశ్చాగతథామూలకండయండలం । వతయె
 దుద్వహశ్చాగతథానక్షత్రమండలం । సంవహోమారుతస్కః ధస్తథాగ్ని
 తాంతుమండలం । పందమోలివహాఖ్యస్త తగ్నేనగ్రహమండలమ్ । స
 త్తస్మిన్చక్రింస్వగంగాపద్మఃపరిపహస్తబా । సరాపహస్తథావా
 య ర్వసాపేద్ధృవమండలం ॥ బ్రహ్మాండపురాణమ్ ॥—॥ జమ్బు
 ష్తశాపివ్యయద్విపౌ శాల్మలిశ్చాపరోద్విజ । మహాకాశంచ సహాకరి

౨ తత్త్వద్వయోవాచ్యోనప్రమాణవచనాని

పుష్కరశ్చైవసత్తచః ! ఎలెద్దీపాన్సముదైగ్మ సప్తస వభిరాపు
తాః । అవశామసుదానర్పితధాన్యైశ్చైస్సమం । ఉస్మాద్దీపస్సచ
స్తానామేషాంమధ్యనేద్ధితః ॥ విష్ణుపురాణం ॥—॥ పిమ్మనన్వం
భ్యయోమఽఘోష్యయఃపాగ్విశశనాదపి । పల్లవగేవప్రయాగాచ్చ మ
భ్యదేశస్సతీతః ॥ పురాణం ॥—॥ గ్రామనేమక్షమాతాని కుర్వ
తేభీశుసంగ్రహం । వాలన్యాయోన్యేషం పరివారోన్యాయన్యేషం ॥
కూమరపురాణమ్— విష్ణు మాచ్యనిజ్ఞాత శ్శాకీద్విపవిషన్వతా
భ్రమమాకొప్యతతైజ శ్శాతయిమానతిక్షణాత్ ॥ జవన్మసీతసావి
తీం ప్రత్యగాతరీకోదయిత్ ॥ సంధ్యాంప్రాకాప్రతరేవహితీష్టే
దానూర్దశనాత్ ॥ స్మృతిః —॥ శ్వేతదీపప్రశంసాయాంకూర్త
పురాణమ్ । శాకదీపంసమాక్రమ్య క్షిరోదస్సాగరస్థితః । శ్వేతదీప
ప్రశ్నతన్తథ్యే సారాయణపరామితాః । శ్వేతాస్తనసరాన్యాయం జా
యఃతేవిష్ణుత్పరాః । కేవిజ్ఞాన తిత్తస్య తే కేజ్ఞాన లిసోపరే । ఏ
కాంతిసోసిరాబంబా మహాభాగనితావరే । ఇతి ॥ అగ్నాప్రాస్తాహు
తిస్సమ్యగాదిత్యనుపతిస్తతే । ఆనత్యాజాయతేష్టష్టిష్టపైరన్నంతతః
ప్రజాః ॥ మనుః—॥ గోచర చమిహాపేమ మృగంగదవణమ
ణి । గురుమన్నంచగాఽహార్థం పాకరవశ్యేన్సవామి ॥ మనుః ॥
సతుయద్యస్యజాతీయఃపతితఃక్షీరపవనా ॥ వికమఃస్థన్నగోహోవాహ
సాదీఘామయోపినా ॥ డోధాపిదేయాసాన్యస్తే సప్రాచానమాద
తా । కాత్యాయనః ॥—॥ పృథివీసంలంఘ్యో వాయుగాకాశమేవ
చ । సూర్యాచంద్రిమసోసామయాశ్చపశ్యష్టకూతకయి । గాత్రప
శ్యంతిగంధేన పేదైఃపశ్యంతిపండితాః । వాగైఃపశ్యంతిరాజానృపృథు
భ్యామితరేతనాః ॥ స్మృతిః—॥ దిశ్యచంద్రానిబాగలప్యద్యో
ర్భూమిరావోహృదయంయమశ్చ । అహశ్చరాత్రిశ్చ ఉచితసంధ్యే
మశ్చజానాతివగం—॥—॥ హిరణ్యకనకారకాకషాతవాధ

తత్తద్వాన్యభ్యోహాహృతప్రమాణవచనాని *

పింగళా । బహురూపాతిరిక్తాగ్నై స్సప్తజిహ్వఃప్రకీర్తితాః । అత్రి
 జిహ్వశబ్దశ్శిఖావాచీ ॥ అహేరివఙ్ముఖాద్భిత్స్సన్తానాన్తగణాదీన । కు
 ణపాదీనచక్రీభ్యస్తందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః ॥ — ॥ బ్రాహ్మణంకుశ
 లంపృచ్ఛేత్ షత్త్రుబంధుమనామయమ్ । నైశ్యంక్షేమంసదాపృచ్ఛే
 చ్చావ్యమారోగ్యమేవచ ॥ స్మృతిః॥—॥ సర్వేదేవాస్తుపశవో బ్ర
 హ్మవిష్ణ్వంద్రాపూర్వకాః ॥ పోక్తాస్తేషాంపతిభ్యస్తాదతఃపశుపతిః స్మృ
 తః । శైవనిరుక్తిః ॥—॥ ఆత్మానఃపశవఃపోక్తాస్సర్వేసంసారవర్తి
 నః ॥ విష్ణుపురాణమ్ ॥—॥ గోభిర్విప్రైశ్చవైదేశ్చ సతీభిస్సత్యవా
 దిభిః । దాతృభిర్ధర్మశీలేశ్చ సప్తభిర్ధాన్యైశ్చైవహి ॥ అనుష్ఠా
 నాసమభాస్య వానప్రస్థస్యజీర్వితః । భృగవగ్నిజలసంపాతైర్తర
 ణంప్రవిధీయతే । —సత్సన్నికషేషరిపతిత్వ్యంవిద్యాధికాశ్చాపిని
 మేవణీయాః । సనిరాతాంగవృత్తిసన్నికర్తాన్నిలఃఖగోమేరుమివాశ్ర
 యస్తేన్వ ॥ భారతమ్ ॥—॥ ప్రియోపిచవతర్జ్వయఃపరుషామీర్యగి
 రం ॥ మధురాంత్యిర్యుశ్వాన మపిశశుఃప్రియోధవేత్ । కణస్తప్త
 చంశివిమానం ప్రాశాన్తేమూతవాహనః । దదౌదధీచిరస్థీని కిమ
 దేయం మహాత్మనామ్ ॥

రత్న—కరింద్రజేమూతనరాహశంఖమత్సాన్యహేళుక్తువృద్ధవవేణు
 జాని । ముక్తాఫలానిప్రథితానిహాకైపాతాశుక్తువృద్ధవమేవభూరి ॥
 జేమూతకరిమత్సాన్యహే శంఖవశనరాహజాః । శుక్తువృద్ధవాశ్చవిజ్ఞే
 యా అష్టామాక్తికయోనయః । సింహాలస్యాకరౌద్యాభాతామహానీలా
 స్తుతేష్టతాః॥ నీలంసనిధాఃకేచిద్భువంరనిధాఃపరే॥—॥ క్షీరమ
 ధ్యేక్షిపెన్నీలం క్షీరంచేన్నీలతాంవ్రజేత్ । ఇంద్రనీలస్సవిజ్ఞేయస్సర్వ
 సంవత్సరదాయకః॥అగస్త్యః॥—॥ అమృతాంశుకరస్పశాన్ద్యఃక్ష
 రత్యమృతంక్షణాత్ । చంద్రకాంతస్సఽఖ్యాతః దుర్లభస్సాన్యతరౌ
 యగే॥సౌంద్యే ॥

[illegible]

[illegible]

౬ తత్తద్వాన్వితోవాహతప్రమాణపచనాని

చామ్యసంసృయోగశ్చ ॥ చ్చైతన్యాయావాంఠెతి కేశవదైవజ్ఞప్ర
యోగశ్చ ॥ — ॥ ఉక్తశ్చవాం గుణః కశ్చిదుక్తే యస్మిన్ ప్రతీ
యతే । తమవారాహ్నియం లేసచనాచౌద్యావద్భవః ॥ దండి — ॥
శ్చాశ్చైర్విశేషశ్చైద్య క్తమచారకైశ్చిదిష్యతే । పశ్చిద్వాహా పర్యం
యచ్చిన్యం చానిగద్యతే । పీఠపుమానభావైస్త్వం । పుష్కలమద్య
రహితా శబ్దకార్యవంతా । సాదీనుః సహసా చైష్ట్యైర్విరిరి
తే । వాంద్యాదయస్తమ్యం లేసర్వసామ్యము పదంవామ ॥ — ॥ రా
వణస్యవశుష్పత్వైప్రమాణాని ॥ ఇన్యకామనిసా తన మఖహావంత
మన్వితా । అని రేఖైకకాలేననుమతే ప్రతీయన్తే ॥ దశాస్య విశతి
భుజిభిన్నాంజనచ మోపమా । సాదైర్బలైకైస్సుగ్రా తామో
ష్టంతామహాఘోజమ్ । నాదీమేజేమిని రామాయణాద్దశేధ్య
యే స వదశ్శ్లోకః ॥ క్షుచ శే ష్టాదశసగే । ఘోరైశ్చోయ
దాహశ్చా దే పీఠదానుజితైర్వైకైశ్చైవన్తా ॥ బాసకై రణయ
నాటకే ॥ శివోదశకమగ్రైవదచతుష్టయచాన్యతా ఇతిచ । దశాస్య
వింశతిభుజశ్చ సప్తాస్తానమందిరిం ఇత్యభిధా సరత్నమాలాద ॥ — ॥
నకౌభతే తంహిని వినాపురందరుత్వలాన్యత్రవధేయఘాతివం ॥ ఇతి
దినశబ్దస్యాకారాంతత్వే సుభూతిచంద్రః ॥ ఉపక్రమోపసంసారాన
భ్యాసోపూర్వశాఫలం । అఖవాహోపపత్తిచ లింగంతాత్పర్యనిణా
యే ॥ ఇవేతినిదధోపమో త్పేక్షావాక్యాలంకారే । గణవాన్వయ
నం । కల్పదేశీయదేశ్యావ్యాప్తి విధిప్రతిభావాన్యని నదాన్వయ
శ్చాపి కన్వవిత్సాధానచంద్రాః ॥ కల్పరమి — ॥ యోనిపతిః ఒటాజ్ఞా
ట గాఢస్థోగోబ్ధతా । శివీనికలమి సోగణ గాఢస్థయని
మిని । అశీశబ్దైకకారాణాం శివీనికలమి కల్పరమి
జనానాం యదాభివతే ॥ పురుక్షసానామర్థాన్యనిపాదాన్య
న్తే ॥ ద్వయోద్వయోర్వ్యంజనయోద్వగ్మయోర్యసంకరా । అన్య

తతదావ్యభ్యోదాహృతప్రమాణపచనాని

2

త్రిశ్శూర్ణియైసోఽనుం చేకానుప్రాగతరిని । సుసాంతిణాచక్రస్య
త్వత్తిస్సోశబ్ద్యమితికన్యచ ॥ అచ్యుతైభ్యః ధేదేన సస్వప్యం నావ
లిః । యదాతదాస్యోద్యమకంబహుధాగ్యం వధ్యగమ్ ॥.....

వైద్యకం—వసాశుక్లమస్మజ్జ్వామూత్రింవిటగణవిణ్నఖాః! శ్లే
ష్టాశ్శూరూషికాస్వేదోద్వాదశ్లే తేస్యణాంవలాః—చకోరస్యవిరిజ్యే
తేనయనేవిషదన్ధనాత్ ॥ కానుం — ॥ భజేతేవిషరూపత్వంతల్యాం
శేమధుగపిపీ ॥ అక్షిరోగోహ్యపస్తాఃక్షయఃకుష్టంమసూరికా । ద
ర్శనాత్ స్పృశనాద్దానాత్సూక్రామంతినరాన్నరమ్ ॥ బాహుటః—॥కు
ద్దైధాతుభిరాహలైచమనసిప్రాణీతమన్సంస్పృశకదంతాఖాద
తి ఫేనముద్గిరతిదోఃపాదంక్షిపకమూధధీః । పశ్యకరూపమసల్క్షితౌ
నివతతిస్యథాఃకరోఽక్రియాః విభ్యత్స్వప్యమేవశామ్యతిగతే వేగ
త్వపస్తారదుక్ ॥ నైదానికాః—ద్రాక్షామధూకఖిజూర కాశ్మరైశ్చ
శ్చసపద్దకైః । తుల్యాంశైఃకల్పితంపూతంశీతం కపూగవాసితిమ్ ॥
పానకంపంచధారాఖ్యందాహత్యష్టానివతకర । వైద్యసంగ్రహః—
మేషామిషాంబుసం సేకస్తల్కైశామిషధూపనమ్! స్థేయానయంప్రయో
గోహి దాడిపీఫలవృద్ధయే॥ మత్సాన్వీజ్యత్రిఫలాతపైమాంసేరాజా
వికోద్భవః! లేపితాధూపితానూతేఫలంతాభీనదాడిమీ॥అవికావధేనసం
సక్తాధూపితాతస్యలూవభిః । ఫలానిదాడిమీనూతేసుబహూనివృధూ
నిచ॥ ఆహారంపచతిశిఖిరోషానాహారపజితఃపచతి । దోషాపచయేధా
తూపచతిచధాతుక్షయేప్రాణాః॥నైదానికాః— ॥న భోజనెనకా
యాగ్నిర్దీప్యతేనాతిభోజనాత్ । యథానిరిధనోవహ్నిరల్పవాతీంధ
నావృతః॥ బాహుటః—అనిష్టదృక్పాహీనౌబుద్ధోగురువివజితః
కృష్ణరేఖాంగుళిరైవద్యోద్గహస్తఃపక్వీతితః॥ అగంధమవ్యక్తరసం
శీతలంచతృషాపహమ్ । అచ్ఛలఘుచవధ్యంచతాయంగుణవదుచ్యతే

యథావిహన్యాశ్శూతేనమృగయూధంవనేచరః । తథావాతా త

కోనాగంహంతివైకుంఠపానిని॥—॥ వృక్షాదునికలైత్యులై
దారుణంయథా ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

రాజా—అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
యతేపుత్రంసచరాజా ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

శక్త్యంషడంగులొక్కొక్కటియును ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
యామం కీరిన్మనఃసకలభృతా ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

మణి ॥ బ్రాహ్మంస్యాప్తేనసగత్యై ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
స్యాస్యయథాన్యామంకతఃస్యంపరి ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

కామగ్నేశ్చపరుణస్యచ ॥ చంద్రైశ్చయోశ్చైవసహ ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
శాశ్వతీః ॥ యస్తాదేపాంసురైఃపాపామత్రాభిర్విమిశ్రితైః ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

తస్తాదభిభవత్యేషసంప్రదానానిచైజనా ॥ యస్యప్రసాదేపద్మానిగన్వి
జయశ్చపరాక్రమే ॥ మృత్యుశ్చపసతికోశానన్యైవసంపదాని ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

యస్తుతంద్వష్టిసంమోహస్సవిద్యుగంకమి ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
శాయ రాజాప్రసాదేన ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

రాధిపః ॥ అనిష్టంచాప్యనిష్టేషు త ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
పరితాపిమవాసరేమసిన్ధ్యౌకాశ్చరేఖాన్త్రయైశ్చకరీ ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

కోధితిసక్రమీనజాలంవ్యనగామోదయ ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
రాజ్ఞాంభగవంశశ్చైవిద్యుపురాణమ్ ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

విష్ణోర్మహాత్మనః ॥ నిమాలిషానాగారాకచాన్విత ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
తి ॥ రాజ్ఞాంస్పష్టిజైగద్రుతైః ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

విష్టానాంసర్వేషామనుపూన్విత ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
స్పృహోభిక్షితా ॥ ఇతి ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

మిపః ॥ మహాతీదేవతాదేవ్యసాసంకలపానాని ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై
బోగంగానూర్యావంకలపానాని ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

పురిసేవితాః ॥ మనుః—అన్యైశ్చకర్మభూమి ॥ అంతఃకర్మచేతనానామైత్యులై

విద్యావ్యేతాశ్చ తస్మాత్సస్య లోకస్య స్థితిశ్చైతవః ॥ కామం—॥ ఆ
 నీవక్ష్యామి తు విజ్ఞానంధమా ధమాత్రియ్యాస్థితౌ । అథానథౌచ
 వాతాన్యాదండసీత్యానయానయా ॥ మనుః—ఆత్మానం సారధిం
 చాశ్వాగక్షయధ్యేతయోనరః । సమహరథసంజ్ఞసాన్యత్రనూన్య
 నోధరథస్తృతః—॥ మౌలంభృతంసుహృచ్ఛ్రేణీద్విషదాటవికంబ
 లమ్ । గర్భదాసాదిస్తాయీబలమూలమ్ ॥ ౧ ॥ వెతనావజేతం భృ
 తమ్ ॥ ౨ ॥ సుహృల్ప్రేషిలంసుహృద్బలమ్ ॥ ౩ ॥ జనపదేభ్యః
 తంశ్రేణీబలం ॥ ౪ ॥ కేనవిద్విషతాసహయద్ధైర్విషదంతరేణ ప్రేషి
 తంద్విషద్బలమ్ ॥ ౫ ॥ ఆటవికంకిరాతాదిబలమ్ ॥ ౬ ॥ ఇతివివేకః ॥
 దుఃఖవిపదిసమ్తావౌ కాగ్యకాలాత్యమేపిచ । హితాన్వేషీచహితకృ
 ద్యస్సుహృత్సాభిధీయతే- సత్యవాగాజనరతిరుపకుర్వన్ ప్రియంవ
 దన్ - భజతేయస్సవ్యయోప్రీతింప్రియస్సపరికీర్తితః॥—॥

సమానశీలవ్యసనోగుహ్యఖ్యానైకభాజనమ్ । విపత్ప్రతిక్రియాభిజ్ఞౌ
 వయస్యఃపరికీర్తితః॥—సదామరక్తప్రకృతిఃప్రజాపాలనతత్పరః । వి
 నీతాత్తాహిన్యతః భూయసీశ్రియమశ్నుతే ॥ కామం—నర్వేషాం
 తువిశిష్టేనబ్రాహ్మణేనవిపశ్చితా । మంత్రయేతపరంమంత్రం రాజాషా
 ధుణ్యసంయతం ॥ మనుః—సామదానంచ భేదశ్చ దండశ్చైతిచతు
 స్త్వయమ్ । మాయోపేక్షేంద్రజాలంచసప్తౌపాయాఃప్రకీర్తితాః॥ అదే
 శకాలాపరోక్ష్యంపరోక్షస్తేవవస్తునః । మంత్రోషధశ్రియాభేదైరిం
 ద్రజాలంప్రచక్షతే । సామన్నదానేనభేదేన సమస్తైరథవాప్యథా । వి
 జేతుంప్రయతేతారీన్నయద్ధేనకదాచన ॥ మనుః—అచ్రావనేథరా
 ధ్యై న ర్వజనావాససంకీర్ణంక్రయవిక్రియైర్వక్తృపురముదితంయ
 త్తదేవనగరమితి॥— చాతుర్వర్ణ్యసమేతంసర్వజనావాససంకీర్ణం ।
 బహుకర్తృకారయక్తం యత్తన్నగరంసముద్విష్టమ్—రాజ్ఞానభానదః
 కార్యాఃరిపామి త్రైచమేనమాః । పరిచ్ఛేద్యాన్వయంపశ్యేత్సభ్యైః

పరివృతోన్వహమ్ ॥ కామం—నియు క్తకమన్విషత్తా విజ్ఞప్తౌతు
యదృచ్ఛయా । భృత్కాథనేమానయంస్తు రాజాహ్నిక్షోభ్యతాం
వ్రజేత్ ॥ బృహ—యస్తుభీతిఃపరావృత్తస్సంగ్రామహన్యతేవరైః ।
భర్తుర్భ్యద్భుష్కృతంకించి త్తగ్నోన్వింప్రతిపద్యతే॥ యచ్ఛాస్యసుకృతం
కించిదముగ్రసముషాజితమ్ । భర్తాహరతి తిత్సన్వం పరావృత్తనధే
ధ్రువమ్ ॥ మనుః—ద్వావిమాపురుషౌలౌ కేనూగ్యమడలభేదినౌ ।
పరివ్రాజ్యోగయ క్తశ్చరణచాభిముఖోహతః ॥ సమాక్రాంతౌచల
వతా కాంక్షన్నభ్రంశిసిశ్రియమ్ । శ్రయలైవైతసిన్వత్తినభాజంగీం
కదాచన ॥ నీతిః—ఉద్యోగాదనివృత్తస్యసుసహాయస్యధీమతిః । ఛా
యేవానుగతాతస్యనిత్యంత్రిస్సహచారిణీ ॥ తస్యరాజ్ఞః—స్త్రీభిష్టం
ఉద్యవత్రిభిరలసఃపరిభూయతే॥—యత్తుసమ్యగుపక్రాంతకార్యమేతి
విపర్యయమ్॥ పుమాంస్తత్కానుపాలభ్యోదేవాతరితపౌరుషః । నిష్ఫ
లంశ్లెశబహుళంసంవిగ్ధంమేనచ ॥ సకమేతుర్యాన్తతిమాత్సదావై
రానుబంధిచ ॥ కామం—రాజ్ఞఃపరిజఫస్యాపిమంగళౌచాలశంసినః ।
మానైర్యమాగధికాగీతైర్మాగధాఇత్యుదీరితాః ॥ తత్తత్ప్రహరక
యోగైర్యరాగైస్తత్కాలవాచిభిశ్శ్లోకైః । సరభసమేకవిచారంగాయ
నైవ్వితాళికోభవతి॥—మనసానిర్వికారత్వంగైర్య సత్స్వపివేతనమ్॥
చాపలేనానుపహతానర్వాధైష్వవికత్తనా । సావభావికీచిత్రవృత్తిదే
ర్యమిత్యభిధీయతే ॥—విషాదశ్చైతసాభంగఉపాయాపాయవిరసేన॥
సుఖదుఃఖాదిజనితామోహశ్చిత్రస్యమాధతా ॥ — మనస్సంగోచ
నలజ్ఞా హ్యనౌచిత్యప్రవర్తనాల్ ॥—ఆవిషహ్యోమనస్తాపన్నంజ్వ
రఃపరికేతితః ॥ యేనాంగారనదీమధ్యే విలురన్నివభాత్యతే ॥—॥
చావలంత్వినవస్థానం రాగద్వేషాదిసంభవం । ధ్యానంచించెస్సితానా
ప్రేక్ష్యాన్యతాశ్వానతాపకృత్ ॥—॥ క్రియాస్వపాటవంజూడ్యం చిం
తాత్కంరాభయాదిభిః ॥—॥ వపుర్జలౌద్ధమస్సేవదోరతిఘర్తశ్చ
క్షూదిభిః ॥—॥ మనసాయద్దయాద్యత్వం విషయేషాచతత్వతః । భ

తత్తద్వాక్యభ్యోదాహృత ప్రమాణవచనాని. ౧౧

యశఃకావసానాత్తాసపిషస్నేహఉచ్యతే ||—|| రతివ్యాయామ సహ
నా మలైభిస్యేవమత్తతా । విద్యతేయవభావాయస్తద్యోవన ము
దాహృతం ||—|| యస్యప్రభావాదాకారాహషకోధభయాదిషు
భావేషునాపలక్ష్యంతే తద్దాంభీర్యంప్రకీర్తితం||—|| భీకోకకోధ
హర్షైషు గాంభీర్యంనిర్వికారతా । — || భూపాలః || — సవీర్యాయ
స్యవైపీర్యమరిణాయుధిషణ్యతే—ఏకోఽధోగజశ్చైచ్ఛో నరాఃపంచ
పదాతయః || త్రయశ్చతురగాస్తజ్జైఃపత్తిరిత్యభిధీయతే । పత్తింతు
త్రిగుణావేతాం విదుస్సేనాముఖంబుధాః || త్రిణి సేనాముఖాన్యేకో
గుల్మఇత్యభిధీయతే । త్రయోగుల్మగణౌనామవాహినీతుగణాస్త్రయః
స్తతాతిసఃస్తువాహిన్యఃపృతనేతివిచక్షణైః । చమూస్తుపృతనాస్త్రిసృ
శ్చష్టస్త్రిస్తస్వనీకినీ || అనీకినీందశగుణామాహురత్నోహిణీంబుధాః||
భారతమ్—క్షీణాఃప్రకృతయోలాభంబుద్ధాయాంతివిరాగతామ్ । విర
క్తాయాంతిశత్రుత్వంభతారంఘ్నంతివాస్వయమ్ || కౌటిల్యః—ధర్మ
వేతాస్తమాదాయభృత్యానారక్షణాయచ । అపదర్పంచసందక్ష్యః
కోశఃకోశవతాసదా || కామందకః—ప్రాయేణసంతా వ్యసనెరిషూ
ణాంయాతవ్యమి త్యేవసమాదిశంతి । తన్నైషపక్షోవ్యసనంహ్యనిత్యం
క్షమస్తుసన్నభ్యుదితఃప్రతీయాత్ || యదాక్షమస్తప్రసభంసిహస్తుం
పరాక్రమాదూజితమవ్యమిత్రమ్ । తదాభియాయాదహితాని కుర్వ
న్నపాయతఃకషణపీడనాని || కామం—గిరివృష్టంసమారుహ్యప్రా
సాదంవారహోగతః । అరణ్యేనిశ్శలాకవామంత్రయేదవిభావితః || మ
నుః —నిస్తంభేనిగవాక్షేచనిర్భిత్త్యంతరసంస్రయే । ప్రాసాపాగ్ర
త్వరణ్యేవామంత్రయేతావిభావితః । సహాయాస్ససనాపాయా విభా
గాదేశకాలయోః || వినిపాతప్రతీకారస్సిద్ధిఃపంచాంగమిష్యతే || కా
మం—కమణామారంభోపాయః || పురుషద్రవ్యసంపత్తిః||దేశకాల
విభాగః||వినిపాతప్రతీకారఃకార్యసిద్ధిశ్చైతి||రాజమంత్రాంగపశ్చుక

నాట్యం ||—|| యోసాధ్యనివిశేషస్తు స్వరవణవిభూషితః । రం
జకౌజనచిత్తానాంసరాగఃకథితౌబుధైః ॥ క్రమాన్వరాణాంసప్తానా
మారోహశ్చానరోహణమ్ । మూర్ఛనేత్యుచ్యతేతజ్జ్ఞైః ॥ ఇతిచసంగీ
తరత్నాకరః—శృంగారరసభూయిష్టైర్భూరిభావతరంగితైః । అంగై
రసంగసర్వస్వతోభాతిశయశాలిభిః । అన్వితాన్మత్తభేదో యస్తల్లా
స్యమితి కథ్యతే ॥ సంగీతచూడామణిః ॥ — ॥ రంగంప్రసాధ్య
నిష్కృంలే సూత్రధారెసహనుగే । తాదృశఃప్రవిశేదన్యస్సూత్రధా
రగుణాకృతిః ॥ దశరూపకం ॥ అంగైరాలంబయేద్గీతంహస్తేనాధం
ప్రదశయేత్ । చక్షుర్భ్యాంభావయేద్భావంపాదాభ్యాంతాలనిణా
యః । యతోహస్తస్తతోదృష్టి ర్యతోదృష్టిస్తతోమనః । యతోమన
స్తతోభావోయోభావస్తతోమతిః—పుష్పక్షీకశహీనాచన్ధూలో
ష్టిలంబితస్తనీ । కుబ్జాచస్వరహీనాచ షడేతానాట్యవజ్జితాః॥ధరతః॥

యన్నాట్యవస్తునఃపూర్వంరంగవిఘ్నపశాంతయే । కుశీలవాఃప్ర
కుర్వంతి పూర్వరంగస్సకీర్తితః ॥ వసంతరాజీయే ॥—॥ పూర్వరం
గంవిధాయాదౌ సూత్రధారేవినిగతే । ప్రవిశ్యతద్వదవరః కార్య
మాస్థాపయేన్నటః । ప్రథమంపూర్వరంగస్సృత్తతఃప్రస్తావనేతిచ ।
ఆరంభేనర్వనాట్యనామేతత్సామాన్యమిష్యతే॥

ప్రయాణోపక్రమేహమో మాగే సర్వత్రసౌఖ్యదః । మనఃప్రసా
దఃప్రథమంప్రస్థానేసిద్ధికారణమ్ ॥౧॥ వైన్యంపృథుంహైహయమజ్జ
నంచ శాకుంతలేయంధరతంసలంచ । ఏతాన్నృపాన్యస్త్రరతిప్రయా
ణతస్యాథాసిద్ధిఃపునరాగమశ్చ ॥ ౨ ॥ పూర్ణకుమ్భేతథాదశే ద
ద్ధిమద్యేతథామిషే । మినేశంభాధ్వజేచ్ఛత్రే చామరచారుయోషితి ।
చాపెమ్మగభరవాజెఫలపుష్పక్షతేమచ । వృషబేసమదేనాగే సిత
వాహేద్విజౌత్తమే । సువణేదిన్యరత్నేచపీణాయాంపటపాపిచ । బద్ధ
చక్రపశౌదృష్టేయాత్రాభవతిసిద్ధిదా॥—ధృతాతపత్రశ్శుచిశుక్లవాసాః
పుష్పచితశ్చందనచర్చితాంగః । విప్రశ్శిఖావాణకృతభోజనశ్చ ద

దాతిదృష్టఃపథిసర్వసిద్ధిమ్ ॥ పసంతరాజీయమ్ ॥ దక్షిణాక్షఃపరిస్పం
దో దక్షిణస్యభుజస్యచ । హృదయస్యప్రసాదశ్చ సద్యస్సంసిద్ధిసూచ
కాః । శకునశాస్త్రమ్ ॥—॥ దృష్ట్యాస్వప్నః శోభనః నైవసుప్యాత్మ
శ్చాద్దృష్టోయస్ససాకంవిధతై । శంసేదిష్టంతత్ప్రసాధు ద్విజేభ్యస్తేచా
శీభిఃప్రిణయైర్నురేంద్రం । గాగ్యః॥

నదేవాదండమాదాయ రక్షంతిపశుపాలవల్ । యంతురక్షితు మి
చ్ఛంతి బుద్ధ్యాసంయోజయంతితం ॥ ఏకయాద్యేవినిశ్చిత్త్య త్రింశ్చ
తుభిర్వశేషురు । పంచజిత్వాపిదిత్వాపత్ సప్తహితాన్సుఖభవ ॥ వి
దురః ॥—॥ ఏకయాబుద్ధ్యా । ద్వేహితాహితే । త్రినరిమిత్రోదా
సీనాన్ । చతుభిఃసామదానభేదదండైః । పంచఇంద్రియాణిషట్
కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణి । సప్త । స్త్రీమధ్యమృగ
యాక్షవాక్పరుష్యదండపారుష్యాధాదూషణానిసప్తవ్యసనాని॥—

సామాన్యం—॥ఆచరెత్సదృశీంవృత్తిమజిహ్వామశరాంతథా ॥ స్తృ
తిః—విశ్వరూపతారుణ్యకలవిద్యాబలైఃపిఇష్టలాభాదినాన్యేషా
మనజ్ఞాగర్వతఃరితఃభూపాలః—ఆత్తనశ్చరితేసమ్యక్జ్ఞాతేన్యేర్యస్య
జాయతేఅవత్రపామహతీసవిలక్షణతిస్త్వతః— ॥ షడ్వామిత్రాహివ
శ్వాశవారణస్యపుష్కర్దమే॥వార్ధకతమసిశ్వానౌదణ్డందశగుణఃభవేత్

ఆకషణకాస్తవ్యయసాగ్రంత విశేషాశ్చుంబకాదయః ॥ వైజయంతీ
—॥దూరాదాకషణేశక్రొయస్సఆకషణకస్తృతః । సర్వేషాంస్ప
శణాలత్వంకరుతేయస్సచుంబకః । కృతాథేయతియోద్భుష్ట్యాసతు
సంద్రావకస్తృతః । భ్రామకౌమధురాభాషీసంస్తవేద్దౌషభాజనమ్
భోజకారికాః ॥—॥ అసంతప్తాద్విజాగప్తాస్సతుష్టాశ్చమహీభుజః
సలజ్జాగణికానప్తానిర్లజ్జాచకులాంగనా ॥— ॥సలిలమయేశశినిరవేర్దిధి
తయోమూర్ఛితాస్తమోనైశమ్ । క్షపయంతిదర్పణోదరనిహితాఇవమం
దిరస్యాంతః॥క్షీణంద్వకాకేభూపుత్రాఃపాపాస్తత్సంయుతోబుధః ।
పూణచంద్రబుధాచార్యశుక్రాస్తేస్యశ్శుభగ్రహః॥వరాహమిహిరః॥

— || అతిపాతిమకార్యమరాజ్ఞాంతత్కమకారిణామ్ | వివాహః
 దీనికార్యాణి మాధ్యేపిగురుశుక్రియోః || గగనసంహితా—నూలా
 శ్లేషావిశాఖాసుమాపేంద్రేచాదితఃపుమాన్ | నదోపకృద్వివాహా
 స్యాత్ స్త్రియస్తేవతాసునిందతాః || ————— (స్త్రీనిపయే) —————
 స ర్వేంద్రియసుఖాసావదోయత్రాస్తీతిమనస్త్రీయాః | తత్సాగ్రీప్తీచ్ఛాం
 ససంకల్పామతలంరాంకవయోవియః || ధూపాలః—గతాగమితూహ
 లంనయనయోగపాంగావధిస్తీతంతులనరఘ్రవామధరివీవవిశ్వామృతి | స
 చఃప్రియతమశ్రుతేరతిథిరెవకోపకృమః కదాచిదపి చేద్భవేన్మనసి కవ
 లంమజ్జతి || పతింయానాభిచరతిమనోవాక్కాయకర్తృభిః | సాభత్యల
 కమాహ్నోతి సన్నిహిత్వీవోచ్యతే || మనుః—|| నీతావ్యత్రనిశాంప్రా
 తరాగజేవాణవల్లభే || అన్యసంధాగచిహ్నేస్తుకుపిశాఖాడితామ
 తా || —పుల్లింగనోచ్యతే (స్త్రీ) చపునచ్ఛక్తిమశీకప్రత్ | ఇతిప్రమ
 ధ్వభాష్యే || అరసపహాపరుదియెరుద్రాంమాయూరుద్రదేవఇతివ్యవహ
 రః—|| యద్గతాగతవిశ్రాంతివైవిధ్యేణావిషిర్దనం | తారకాయాఃకలా
 భిజ్ఞాన్తంకటాక్షంప్రచక్షతే | ఇతి || ఆకుదిశపుటాపా-గసంగతాధా
 నిమేషిణీ | ముహుర్వాన్యన్మత్రతారాచ దృష్టిరాకరామతా | ఇతి
 చశాఙ్గాదేవః—|| క్రోధాశ్రుహర్షభీర్యాదే స్సంకటఃకింఃచితం | శృం
 గారచెష్టా || —దృజ్ఞనస్స గసంకల్పోజాగరఃకృతకాంతిః | హిర్యా
 గోచ్ఛాదనూర్భూతాఇత్యనంగదశాదశ—చక్షుఃప్రీతిర్దనస్సంగస్స
 కల్పాధపాలాపితా || జాగరఃకాశ్యమరతి లజ్జాత్వాగోధసంకటః
 ఉన్మాదోమూర్ఛనంచైవ మరణంచరమంవియః | ఇత్యవస్థాద్వాదశ ||
 అనుగవల్లసకలికాకోటకఫలదాగభాగయక్రమశః | ప్రేమామానః
 వ్రణయస్నేహోరాగోనురాగఇతి || రసాణామః || ఈషన్కన్తై
 గన్దైఃకటాక్షైస్సాస్త్రవాన్వితైః | అలక్ష్మితద్విజంధర ముత్తమానాం
 స్తీతంభవత్ || ధూపాలః || —యగ్యోషిస్సప్తఘ్రమాగతాయాఅన్య
 పదేశాద్వజ్రతానరస్య | గాత్రేణగాత్రంఘటైతదేరదామిగసంస్పృ

ష్టకమాహురార్యాః ॥ రతిరహస్యే ॥ యతుగర్వైవక్షసివల్లభస్యస్త
నాభిఘాతాన్నిబిడోపగూ(ధం)ధాః ॥ పరిశ్రమాధం శనకైర్విదగ్ధా
స్తత్రుంతసూత్రంప్రవదంతిసంతః ॥ — ॥ ఉరగికమితరుచ్చేరావి
శంతి వరాంగీ స్తనయుగముపథతైచెత్ స్తనాలింగనం తత్ ॥ కంఠ
సూత్రస్తనాలింగనశబ్దా పర్యాయా ॥ — ॥ బాహ్యమాభ్యంతరం
చేతి ద్వివిధంరతముచ్యతే । తత్రాద్యంమంబనాశ్లేష నఖదంతక్షతాది
కం । ద్వితీయంసురతశీసాక్షాన్నానాకరణకల్పితం । ఇతి ॥ ఆచార
తంబాహ్యమిహప్రయోజ్యంతత్రాపిచాలింగనమేవపూర్వం । ఇతిచగ
తిరహస్యం । రతికాలేముఖంస్త్రీణాంశుద్దమాఖటకేశునాం—స్త్రీమి
హవికాసినయనంకించిల్లక్ష్యద్విజంహసితం । మధురస్వనంవిహసితం
సాంగశిరఃకంపముద్ధసితం । అపహసితంసాస్రాక్షంవిక్షిప్తాంగం భవత్య
తి హసితం । ద్వేద్వేహసితేచైషాముతమమధ్యాధమాభిధేక్రమశః ।
ప్రమాభిలాషోరాగశ్చ స్నేహఃప్రేమరతిస్తథా । శృంగారశ్చేతిసం
భోగస్సప్తాష్టః ప్రకీర్తితః । ప్రేమాదిదృక్షారమ్యేషు తచ్చింతా
త్వభిలాషకః । రాగస్తత్సంగబుద్ధిస్సాన్విత్ స్నేహస్తత్ప్రవణాక్రి
యా । తద్వియోగాసహంప్రేమంతిస్తత్సహవత్కనం । శృంగారస్త
త్సమంక్రీడానంభోగస్సప్తధామతః ॥ భూపాలః ॥— మదప్రమో
దప్రీడాదేర్వాక్సంభంగద్గదంవిదుః । సుఖదుఃఖాద్భుతానందైహా
షాద్యైశ్చిత్తవిక్రియా । చమత్కారస్ససీత్కారశ్శరీరొల్లాస నాది
భిః—॥ప్రలాపఃప్రియసంశ్లిష్టగుణాలాపఉదాహృతః॥ — ॥ ఇహద్భ
ష్టనిహఃశ్లిష్టమిహంగతమిహస్థితమ్ । ఇహనిర్వృతమత్రైవ శయితంచా
ప్యలంకృతమ్ ॥ ఏవమాదీనివాక్యానివిలాపఇతికథ్యతే ॥ — ॥ రూప
యావనలావణ్యాద్యుపభోగోపబృంహితైః । అలంకరణమంగానాం
కోభేతిపరీర్తితా ॥ — ॥ ముక్తాఫలేషు చ్ఛాయాస్తరళత్వమివాం
తరా । ప్రతిభాతి యదంగేషుతల్లావణ్యమిహోచ్యతే ।

—మూష్యప్రకరణ— ద్వావిమాకటకాత్రిన్వోనతిః ౨౦౩౦
 వకౌ । యచ్ఛాఫనఃకామయై యచ్ఛావ్యన్వోనతిః ॥ విషయః ॥ —
 ద్వావిమాపురుషానుభూతిః దుర్యోధనదశాననా । గోగోళంపరంభం
 గంచ దృష్ట్యాదుద్ధ పునఃపునః ॥—॥ పానమతాస్త్రియైశ్చైవ మృ
 గయాచయథాక్రమం । పతత్కష్టతరంవిద్యాన్యైరుష్కంకామకౌగ
 ణః ॥ మనుః ॥ — మృగయాశాస్త్రియై పానం వాక్పరిషత్సా
 దూషణే ॥ దండిసారుప్యమిద్యైక స్తహస్యసంసృప్తకం । కామకృత్
 స్తథాలోభోహషోః మానామద రథా । షడ్వగమశ్శస్య సదేనమ
 స్త్రి స్త్యక్తైసుభిఃపేతే ॥ కామందకం—॥ ఆనందనిద్రాభయమైవ
 ని సామాన్యమైత్వసభిన్న రణామ ॥ జ్ఞాన నరాణామధిగావిశేషో
 జ్ఞానేనహీనఃపశుభిస్సమానః ॥ చంద్రికా ॥ ఆత్మానందమకృత్య చ
 పుత్రదారాంశ్చపీడయేత్ । లోభాద్యఃపితకాభ్యాంస్సకదన్య ఇ
 తి స్త్యతః । గోమాంసభక్షయిస్తు లొకబాహ్యంచభాషతే । సత్యా
 చారవిహీనాసా మ్లేచ్ఛఇన్యభిఘ్నయై—॥జామయైయాని గేహాని శ
 పంత్యప్రతిపూజితాః । తానికృత్యాహతానీవ విసన్యంతిసమంతతః ॥
 మనుః ॥ కృత్యాఅభిచారికదేవతా ।—॥ సప్తత్యాస్సప్తమేరషే
 సప్తమేమాసిసప్తమి । రాత్రిభీమరథామ స్వప్రాణిభయ కరి ॥
 త్యజేదంత్యకులూపాభృతాం వృద్ధస్త్రీకన్యకాంతథా ॥ స్తృతిః—॥ గ
 సవాదేశువిత్తాశామోక్షాశాశాక్తికమతే (దత్తపుత్రేచ) జామాంతి
 చ)పుత్రాశాతిసగ్రవతానింధికాః ॥ నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాంనావ
 గానాంమహాదధిః । నాంరకస్త్వభూతానాం నపుంసాంమోమలోద
 నా । తృప్త్యథాకయోగేతృతీయాధాపస్తీ—స్త్రీయోజారేణాశుస్య
 తి గావస్సవచ్ఛందచారతః । కుంజరాఃపాంసువశేణాబ్రాహ్మణాః
 రసిందయా ॥ భారతమ్ ॥

అగ్రమాల బనేప్రాప్య-విశ్వః— అంకస్సమిపఉత్సంగే చిహ్నా
 హానాపరాధియోః, కేశవః— మృతావనసి షేరవ్యేన మాప్తాపంతర్గత్య
 తే - శిద్ధాంతావః— అధ్యేయం చింద్రశంక లెగళహ స్తవఖాంకయోః ।
 విశ్వః— అందల ర్వంశకాం లెన్యాత్, అమరశేషః— అనీకంతురణే
 ప్రేన్యే, ఎన్యః— అతిధిసాన్యతాప్రమాణికేకోపేతుశతనూభదే- ర
 త్నమాలా— అంతాస్త్రీసశ్చయేనా శెన్వరూపె గ్రేవి కేతరె- రత్న
 మాలా— యదపాద్యస్యవచన మవాచ్యవచనహిలత్ । బవేదనుశ
 యో ద్వేష పశ్చాత్తాపానుబ ధమోః- విశ్వః— అన్యోపభిన్నాన
 సృశౌ- వై— కీ జౌతరుచావక శౌశాదధ్యేనస రేవనా- వై— అశ్వ
 ప్రరంగస్తురగౌ హయస్స ప్తిస్తురంగమః । శాలిహోత్రీవ్రతీకుండీవ్రా
 ధీమాద్యుక్తిణఃకః । కుదరో ఘోటక స్తాక్ష్యకంకమహోగృహభోజ
 నః, వై— అధఃకంకారేనిషయే వ్యవహారేన్యాయజనే- రత్న— జ్ఞా
 తిహేతువివక్షాయా మప్యాదికథమవ్యయం । కథనూదితధాప్యంతంయ
 త్నగౌరవవాధయోః । ఉత్పలమాలా— భవేదపచితిఃపూజావ్యయహాని
 మనిషకృతా-వి— శ్రేష్ఠోషానౌతుపుంగవా, వై— ॥ అభిజాతస్థి
 శేన్యః స్మృతలీనమార్గ ప్రదాపయోః-వి— అరుణో రాగ్రసారధ్యో
 రియలలూహీ లెప్యవత్ -వి— అస్రమశ్రుణోకోకిలై-వి— అమృతంయ
 స్థి శేషేన్యోర్వియుపేసలితె స్తృత-వి— అజ్ఞవోబాహువలయం- వై॥
 అక్షోగధాంగత సానె వ్యవహారవిభీతికే । అంగదంచాహువలయోప్యం
 గదఃపుంసివానరే- కే— అక్షోపరూధి వ్యంగన నయనాదావీభీతికే-
 వై— అరిష్టగతుశుభేక్షీలం ని- బన్మక్షేపుమానయం- వై— అపదా
 నంపరాక్రమే, కే— అధఃచంద్ర స్తదాకారే బాణబహౌ శిఖండి
 నః- ఉత్పలః— అధఃచంద్రస్తుచంద్రకే । గళిహస్తేబాణభేదే వి—
 అనంతానంగరాడ్విష్ణుః- వై— అనిపాపాపముచ్చగ్గి- శ్రిషః— అ
 పస్కందఃప్రపాతశ్చ సాన్తికశ్చనిగద్యతే - హాలా— రాత్రాచ్ఛణ

౧౮ తత్తద్వాక్యభ్యోక్తకోశేష వ్యాజాదిపదాని

దాక్రమణమవసరందత్త్యగ్రః । అవగీతంతునిర్వాదేముహూర్తమై
చగహి తే-వి—చా రౌకుల్యేభిజాతసాన్యో-భా—అనుభావః ప్ర
భావేస్యాన్నిశ్చయేభావసూచకే-వి—అవశ్యాయోహిమేగ ర్వే|అషః ॥
అనుభావనమనుగ్రహః- ఉత్పలమాలా — అవపాతస్తుహస్త్యధో
గర్తశ్చన్నస్పృణాదిభిః- యాదవః — అహిబుద్ధోవ్యజటాటీరౌ
జటాజుటౌగ్నిలోచనః, పంచాశన్నిఘంటుసారే— అంకురౌంకు
రమస్త్రీయాం- వైజయంతీ ॥ అంకురోస్త్రీనవోద్భిది- అమరశేషః ॥
అశనంకురమాహారః- ఆజయః — అసిశాంగోవిశేషనః తగవారిశ్చ
హుంకృతః । కరవాలంకురారశ్చ వాలశ్చంద్రసుతౌషిచ-ఆజయః—
అర్కొర్కపక్షాస్ఫటిక జ్యేష్ఠభ్రాతరిభాస్వతి- విద — అర్కొమ
ఘానిస్ఫటిక జ్యేష్ఠభ్రాతరిభాస్కరే, అషః— అగస్త్యేశుకనా స
స్సాన్యన్తాజానౌవంగసేనకౌ । అతసీ । విద —అశనంకురమాహారో
వాజౌవాదీదివిస్త్రీయాం, విద — సతుస్యాదజానౌయస్తు మాతు
రేకస్తనూభవః, విద — సస్యాదలంజఃకిజశ్చయస్యజన్తనిరథకమ్-
విద—అంగజంతుధిరెలామ్నిక్లీనాపుత్రమనౌజయోః, విద—ఆ—

అథాప్రభృషమాభిభృష ప్రకారస్సన్నిభేనిభః । నీకాశాద్యా
శ్చ సామ్యాథాన్సమేష్యశ్శబ్దతఃపరే, యాదవః—ఆయల్లకముత్కం
తాస్యాదుత్కలికారతిశ్చరణరణకమ్, యాదవః— సీతాయల్లకభల్లభ
గ్నహృదయస్సవృద్ధానలంకేశ్వరః, మహానాటకే — ఆభోగోవరణే
చ్చతే॥ పూణతాయత్నయోరపి, విశ్వః—ఆమిషంమాంస ఉత్కృ-
చేత్రిమాస్యాద్భ్యగ్యవస్తుని । ఆమిషంపలలేక్లీబంతిమాస్యాద్భ్యగ్యవ
స్తుని । వి—ఆర్యస్సాఘకృతజ్ఞయోః- విశ్వః—॥అస్త్యాహకాలసామా
న్యేజితప్రతిరూపకమ్ । పురుషోత్తమః ॥—॥ ఉవాచాథేనిపాత
స్సాన్యదాహతిజ్వరితరూపకః ॥ — ॥ ఆవతో వత నైపిస్యాచ్చిం
తనేసయసాంభ్రమే ॥ విశ్వః॥—॥ఆవేశికఃప్రాహుణికఆగంతుఃతిథిస్త

థా- హాలాయథః—ఆగమశ్శాస్త్ర ఆయతౌ- విశ్వః—ఆయతిస్తూత్త
 రెకాలె సంయమా మామయోరపి- శాశ్వతః— ఆశయస్సాస్త్రిదభిప్రా
 యేమానసా ధారయోరపి- విశ్వః— తహచస్సంగరేయాగే విశ్వః —
 ఆకృతిఃకథితాహూపసామాన్యవపుషారపి - విశ్వః — గోపఆదీనవా
 మతః—ఆమోరొగేరొగభేదేవ్యామోప క్షేతువాచ్యపత్, విశ్వః—
 ఋజౌనామస్త్రీష్వపక్వే ప్యామేత్యామంత్రణవ్యయం- రస్మి—ఆ
 లింగనముపగూహనమాహుఃపరిరంభణం పరిషష్వంగం । ఆశ్లేషమలక
 పాళీక్రోడీకరణంచతుల్యాధః—హలా—అసారస్సాస్త్రిత్ప్రసరణావెగ
 వృష్టౌసుహృద్వలే, వై— ఆశీరుగగదంప్త్రాయాం శుభవాశ్యాభిలాష
 యోః, వై— ఆహసోలలితంక్రీడా-అజ — ఆపాతిస్సాస్త్రిదువక్
 మే- వై— ఆలూదనాయ తత్ప్రచుర్యుబద్ధ్యానిరీక్షణం-వై—
 స్థా శోభనస్తాజగవమజగావమజేగవ- విదగ్ధ — ఆవేష్టకోవృతి
 ర్వాటీ-విదగ్ధ— ఆరక్షాఃపురకక్షణః-విద—ఆధకీస్యాత్తువరికా- తా
 గిరీ-విద, —అముష్యాయణఉత్పన్నాయఃప్రఖ్యాతికలాత్పితుః, విద ॥
 ఆనకఃపటహేభేర్యాఃమృదం గెశ్వనదంబుదే-విద—ఇ—ఇవౌపవ్య
 వధారణే- వి—ఇస్తతర్కస్తరేపుమా—వై— ఇక్షుశాకటమిక్షూ
 గాం ఔశ్రిమిక్షునణంవనం - విద — పరోత్కర్షాక్షమేష్యా
 స్యాత్ ॥—ఉ—॥ఉషాజాణసుతారాత్రిః ననౌషఃకాల్యసంధ్యయోః
 రత్నమాలా— భవేదుత్కలిశోత్కంరాహేలాసలిలవీచిషు-విశ్వః—
 ఉత్సూతేహషమిల్యేషఉత్సవఃపరికీర్తితః । ఉపలఃప్రస్తరేరత్నే
 విశ్వః—ఉక్తిరాభాషణంవాక్య మాదేహోవచనంవచః । శబ్దావ వః॥
 ఉపధానంవిశేషేస్యాద్దేందుకేప్రణయేపిచ-వి— ఉద్ధ్రాహితముపన్య
 స్తం వైజ— అభ్యస్తేపుచితంన్యాయ్యే,యా—ఉలపాబల్బజాఃవో
 క్తాః-వి—అస్యోచ్ఛాదావచూడౌద్వాడౌధావోధౌముఖచూడకౌ
 హ॥అస్య కుక్కుటస్య— ఉర్వరాశర్వసస్యాధ్యభామాస్యాద్భువి

౨౦ తత్తద్వాప్యన్యోక్తకా శేషకన్యాయాదిపదాని
 మాత్రకే-వి—ఉత్కృచ్ఛాన్త్రీకటపలః-వై—ఉద్వర్తతానికేశమే-
 వై॥ఉత్సేకాగచ్ఛవిద్యేషా-భాగు—అధవృన్భా-ఉముష్టికా విద—
 ఉత్తరుత్కలికొల్లొలకల్లొలౌలహరితథాఃహలాయుధః—పజ్జీకృ
 తానామశ్వానాంనమనోన్నమనాకృతిః । అతివేగసమాయక్తాగతియా
 ర్థిరుదాహృదా॥వై—ఓంప్రశ్నేంగీకృతారోగ విశ్వః—క్షేత్రకళ
 ప్రకదారే సిద్ధస్తానశరీరయోః । ప్రతాపమాతలండ్—క్షణావ్యాపా
 రవైకలేయ కాలధేదాల్పకాలయోః । వైజయంతీ—క్షేత్రకలిరేదా
 రేసిద్ధస్తానకళత్రయోః । విశ్వః—క్షేత్రంగాప్రచకదారే, వై—క్ష
 పణశ్శ్రమణోఽవాసానగ్నాటసాన్వద్విగంబరః, విద—క — కల్యా
 ణమక్షణేన్వణః కల్యాణఃమంగళేపిచ, వి—కరారిః కరినేపూణా
 రథనః—కకటికఃకటాటకఃకటపూఃపరమేశ్వరః । విదగ్ధనూడామ
 ణిః—కణిః రథఃప్రవహణామంచెరాజ్ఞాన్వయనరే । అనుశేషః ॥
 కంఠాగళేలికేశబ్దే । కలంత్రీమండేన్వక్తరుఃరేహషితైతునా ।
 వైజయంతీ—కబంధంసలిలేదైత్యే పృథమాన్నికళైబరే । భాస్క
 రః—కధ్యోద్గమకథాహాయోః । ఉల్పలః—కథాస్యాద్గమనెపిచ
 అజయః—కౌత్రకాంతెయమోకణః । రత్నమాలా—కటుస్తిక్తా
 ప్రియాకార్య సురభూషణమత్సరే । వై—గజగండేశవరీధ కిలజే
 కుణపెకటః । వై—కరాళోదంతురేతుంగే వికృతౌజ్జ్వలయోరపి
 భాగురిః—కషామోమఘరెన్నిగ్దే తిక్తచసురభిణ్యపి । వై—కం
 కళిఃకరకేళిస్సాన్వదహోఃశ్శాంతపాదపః । అజ — కరినీవణతెఘనీ
 వై — ॥ శుక్లధాతుశిలాయాంతుకటినికకటికరీ । బాణః ॥ — ॥
 క్షేపకంశంసుఖ-శర్తనిర్వాణంనిర్వృతిస్త్రియాం । అ । షః — కల
 హేంత్యయగేశాక కలిలోకహరేపిచ । కేశవః — కషాలకర్ప
 రస్సమా । కరాళోదంతురేతుంగే వికృతేభీషణాపిచ । వై — నీ
 షాత్పలంతుకందోట్టం । కదనంసమరంయద్ధ ॥ కంగునీపీతతండులా

తత్తద్వాన్యన్యోక్తకోశేషక కా రాదిపదాని

అ

కండూకఃకండనంచేతండలస్యమలెద్వయం । తవుడు— కరున్నిషి
దై_కరువిః । క రెరొకించనాదుస్యః । కరంబఃకరబొమిశ్రః । కథాప్రసం
గస్తువిషవైద్యేవాతాహరేపిచ ॥ విద—కదళీవైజయంత్యాంచ రం
ధాయాహరిణాంతరే । వి— కదళీకెతురంభయోః । పురుషాత్తమః
కదళఃకదళీరంభా । యాదవః—పాయంపాయకళాచీకృతకదళవళా
నారికేళీభాంభః । ఇతిదాలరామాయణే—నివాతకదళప్రత్యైరితియా
దవాభ్యుదయ । —కణికాకారః కంచుకాఃకొకఃకనకపుష్పకః—
కషఃకాననవిరుధాః । విశ్వః— కక్షేనిషుంజెశ్యణ్యాయాం । అజ—
కిందళీమృగబేదెస్సాత్కందళంతునవాంకురే । కరకస్తుకమండులౌ ।
డాడిమోపక్షిబేదెచ ద్వయోరెషఘనోపలే । రత్నమాలా —ద్విద్వష్టవ
తులాలాకాగరికరికాసఖరేఖకా । వై—కటకంవలయేసానాప్రాకారే
నగరకటా । భాస్క—కటకంవలయేసానా రాజధానీనితంబయోః ॥
వి— కటుతిక్తకషాయాస్తు సారభ్యేవిప్రకిర్తితాః । కె— కటాహః
కర్తరస్తుపః । వై— కల్పశ్శాస్త్రేవిధౌమానెసంవలైబ్రహ్మణోది
నే । మేదిని— కలఃపాపాశయెపాపేదంభే । వి—కరాళోభిషణ
న్యనల్ । వి—కరోసభోంశుహస్తేషు రాజదేయేఘనోపలే । అజ—
కంకస్తుగంగేగృధ్రేచ వాతాయాంవ్రవరేపిచ । భాగురిః — రాగే
క్వాధేకషాయోస్త్రీ । యాదవః — అస్త్రీకషాయోనిర్యాసే సార
భే రసరాగయోః । క్వాధేవిలేపనేచాథ ద్రవ్యస్యాదేషవాచ్యనల్ ॥
భాస్కరః—కంసోస్త్రీలూహభాజనం । శాబ్దికమండనం—కరుణస్తు
రసేచ్ఛక్తేకృపాయాంకరుణామతా । వి—కాలేశిల్పనృత్తవృద్ధాచం
ద్రాంశికలనెకలా । వై— కచ్చంక్లిబేబృహత్తత్సృస్కంధకూర్చ
మకధ్యలే । గోపాలః—కచ్ఛోజలప్రాయదేశే మధ్యబంధనపట్టయోః
విశ్వప్రకాశః—కబరఃకబురశ్శారః । హలాయుధః —కా— కా
లేయకంకుంకుమంస్యాత్కాశ్చీరంఘున్మణంసమం । వై । అపాంగవీక్షి

౧౨ తత్తద్వాన్యభ్యోక్తకోశేషకవగీయాదిపదాని

తంకాక్షః కెకరోక్షివికూణనం । కాయస్థిరకరణస్సమా । విద — కా
దంబకలహంసేత్స్యోః । వి — కాలికాస్యాన్ననామదీప్తిః —
కాంతానార్యాంశ్రియంశాస్త్రీకోఽనేత్రిమనాథవే । లాహిచచ
ద్రూసార్యాః పర్యాయాంశ్శిలాసుచ । మేది — అధఃపటఃకాండ
పటః । వై — కాంచీస్యాన్తైఖలాదామ్నిపృథదేనగరిస్యచ । మే —
కాహళీతుతరుణ్యాంస్యాత్కాహళఃపృథశుష్కయోః । వాద్యేభాః
విశేషేతు కాహళాకాహరఃఖలే । వి — నిగ్గయాత్త్రకాపఃటికః ।
భా॥ కార్దుకంతుచసుహంస్తం । వై — కాంతారోమగఃమేమాగే
దుర్భిక్షేసాతకెపిచ । అజయః — కి — అళి కేషికిలస్త్యలంకికిరాలిఃపీ
తభద్రఃపీతపుష్పోమృదుదురిమః । పృతాపనూతః — కిరాత
స్త్యభిధేయవత్ । స్త్రిమాంచామరధారిణ్యం । వి — కింపురథే
తి శయప్రశ్నేపక్షాంతరే కిముత । గణరత్నమహోదధిః । కింవిరర్క
పరిప్రశ్నేక్షేపెనించాపరాధయోః । వి — కిరాతీచామరధరా యవ
నీపరిచారికా । శద్ధాఃకానః॥ — కి — కిలాలమస్యగంభసోః । వి — కి
నాశోకషకక్షుగ్రకృతాంతపశుఘాతిమ । వి — కు — కుకీలాభూధ
రఃకుండః కుండీరస్సానుమానపి । కుటుంబంతుసుతాదికం । ధాన్యకొ
శఃకుసూలాస్త్రీ । విద — రామస్సుషాయాంచతథాకుముదినన్యంకు
ముద్వతీ । రభసః — కుముదంతేరవేర కపంక జెకుముదఃకపౌ ॥ వి —
దభేపికుశమస్త్రీస్యాద్దీప్తిపెరామసుతేపినా । అయోవికారేతుమశీ
కుశావాస్యాత్కుశంజలం । కుంభీరస్తస్కరేనకృపధిన్భాయాహరే
పిసః । కుటస్తుఘటవెత్తనాః । కుటీస్త్రీస్యాత్కుంభదాస్యామల్పవే
త్తనిచాపినా । కుటీరౌకకటాలయా । రత్నమాలా — కులంజనపదే
గృహే । వి — కుంభీనసఃపుల్లరికోలేలిహనశ్చకంచుకీ । అజ — కూ —
కూపఃరఃకటహాస్త్రీయాం । కటాహః । విద — కూటాస్త్రీగిరి
శృంగయంత్రైరాశావయోఘనేవ్యాజే । అన్యతేమాయాయామపి సీ

తత్తద్వాన్విన్యాయ క్రమశ్చేమకవగ్యాదిపదాని ౨౩

రాం గేనిశ్చ లేచపాపెచ । రత్న — శ్చశ్రుణ్మపిచకూర్చసాన్విత । అజ
—కృ—కృతంఘలెక్రియాయాంచవాచ్యసద్విహితేఘలెఅషః—కృతం
విన్యస్తముత్కీర్ణం । వై—కె—సింహశ్చయోస్కంధరొమ్మి కింజ
ల్కే కేసరొమ్మియాం । నాగకెసరఘ్నాగవకుళేమపుమానయం ।
రత్న — కెపలంశ్చత్సపికసాన్వితైవలంకావధారణే ॥ శాశ్వతకీర్తి
కచచ్ఛదా॥యా—కేతనం గేహచిహ్నంగకృత్యామత్రణకేతుమ । ర
త్న — కెతుమ్యతౌపతాకాయాం మహాత్పాతాదిలక్ష్మసు । వి —
ఉత్పాలెంకెభ్యజేకేతుః । అజ—కై—కైరవంకుముదెక్లిబఃపిశునేతు
పుమానయం । వై—కొ—క్రొడీకిరణమాశ్లేషస్తనాలింనయై రపి
అజ—కొంకంకుట్టలేపిసాన్వితైకలకమృణాళయోః । విన్య—కొ
టావవరిణసాన్వితంకారంకటకొమ్మియాం । అభిధానరత్నమాలా॥
కొటిర్నాగ్రైకీర్తిమేచ । వై—కౌ—కౌతుకంమంగళేహపేహ
స్తపూత్రైమతూహలె । వి—కౌతుకంత్వధ । కుతుకేచ్ఛాహస్తసూ
త్రైమగతైతిహ్యకర్తసు । భాస్కరః—ఖ — ఖమింద్రియేసుభేస్వ
గేహమాన్యేవిదౌవహయసి । ఖట్టిమోహహిషిపయః । సమాతుఖ
ల్పసన్నాదౌ । అపరేవిద—ఖండాగ్రికిక్షమూలయద్ధలాకారం న
ఖక్షితంకామతంత్రం । భానిసాన్వితాకిరణనిఃవిద—గ—గండూష
సాంప్రయోరాస్య సూతౌడ్యరదపుష్కరై । వ్రస్మతౌచ । రత్న —
గంధౌగంధకేమోదేరశేస బంధగన్వయోః । వి— గంధస్తుసారభే
మృత్యా గంధకేగల్పలెయోః । సపవద్రవ్యవచనౌ బహుత్వేపుంసి
చస్త్యతః—గతిమాగేడశాయాంచ జ్ఞానేపాత్రాభ్యుపాయయోః
వి॥గన్యగవాంహితైగవ్యాజ్యాయాక్షిరాదికేగవాం । వి ॥ గవయో
ధేయకస్సమా—గాంధారౌరాగధదేసాన్వితైస్త్రీగానేరతాంతరై హ
రిః ॥ గీవాన్నయనముద్గ్రీవాద్గ్రీవాకాచనిగద్యతై । హరిః—గురు
స్తుగీషవతాశ్చేషేగురౌపితరిదుర్భరై । శబ్దాణావః ॥ గుణస్తాన్వన్తిత

౨౪ త త్తదావ్యభ్యా క్కో శేషుచవరీయాదివచాని

బ్రాహ్మేంద్రియాముఖ్యతంతుషు । యా ॥ శృ గారాదోఽసగుణి ।
భా ॥ గుణోఽస్త్రిచాపశేషిన్యామదానేవినియాసాన । గుణాంతర
ణామ పటతంత్రుచుకర్షతే । వి ॥ గుల్మపుమాకాని గుల్మచుకర్ష
క్తిగదానేపిచ । అజ ॥ గువాక ఛలమధిక । ఖషుకాప్రకాశవృత్తినా
హళీపూగపుష్పికా ॥ విద ॥ గౌహేసదీగృహేయోఽపిలంబు పిష్టాశ్చ
తే । హలా—గో—గొయిఖ తూపలేపనంబుపా గౌహేసదీగృహే
కారే వాద్యభాంజేవిలేవనే ॥ వి ॥ గౌర్య నుశేప్రమాకాంతే లభా ॥ గౌ
త్రంనామ్నికుతెదలే । వై ॥ గోస్తశ్వస్తుసయో ద్వేష్టిస్తాపిస్తాపి ప
రాక । విద ॥ గౌస్య గౌ=స్మశ్చాంతా వప్రపద్యమోస్తాపి ॥ అ
జ=నేనేత్రద్భుగ్భాంభూవాగ్వారిషుగౌస్తృతా । వి ॥ గౌర్క ర్కే
వృషభేచంద్రే వాగ్భూర్విగ్భాంభూస్త్రియాం । భ్యయోశ్చ శ్చేద్భుగ్భా
ణ స్వగవజ్రాంబులూమసు । గత్న—భు—గౌర్క స్త్రియాం గౌర్క
హేస్యాత్కపీశాంఃరిశామపి । భాగు—చ—చయిస్సగౌర్కవృ
కారే । చకోగ్గణైవక్రివాకైవక్రివే స్వగథాంగయోః । గౌర్కవక్రి
కులాలస్య భాంజేరాప్తాస్త్రయోఽపి । వి ॥ చక్రిచక్రాంక సేనాయాంభ
ద్భ్యస్తాంకరేపిచ । చక్రిద్భ్యస్తేపిలా లజహా ॥ భాస్క ॥ చక్రి సక్రి
కులానకోసంసారేద్భద్రరాష్ట్రయోః ॥ భాగు ॥ చక్రిచక్రి సక్రి
వాచ్యనజ్జగమాంగయోః । వి ॥ సలవారేపిరణ స్తేచక్రిచక్రిచక్రి
ణైశ్చథా । ఏకశానా న్యాయిమానానస్త్రీక్మాలేపరేగదే । గత్న ॥ గౌ
పలంపారదేశి ఘృగుర్విసీజేనవస్థితే ॥ చక్రిరీకలవాదం । చక్రి
కితాభయనభ్రమే । అపి ॥ చయిచాటుపిరియ-వాక్యం ॥ హరి ॥
చయిచక్రి చయేవ్యవచానముచిహ్నంభవే । గోపాల ॥ చయి
హస్తినాంశాలా । చయోదయస్తారణస్తుభావంబుమాచరణ । చయ
హామణిస్తులావీజం కాకలచీరక్తికాతిథా ॥ గులుగులు ॥ విద—చ—

తత్తద్వాన్వీభ్యాశ్శేషుచవర్గ్యైవగ్యాదివదాని ౨౫
 చారఃప్రయాశున్మయైస్సోద్ధతౌబంధోపనగః యోః॥వి॥ చిత్రపుంభా
 వీరిశయశ్శరొరొపబిషణద్వయోః ॥యా॥ చిత్రపుంభాపిశిఖోః కలం
 బాః ॥హాలా॥ చిక్రీఃకాలికాస్త్రీయాం - అణియ ॥ చిల్లికాభూలతా
 స్త్రీయాం ॥పిద ॥—ధ—మాత్పర్యేచమిషెన్స్పలం ॥ ఛాయాత్వనా
 తిపెకాంతౌ పృతిబింబౌరూణాయయోః ॥ చై ॥ —ఽ— జఘనం
 తామినీశ్రోణిపురొభాగకటిస్థలే ॥ జడోజాడ్యేచ నిబుద్ధౌ సజ్జే
 ణాలాచ్యరారణ ॥ యా॥ జలబూస్సురిభిషక్రాచ రాజజలూర్హాఫ
 లా ॥ అభిధానంత్వమాలా ॥ జలరకరసేశీణే ॥ చై ॥ జగత్కించనె
 భూమ్యాం ॥ చంద్రావినవేగేస్యాత్ ॥ జలంగోకలితసేరే హ్రీధేవజ
 డేన్యవత్ ॥ చనీసమంతినీనధూః ॥చ॥ జఘన్యన్తీతుసుకలై నీచకీర్తణి
 చ్చా - ఎల్ ॥ అజ ॥ జంబుకఃకేంవేపిచే పృతిచీదిక్పతాకపి ॥ వివ ॥
 జా—ఉత్పిన్నసూతయోజాతం ॥ బృహ్మార్జ్యమార్మమామిదు॥ భా
 స్క॥ జాతంజాలంతథావ్యూహాః ॥ జాతంజనిసమూహయోః ॥హాలా॥
 జాతిమాంలతిచస్తనాః ॥ అజ ॥ జాలకొడుండుకశ్యతః ॥ అన్యతవాదీ॥
 విద ॥—జీ—జిహ్వాఃకవటవక్త్రయోః ॥ శాశ్వతః ॥ జిహ్వుశ్చ క్రేధనంజ
 రే ॥వి॥ జహ్నుస్తుకుటతలైలసే ॥ —జీ—జీవఃప్రాణైశ్చ్యయంనాతుజం
 తావా త్కనీగీవృతౌ ॥ బ్రహ్మజీవతిషావాన్వీంస్త్రీ ॥ జీవితైశ్చ యమే
 వత్యై ॥ చై ॥ జిహ్వంభోజనంతరావిషాన్వితోన్యదత్తత్యపి ॥ రభసః
 —రక్కమాయావిమాంబనః ॥ విద॥ డాకంశాలాతుపాజనాం ॥ డౌ
 గురాజయఘంటికా ॥పిద॥—త—తరసీబలరంహసీ ॥ తనుఃకాయేకృ
 శెల్పకే॥వి॥తరవారిమండలాగ్రఃపద్ధఃకాక్షైయకస్సమాః ॥ యా—త
 మోంధకారేన్యథానా తనుశ్శోకగుణాంతరే ॥ వి॥ తలమంకుట్టిచే
 తల్పే చంద్రహాసేథశాతయః ॥ రత్న ॥ తపశ్చాంద్రాయణాచాస్యా
 ద్ధమేలాకాంతరేపిచ ॥ వి॥ తంత్రంస్వరాష్ట్రచింతాయాం అవాపః
 సంచింతినే ॥ శాస్త్రాసధాంతముఖ్యమ తంత్రం ॥ తమాలేశాలకా

మా || వై || తంబిశ్రీనావిసద్యాం కుమారాశ్యాసదాపి | అ | షః ||
 అబలాసుతనుస్తనూః | పండుః—త్రిమతగ్రీభవాః పూజ్యస్తదై
 వాత్రిభవానపి | యా—తా—తారోత్పచ్చేస్సపేమకా విశుద్ధా
 శుద్ధమాక్తికే | తరచాచాధతారాస్యాత్సుగ్రీవగురుయోపితోః || ౩౩ ||
 నికక్షయోస్త్వేవద్వయోస్తారంబూహవ్యక ర్తృ || తారామూర్తాదిసం
 శుద్ధాలిలశుద్ధమాక్తికే | తాస్సంభీషణివోషయోః | వి || తారోనా
 పగ్గావేక్షిధాను రెవ్యభిభేయసత్ || గో || తాటంకోశ్రీనరీహాహ
 తాటంకంకణపేష్టప | అజ ||—తి—తిపురోమదమత్తస్సాస్యత్ | బం
 గీగిడ || విద || —తీ—తీథకంమంత్రాయువాధ్యాయ శాస్త్రేస్సం
 భసిపావనే || పాత్రాపాయావతారేశ్రీశ్రీపుష్పయోనిమంత్ర
 యోః || యోచాజలావతారేచ మంత్రాద్యష్టాదశస్వపి | పుగ్యాక్షేప్త
 తథాపాత్రేశీర్ధనా యత్ | హలా || తీవ్రకటుభ్యవోష్టయోః || రత్న ||
 —తు—తులాసామ్యస్తభవితే | అ | షః || తలాహ నేపలశసాదృ
 శ్యేరాశిభాండయోః | గృహణాంధామబంధాయపీర్యాం | హేమ ||
 తులాదంతామాననందే | వై || తులారాహిమశికరా | శా ||—తృ—
 తృణశూన్యంవిదికిలావల్లికాశ్నేఃపుష్పికా || వై || తృణతాస్యాత్తృ
 ణత్వేపి తృణతాకార్షకేచ | వి | తారణోశ్రీలూహహగడుడః
 కానూస్తుస్వలా హుళంద్విఫలవత్కాధ్వం || వై ||—ద—దక్షిణస్సరళే
 యామృదిక్ష్ణేభాదానుసతీని | అపనవ్యతిస్వయంతు దేయభేదే
 శిశ్రీయాం || రత్న || దక్షిణస్సంభేషాక్షేపిష్టగ్ధోవాఽయోరపి | వై || ద
 రోశ్రీగంధాభీకతేష్వల్పభేత్స్వవ్యయందరం | వై || దన్యుఃప్రభృద్వి
 చోరయోః | రత్న || వింధ్యతుదక్షిణోదేగోదక్షిణాపథసంజ్ఞకః || యా ||
 దంతోశ్రీశాసనెరాజ్ఞాం హింసాయాంలగుడేయమే | యాత్రాయాం
 హైత్యభదేద || వై || దంతాదికటకెరదే | యా || దంతానికుంజేదశనె ||
 || దంతాస్త్యాత్తపాపాణాః || విద || ద్వంద్వంయగ్గహిమోష్ఠాది

[illegible]

ద్యేపికధ్యతే | విదా వందినిక్షవచనగ్నః | విస్యకోస్సితానదీనదః |
 —నా—నాళీకంకమలేబాణే || నామశాస్త్రానిఘంటునాః | నాకట్ట
 స్ఫుటితాధూమిః | విదా | నారీయోషితీమార్యాంచపిత్రలైపినిగద్యతే | ర
 భసః | నాళీకంపద్ధషంధేస్త్రీనాళీకశ్శరశల్యయోః | నాగాబహుఫణాస్స
 రాప్యః—నాభిఃప్రధానేకస్తూరీమృగైకక్వచిదీరితః | వి—ని—నిగమో
 పేదతిమ్నాయతిగమానుశ్రవావపిరిత్నాకరః | నిశాంతంభవనోషసోః |
 వి | నితంబఃశ్చిమేశోణిభాగద్రికటకేటా | వై | నితంబోరోభసి
 స్కంధేశ్చిరేపికటేరధః | వి | నిదాఘాగ్రీష్టకాలేస్యాదుష్టసేవ
 దామ్బునారపి | వి | నిష్క్రయోబుద్ధిసామధ్యేనిగతౌచనిగద్యతే |
 వి | నిష్క్రయోబుద్ధియోగేస్యాత్సమధ్యేనిగతౌవపి | నిరూప్యహే
 మత్తవారణం | నిర్వాణం | నిర్వృతౌమోక్షే | వై | నిశామృతితిశ్రవణే త
 ధానిశమయత్యపి | భట్టమల్లః | నిబిడం | నిబిరీసంచదృఢం | గాఢం | ప్రచక్ష
 తే | వై | నిశామయఃకీటమయః | విదా | ఖన్యోతః | నిఘాతమశనిర్వజ్రం
 వై—నీ—నీలఃకపిశెద్రిభేదేకృష్టేనాతద్వతిత్రిమ | రత్న | హరేమ
 యూరేచటకేనీలకంతఃప్రయజ్యతే | శాశ్వతః—భవేన్నృత్యంచ నృ
 త్తంచ దూత్యంతౌత్యంతధైవచ | త్రిహషణః | నృశసఃకూగఖర్ధ
 యోః | వై—నె—నెత్రింనాద్యాంతరౌమూలైవల్కలైదుగుణా
 ష్వపి | వై | నేత్రింమధిగుణేవస్త్రేతపమూలేవిలూచనే | నెత్రిగవే
 చనాద్యాంచనెత్రినెతరిధేద్యవత్ | వి | నెమిస్త్రీకాయాఽకూపస్య
 చక్కాంగతినిశద్రుమే | శబ్దా | నేమిఃకాలేఽవధాగలైప్రకారేశంకు
 కద్రుమే || వి || స్త్రీనెమిర్నాప్రధిశ్చక్రప్రాంతేపంబాతునాభికా |
 అరాస్తయోస్థితామధ్యే | యా | —ప—పర్వతశ్చైలదేవయ్యః |
 వేత్పరికరోవ్రాతే పర్యంకపరివారయోః || ప్రగాఢేగత్రికాబంధే వి
 వేకారంభయోరపి | వి | పజ్జీదశాక్షరచ్ఛందోదశసంఖ్యావిషుక్తి
 యాం | పటవాసోగంధచూణాస్సుమాద్యైరధివాసితః | ప్రసిధిఃప్రా

తత్త్వార్థాన్యోక్తకోశముపవర్గయాదిపదాని ౨౯

గు-నననె ॥ పదాన్యోమేభునిఘోషామే సురెంద్రగజదంబుదే
పరికంఠవర్మంకనికురుంబయోః । పృగాఢేగాత్రికాలంభే పిచేకారంభ
యోః ॥ రత్న ॥ పరిమారాస్యముఖ్యేషు పరోరివరమాత్మనాః ।
ప్రహాషోద్ధరాత్ప్రకృతౌ ' పణ్యాపివాఃప్రాగణివావైచేహనేగమా
శ్చతే ॥ వై ॥ ప్రణిధిసూత్రపుదమః । హ । ప్రవాళోన్మలకీదండవిద్యు
మెబాలపల్లవే ' అజ ॥ ప్రవాళోస్త్రీకిసలయే నిజాబేదేచవిద్యుమే ।
భాగు- ॥ దంతయోద్యుయోర్ధ్వం ప్రతిమాసమితిస్తృతం ॥ వై ॥ ప
ద్మసింధుగ్రహాలైస్త్రీవిశేషైరగోపహే ॥ మే ॥ పద్మినీస్త్రీవిశేషస్యా
త్సరస్యామంబుజేపిచ ॥ వి ॥ పద్మినీపుటకినీపిసినీచ ॥ వై ॥ పరివారఃపరి
జనే బుద్ధకోశేపంచదే । పలాశఃకింశుకవత్త్రే । సతంగశ్శలభేనూ
ర్య ఏహిధాదెచకథ్యతే ॥ వి ॥ వత్సంక్లివాహనెపత్నే నస్త్రీతిలకపట్ట
యోః । భాస్క ॥ పలపలపిశితతరసక్రవ్యామిషజాంగలాని మాంసే
స్యూః । బాణః—పలలోస్త్రీపలంమాంసం ॥ భాగు—పరిణామస్తునం
తోమే వాధాకెనమనెపచ ॥ అజ—పలాశోదైత్యవణయోః ॥ అ
షః ॥ హరితక్యాంతంపథ్యాస్త్రీహితేషధ్యంత్రిలింగకం ॥ అ-షః—॥
ప్రఖరాస్వతశాసశా ॥ భాగు—పథస్రచరసంపరాః ॥ మూగే ॥
పరిధిఃకోటకంవప్రం । ప్రసూనముద్గమంపుల్లంలతాంతంతరుజలతథా ॥
పిచ—ప్రతికోపంబదేనాస్యాత్ప్రతిహతేతుచాధావత్ ॥ అజ—తిర్య
గ్ధంతప్రహంగుగజకిపరిణతోమతః ॥ హలా—పక్షిపాశ్వగరుత్సా
భ్యసహాయబలభక్తిషు ॥ యా ॥ పక్షోనరాటమానెస్యాన్తూత్యేవార్వా
సంగ్గ ॥ వి—పక్షిగిరీహరాలయాలేగ్వహఃప్రతివదోరపి ॥ యా ॥
సంఖ్యాభేదేనిశాలత్వేనలవతాగాః దాదిత ॥ వి—పక్షౌ పదివపద్ధ
తిః ॥ య—పక్షిగోపపిహరాశ్చ ॥ రభ—పట్టసాలాహదండాయ
స్త్రీక్షృభారీక్షుగోపమః ॥ వై—సకృతీపంచభూతేషుప్రధానేమూ
లకారణే ॥ మూ—పర్వస్యాదుత్సవగ్గృథాప్రస్తావే లక్షణాంతరే

కిం త తద్వాన్యోన్యోక్తకౌశేచుననీయాదిపదాని
 వి—పర్యంకస్సాన్యత్పగిక రెబ్బుస్సాన్యంశయనయానయోః॥ వి—ప్రకౌ
 శంప్రకటంస్సప్తముల్బణంబిశదంస్సుటమ్ ॥ యా—పంచమోరాగభే
 దెస్సాన్యంచానామపిపూరణై ॥ వి—నతాకాప్రజయత్యాంచసౌభా
 గ్యైర్కైధ్వజేపిచ ॥ పంకఃకదకమపాపయోః । వ్రతినత్తిఃపదప్రాప్తౌ
 ప్రవృత్తౌగౌరవేపిచ ॥ వి—ప్రతియస్య సుసంస్కారఃకీవై—పా—
 పాపధిశ్చపరాధిశ్చమృగయాభేదాత్పి ॥ పంచాశన్నిఘంటుపాలె ॥

హృద్ధ్యాలిలేనలెకీవెబలెవ్రాణఃప్రకీర్తితః॥రుద్రః—పాద్రాణ్య
 ధికృతానాఽప్య తేషాంవెషస్తుశూమికా ॥ శ ఖప్రాంతఃపుటానీ ॥
 పాటకం స్త్రీపాదధూషా ॥ విద—పాలికాపూగః సుమేసమూసా
 శ్చ్యంకయోస్త్రియామ్ ॥ యా—ప్రాయోవయోమృత్యుతుల్యబాహు
 ల్యాఃశనేషునా । ప్రాయోవ్యయంచబాహుశ్చై ॥రణ్—ప్రాయస్తు
 మృతితుల్యయోః॥అ-షః॥పాననందాక్షమాగూకంఖాజూకరంతాఃప్రమై
 క్షవమ్ ॥ మద్యభేదాః—పాశఃపశ్వాదిబంధనమ్ ॥ వి—పాకలొగజ
 రోగేస్యాత్ ॥ యా—పాత్రంగణికావేశ్యావారివధూటీచరూపపత్యౌ
 సా ॥ చక్రవర్తి—పాత్రక్లిభాజనెయోగ్యే విభవే పూర్వసంచితే ॥
 గోపాలః—ఉపోషితస్యయాభుక్తిఃపారణాసానిగద్యై॥విద—పి—
 ప్రియకోరోమభిర్యక్తోమృతూచ్ఛమస్పృశైః- నైః । పిఠాశంపంత్రి
 కబలే ॥ వై—పు—పుల్లంబాలపక్షిన్యాత్ ॥విద—పులనాన్యచు
 లకెచాపిపులంతువిపులన్యవత్ ॥ విద—పురంధగరచేహయోః॥అజ-
 పుష్పమాతకవసౌజస్యకుసుమేషునిగద్యతే ॥ వి—పురోమజాపతిః
 పూర్వోతుః పాకప్రమదనః ॥ త్రికాండశేషః—పూ—పూర్ణాన
 కంపూర్ణాపాత్రంవస్త్రాద్యందేయముత్యవే ॥ విద—సీచేయాదసిపూ
 తరః ॥ వి-ప్ర—పూలస్తూపస్తూమఃగ్రామోవాదవ్యయానా ॥చక్ర
 వర్తి—ఫ—ఫలమిష్టగ్రహస్య ॥ ఫలంఫలెననీదనన ప్రాధాగ
 భాభయోః॥వి—లాభనిష్పత్తియోగదాఫలబీజేధనెఫలమ్ ॥ వై—ఫలం

తా భరగాగ్రయోః శా—ఫల్గుతుచ్చమసారంచ॥ యా—ఫాలోనిటా
 లానిటిలం॥ వై—బ—బహిఃకారసహితశయోః॥ ఏ—బంధుగం
 గర్గవత్రిమ॥ వి-ప్ర—ఒకోఒకోదౌష్ట్యేయః॥ హలా—బింశీర
 క్తఫలాతుందీగుడికెఫలాచసా । ఓష్ఠీశమఫలాగోధా పీఠవణీచ
 తుండికా॥ వైప్యకే—ఓష్ఠాకోనాదరిక్రియా॥ బాపవంనెత్రిజలా
 వ్షణోః॥ వి—విశ్వాపసాస్త్రబృహతీతుంబురోస్తుకలావతి । మహతి
 నారదస్యస్యాత్సరగ్వత్త్యాస్తుకచ్చపీ॥ బృందంజాలంచక్రవాళంజాలకం
 పెటికాచ్చటా॥ వై—బొహిత్రించప్రవహణంతథాస్యాచ్చబహిద్వ
 వత్॥ శౌగునీయ॥ విద—భ—భంగస్తరంగేయుగ్వేదేభేదేజాతివి
 ణీకయోః॥ వి—భానవోరూహారాంశవః॥ యా—వణిజ్ఞూలధ
 నేషాప్రేధాడంధూషాశ్వధూషయోః॥ వై—భామఃకోధే రపా దీ
 ప్రా॥ రత్న—భావోలీలాక్రియాచేష్టా మాత్యభిప్రాయజంతుమ॥
 యా—తులాగాంవింశతౌభారఃకుటుబభరణేపిచ॥ వై—భాస్వా
 భాసురసూర్యయోః॥ ఏ—భుజంగోవిటసర్పయోః॥ హలా - విశ్వ
 త్వ—వేశ్యాదాస్యాశ్చజప్యాస్యాత్॥ రత్న—భూమిర్భూమ్యాంస్థా
 నమాత్రి॥ యా—భూతంన్యాయేసమెప్రాప్తే యథాథాతీతయోర
 పి॥ రత్న—భూతంతాదాపిశాచాదాన్యాయేసశ్శోపమానయోః॥ వి-
 భూమికారచనాయాంస్యాస్తూర్త్యంతరపరిగ్రహే॥ వి—తత్తద్వ
 షాభూమికాస్యాత్॥ వై—భూరిప్రాజ్యసువణయోః॥ వి-ప్ర—
 మ—మంత్రజహ్వస్స ప్రాహ్వస్సుజహ్వోహవ్యవాహనః॥ వై—మ
 కరందస్యమఘ్యస్యమాక్షికస్యచవాచకః । అథర్వాదిగణేపారాత్పు
 న్నపూసకయోరధుః । దైత్యేచైత్రవసంలేచజీవలోకదుర్మేమదుః ।
 వి—మసుర్నాక్షత్రియేచైత్రేవసంలేదానవెదుర్మే । అస్త్రీయాం ।
 మద్యభేదేస్యాత్ క్లిబంసలిలదుగ్ధయోః॥ అ-షః—మధుగోళోమధు
 చ్చత్రమ్॥ వై—మధ్యస్థఃప్రాశ్చికస్సమా॥ హలా—మత్రాగూ

32 తత్తద్వాక్యభ్యా క్తకో శేషమకారయకారాదిపదాని
 ధోక్తివేదాంశౌ ॥ భాస్క—మహాదర్పభద్రాచార్యోః ॥ వి—మన్త్రి
 విచికిలాశితభీరుస్సౌర్యదష్టసత్రికా । అభిభానగత్సహలా — మల్లశ్శ
 క్తన్మమాపహావై॥॥ మల్లఃపాత్రైకపాలేచమశ్వభేదైరీయసి॥వి—
 మహాసేనస్తుసేనానాభ్యంషణ్ణుభేవాసవేపిచ ॥ వై—మండలఃపర్వత
 శ్శాన్వచరితీలమృగద్విషా ॥ అజ—జీవన్దానంభవేనర్త॥హలా—
 పుష్పాసనామరందశ్శ్రీయోమేనమధూళికా ॥ శా—మదనాశ్రీ
 కపిత్థైస్సాన్తమాకెమన్తధేచ ॥ ఉత్పలః—మండాకసలగిద్భక్తమ్ ॥
 విద—మయూరశౌండకాలజ్ఞకీరీటీసఖరాయుధాః । ఉడకౌకచూ
 డసాన్విత ॥ విద—మా—మారండోదేధుజంగానాం మయూఖా
 నాంతమండలై ॥ విద—మాత్రాపరిచ్ఛదెరాంశౌ । మారౌమన్త
 ధశాత్రవౌ ॥ యా—మానసంసరసిస్వాంతై ॥ వి—మాలమున్నతభూ
 మాలాపక్తౌపుష్పాదిదామని ॥ రత్న—మృగస్సావ్యేనపేమూ
 ఢే ॥ వై—మృగస్తుతుషానలై ॥ వై—మనిర్వాతహరౌగస్త్యః॥
 వై—అకురోముటికాశ్రీయామ్ ॥ విద—మసండిస్సాద్ధారుమ
 యావృతాయఃకీలనచితా॥ వై—మే—మేఖలాఖడ్గబంధేస్సాత్కా
 భ్యేతేలనితబయోః ॥ వి—మేళామందోమేళమణిః । మషీభాజ
 నమ్ । మేళామషిరుభేనమే ॥ విద—మైచ్ఛఃపాసరతైక్షుద్రేపామ
 రెశ్వపచేపిచ ॥ విద—మోహస్తుకర్తౌచ్ఛేత్సాక్షితుకౌశేయవాససి॥
 అజ—మాళిస్సంయతకేశేషుచూడాయాంముకుటేద్వియోః॥రత్న—
 ఆజ్ఞాపయత్యనిశసమ్రస్యసాలపాలీమాళీసీసపదపకజడగ్రసేనః॥—
 య—యథాదావణోమంత్రజ్ఞస్పృశోహంకడ్యతై ॥ హ—యద్య
 పీత్యవధారణై ॥ కే—యవనాశస్తుజోనాలాజౌనలాలీజపుష్పికా
 జౌళా । విద—యద్భవిష్యోదైవపురఃప్రత్యుత్పన్నమరిస్తవసా । త
 త్కాలధీకుశాగ్రియమతిస్త్యత్యంతసూక్ష్మః ॥ అ-షః—యావత్తా
 వత్పరిచ్ఛదెకారైస్సమనీవధారణై ॥ వి—యాకస్తుశిసిక్రి

మిః । యూకావస్త్రక్రిమిస్త్రీయామ్ । విద — యోగ్యాభ్యాసార్క
 యోషిః । అజయః — ర — గత్నం శ్రేష్ఠేషణావపి । వి — జాతౌ
 జాతౌయనుత్కృష్టంతద్రత్నమభిధీయతే । రంగోరణఖలేరాగెన్మత్త
 స్థానేత్రపుణ్యపి । వి — రంభాకదళ్యప్సరసః । వి — రజౌరజౌగుణై
 ధూళౌపరాగాతావయోఽపి । వి — నపునకోరశబ్దస్తుధ్యానవ్యోమా
 న్దశుక్తిమ । ఉత్తమాంగేపివదనేరుచిరేచాపిసాధ్వసే । ఉత్త — రతిఃస్త
 రప్రియాంశుచరగైపిసురతేపిచ । వై — రల్లకఃకంబళమృగే కంబ
 లేపినిగద్యతే । వై — రసాయనంవిహంగేస్సౌజ్జరావ్యాధిహారౌషదే ।
 వి — నీరసానాంహిధాతూనాం లాభోపాయోరసాయనమ్ । వైద్యకం-
 యజ్జరావ్యాధివిధ్యసిభేషజంతద్రసాయనమ్ । బాహుటః — రసోగంధే
 రసేస్సావదే । రభసోవేగహపణయోః । వి — రక్షాతున్నిగ్ధమత్సరౌ ।
 అజ — రా — రాజాప్రభౌన్యపేవలక్ష్మయేషేక్షత్రియసక్రయోః । వి-
 ప్రధాననగరీరాజ్ఞాంరాజభానీతికథ్యతే । శబ్దాణాంవః — రాష్ట్రంజన
 పదోదుగోజనాంతోవిషయస్త్వతః । ధనంజయః — రాజహంసౌ
 నృపశ్రేష్ఠేకాదమ్బకలహంసయోః । వి — రాజహంసస్తుభల్లాక్షోమ
 రాఘోవాటరాటకః । మరాళౌమందసానాశ్చ క్షీరాశానాటరాట
 కాః । వరాలావరలాహస్యీ । విద — అనెకసతాకీయోజ్యచిత్రతాళ
 లయాన్వితమ్ । ఆచక్షుష్టష్టియగళంరాసకం మస్మణోద్ధతమ్ । రా
 సక్రీడాలక్షణమ్ — అనెకరోగానుగతాబహురోగపురస్సరః । రాజ
 యత్తాక్షయశ్శోషోరోగరాడితిచస్త్వతః । నక్షత్రాణాంద్విజానాంచ
 రాజాభాద్యదయంపురా । యచ్చరాజాచయత్తాచ రాజయత్తాతతౌ
 మతః । బాహుటః — రాగరాజౌరతివతిః । హలా — రాచంతరిశ్చ
 తుదంతః । విద — రాష్ట్రీకోరాజసంక్షపః । రాగీ । విద — రాజ
 మాషోరసాద్రస్సాస్యత్ । అలసందే । విద — రు — రుహ్వరీగహ్వరీ
 భాతీజంతుప్రాయాతుజంగలా । విద — రూపంస్వభావసౌందర్యే ఆ

38 తత్తద్వాన్యఖ్యోక్తకోశేషు లకారవకారాదిపదాని
 కారణేషయోరపి । వి—రూపంశబ్దేపశౌక్లోక గ్రంథావృత్తా సితాది
 షు । సాందర్యేచస్వభావేచ । వై—రూపాజీవాతుగణికా వారస్త్రీ
 పురమండనాభాగు—రూపంస్వభావేశుక్లాదౌసాందర్యేనాటకమ
 గే । రత్న—భువోభేదస్తురేచితమ్ । విద—రో—రోమంధస్సత్పు
 ష్ణజ్ఞేయశ్చర్వణంచర్వితస్యయత్ । వై—రోహితౌవాహనమృగాః ॥
 వి—రోణీమాగఃవిశేషేష్యాత్ । అజ—రోకొరక్తాబిరొకం ॥ వై—
 —రోకొదీప్తాబిరొకమ్ ॥ వి-ప్ర—ల—లక్షువ్యాజేశరవ్యేచ ధ
 నేచబహుసంఖ్యకే ॥ అజ—లగందౌమధ్యభేదేస్యాద్విషగంభే పుం
 నపుంసకమ్ ॥ వి-ప్ర—లవణోరసరక్షోబ్ధిభేదేమలవణాత్విషి ॥ వి—
 శౌభాసంపత్తివద్దాసులక్ష్మీశ్శ్రీరపిగద్యతే ॥ వి—లక్షణౌషధిసారస్యాః
 వి-ప్ర—లంచఉత్కౌచఆమిషః ॥ విద—లాసకఃపంజరస్సమా ॥ అ
 షః—లెఖోలెఖ్యేసురేపిచ ॥ వి—లోటుపోలోలుభోలోలౌ లంప
 తౌలాలసోపిచ ॥ యా—లోచకోమాంసపిండేస్యాదక్షితారేపికజ్జలె
 వి—లోచనందృశినిరూపణేతథాచూషణైముకుళితేసుఖితేచ ॥ కె—
 వ—వల్లభోదయితేధ్యక్షేకులీనాశ్వేపికధ్యతే ॥ వి—వషణంక్లౌబ్యే
 పుమాన్తేఘే ॥ అ-షః—వస్వాకసారాలకాస్యాద్విమానంపుషప్కో
 స్త్రియామ్ । అస్త్రియాంవజ్రకులిశౌ ॥ వయఃపక్షిణిబాల్యాదౌవయో
 యావనమాత్రకే ॥ వంశౌవేణౌకులగర్వే । త్రిషష్ఠీనెవశోవాంఛా
 ప్రభుత్వాధీనతాసుచ ॥ భాస్క—వశఆయత్తతాయాంస్యా ద్వశమి
 చ్ఛాప్రభుత్వయోః ॥ కె—వసుర్తయాఖాగ్నిధనాధిపేషు ॥ వి—
 వరండకోంతరావేదిస్సమ్మోహముఖరాగయోః ॥ వి—వరండస్తవంత
 రావేదిర్యధ్యతోగజయోద్వయోః ॥ కె—వరోజామాతరిశ్రేష్ఠే
 షిద్ధేదైవాద్వృతేపిచ ॥ వి—సానుప్రాకారయోర్వప్రః ॥ గజ్జనః—వ
 శిమధ్యమరేఖార్తిజీణత్వగ్గృహదారుషు ॥ వై—వణిజ్ఞులధనే
 సాలే ॥ వై—వనస్పతిర్వృక్షమాత్రేవినాపుష్పైఃఫలదుర్మే ॥ వి—

వధ్రాః పువరత్రయోః ॥ వి—వతిదీపదశాగాత్రలెపయోర్క్షణి
 రంజనె । వ్రణభేదభేషజేచ నయనాంజనరేఖయోః ॥ రత్న—ఆపాద
 రుబినీంమాలాంవనమాలాః విదుర్బుధాః । వనమాలానైకపుష్పేమా
 లాధార్యాసదాహరేః ॥ వై—వ్రజస్సృష్టోకులంగోష్ఠం ॥ వై—వృ
 షాక్షిసుకృతేంద్రయోః ॥ వై—అలాతాంగారయోగ్వహ్నిః ॥ వై—
 వ్యంజనకూర్చకంచస్యాత్ । శ్చశ్చ-విద—వరంజస్తైలయంత్రేస్యా
 డ్డిండిరేచ్ఛురికాఫలె ॥ విద—వా—వాటావత్యుహారామె ప్రదే
 శేనత్తరోధసాః ॥ అజ—వాటావేష్టణమాసమా ॥ హలా—వ్యా
 లోదుష్టగజేన ర్పశ్వాదేచపుమానయమ్ ॥ వై—వారుణీగంధదూ
 ర్వాయాంప్రతీచీసురయోరపి ॥ వి—వ్యాయతాదీఘదృఢయోః ॥
 వై—వాతాకృష్యాద్యుదంతయోః ॥ వి—వ్యాజశ్చబ్ధాపదేశయోః
 హరిః—వ్యాజశ్చద్దన్యపద్రవే ॥ వాహినీనేన్యసరితాః ॥ యా—
 వాశితేకరిణీస్త్రియా ॥ యా—వాలఃకచేశ్వాదిపుచ్ఛేహ్రిబెరతున
 పునకమ్ ॥ రత్న—వాస్యాద్వికల్పాపమయో రెవాభేషినముచ్చ
 యె । వావికల్పాపమానయోః ॥ వి—వాజోనిస్వనపక్షయోః ॥ వి-
 వాఠస్సూర్యాదిదినసేవారోవనరబృందయోః । వారీఘటిభబంధేస్యాత్
 వి—గహీతేవామభాగేచరమ్యేవామస్త్రిలింగకః ॥ అజః—వామ
 స్సవ్యోప్రతీపేచ ద్రవిణాచాపిసుందరె ॥ వి—వారస్త్రిగణికావేశ్యా
 నూలావణ్యాంగనాపిచ ॥ వై—వాస్తుజ్ఞస్సృద్వాస్తవికిః ॥ అజః-
 వి—విశ్వంశతంసహస్రంచసర్వమక్షయవాచకమ్ ॥ భారతమ్—విధు
 రంప్రత్యవాయేస్యాత్కష్టవిశ్లిష్టయోరపి ॥ వై—వినిపాతావపాతేస్యా
 దైవాదివ్యసనేపిచ ॥ వి—విశేషోపయవేభదే ద్రష్టవ్యోత్తమవస్తు
 ని ॥ శబ్దా—విషాణక్రోడదంష్ట్రాయాంవశుశ్శంకేభదంతయోః ॥ ర
 త్న—విషాణంపశుశ్శంకేస్యాత్క్రోడన్విరదదంతయోః ॥ వి—విష
 యస్సృదింద్రియాథేదేశజనవదేపిచ ॥ వి—విషంస్యాద్గలభంగర

34 తత్తత్తావ్యభ్యాక్తకాశేమశకారాదివచాని

హాలా—విషంగరళవారిణాః ॥ గోపాలః—ధాన్యదేర్వివిధఃప్రా
ప్తిరాసారసుసుహృద్బలమ్ । ప్రసార స్మణకాష్టాదేఃప్రవేశః ॥ వై-
వివదోపీవధోధా రెపర్యాహారాధ్వనోరపి । హేమచంద్ర—పీటపః
పల్లవేషిదేవిస్తారై స్తంబశాఖయోః ॥ వి—విఃపక్షిసరమఃత్మనోః॥వై-
విబుధౌసువిద్యాంసా ॥ వై—శ్వకమా దినక రేధాగీర్వాణశిల్పి
ని ॥ భాగు—విష్ణుగోధనుమా న్వానేప్రభూ లెజ్య భితేపిచ ॥ కే -
వినోదశ్యాస్త్రతాత్పర్య ॥ హరిః—వినోదశ్యాస్త్రతాత్పర్య 4 ని
నేతస్మిన్సక ॥ ౩-షః—విధిమోధాతిశోభయోః ॥ ౪జ—
వితానాతుకృతూల్లో హౌతానంత్రీమతుచ్ఛకె ॥ ౪జయః—పాదక
ర్తయతంద్రో క్తయతమ కుశవా ణమ్ । ఉధయఃవీతమాఖ్యాతిమ్ ॥
హాలా—వీర్యంశుక్లేప్రభా వేచ తెజస్సామధ్య యోరపి ॥ వి—కీరుల్
స్త్రీ సుల్కవాటయోః ॥ హరిః—గ్రాధజేనవయోవృత్తిః ॥ వై—స్వ
పాక్షిసుకృతేంద్రయోః ॥ ౫—వృష్టిస్తుయాదవేమేషె ॥ వి—నేప
ధ్యేగృహమాత్రేచ వెశోవేశ్యాగృహేపిచ ॥ రథసః—వేలాకాలచ జ
లధే ర్వలాతీరవికారయోః ॥ వి—నేష లక్ష్యసిమిత్త చ శరవ్యంచ
సమవిదుః ॥ వై—వైహసికఃకేళికలః ॥ విమాషకః । విద—వైశ
సండుర్సహృదు ఖం ॥ వై—శ—శర్కరాఖండకృతావుపలాశా
రాంశయోః ॥ వి—శంఖానిధ్యంత రేక బులలాటాస్థినఖమచ॥ వి—
శ్యంశంకౌశరెమశే॥ వి—అనిష్టాన్యగమోల్పేక్షాశంకామాచక్ష
తేబుధాః । శవ తేశవ్యతిశవత్యాక్రొశత్యపిశవ్యతే ॥ ౬ట్టవల్లః—శక్తి
ర్బలేప్రభావాదౌ ॥ వి—శజ్జావితక్రభయయోః ॥ వి—శకు
శ్చ క్రిత్రయేస్థాణౌ ॥ వై—శరందధ్ని శరోబాణ తృణభేదేపికధ్యవే ॥
భాగు—శబరౌమృగయ ర్వాదఃపులిందోలుబ్ధకస్సమాః॥ ఉష్పలః-
శరభస్తుగజారాతిరుత్పాదశ్చాప్తపాదవా ॥ వై—శంబరౌ దైత్యభే
దేస్యాన్తృగవారిసపుంసకమ్ । భా—శా—శాకవరోవృషభేచ్ఛంభో

30 తత్తద్వాక్యభ్యాక్తకోశేషసకారాదిపదాని

—సంభ్రమహోవసంఠిమ్భః ॥ యా—అంసప్రకాండయోస్కంధః॥
 వి—సహసాకల్యసాదృశ్యయాగపద్యసమృద్ధిమ ॥ వి—నృతగీతలచ
 వాద్యంచత్రియంసంగీతముచ్యతే । నమ్యగ్గీతేతుసంగీతంనామయారంభే
 ప్రసిద్ధకే । తూర్యాణాంత్రితయేచాపి॥శబ్దా—నమితిస్సమరేసావ్యే
 సభాయామపిసంగిమే॥వి—సంవర్తయతిసన్నహృత్యాత్మనేనజ్జితీత్య
 మీ సంయతేదలశయతెనన్నాపాపదపఞ్చకమ్॥భట్టమల్లః—స్తయో
 వలెపడి న్నకేదర్పశౌండిర్యయోరపి॥వై—సంభోరసి ॥సజ్జే॥ వై—సం
 పుటస్సౌర్యల్కరవకస్సముద్గక ఇతీరితః॥ స్వర్భానర్వికచోరాహుః॥ ఉ
 త్పలః—స్తలీఖనిత్రీపద్ధాలః॥వై—స్తంభకోగుచ్ఛకోగుచ్ఛోగుళుచ్ఛః
 పరికిరితః॥ హరిః—సంజ్ఞావితుస్సర్వభార్యాచ॥అజ-సంజ్ఞానామ్నో
 ర్కజాయాయామ్ । రత్న—స్తరముద్రాతుదృగ్భూభౌమహాహావనం
 యత్రయోషితామ్ । వై—నమ్మహారోరతేయద్ధై॥వై—స్కంధావా
 రోరాజధానీదుర్గంచకటకొస్త్రియామ్ । అ-షః —భవాన్యాంతుసతి
 స్త్రీసౌస్సక్షత్రేతునపుంసకమ్ । సంధానంధామసీమయోః॥అ-షః—
 సంతతిగోత్రపస్తారపారంపర్యసుతేష్వపి । యా—ఏకత్వాదావిచా
 రే॥సంఖ్యాసంఖ్యంతుసంయుగై భాస్క—సంవిద్యద్ధైప్రతిజ్ఞాయాం
 సంకేతాచామనామసు । కె—సత్యేస్త్రీజన్తుషక్తి జేష్యవసాదేపరా
 శ్రమే । వై—సజ్జాకరోత్యాత్మనాపిసావ్యేసత్కారోతిద । భట్ట
 మల్లః—ప్రాదంతోజటాయుక్తేనాంతస్సంఖ్యాంతరైస్త్వతః । సా
 రస్వతః—స్తనయిత్నుర్వారివాపేతత్సవనమృత్యురోగయోః॥వి—
 నవ్యేష్టాదక్షిణస్థశ్చ । త్రికాండశేషే—నకారాంతయుకారాంతశ్చ ।
 సూతకక్షతానియంతాచయంతాసవ్యేష్టవీవచ । నామమాలాయామదం
 తశ్చ । పృచ్ఛగమనిమితచయదృచ్ఛాచాభిధీయశే । హలా —
 వాద్యభాగస్య । గు-కాయః-ఇక్కళవిద-సా-సారస్తుగరదేన్మధే॥వి—
 వత్సేధిపతౌత్కీష్ణపతిస్సచివేపిచ । వై—సారసోమైథునీకామీగౌ

తత్తద్వాక్యభ్యాక్తకోశేమహాకారాదిపదాని 35

నక్షత్రాన్పుష్కరాహ్వయః । యా—జలపక్షిణిశుచి స్యాత్సాగ్రసాస్త్రీ
సరోరుహా । భాగు—సారసకమలస్త్రీసాగ్రద్ధ సభదేవుమంసయం
భాగు—స్థాపనంలిఖనంసమే ॥ అజ—పాకాగవృక్షయోస్సాలస్సాల
స్సజాతరుస్తృతః ॥ వి—స్తానమర్యాదయోస్థితిః ॥ యా—స్తానకో
నక్షత్రమాలా ॥ గజాలంకరణయాదవః ॥ సారణ్యల్పసరిత్కుల్యా ॥ వై
—సిద్ధో నావ్యాసాతాభేదేయోగస్య దేవయోనెశ్చ ॥ మే—సిమిశ
స్సాస్యత్సర్పబిలం ॥ విద—స్త్రీప్రియోవంజ్యోకోకః కంకెళిఃకణాపూ
రళః ॥ బాణః ॥ సిందూగుక్లిశిలాభేదే సహకారద్రుమేపుమాన్ ॥ అజ
సీమంతమస్త్రీయాంస్త్రీగాం కేశమధ్యస్థపద్దతౌ ॥ వై - సుఖందుః
ఖంమలంఛిద్రం కీలాసంసిద్ధలాలసం । రభసఃపలితంచిత్రం తద్వతిత్రి
మధమిణి । యా ॥ లేపథేదేమృతేసుధా ॥ వై ॥ సుమనాఃపు
ష్పమాత్యోఃస్త్రీదేవబుధయోఃపుమాన్ ॥ వై సురభిశ్చపక
న్వణేజాతీఫలవసంతయోఃసుగంధౌచమనోజ్ఞేచవాచ్యవత్సురభిస్తృ
తః । వి ॥ ధేనౌస్త్రీయాంసుగంధేచ సురభిర్నావిపశ్చితి ॥ అజ॥స్ను
హీదళఫలాభల్లః ॥ యా॥ సుందరీవిద్రుమేస్త్రీస్యా ద్రుచిరేభేద్యలిం
గవత్ ॥ సుందరీవిద్రుమేనార్యాం ॥ వై ॥ సురతంమైథునేక్లిబందే
వత్సేసురతాస్త్రీయాం ॥ వి ॥ సుమాటఃకుసుమాతిథిఃపుష్పంధయో
మిళిందశ్చ బిసలస్సీత్పుటశ్చనః । విద ॥ సూనుఃపుల్రేసుజైరవౌ ॥ వి॥
సూత్రంతుసూచకేగ్రంథభేదేతంతువ్యవస్థయోః । రత్న ॥ సూనసూ
తప్రసేవకాః । భస్త్రీకా ॥ విద ॥ సృగాలాఃక్షుద్రశత్రవః ॥ భా॥స్వే
చ్ఛాయదృచ్ఛాన్వచ్ఛందస్వేరితాచేతితాస్సమాః ॥ కే ॥ స్వేదస్తు
ద్వేదనేఘమే ॥ వి ॥ స్నేహసాన్న్యత్పుంసితైలాదౌ రిసద్రవ్యేచ
వాచ్యవత్ ॥ వి ॥ సాహదౌసౌగతాజర్యసౌహృదానిచసౌరిభం ॥ విద॥
హం ॥ హంసౌవిహంగభద్రేస్యాదకేవిష్ణోహయాంతరే । యోగిమం
త్రాత్తభేదేషు పరమాత్తనిమత్సరే ॥ వి ॥ హరితాలంతుఖజూరం

౪౦ తత్తద్వాన్విఖ్యా కకోశేషహకారాదిపదాని

వైశాలకానోత్తమారాధ్యమహర్విష్ణుః పంచ || ఏకాగ్రీమి
ల్లోఽస్మిమాలగై స్త్రీపిల్లో నయిక || ఏక || ఏక || ఏక || యజ్ఞేధాపాప
నె || వి || హ సా శ్చైష్టాభిక్షుని || వై || హసాహస్యనేశీఘ్ర
గమనానందయోగం || ఆజ || హాదనీల పిణీఘటా || వై || హరా
హారాప్రయాలాచ క్షిప్తాహ్వమరసాతలా || వ్రాహ్మ || ఏద హి
యా హిచచ్ఛతిజిశ్రోతలజ్జతేచ ఘ్నీమితే || భట్టనల్ల || హృదయం
వక్షసిస్వాతే || వి || హేళివాన్వచంద్రమాన్వీతి || బృహజ్జాత
కే || హేషతేహేషతేశ్వానం హస్తినాబృహతీతి || త్వురల్ల ||
హేవాకసాన్వచచ్ఛ ద్య || చక్రవర్తి || అ సిహాన్వీతి || హేషనా
హతాసురద్వమా || హాకలః హాకవిద్వేషిదతి || హేషవోప రి || **

వసు దేవసుతం దేవం కంసవాణూరమదకః మే । దేవకీ పరిమానం
ద- కృష్ణ వందెజగద్గురుమ్ ||౧|| అశ్వినీపుష్పసంకాశా హరేనూపుర
శోభిషమ్ । రత్నక కణకేయూః కృష్ణ వందెజగద్గురుమ్ ||౨|| రుటి
లాలక సంయుక్తః పూర్ణచంద్రనిభాననం । విలసన్మృదలగిరి కృ
ష్ణ వందెజగదురుమ్ ||౩|| ఉద్బుల్లసద్భవతాక్షుగ నీలమూలసన్నిభం ।
యాదవానాశిరోరన్ని కృష్ణం వందెజగదురుమ్ || ౪ || మహాదాకం
ధరయః కంచారుః సంచతుర్భుజమ్ । బహువింశావమూడా గం
కృష్ణ వందెజగదురుమ్ ||౫|| గోపికానం రుచన్వదన్తకంకుమాకీ వ
క్షసమ్ । త్రినికేయమహేష్వాన కృష్ణ వందెజగదురుమ్ ||౬|| త్రివ
త్సంకం మహారస్కం వసహ లోకం తమ్ । శిశుచికిధిరదేవ కృ
ష్ణ వందెజగదురుమ్ || ౭ || రు కిణీకెళిసయ క్తపీతాబరగు శోభితం
అవా పతులసీగంధకృష్ణ వందెజగదురుమ్ ||౮|| కృష్ణాప్తకమిద పు
ణ్యం హృదయతాదాయకమ్ ||౯|| త పాపతగ్నితా దేవసశ్య
||౧౦|| ఇతి త్రికృష్ణాప్తకంస పూజామ్